

Person- historisk tidskrift

Utgiven av
Personhistoriska Samfundet

1971-72

Årgång 68 · Häfte 3-4

Personhistorisk tidskrift

utges av Personhistoriska Samfundet genom dess sekreterare förste bibliotekarien fil. dr *Ake Lilliestam*, Kungl. Biblioteket, Box 5039, 102 41 Stockholm. Medlemsavgiften i samfundet t. o. m. år 1974 kr. 25:— per år + porto; uttages som postförskott för tidskriften. Önskan om inträde anmäles till sekreteraren.

Dubbelårgången 1971—72 har redigerats av samfundets våren 1973 avgångna sekreterare fil. dr Birgitta Lager-Kromnow.

Redaktionsutskott: krigsarkivarien fil. dr Bertil Broomé (samfundets ordf.), fil. dr Hans Gillingstam och sekreteraren.

”De brasilianska breven”

En brevväxling mellan Henrik Rosén och Johan Falkman

Presenterad av Ivar Falkman

Den 16 juni 1861 startade en 20-årig yngling, Henrik Rosén, med briggen Ernst en äventyrlig resa till Brasilien. Han hade utbildat sig till porträttfotograf och medförde full utrustning härför, såsom alla ”chemicalier” och kameror, inklusive en visitkortskamera. Efter framkomsten etablerade han sig som porträttfotograf i Campinas, en framåtskridande stad i provinsen São Paulo där ett förmöget klientel bland plantageägarna, ”kaffearistokraterna”, beredde honom arbete och inkomst. I mera än tio år skrev han regelbundet till sin morbror i Stockholm, kammarrådet Johan Falkman, och erhöll lika regelbundet svar från denne. Ett stort antal av dessa brev, ca 85 stycken, är bevarade. Först en kort presentation av de båda huvudpersonerna och deras omgivning.¹

Johan Falkman (1806—72) var född i Malmö. Han hade två yngre bröder, Ludvig, som 1849 blev generaldirektör och chef för lantmäteristyrelsen och August Robert, rådmän i Malmö och riksdagsman. En syster var Sophie Rosén, f. Falkman (1813—1904), gift med 1:e lantmätaren i Skaraborgs län Erik Herman Rosén (1807—74), bosatt i Mariestad och senare Töreboda. Deras äldste son var den här omtalade Henrik (1840—1892). Johan Falkman tog juridisk examen i Lund 1826, flyttade efter tingstjänstgöring i Blekinge år 1832 till Stockholm, där han ”skrev in sig i verken och icke fick annan inkomst än 12—15 Rd i ljuspenningar årligen”. För sitt levebröd fick han till en början utföra renskrifter vid olika statliga

verk och klarade sig bra, ty, som han 1833 skriver till sin bror Ludvig, då ännu kvarboende i Malmö, ”Jag bor här för 200 RdBco årligen. Jag studerar mig nu in uti det gamla svenska språket, därtill tvungen av mitt arbete i de gamla landskapslagarna hos Doctor Schlyter. Det är vida svårare än man skulle föreställa sig. Numera har jag 30 Rd i månaden, men ock mera arbete.” Han blev kammarråd 1844, köpte 1847 en fastighet på Södermalm i Stockholm, nuvarande adress Fjällgatan 25/29. Det är från denna tid den nära kontakten härrör mellan morbror och systerson och därmed upptakten ges till De brasilianska breven. Men om detta får Johan Falkmans hustru Jakobina (Bina), f. Westerling (1809—87) tala, som hon skildrar händelserna i sin ”Minnesbok till de kära barnbarnen”:²

¹ Ett släktarkiv, där bl. a. de här presenterade breven ingår, finns hos utgivaren, som är sonsons son till Johan Falkman. En uppsats om honom och hans bröder publicerades i Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965 under titeln Johan, Ludvig Berckhan och August Robert Falkman. Några anteckningar om tre Malmöfödda juristbröder.

Släkten är behandlad av Bengt Hildebrand i SBL, bd 15 (1956). Särartiklar ägnas där bl. a. den av den ekonomiska kraschen 1817 hårt drabbade diskontdirektören Henric Falkman (1774—1839), som var far till Johan Falkman och generaldirektören Ludvig B. Falkman. Stödd på den senares ”ättartafla” är den släktkrönika, som utgavs 1901 av hans son grosshandlaren Carl Falkman, Malmösläkten Falkman 1665—1900.

² Bina Falkmans minnesbok finns i släktens ägo i tre handskr. ex. avsedda för barnbarnen Erik, Ivar och Sven Falkman.

”Om våren 1857 fick min man en förfrågan från sin syster Sophie Rosén i Mariestad om han kunde skaffa deras äldste son Henrik, då 16 år och nyss konfirmerad, plats på ett handelskontor samt om de kunde inackordera honom hos oss. Han hade själv önskat att studera, men hans far ansåg sig ej ha medel därtill. Plats fick han hos grosshandlare Bäckström och bostad hos oss med vivre för 300 Rd årligen. Under årens lopp utveckledes såväl hans kropps- som själskrafter, men hågen för kontorsgöromålen tilltog ej. Han längtade ut, långt ut. Han frågade sin far om han ville försträcka honom respenningar, men fadern varken kunde eller ville. 1859 den 1 april flyttade Henrik från oss.

Min man och jag talade sedan ofta om Henriks önskan att resa och en dag sade min man till mig: — Jag har tänkt erbjuda Henrik penningar till resan. — Det gillade jag visst, han gjorde det och Henrik blev mycket glad däröver. En vän till honom, professor Kronhamn, sade till honom: — Du borde låta dig något praktiskt yrke, innan du reser, t. ex. fotografi. — Henrik antog rådet och tog lektioner hos fotografen Lundbergh i Stockholm, där han även lärde sig portugisiska. Således lämnade Henrik Sverige sommaren 1861 och styrde kosan till Brasilien. Min man sade till honom: — Kan Du i en framtid betala, vad jag lånat dig, så är det bra, bäst för dig själv, ty då har du förtjänt mer, än du själv behöver, men någon ränta vill jag ej hava.”³

Bakgrunden till Henriks avresa skymtar i ett brev från Henriks mor till svägerskan Bina Falkman daterat 19 mars 1861. Det problematiska förhållande som rådde mellan Henrik och hans far framgår klart.⁴ Modern vågar ej föreslå, att sonen hälsar på i hemmet. Hon fruktade, att ”det icke blifvit något godt möte mellan Far och Son”, men tyckte för sin del, att det

”icke kunde anses för vekligt eller svaghet om en far förlåter och tar farväl af sitt felande Barn, innan de skiljas för alltid . . . Äfven tyckte jag det blefve så svårt träffa Henric bland eder som alla äro missnöjda med honom jag tyckte jag ville ej åter se eder förr än tiden något förtaget minnet af allt det obehag ni alla haft af honom, hälst ni goda syskon som så väl-

villigt togo honom i ert eget hus att skydda honom för frestelser och faror.”

Eftersom hon blifvit inbjuden till Stockholm, och hon är rädd, att det skulle förbittra själva hennes ”dödsstund”, om hon ej finge ta avsked av sin son, och då ”Rosén nekar mig det inte” tackar hon sin svägerska för att hon ”hulpit mig till den om ock sorgliga glädjen”.

Henriks avsked från Stockholm har skildrats av modern i hennes självbiografiska anteckningar:⁵

”Att begagna ångbåt hade blifvit mycket dyrt, så det bestämdes att Henrik skulle med segelbåt anträda färden till Rio. Den 2 maj 1861 reste jag från Mariestad upp till Stockholm för att träffa min son före avresan och ställa lite i ordning för honom. Han, nu bliven en lång och ståtlig man, var djupt rörd och mötet svårt för båda.

Vi hade under dessa dagar hos min bror Ludvig och hans glada älskliga familj många trevliga stunder. Henrik försökte vara glad, men blott då Maria i aftonskymningen satt och sjöng för oss, runno

³ Räkningarna för Henrik Roséns utstyrsel och förberedelser för resan finns bevarade i utgivarens släktarkiv. Skräddarmästare G. W. Roos' på Malmskillnadsgatan räkningar på levererade varor för ca 352 rdr upptar bl. a. en svart frack, en bonjour, ljusrandiga byxor med väst, en udda grönrutig pikéväst, skomakaren har förfärdigat ”stöfflor” och ”skor med galoscher”, engelskläraren tar 40 rdr för 20 lektioner, en portugisisk grammatik kostar 1: 15 och dyrbarast är givetvis den fotografiska utrustningen som belöper sig till 759 rdr. Detta sista belopp kvitterades av H.R:s lärare i fotografikonsten B. J. Lundbergh, varav 200 rdr gällde själva undervisningen och 280 rdr en ”fotografisk helplåtskamera af Jamins med porträtt- och landskapsobjectiv”. Bagaget var försäkrat till 1 200 rdr.

Enligt Johan Falkmans ordentliga uppställning över vad ”Handelsbokhållaren Henrik Gustaf Jakob Rosén” var honom skyldig vid utresan, så startade H.R. sitt brasilianska äventyr med en skuld på 3 770 rdr, men då var också livförsäkring i ”Pelikan-bolaget” betald och 1 000 rdr fanns att lyfta i Rio de Janeiro.

⁴ Motsatsförhållandet till fadern och bitterheten mot honom skulle bli ett genomgående motiv i H.R:s brev.

⁵ Originallet till Sophie Roséns självbiografi hos hennes son Ludvigs dotters (Elin Rogberg) son civiling. Nils Rogberg, Stockholm.

hans tårar.

— Slutligen lastades en seglare, som i slutet av maj skulle gå till Rio, briggen Ernst, kapten Remmer — nog minns jag dessa namn, vilka mina ögon så ofta sökte i tidningen de månaderna. Briggen låg långt ute på redden och vi rodde dit ut en gång, ty min bror Johan tyckte jag borde se det hem, min son Henrik skulle komma att vistas i några månader. Jag gick in till kaptenen med så många böner i mina tankar, men ingen av dem kom över mina läppar, ty han var så tvär och känslolös.

Ännu förfliöt flera dagar innan briggen skulle avgå — enda trösten var, då jag hos min brors familj — han var själv i Bie för att sköta sin hälsa — fick umgås med dem alla. Hans hustru Annette, som för mig var en sådan god och förstående vän, tröstade mig och tadelade icke Henrik. Hennes egen Henrik Falkman skulle till hösten lämna fäderneslandet och hemmet.

Den 1 juni 1861 på natten skedde det. En båt kom kl. 12 och hämtade Henrik, som tappert kämpade och pratade om allt möjligt. Han, Maria och jag sutto på en soffa hemma hos bror Ludvigs, som då bodde vid Lantmäteribacken. Då klockan slog tolv slag förstummades han, den länge hämmade smärtan bröt ut och det var som han icke kunde lämna oss. Marias hand höll han ständigt slutet i sin. Slutligen kom Annette in och tog honom i handen och sade: — Henrik, kom — tänk på din mor — kom. — Så tog han avsked, viskade adjö och både Carl och Henrik Falkman följde honom till båten. Stödd på Annette och Maria stod jag och såg efter dem, då de gingo över torget i den vackra, ljusa sommarnatten — klockan hade då blivit två. Han hade så vacker figur och desslikes gång, men nu där han gick mellan de bägge vännerna/kusinerna, såg han så nedböjd och gammal ut. Annette väntade i salen tills gossarna kommo tillbaka. Endast Carl kom, Henrik Falkman följde min Henrik med båten till Vaxholm. Därifrån följde honom kusinerna Rosén ut till Sandhamn, så långt bogserades båten, och de blevo ombord hela natten.⁶

Resan till Rio var lycklig och snabb men kaptenen supig och otrevlig. Väl var det att Henrik hade sin stora lust att läsa.”

Det första brevet från Henrik, som nådde Stockholm, är daterat den 16 juni 1861 Briggen Ernst och börjar: ”Min Wälgöra-

re”, vilket han i fortsättningen omväxlande med ”Adle wälgörare” ständigt kallar sin morbror. Brevet återges här i sin helhet — ett tidstypiskt exempel på hur av en eller annan anledning emigrerande unga män uttrycker sig för sina närmaste och inför det stora okända som väntar. Johan Falkman har börjat sin goda vana att anteckna ankomstdag (28 juni) och svarsdag (6 aug.).

”Min wälgörare!

Det är en kär pligt som hjertat ålägger mig att med detta erkännande göra början af mina skriftliga meddelanden till min wördade morbror. Väl har jag skäl nämna den min wälgörare, som likt morbror, gjort så mycket för mig: — som gifvit mig det, som är mera värdt än lycka och sällhet, ja, mera värdt än lifvet: Min heder! och med den förmågan att sjelf bana mig en väg genom lifvet och skapa mig en framtid.

Städse skall jag i tacksamt minne bewara dessa mig wisade wälgerningar och beder jag min gode morbror vara öfvertygad om att erkänsla, för så mycken oegenlyttig godhet och wälwilja ej är mindre djupt fästad i hjertat för det att jag saknar förmågan att som jag skulle önska, kunna uttrycka den i ord. Den stora tacksamhetsskuld i hvilken jag står hos min wälgörare skall jag aldrig kunna återgälda. Mitt första och största sträfwande skall det dock bli, att söka göra mig värdig det bistånd jag fått och wisa att hjälpen ej blifwit kastad på hälleberget, samt genom ordning och flit sätta mig i tillfälle att snart kunna återbetala de betydande penninge-omkostnader morbror haft för min skull. Förr än jag hunnit detta mål kan jag ej njuta någon sällhet, dess uppnående är första villkoret för, och grundstenen till, min framtida lycka. Lif och död äro i Guds hand. Kanske och behagar Försynen att kalla mig bort innan jag hunnit afbetala min skuld, då hoppas jag det från England wäntade swaret warit gynnsamt och att assurancebolaget i London till morbror utbetalar det belopp till hvilket mitt lif war hos dem för detta ändamål assurerad.

Framför min wördnadsfulla och hjert-

⁶ Generaldir. Falkmans mycket musikaliska dotter Maria och söner Henrik, som snart skulle pröwa sin lycka i Ostindien, och Carl, nämnd i not 1 ovan, Henrik Roséns kusiner.

liga helsning till mormor. Jag hoppas hon och morbror skola förlåta mig de bekymmer jag förorsakat, först af barnsligt oförstånd och sedermera i ungdomligt lätt-sinne och min stora obetänksamhet. Af elakt hjerta och ondt uppsåt har jag aldrig felat, det vågar jag försäkra på samma gång jag nu förklarar mitt beslut vara att med all kraft söka arbeta bort mitt lätt-sinne och mina många fel. Hoppet att på detta sätt återvinna mina kära anhörigas nu med rätta mig beröfwade förtroende, skall blifva mig en sporre. Eder wälwilja behöver jag ej återvinna, ty jag har ända in i sista stunden fått röna så mycken sådan, att jag deraf wäl kan veta att den aldrig upphör att vara till. Hos tante Bina står jag äfven i skuld. Både af mig sjelf och genom meddelanden af andra wet jag nu, för huru mycket jag har henne att tacka. Bittert förebrår jag mig nu att jag så litet gjort mig förtjent af all hennes godhet, som hennes ädla och öfwerseende hjerta dock låtit komma mig till del. Gud wälsigne henne och Eder alla. Hälsa tante Bina och Karl Henrik hjertligt från mig.

Min resa har varit gynnad af godt wäder, med undantag af en dag hård blåst med tjock åska och regn uti Nordsjön. Jag tycker mycket om Kapten. Såwäl han som styrmännen och hela besättningen wisa mig all möjlig vänlighet och wälwilja. Sjösjuk har jag ännu ej varit och blir det troligen ej, öfwer hvilket jag är rätt glad. Tiden skulle blifwa lång om jag ej genom mycket läsande förkortade den. Jag hoppas att hinna lära mig ganska mycket under min sjö-resa, då jag hela dagen om kan få ostörd egna mig åt studerandet af språket och andra nyttiga kunskaper.

Då wi passerade Sundet kastade Kapt. ankare å Köpenhamns redd och tidigt på morgonen gingo han och jag i land med båten. Jag begagnade tillfället hälsa på några Motala-bekanta som äro bosatta i Köpenhamn och i hvilkas sällskap jag och Kapt. tillbringade en högst angenäm dag med att bese den vackra staden. Jag hoppas att i engelska kanalen blifva af med detta bref i hvilket jag innesluter ett till mina föräldrar. Lycka och wälgång önskas morbror och de sina af morbrors tack-samt tillgifne

Henrik”

I nästa brev, avsänt från Rio de Janeiro, där han kunde lyfta pengar, 7 okt 1861 (enl. påteckning ank. till Stockholm 11

nov.), berättar han om framkomsten. Det är som alla Henriks brev skrivet med en utomordentligt vacker handstil men av sparsamhet med papper för portots skull skrivet på både bredden och tvärsöver på längden, dvs. liksom rutat med text, och därför ibland svårläst. Att han lyckligt uppnått sin bestämmelseort, har han redan meddelat sina föräldrar i brev dat. 16 aug.

”Som wäl kan tänkas war första intryc- ket lika öfweraskande och förbryllande som det war nytt.” ”Näringsbekymmer” jagar honom här lika wäl som i ”det fat- tige Sverige” fast ”guld växer här på åkern som potatis” (dessa två uttryck har H.R. sjelf försett med citationstecken).

”Här fick jag snart förnyad anledning att i mitt hjerta wälsigna min ädle wälgörare särskildt med anledning af den fasthet i beslutet att sätta mig i tillfälle lära foto- graphin — utan afseende på de nya betyd- ligen kostnader detta skulle förorsaka. Utan morbrors påyrkande och hjälp äfwen i detta fall skulle alla morbrors öfriga ädla bemödanden och stora kostnader endast tjanat till att fördröja och till Rio de Ja- neiro förflytta den katastrof som utan min goda wälgörares räddande mellankomst nu ofelbart skulle timat i Stockholm. Här- med hade wisserligen mycket varit wun- net, dock ej allt. Att nu möjligen allt kan winnas, därför har jag återigen endast att tacka den hos hvilken jag redan står i en så omätlig tacksamhetskuld att densamma ej af ord kan uttryckas ej af handling åter- betalas! —

Som jag redan i Stockholm ganska wäl förutsåg war här ej någon möjlighet att få plats på Contor. Att den saken werkligen är omöjlig kan jag genast öfwertryga mor- bror om, ty Hyltén-Cavallii swåger Hugo Hægström följde med honom hit från Frankrike der han hade plats på Contor i afsigt att här söka en dylik.⁷ Med stor fär-

⁷ Rörande den kände folklivsforskaren Gun- nar Olof Hyltén-Cavallius (1818—89) se art. av N. A. Bringéus i SBL 19 (1971—73). Efter sitt misslyckande som förste direktör för Kungl. teatrarna och efter ”åtskilligt intrig- spel” blev Hyltén-Cavallius utnämnd till sv- norsk chargé d'affaires och generalkonsul i Rio de Janeiro. Han ankom dit 17 april 1861, alltså endast några månader före H.R. Vis-

Ant. J. 11 Nov 1861.
Post J. 6 Dec —

N: 2

Rio d. 7/10. 61

Käraste moder och wälöfvad!

[The body of the letter is extremely faint and illegible due to the handwriting and fading. It appears to be a dense block of text.]

Första sidan av Henrik Roséns brev från Rio de Janeiro 7 okt. 1861 till sin morbror Johan Falkman i Stockholm.

dighet i språk förenande goda mercantila kunskaper samt försedd med de rikligaste kreditiver och bästa rekommendationer har han ännu i dag ej wunnit sin afsigt och skulle naturligtwis redan begifwet sig härifrån om ej hans svägers sjukdom nödgade honom att här förestå Consulatet. Den åran kan jag när som helst få mig öfwerlåten men med inkomster så små att de äro de samma som inga. Fast H. skulle nöja sig med en lön otillräcklig att derpå lefwa, kan han ej få en sådan, mycket mindre då jag, som dertill *måste* hafwa en ännu större. Orsakerna till denna swårighet äro flera: Coniuncturer af sämsta beskaffenhet tillföljd af krig till höger och vänster samt de fremmande och infödde köpmännens motvilja att mottaga swenskar af fruktan att i framtiden få se ett swenskt hus grundlagt på platsen, som möjligen skulle draga de winstgifwande affärerna på Swerige ur deras händer. Tillföljd af allt detta har jag ej ens trott det lönt mödan att aflemna mina rekommendationsbref för annat än att winna inträde i familjerna. Detta sednare har jag också wunnit i nästan högre grad än jag skulle önskat och sedan några dagar *bor* jag till ock med hos en af de förnämligare affärsmännen här och som han är rik har det endast med stor swårighet lyckats mig att få betala. Här lefwer jag som en prins och njuter ibland älskwärda menniskor alla familjelifwets behag.

Morbror bör ej tro att jag anser som en olycka det jag ej längre är Contorist, twärtom är jag därmed ganska belåten och will i största korthet nämna orsakerna. Contoristlönerna äro här, liksom öfwerallt, ej större än att de knappast betäcka det nödwändigaste. Först efter flerårigt wistande i ett hus kan man beräkna bättre inkomster. Här skulle jag i saknad af kapitaler, aldrig kunna grunda en firma, således stanna där i beroende ställning eller, efter flerårigt wistande i detta klimat, med fara för lifwet och med wissheit om förstörd helsa — i Swerige intaga samma underordnade och beroende ställning, på hwilken jag redan blifwit så belåten, eller, i lyckligaste fall, kunna börja några commissionsaffärer som förskaffade mig råd till en utgift af 200 Rdr Rmt i contribution och åran att på mitt kort få sätta ordet Grosshandlare före namnet. Jag skulle öka antalet af dessa köpmän på hwilka Stockholm öfwerswämmar, och som hafwa sin Börs på Norrbro och källar

disken till arbetspulpet. Af Stockholms många grosshandlare äro ej 1/5 Köpmän och då jag anser mig af många orsaker ej kunna komma tillhöra de sednares klass har jag ingen lust att öka antalet af de förra.

Istället ägnar jag mig nu åt ett yrke som intresserar mig och will på det använda så mina själs- som kroppskrafter. Jag wet att mina morbröder liksom min far och hwarje förståndigt tänkande anser hwarje yrke lika och förtjent af samma aktning endast dess idkare ej wanhedrar det genom ohederlighet eller oskicklighet. Mina landsmän har jag med glädje och stolthet funnit städe i allt wara jemnlige eller öfwerträffande indiwidar af alla de fremmande nationer med hwilka jag här kommit i beröring. Endast i ett enda fall råder hos de förra en fördom som sällan eller aldrig träffas hos de sednare och det är en stor benägenhet att buga sig för titlar och all yttre grannlåt samt kröka läpp mot all förtjenst som ej beledsagas af rang eller förmögenhet. Så t. ex. skulle en person af den största själsodling och det finaste lefnadswett swärligen winna inträde i en Stockholms-salong om han måste försörja sig med photographie — är han deremot i full saknad af ovannämnda egenskaper men lefwer på en förmögenhet samlad som photograph då står för den rike genast alla dörrar öppna. Som jag föresatt mig att städe taga seden dit jag kommer i alla de länder jag kommer att besöka så tänker jag äfwen rätta mig efter ofwannämnde i det kära fäderneslandet och innan jag dit återwänder smida mig en sådan der liten guldnnyckel som så lätt dyrkar upp alla dörrar och trollar fram så många andra dyrkare, d. w. s. med andra ord att jag aldrig kommer idka mitt yrke i Swerige för att deraf lefwa. Här och öfwer de tre andra werldsdelarne är det både aktadt och wärderadt. I sanning det förtjenar så äfwen, ty en fotograf skall ej kunna

telsen i Rio blev för Hylltén-Cavallius "ett enda långt lidande. En smärtsam nervinflammation orsakade olidliga plågor och förde honom nära döden. Han begärde och fick tjänstledighet och hemkom i sept. 1862 som en på kryckor stödd gubbe fast blott 44 år gammal."

Hans svåger Hugo Hæggröm (1836—64) blev för en tid vice konsul. Även han skulle återkomma till Sverige med bruten hälsa efter sin Brasilien-tid. Om släkten Hæggröm, se SBL bd 17 (1967—69) och A. Paulin, Svenska öden i Sydamerika (1951).

obetydligt om han vill gå framåt i konsten. Utom de tre språken, som för honom äro nödvändiga, för att följa med den fotografiska litteraturen, behöfwer han äfwen god underbyggnad i Optik samt äfwen, och ännu mera i Kemi, såwida han ej will förblifwa endast handwerkare det vill här säga en sådan som endast frågar huru? men aldrig hwarför? och som således städse måste blifwa stående på samma punkt.

Photografien föder sin man och binder honom wid intet rum — hela jordklotet står för honom öppet. Af dessa förenade orsaker hoppas jag morbror ej skall ogilla att det för alltid är slut med Handels-bokhållaren Rosén och att jag i mitt nästa pass bär min nya wärdighet. Detta nya pass kommer jag troligen snart att lösa i afsigt att gå till Valparaiso, jag har dock ännu ej bestämdt mig af orsaker som jag uppgifwit till mina föräldrar hwilka morbror kan se af deras bref hwilket medföljer till det ändamålet oförsegladt.

För morbrors vänliga rader till mig får jag hjertligt tacka. Ehuru summan af min skuld är betydlig förtviflar jag dock icke om möjligheten af dess snara återbetalning om jag får behålla lif och helsa! Men detta är ett *om* som gör det nöwdändigt att bibehålla assuranzen.⁸ Sannolikt kan jag sjelf besörja premie-inbetalningen nästa år samt åtminstone betala räntan på kapitalet om jag ock ej första året skulle kunna lyckas minska äfwen det. Naturligtwis är det morbror som äger befalla öfwer hwad jag af mina förtjenst kan undwara, således äfwen förordna om mina inbetalningar skall afskriwas på kapitalet eller betäcka premiekostnaden, men jag beder morbror på det enträgnaste wisa mig den nya ynnesten att i första rummet städse betala assurance-premien. För att fullgöra min första pligt: återbetalning af min skuld till morbror samt utföra mina öfriga planer blir det för mig nödigt att föra ett ganska äfwentyligt lif hvars många faror man möjligen ej alltid lyckligt genomgår. Det wore således lika stor risque för morbror som plågsamt för mig att tillintetgöra assuranzen. Jag skulle ej kunna taga ett steg utan att städse pinas af räddsla för döden! skulle ej wåga stanna här af fruktan för Gula Febern — ej wåga gå till Valparaiso — om mitt interesse kommer det att fordra — af räddhåga för stormarna wid Cap Horn och kommen lyckligt till Chile skulle jag ej tordas gå i land, rädd

att gå under i en jordbäfwning! Jag skulle på en gång blifwa en feg stackare både ömkligt löjlig och beklaganswärd, frukta för allt ifrån att ej warit rädd för något, hwilket jag ej heller nu är, då jag wet mig wara assurerad och uppskattad till mit fulla wärde: Rmt Rdr. 3 770,40 öre.

Nej låtom oss gerna unna Pelican sina 220 Rdr. Morbrors fordran hos mig är då lika säker som af någon annan och sjelf kan jag både lefwa och dö som en man. Gynnar lyckan mig (den damen har som man wet sina nycker) så får Pelican ännu en årspremie och sedan stopp!

Jag wet ej om morbror behöfwer min revers, sedan jag nu är myndig har en sådan laga kraft. Jag skickar den dock ej nu, utan wäntar order, kanske den ej är af wigt och skall då blott öka dessa brefs redan alltför stora wigtighet på posten! På consulatet har jag dock deponerat en i händelse, han skulle behöfwas. Denna och flera andra mina papper sändas till Stockholm under morbrors adr. från härwärande Consulat i händelse af min inträffade död eller jag ej skulle efter år och dag afhöras. General-Consulatet i Rio de Janeiro kommer förblifwa föreningspunkten emellan mig och Swerige så länge jag vistas i denna werldsdel.

Hyltén-Cavallius wisar mig en faderlig wälwilja samt gör mig alla de tjenester han förmår. Jag fattar ej något wigtigare beslut utan att alltid först höra hans tanke och upplysta råd. Om aftnarne följas Hæggström och jag åt ut till landet der han bor och faller talet då ganska ofta på det som i första rummet fört oss båda hit fast af alldeles motsatta orsaker neml. Stockholms Kongl. Theater. Beklagligen stannar han ej länge här då sjukligheten gör det för honom omöjligt att taga hit sin familj. Jag njuter wänskap och hjertlighet af trenne andra här wistande landsmän, alla af uppfostran och god familj, den ene Magister Åkerblom, bekant som Swensk Hist. öfwersättare på Spanska samt för flera förtjenstfullt skrifna arbeten; — wistas här för sin helsa — han har lugnsot [!].⁹

⁸ H.R:s livförsäkring i Pelican Life Office på 200 pund förnyades t. o. m. maj 1864. Kvit- tenserna finns bevarade och ansvarsbeloppen omsatta i rdr (231) införda i J.F:s ordentliga skulduppställning för H.R.

⁹ Leonhard Åkerblom hade wid 1850-talets början verkat som lärare i Montevideo men

Jag har varit bjuden 900 Rdr.Rmt för mitt stora instrument och af de pengar morbror lemnade mig dagen före min afresa, köpte jag, med tant Bina i Complotte en visitkorts-kamera för 50 Rdr trots wälwise Herr Lundbergs försäkran, att det war onödigt. För denna kan jag nu få 250 Rdr. men jag will ej mista den här för 500 Rdr. Instrumenterne måste jag smugla emedan tullen är så hög att den genast skulle gjort min ruin. Som jag sätter mina egna intressen långt framför Kejsers. Tullkammaren så beslöt jag, hur obehagligt det än war, att med egna oerfarna händer utföra wågstycket och Mercurius beskyddade mina företag, hwadan jag sluter att Han har förkärlek för sina skyddslingar: tjuftwarne, ty under min köpmans-tid emottog jag aldrig något wedermäle af Hans nåd. Som sagt allt gick wäl men tredje resan hade jag nära kommit i affär med ett wakt skepp om ej en skicklig wändning räddat mig. Fjerde och sista resan tog jag friwilligt "fan i båten" d. w. s. Tullofficern, höll till honom ett wackert tal om de Brasilianske tjenstemännens utmärkta waksamhet och nit, insöfde det nötet fullkomligt och passerade nu, i skydd af hans galoner, triumpherande wakt skeppet och kom lyckligt i land med min dyrbara laddning och nyttige passagerare. Här anses smuggel ej så farligt hwad det wanhederliga i handlingen beträffar (är det så mycket mera wid misslyckat försök), *alla* mina landsmän här — hederligt folk — tillstyrkte företaget och jag hade ej annat wal om jag ej skulle såldt mina instrumenter ty Kreditivet för 1 månad hade ej till hälften förslagit.

Jag hoppas morbror ursäktar att jag skickar denna bref-packe till morbror ofrankerad fast många af brefwen ej höra till morbrors departement, men de skola gå med engelska paketen och med dem kan man ej frankera. När jag tänker på hwad dessa skola kosta så frestas jag att bränna upp dem men min fadersömhet hindrar mig. Hoppas morbror låter Pappa dela portoavgiften. Då mitt bref till föräldrarne sändes torde detta medskickas ty mycket här kan måhända interessera dem att höra.

Framför mina hjertliga helsningar till min goda mormor och tant Bina samt Karl Henrik! Hoppas att alla befinna sig wäl! Bed tant Bina om någon skrifwer från (Sthlm), också tillägga en rad, will mormor äfwen göra detsamma så wore det

mig mycket kärt. Bref från Sverige och alla de kära äro nu min enda och största glädje. Lef wäl! Kanhända mitt nästa bref till morbror Johan kommer ännu längre ifrån, men nära eller fjerran äro min tacksamhet och tillgifwenhet för morbror och morbrors hus lika warm — den wet ej ingen(!) gräns och mäter intet rum!"

Kammarrådet Johan Falkman med sin hustru Bina, f. Westerling, och sonen Karl Henrik. Fotograf: B. J. Lundbergh, Stockholm, Söder.

I sitt tredje brev dat. Rio de Janeiro 13 okt. 1861 till morbrodern är Henrik fortfarande inställd på att resa till Chile och etablera sig som fotograf där. I Chile räknar han att få ännu bättre betalt för sina fotografier än i Rio

"där man får 50 Rdr Rmt för 12 visit-kort och 60 Rdr för ett pappers-porträtt ...

flyttade 1861 från Uruguay till Rio de Janeiro, där han skulle efterträda Hyllén-Cavallius som generalkonsul. Han blev sedermera generalkonsul i Lübeck och dog 1896 i Schweiz. Han får goda lovord i Paulins ovan a. a., medan däremot H.R:s omdöme om honom skulle växla i hans brev hem. Hans huvudsynpunkt var och förblev genom åren konsulatets effektivitet som befordrare av hans brev och paket.

Allt beror endast på att få en atelièr! Endast denna brist här hindrar mig att på ganska kort tid samla en förmögenhet, hwilket med de många gynnare jag här lyckats förwärfwa skulle blifwit mig lätt, då jag arbetar med flit och passionerad intresse i mitt yrke, och önskan att snart winna mitt mål hos mig tillintetgör ögonblickligt hwarje waknadtt begär till en onödig utgift. Men utan pengar war det här omöjligt! Jag stod redan i underhandling med en Fransman, som redan samlat förmögenhet och önskade resa hem, att öfvertaga hans atelièr, men som jag ej såg någon möjlighet att genast betala halfwa summan, fast jag utan all swårighet efter ett halft år skulle kunnat betala hela, måste jag låta det mest förmånliga anbud gå mig ur händerna."

Resan till Valparaiso blev emellertid inte av och som framgår av brev 4, daterat Paranaguá 10 januari 1862, har Henrik av skäl, som han redogjort för i brev till sina föräldrar

"tillswidare uppskjutit denna resa och beslutit att härifrån besöka det inre af Brasilien.

Paranaguá är ett samhälle af tio tusen menniskor (ej 4 000 som förr uppgifwits) som i sig förenar egenheter och förhållanden, lärorika och för fremlingen owanliga, samt wäl förtjenta af en närmare beskrifning om tid och rum det medgåfwo. Här, i ett enformigt fast angenämt lugn, har jag tillbringadt de sista månaderna af år 1861 och hwilat ut efter dess stormar."

Den unge mannen, isolerad i en avlägsen ort och fylld av de funderingar som drabbar många av oss vid ett årsskifte, blir i fortsättningen av sitt brev i hög grad sentimental och patetisk:

"Ja, det är slutadt detta år, det märkligaste i min lefnad och wid en blick tillbaka på detsamma — till hwilka betraktelser föranleder det ej?! Aldrig har jag warit så olycklig, och aldrig har wäl en menniska lidit större marter af så mångfaldigt slag, som jag detta år, och likwäl — Är ej detta år det lyckligaste i mitt lif? ... Denna fråga kan synas paradox men männe ej det år, på hwilken [!] jag genomgått en fruktanswärd men nödwändig kris, så af mig kan anses, då *genomgåendet* av en *sådan* kris verkligan kan betrak-

tas som en lika owanlig som allt öfwerwä-gande lycka, en lycka för hwilken jag har Försynen att tacka som i rättan tid sände mig räddning genom min ädle wälgörare, utan hwilkens hjälp jag nu för wisso skulle wara timligt, kan hända ewigt förlorad. Ack måtte Försynen löna sitt redskap för det wäl utförda wärfwet!" osv.

"Ja, till det goda står nu min hog, och dit will jag nu med kraftigaste wilja och bästa förstånd sträfwa framåt, på den enda dertill ledande säkra wägen: arbete! Arbeta will jag så länge helsa och krafter stå mig bi! — Detta löfte har jag gifwit mig sjelf till nyårsgåfwa, och det upprepar jag nu för min wälgörare. — Arbeta ware hädanefter min [!] lefnadsmål! Arbeta är det enda säkra medlet till lycka, ty det är — lyckan sjelf!

I mitt yrke har jag haft fullt upp att beställa, hwadan jag kan wara ganska nöjd med min pecuniera ställning, i det jag — den obetydliga photographen — haft mera i månadlig *förtjens*t, än t. ex. Chefen för Kungl. Svenska General-Landtmäteriet i lön under samma tid!"¹⁰

För att undvika skattebördor placerade Henrik under denna första rörliga tid sin förtjänst i "uppköp af photographiska nödwändighetsartiklar".

"Då man betänker huru swår all början är kan jag ej wara nog tacksam för den jag gjordt. Ett genast, de två första månaderna af min verksamhet som photograph, kunna i ren förtjänst ha en summa af mera än Ett Tusen Rdr. Rmt., enl vårt mynt, är ett i sanning, lysande resultat, hwilket borde kunna för framtiden berättiga till stora förhoppningar, om ej framtiden bortskymdes af en sådan massa om och men i form af ormar, indianer och fyrfota djur i de brasilianska urskogarne

...
Hwilken wälgerning att jag fått lära mitt närwarande yrke! Jag ordentligt brinner af intresse för detsamma, och att dagligen allt djupare få intränga i dess mysterier utgör för mig en verklig njutning. Ingen dag går förbi utan flitigt praktiserande ... När jag tänker på mitt fordna och mitt närwarande yrke, är jag nästan färdig att wälsigna det öde som, i det dref mig till branten af undergång äfwen gaf

¹⁰ Det är givetwis morbror Ludwigs lön som H.R. tänker på.

mig en räddningsplanka af så förträfflig beskaffenhet. Huru oändligt mycket lyckligare, att istället för att år från år träla under oket af ett själsmördande arbete, hwilket knappast inbringar dagligt bröd, wara fri som fågeln, aldrig behöfva bindas af något rum, att med hela jorden till verkningkrets, wara mera oberoende än en konung, att enligt *menschlig beräkning*, efter den korta tiden af ca 10 år kunna wara tryggad för all timlig nöd, och efter dubbelt denna tid kunna wara rik, mycket rik. . . .

Mitt wistande här har jag fördröjt wida öfwer den tilltänkta tiden, härtill förmådd af det ständiga, fast beklagligen fåfänga hoppet att här kunna inwänta de bref jag trodde mig skola bekomma från Sverige.”

På en tidrymd av 2/3 år har han endast

”fått emottaga af mina egna föräldrar *ett enda* bref på fyra sidor, under det jag sjelf månadteligen afsändt stora breffpackar, i den, af sonlig kärlek inbillade tron, att dermed göra mina närmaste ett nöje. Den till det onaturliga gränsande köld med hwilken jag tycks wara förgäten, smärtar mig naturligtwis” . . . ”ty, hwad skola wäl Cawallius och swenskarne i Rio — likawäl som mina bekanta här tänka om en person som ständigt talar med kärlek och saknad om sina anförwandter, men hwilka ej tyckes bry sig om att ta minsta notis om honom . . .

Jag har nu mycket att beställa, ty om twenne dagar afreser jag, lemnande allt öfwerflödigt bagage här, medtagande endast Instrumenter, kemikalier, tält och hwad jag i öfrigt för mitt nomadiserande lif har nödigt. Twenne mulåsnor höra äfwen till mina lösören och komma nu att tjena mig som transportmedel. Jag tycker hwad jag skall komma att må wäl, natt och dag på åsneryggen, jag som ej företagit någon ridt sedan jag wattnade Pappas ”Polle”, i werlden. Hur tiderna förändras! Curitiba, dit jag nu skall sträfwa, ligger på en högslätt wid floden Paraná, på hwilken jag möjligen kommer som hastigast göra en visit i det hemlighetsfulla Jesuit-riket Paraguay. Jag wänder emellertid nu med ousäglig njutning ryggen åt den här vid kusten rådande, all beskrifning öfwergående hettan, ty uppe i höglandet råder ett Italienskt klimat, fast jag får swettas innan jag uppnår detsamma, ty jag har dessförinnan ej mindre än trenne skyhöga berg att öfwerstiga.

I dag har jag af brasilianska tidningar fått några notiser om Europa, och — höjd av under! — om Sverige, de sednare allt för kostliga för att ej förtjena omtalas: Swenska kungen har haft ett möte med Napoleon hwars resultat blifwit att vid Fredriks död Danmark skall med Sverige införlifwas, Ryssland twingas återlemna Finland, mot någon ersättning i Orienten, allt i afsigt för att i Norden bilda en stormagt till lands och watten, franskallierad, och tjänande till att motwäga Ryssland på Continenten samt, framförallt, England på hafvet! Hwad är nu av detta sant?!”

Om Henriks första tid i Brasilien och resa med sina mulåsnor har hans mor berättat i sina anteckningar:

”I augusti landade de i Rio. I Stockholm hade Henrik blifwit presenterad för Hylthén-Cavallius, som några månader förut kommit som chargé d'affairs till Rio. Hos honom fick Henrik nu meddelandet, att det icke var lönt söka någon plats på kontor där, de wille icke ha svenskar. Så måste Henrik söka sin utkomst som fotograf, men de medel han medfört räckte ej till för att skaffa en ateljé och material, så han gick åter ombord för att följa till Valparaiso. Men då de lade till efter ett par dagar för att intaga last på ett ställe, övertalade innewanarna honom att där stanna, ty man hade aldrig haft någon fotograf. Han stannade där öwer sin första jul och då han förtjänat så mycket, att han kunde köpa sig ett tält och två mulåsnor att forsla sig och sitt bagage på, begav han sig ensam åstad på obekanta vägar.

Målet för resan var Santos. Många äventyr hade han under den resan. En förfärligt varm dag störtade hans ena mulåsna, ett oväder var nära att utbryta och då inga människoboningar fanns, flädde han den döda åsnan och kröp själv med sitt bagage in uti åsneskinnet och sökte där skydd för regnet och somnade småningom. Då han vaknade, hade vädret stillats, men där var flera rödskinn, som stod och betraktade honom, där han kröp fram. De gjorde honom inget ont och med gester och några penningar gjorde han dem begripligt sin önskan att få köpa en åsna. Flera andra äventyr upplevde han, men det bleve för vidlyftigt att berätta dem alla. — Slutligen kom han till ett slags by och där fick han en sorts klimatsjukdom, en svår feber med svullna fötter.

Hans belägenhet var förfärlig men även här fanns goda människor som förbar-made sig över honom. En man hade av sin negress hört talas om den sjuke vite främ-lingen, gick dit och sedan han talat med honom, lät han bära Henrik till sitt eget hem, där han blev vårdad tills han blev fullkomligt frisk. Då lånade han honom penningar och hjälpte honom så, att han med ångbåt fick resa till Santos. Hur har jag icke i mitt hjärta välsignat och prisat denne mans välvilja och godhet."¹¹

I brev från Santos 31 mars 1862 kan Hen-rik meddela att ett flertal brev hemifrån äntligen anlänt. Liksom i tidigare brev ta-lar han mycket om sin assurancespremie. Hans tillgångar i instrument och kemika-lier motsvarar nu i landets värde mer än morbroderns fordran och han anser att försäkringen bör vara överflödigt även

”i anseende dertill, att jag i maj lemnar kust-landet på flera år, och således om jag dess förinnan ej blir utsatt för ”febern”, jag ej heller af den har något att på lång tid befara. Provinserna San Paolo och Mi-nas-Geraes, som jag nu kommer att ge-nomströfwa erbjuda inga andra lifs-farligheter än sina osäkra vägar, ehuruwäl hwad den förstnämnde provinsen beträffar, man numera sällan hör talas om några ni-dingsdåd der, då dermot skogarne i Minas ännu hwimla af ”wildar”, som ofta gifwa regeringens trupper hett arbete nog wid ränsning. Det är äfwen möjligt att jag i flera år bosätter mig i San Paolo, en berg-stad och stapelplats för provinsens kaffe, guld och diamanter, rikets universitet samt med mellan 30 à 40 000 innewånare — och blott trenne photographer — af hwilka två äro endast eländiga fuskare

...
Hyltén-Cawallius afgick med paketen d 25 Ds till Europa efter att ständigt från sin hitkomst varit sjuk. De sednaste må-naderna har han tillbringat i Petropolis för att återwinna sin helse, men, tyvärr — såsom jag hör från Hæggeström — ej lyc-kats. Så har då dessa usle nidskrifware i Stockholm, endast för att tillfredställa per-sonligt hat och winna spaltfyllnad för sina blad, på nytt lyckats sprida sorg i en akt-ningsvärd familj och förkortat en ädel mans lif. Skola de nu nöja sig med sin winst, eller jaga offret i det yttersta?!”

Brev nr 6, daterat Santos 27 april 1862,

innehåller förnyade ursäkter för att han tvivlat på familjens känslor för honom. Det slutar så här:

”Skrif snart! Brev från Sverige äro nu mina enda nöjen. De äro både bättre o angenämare än de fordna, som jag aldrig saknar.”

Den 29 juni (avsänt först i slutet av juli) ber Henrik bl. a. sin morbror vid något

”tillfälligt sammanträffande med Directör Hæggeström, yttra till honom några för-bindliga ord öfwer det ädla och hedrande nit som utmärker hans son i hans egen-skap af Vice Consul och i hans bemö-dande för landsmäns bästa”.¹²

Den kände vetenskapsmannen och dona-torn Anders Fredrik Regnell omnämnes också:

”Doctor Regnell i Caldas är en svensk lä-kare, som för ca 20 år sedan anlände hit, färdig att dö af lungсот. Nu återställd måste han likwäl här qwarstanna. Caldas ligger i provinsen Minas Geraes. — Min andre der wistande och förut i mina bref omtalte landsman, Magister Widén, är död.”

Ett annat meddelande i brevet pekar för Henriks del framåt:

”Från Campinas har jag efter att dit hafwa sändt prof-bilder emottaget skrift-ligt anbud å inkomster motsvarande 500 Rdr.Rmt. pr månad, under minst ett års tid. Detta lockar mig så mycket mera som Campinas ligger på väg till Minas, och jag

¹¹ Henrik har senare läst sin mors anteckningar och gör på ett vidfäst blad följande kommentar, daterad 6 juli 1886: ”Jag var naturligtvis icke ensam då jag upplevde detta äventyr, utan åtföljd av en s. k. ”camerada” eller dräng och det var han, som flådde ås-nan för att med huden provisoriskt laga taket till en s. k. ”rancho”, som var uppsett vid vä-gen till resandes bekvämlighet. Åsnan stu-pade i en slags pest, som uppstår genom tem-peraturväxlingarna och som sprider en ohyg-glig stank i bergen. De röda, halv nakna figu-rerna voro ej indianer utan ”cabuclos”, en blandning av negrer och indianer, till yrket åsnedrivare (tropiceros), som köper åsnor i la Platatasterna och Rio Grande do Sul, för att sedan sälja dem i mellersta och norra Brasi-lien.”

¹² Hugo Hæggeströms far var bokförläggaren i Stockholm Zacharias Hæggeström.

— om Regnells swar skulle blifwa gynnande — omöjligt ej kan företaga den kostsamma resan direct till Caldas utan inkomster under vägen. . . . Förslager för min räkning från alla hörn af det Syd-Americanska continentet [!] — saknas ej . . . I San Paolo eller Campinas kan jag slå mig ned när jag behagar, förhastar mig dock med intetdera . . .”

Henrik är glad att morbrodern förnyat assuransen för honom.

. . . ”äfwen resorna i landets inre äro wådligare än jag föreställt mig. — Dagens tidning omtalar en gräslig händelse med en av de små städer jag i somras besökte. Den har blifwit öfwerfallen af ett band Indianer, och alldeles utplundrad. Wilddjurens raseri har i synnerhet warit riktad mot de hwita, på hwilkas qwinnor de afskurit bröstet, afswedt fot-sulorna o. d. gräsligheter, efter att mördat männen och bortsläpadt barnen. Osäkerhet till person är så stor, att det är en hwardaglig hän-

Henrik Rosén i resmundering på en mulåsna.

delse att i Santos grannskap finna mördade och plundrade personer på vägarne. Brist af polis, och öfwerflöd af det slödder som härwarande jernvägsanläggningar hitför från jordens alla kanter, äro härtill de werkande orsakerna.”

Ännu i slutet av september 1862 är Henrik kvar i Santos, där affärerna går lysande. Han har hur mycket att göra han vill och börjar ekonomiskt komma på fötter men prövar olika förslag att fara vidare: Campinas, Bahia, Caldas. I sistnämnda ort lockar utsikten ”att dagligen få umgås med en man af Doctor Regnells karakter och höga odlings-grad”. Denne hade inbjudit den unge fotografen att bo i hans hem.¹³

Brev expedierade från Stockholm den 22 sept. 1862 har kommit Henrik till handa i Campinas först den 1 dec.¹⁴ Han gläder sig åt den kärkomna skrivelsen

”som alltid wälwillig och vänlig war den äfwen denna gång ovanligt lång och rolig. — Att morbrors bref skrifwas med nästan ”oläsliga kråkfötter” är endast en förtjenst mera hos dem, ty genom deras swärlästheth blir den för njutandet af deras innehåll erfordrerliga tiden till det minsta fördubb-
lad.”

Den kompanjon Henrik skulle samarbeta med i Campinas var oduglig och opålitlig, och dessutom grasserade i staden kopporna och koleran. Efter en tid tycks han dock finna sig till rätta (detta långa brev liksom flera av de andra skrives under en ganska lång tidrymd), umgås i stadens få men trevliga europeiska familjer, framför allt hos den danske läkaren dr Langgaard, som var bror ”till den berömda statsmannen i Köpenhamn” men också hos två tyska läkare, i vars familjer det

¹³ Med. dr Anders Fredrik Regnell (1807—84), botanisten och donatorn, var sedan 1841 bosatt i Caldas. Översiktlig art. om Regnell av Sigurd Lindman i SMoK (med litteraturhänvisningar), fylligt omnämnd i Paulins a. a., där också Widén nämnes i förbigående. Även han var lungsotsdrabbad.

¹⁴ Förseningen anser H.R. bero på ”det gränslösa slarfvet wid kejsrerl. brasilianska post-werket”. Han svarar samma dag, som han fått brevet.

musiceras och där Henrik lever "ett för själ och ande det njutningsrikaste lif". Han håller fortfarande kontakter med dr Regnell, som ordnar för hans resa till Caldas, men kom att stanna i Campinas. Till en stor fest på hotellet, där han bodde, blev han inbjuden och hans skål propone- rades av den rike baronen, som gav festen.

"Jag besvarade talet och tackade för den skål som blifwit mig egnad i min egenskap af "artist och fremling" samt yttrade några wälswarf Wade fraser öfwer den stora förbindelse och tacksamhet hwilken jag och öfriga i landet wistande utländningar stodo till Brasiliens ädle, gästfrie och humane innewånare m. m. Talet besvarades med en sång och gräsliga skrik af hipp, hipp, hurra! — De fleste av herrarne bådo mig qvarstanna till Carnavalen, då de komma till staden med sina nu, i anseende till sjukligheten, å plantagen boende familjer, hwilka de önska få photographera. Carnavalen är i början af Februari, sannolikt stannar jag här öfwer den samma."

Den rike baronen, som givit festen, bad Henrik komma till hans plantage för att fotografera "hans familj och hans öfriga lösa och fasta egendom (1 000 negerslaf- war likwisst undantagande)". F. ö. fick Henrik intrycket, att de trots hettan och sjukligheten ville fotografera sig just därför att de fruktade att dö eller bli fula av kopporna. — Besöket hos baronen på hans stora kaffeplantage utföll mycket väl. Henrik fick erbjudande att följa hu- sets unge son på en kostnadsfri flerårig Eu- ropa-resa men avstod med viss sorg i hjär- tat från erbjudandet. Som avskedsgåva från besöket fick han "den häst på hwil- ken jag red, ett vackert och eldigt djur" ... "Sådana människor som här finnas, kunna ingenstädes blifwa öfwerträffade".

Från Campinas jan. 1863:

"Sönderskakad, mörbultad, stekt, dränkt, torkad och — åter uppstånden, efter en femtonmils ridt genom ödemarker under Tropikbältets hög-sommar — fattar jag åter pennan! — Om mina postdagligen ankommande luntor — den ena tyngre än den andra — skulle föra morbr. på den

tron att jag wille missbruka den mig gifna tillåtelsen att skrifwa så ofta, och så myc- ket jag will — så wore det förlåtligt."

Trots att "Kopporna tilltaga i raseri", så verkar det som karnevalen skulle bli av.

"P.S. 11/1 — (Jag är slösande med "P.S." — som en Gouvernant!) Färdigt att förseg- la kommer den dundrande nyheten att England börjat krig med Brasilien med att blokerade dess hufwudstad. — Detta måste nu därför gå med landpost till Rio då all communication till sjös är stängd . . . Eng- elsmännen tyckas wilja hwarje half-secel hedra sig med ett nidingsdåd à la det wid Köpenhamn, då de stulo danska flottan! . . . Allt är här i uppror, hatet mot engels- männen lågande, flera skepp av Brasiliens tagna och Rio Janeiro hotadt med bom- bardement . . . Bekräftas detta så äro följ- derna oberäkneliga — såwäl för Brasilien som Henrik Rosén! — Europeiska posten, som skulle i dag ankomma är röfwad — hade jag bref från Sverige så äro de förlor- rade. Ur mitt svenska hjertas djup instäm- mer jag i förbannelserna öfwer krämar-na- tionen!"

I sina vårrapporter 1863¹⁵ till morbro- dern är Henrik optimist. Han har slagit igenom som fotograf på orten och har mer arbete än han hinner med och önskar sig en pålitlig medhjälpare (ej kompan- jon!). Hans missnöje med den nye vice konsuln i Rio är stort. Hans post har blivit liggande där i sju veckor!

"Endast den stora bristen på swenskar i Rio kan förklara, men knappast ursäktat, utnämmandet af en i allo så olämplig, och föga praktisk person som magister Åker- blom . . ."

Sommaren 1863¹⁶ återkommer Henrik som svar på förmaningar från morbrodern till förhållandet till sin far.

"En fader har också pligter? Om mor- brors son . . . befunne sig i mitt ställe, d. w. s. genom följderna af ungdomligt lättsinne blifwit utkastad i en fremmande werld men der genom arbetsamhet och försakelse af lifwets glädje och njutningar sökte att skapa sig en framtid och med

¹⁵ Brev 15 april och 10 maj från Campinas.

¹⁶ Brev nr 17 i den numererade serien, date- rat Campinas 18 juni.

sina stråfwanden till det bättre sökte att bringa i glömska det förflutna — skulle morbror då lemna honom ensam och öfvergifwen . . . ?”

Henriks framgång i Campinas fortsätter ”Jag är — ’ljud högt o dyra ord!’ — capitalist!!! — Nå, det war också på tiden, ty om 24 timmar är jag 23 år.” Han avstår från rader med resförslag i olika riktningar. Vad som dock lockar honom är att få besöka dr Regnell i Caldas och äntligen igen få tala svenska. Hans modersmål börjar bli

”nästan ett fremmande språk, med hvilket jag uttrycker mig mera owigt, än med de [!] hvilka jag har tillfälle att dagligen tala . . . För att förekomma detta för mig sjelf förödmjukande och för andra obehagliga förhållande, är tillgång till svenska tidningar och böcker för mig oundgängligt nödig.”

Han rekvirerar i nästa brev 26 juli 1863 Geijers historiska, Tegnér's, Franzéns och Runebergs poetiska, Atterboms filosofiska arbeten, det bästa av Dalin och fru Lenngren, Stiernhielms "Hercules", Leopolds "Predikaren", Kellgrens poem, Wallenbergs "Min son på Galejan" och Lidners "Yttersta domen" samt en svensk litteraturhistoria.

"Swensk lektyr är för mig det högsta goda såsom warande det enda medel hvilket på en gång kan bibehålla min svenskhet och mildra hemlängtans tärande qwal." "Obs! — Hwarje swensk skeppare som ej är alltför råbarkad, fragtar det requirerade gratis till Brasilien, mot tillåtelse att läsa böckerna under resan."

Han ber också om prenumeration på en Stockholms-tidning. Tanken på att var fjortonde dag få 12 svenska tidningar kommer honom "att swindla af fröjd".

Han ser sig redan nu (sommaren 1863) i stånd att återbetala morbrodern det belopp han lånat. Men han har stora fasta utgifter, är väl etablerad vid stadens förnämsta plats och har ett förnämligt hus. Ekonomiskt sett skulle det vara förmånligare att ej sända pengarna till Sverige, då

man i Brasilien vid denna tid gav minst 12 % ränta och fullkomligt säkra lån t. o. m. på 18 %. Den svenska räntan beräknar Henrik till 6 %. Han är nu helt inställd på att stanna i Campinas "såsom warande den rikaste staden i den rikaste provinsen i det rika Brasilien". Allt är väl, så när som på övermått av arbete och en känsla av annalkande sjukdom.

Kort efter detta brev's avsändande insjuknade Henrik i vad han tror kan översättas med "typhus, nervfeber eller hjernfeber" och låg länge medvetlös. Han säger sig (i brev 1 okt. 1863) ha tillkviknat först efter att ha behandlats med konstgjord is från en glassmaskin. Isen placrades i många omgångar på hans huvud. Läkaren rådde honom till luftombyte och han tvekade mellan att resa på en intressant upptäcksfärd tillsammans med en "caravan" inåt landet eller resa till San Paolo och klara upp affärer.

"Affärsmannen segrade öfwer författaren . . . Lyckligt återkommen efter små dagsresor och fyra dagars uppehåll på stället, emottager jag den förfärande nyheten att mina tillernade rese-kamrater blifwit öfverfallna af ett band vilda indianer och mördade intill sista man!"

Hederligt redogör Henrik för sin reviderade syn på den svenske vicekonsuln i Rio:

"Jag ångrar nästan mitt något för häftiga utfall mot Akerblom i mitt bref till morbror, ty sedan den tiden, och efter en höflig tillrättavisning, har Akerblom varit mycket ordentlig med brefwen samt tjänstvillig och oegennyttig som alltid . . . Å. är son till fd. Provinzialläkaren numera Regementsläkaren Akerblom i Norrland, och kan af sjuklighet ej mera återvända till Swerge. Han är verkligen lärd, gör det svenska namnet all heder i Brasilien."¹⁷

Efter sin sjukdom inser Henrik ännu bättre att han behöwer hjälp i sitt arbete.

¹⁷ Leonhard Akerbloms far, Carl Magnus Akerblom var med. dr och från 1826 provinssiäläkare i Sollefteå.

”Kan ej en medhjälpare från Europa erhållas, så blir för mig den säkraste utväg att här köpa en intelligent mulatt-ungling af hwilken jag kunde hafva en mångfaldig nytta under hela mitt vistande i Brasilien.”

Han avvaktar dock sin morbrors råd, då det är fråga om en stor och osäker investering. Någon försäkring kunde tydligen ej tas på ”den dyrbara varan”.

Genom sitt myckna brevskrivande och det beröm han får från olika håll för sina stilistiska talanger känner sig Henrik som en skriftställare. Han har otvetydigt litterära ambitioner. Hans citatspäckade litet överlastade stil får väl anses tidstypisk men vittnar också om hans svenskhet och bildningssträvan. Vältaligheten flödar extra under senare delen av 1863.¹⁸ Rykten om ett väntande krig i Norden har nått honom.

”Sedan Finland blef oss frånröfwat har wäl ett lägligare ögonblick att återtaga detsamma aldrig yppats, upplöst som den ryska colossen är i alla dess fogningar genom förstörda financer, en förbittrad adel, oroliga bönder, upproret i Polen och framförallt missnöjet i sjelfva Finland. . . . En femtioårig fred är en wälsignelse för ett land, men en olycka för en armé, och — bataljerna på Ladugårdsgärde o. a. d i all ära — är det något helt annat att stå för kulor än för löst krut Att anföra cottillon är ej alldeles detsamma som att anföra krigare vid stormningen af ett eldsprutande batteri.”

H.R. har via kontakten med Regnell haft besök av dennes beundrande vän

”Lorenz Westin, ägare af ett socker-plan- tage på gränsen mellan S. Paolo och Minas Geraes . . . en ung man ca 20 år, son till f. Generalconsul Westin i Rio de Janeiro. — Hans far är längesedan död, hans mor lefwer ännu hemma på hans plantage, men är sedan flera år wansinnig. Westin är gift med en syster till den förut i mina bref omtalade Francisco Ozorio de Oliviera. Westin har fullkomligt glömt sitt svenska modersmål, hwarför samtalet ständigt måste föras på portugisiska. Han intresserar sig likwäl mycket för Swerge och allt swenskt. Han yttrade bland annat att hans mor är född i en stad wid namn

Nyköping, och så löjligt det än låter — wid klangen af detta enstaka swenska ord kommo mig tårar i ögonen!”¹⁹

Westin vill givetwis, att Henrik skall besöka Regnell i Caldas och hans eget hem. ”Westin har med mycken enträgenhet begärt, att jag från Swerge skaffar mig ny afskrift på alla tidningsuppsatser rörande Regnell för att sedan af mig meddelas Westin i portugisisk öfversättning, ty enligt W:s påstående lär dr R. vara så ytterligt blygsam, att han sjelf ej ens för sina intimaste vänner kommer att nämna ett ord om hvarken Nordstjernan eller något af det öfriga. Som Dr R. är ogift samt utan barn och närmare anförvanter är det mer än troligt att hela hans betydande förmögenhet testamenteras till wälgörande vetenskapliga inrättningar i Swerge.”²⁰

Henriks bok- och tidningsbeställningar börjar nu effektueras. ”Fägnasamt att illustrerad Tidning medföljer, men haf godheten tillskrifwa Hellberg (Oscars och Emilie Högqwists son förmodar jag?) i Hamburg att äfwen sända ”Photographisches Archiv” af Liesegang och Dr Schnauss.”²¹

H.R. önskar sig också arbeten af svenska naturforskare. Utländska arbeten har han i överflöd och är missnöjd med deras ateism. F. ö. väntar han äntligen hjälp från Europa: Axel Frick skall få respengar av honom.²²

Henrik är helt inriktad på att stanna kvar i Campinas. Han har nu fått kontrakt på sitt välbelägna hus till 1 juli 1869 och har rustat upp med nya möbler. Morbrodern har i sina brev betvivlat, att sta-

¹⁸ Brev nr 20 Campinas 1 nov. 1863.

¹⁹ Besöket av Westin skildras i brev 15 dec. Fadern, generalkonsul Lorenz Westin (1787—1846) finns biograferad i SMOK av S. O. Swärd och är utförligt nämnd i dennes Latinamerika i Svensk politik under 1810- och 1820-talen (1949) samt i Paulin a. a. Moderns namn var Christina Beata Chenon.

²⁰ H.R:s förmodan var helt riktig. Regnell hade f. ö. redan 1859 donerat ett större be- lopp.

²¹ H.R. har här helt misstagit sig. Postdirek- tören i Hamburg journalisten Johan Carl Hellberg (1815—77) var endast tre år yngre än Emilie Högqvist. Båda biograferade i SBL, bd 18 (1969—71) resp. 19 (1971—73).

²² Axel Fricks resa skulle senare verkligen bli av.

den skulle kunna försörja en ständigt etablerad fotograf men

”Campinas är för prov. S. Paolo och kaffet, hwad S. Francisco var för Californien och guldets, med den skillnaden likwäl, att kaffe-guldet är ett långt värdefullare guld än metallen af detta namn. Från en obetydlig by har den med otrolig fart växt upp till Brasiliens rikaste stad i proportion till folkmängden. — Denna dess nyhet är äfwen orsaken hvarför morbror förgäfwes söker Campinas på kartorna . . . Campinas finns på några kartor under sitt fordna namn S. Carlos. Campinas öfwerhopar — oaktat ett af de bästa klimat i Brasilien der finnes — 12 läkare med selsättning, och skulle äfwen föda lika många fotografer, om dess befolkning vore civiliserade menniskor o. ej såsom fallet nu är med större delen — half-wildar. — Många tro det vara ”syndigt” att porträttera sig, och förutspår de obotfärdiga som öfwerlemnna sig till svartkonstnären (undertecknad) en den hetaste och långvarigaste skärseld. — Andra anse det vara en skam att gå ut på gatorna på ljusa dagen; sådant kan tillkomma neger-slafwar och mulåsnor men ej hederligt folk, o. s. w., o. s. w.”

Henrik Roséns första brev från 1864 har en pessimistisk ton:²³

”Jag är i högsta grad oroad och bedröfvad öfwer underrättelserna från Swerge, och de från Danmark hafwa på intet wis bidragit till att mildra denna oro. Mitt lynne är för nedstämdt för att jag skulle kunna dölja detsamma med min vanliga konstlade glättighet, hwarför jag afstår från hvarje sådant försök. Morbrors skildring af Swerges ställning mellan massor af Ryssar, Tyskar och is är förfärande, och skulle kriget afbryta postgången så vore det en råga på olyckan som skulle göra min belägenhet här fullkomligt outhärdlig . . .”

Hettan är svår, kopporna härjar, en kemikaliesändning, nödvändig för hans verksamhet, är försenad, förtjänsten är minimal och utgifterna för hantverkare m. m. mycket stora. Ett mord och en hämnd på detta har ägt rum i staden.

”Flera personer som veta sig hafva fiender flytta till S. Paolo. Om säkerhet till lif

och lem, om polis, lag o. d. europeiskt öfwerflöd är naturligtwis här ej fråga.”

I mars har H.R. fullt upp att göra igen.²⁴

”För mig börjar en tid af den största brådska med ty åtföljande guldskörd, ty den katolska världens största högtid — påsken — är nära och alla plantageägare på 10 mils omkrets komma till staden för att sjunga latinska messor och — bäst af allt — låta fotografera sina nya svarta frackar.”

I ett mycket långt brev daterat 1 maj 1864 redogör Henrik för hela sin ekonomiska situation. Han lämnar förteckning öfver utrustningen av sin förhållandevis luxuösa ateljé och för skulder, fordringar och tillgångar. Summan av det hela är en god inkomst men fortfarande förbunden med stora investeringar. Han skulle vid dödsfall efterlämna mer än nog för att täcka sin skuld till morbrodern, men han ber ändå om anstånd med återbetalningen för att ha ett rörelsekapital.

”Att göra en skuld på 4 000 Rdr är för en ung man i vår tid en ofantligt lätt sak — men att med sina händers arbete återbetala en sådan skuld, är, deremot, en ofantligt svår sak . . .

Om en god fotograf etablerar sig i Stockholm med 500 Rdr, så löper han fara att före årets utgång dö af svält. Om samma person deremot etablerar sig med 50 000 Rdr, så har han före årets utgång förtjänat en liten förmögenhet. När i det civiliserade Europa det tomma skenet kan spela en så afgörande role, i hur mycket högre grad skall detta då ej här vara fallet, här hvarest menskorna nyss framgått ur ett verkligt naturtillstånd, som barn hänföras af allt som sticker i ögonen, troende allt guld som glimmar. — Jag anser mig här som i en belägrad fästning, i anseende till de svärmar af fotografer som lik en ny folkvandring vältar sina vågor mot Brasilien från det öfverfotograferade Europa. De vapen hvilka jag anskaffat till mitt försvar mot dess horder finnas alla upptagna på förestående Inventarium . . . För en man med pengar o företagsamhet,

²³ Brev nr 22, 30 januari 1864, ank. till Stockholm 14 mars.

²⁴ Brev nr 24, 15 mars 1864, H.R:s kortaste brev hittills, ankom till Stockholm 25 april.

är ingenting lättare än att i Brasilien samla en förmögenhet."

Henrik har också i detta brev anledning erinra sig, när han som sextonåring kom till Stockholm.

"Det är i dag d. 1 Maj, klockan är 10 på aftonen — således på dagen, timman o. minuten sju år sedan Ångf. "Götheborg" lade till vid Riddarholmen o. mbrs djupa bas dundrade från stranden: "Är Rosén ombord?", på hvilken fråga följde ett darande o. tveksamt "Jaha!". Det var i detta ögonblick, som mitt lifs Rubicon passerades . . . Sju år af njutningar, frestelser, ånger o. bittra sorger — men också sju år af lärdomar, meddelade i lijwets skola . . ."

F. ö. är H.R. inför underrättelserna om tysk-danska kriget full av stridsiver och synpunkter för Sveriges del.

"Jag wet ej om det är klokt eller icke af Sverge att deltaga i Danmarks försvar mot det tyska röfvarbandet, men det wet jag att blygselns rodnad färgar mina kinder hvar gång jag på frågan om Sverge ännu ej aktivt uppträdt måste svara ett bleklagdt nej! . . . Swerges fördel, såväl som heder tycks mig fordra ett aktivt uppträdande, ty så är Danmarks försvar Nordens försvar, 2° är Danmarks hjälp endast härigenom att för Sverge påräkna, när det en gång brister löst i Finland. — Hwad oberäknelig fördel vore det ej att i den blifvande kampen för lif o. död med Ryssland hafva den tappra o. krigsvana danska arméén till vår bundsförvant."

Det första bevarade brevet från Johan Falkman till sin systerson sändes den 1 juni 1864 med Briggen Gustaf och den förut omtalade Axel Frick, som skulle bli H.R:s medhjälpare. Han hade varit biträde till Henriks far och var mycket uppskattad i hans föräldrahem. Med i Fricks bagage var Aftonbladet och Illustrerad tidning för 1863 samt en ring från Henriks gudmor "gumman" Wallerstedt. I sitt nya brev 16 juni svarar Johan Falkman förklarande och neddämpande med anledning av H.R:s stridsiver.²⁵

"Ditt förmenande, att 'det förenade Skandinavien skulle ovillkorligen med lätthet

kunna föra ett försvarskrig mot Tyskland' kan icke medgifvas utan tvärtom måste ett rakt motsatt förhållande erkännas och detta på grund . . . af . . . Tysklands mångdubbla storhet i Folkmängd och tillgångar samt ypperliga artilleri."

Morbrodern är nöjd med Henriks redovisning för sina inventarier.

"Det var ett alldeles makalöst bo, du lagt dig till [med], men all kritik får tiga, då man löper fara att i fråga om nödvändigheten deraf döma som den blinde om färgen . . . På din utflykt på affärernes fantastiska område kan jag ej följa dig." Han säger sig vara "nöjd med sin närvarande lott och utan utsigt att vidare kunna svinga mig opp hvarken i ett eller annat hänseende".

I sitt sommarbrev 1864 (daterat 25 juni, avgått från Rio 8 juli, framme 22 aug.) gläder sig H.R. över att den av honom mycket uppskattade danska familjen Langgaard under hösten ämnar återvända till Campinas. Dr Langgaard erbjuder sig att medföra fotografiska nödvändighetsvaror till honom. H.R. t. o. m. proponerar en swensk ordensutmärkelse till honom.

"Brasilianerna, dessa fullvuxna barn, sätta ofantligt värde på slika leksaker, o. Langgaard, som redan står så högt i deras värn, skulle än mera stiga genom en slikt utmärkelse . . . Af tidningarna ser jag att köpman Bähr i Rio blivit Vasa-riddare utan all sin förskyllan eller värdighet, det vet han sjelf lika såväl som alla svenskar i Rio. — Ingen annan än Hyllén-Cavallius har skaffat honom Vasen af tacksamhet för den gästfrihet Hæggström åtnjutit i Bährs hus." — H.R. besöker staden Itu, som han prisar varmt. Den "är säte för Brasiliens äldsta o. rikaste familjer, hvilka utmärka sig för takt o. osökt belevnhet . . . Staden är välbyggd, i ett förtjusande läge, men på gatorna ser man flera munkar än människor o. staden sjelf har nästan flera kyrkor o. kloster än privata hus! — Icke förty är sällskapslifvet här vida gladare o. otvungnare än i det barbariska Campinas."

²⁵ "Gumman" Wallerstedt är möjligen identisk med kyrkoherden Olof Wallerstedts i Malexander fru Catharina, f. Flodman.

Äntligen har H.R. fått sändningen med svenska böcker och njuter ohejdat. Hans musikaliska tyska vänner Kupfers är mycket intresserade av musikaliesändningen och H.R. har uppmanats att till tyska översätta "Åh, jänta, å ja" m. fl. Ett välförsett stort bibliotek är till salu efter en tysk läkare i Itu. H.R. brinner av lust att förvärva böckerna och lyckas delvis.

"De i denna stad boende européer hafwa sedan någon tid bildat ett sällskap, hwars uppgift är ganska mångsidig, men hwars hufwudändamål är wapenöfningar till sjelfförswar i händelse af behof samt inrättande af ett Bibliothek för sig o. en skola för det uppväxande släktet. I detta sällskaps direction är jag en af medlemmarne."

Beslut fattades om inköp av 2 500 band ur den förnämliga boksamlingen.

"jag swindlar af fröjd wid tanken på det ljushaf dessa skatter innesluta, och ur hwilket min efter wetande törstande ande nu skall kunna wederqwicka sig."

H.R:s medhjälpare från hembygden Axel Frick har kommit fram till Campinas i slutet av augusti. Han karakteriseras som ett viljelöst barn, och H.R. förklarar sig helt nöjd. I ett P.S. berättar han, att krig utbrutit "emellan Brasilien o. Montevideo!"²⁶

H.R:s beundrade danska vänner dr Langaard och hans familj har återvänt till Campinas i slutet av december 1864. Hela staden var på fötter, H.R. red dem till mötes en dagsresa, en hel ryttartrupp slöt upp utanför staden och "intåget" blev ett "fullkomligt triumftåg".

"Kejsar Pedro sjelf blef ej emottagen med så mycken ståt, då han besökte Campinas o. ingen kan här erinna sig hafwa upplefwat något dylikt. Jag reste mig i stigbyglarne för att öfwerskåda mängden men såg endast ett haf af menniskor till häst o. fot, i fönster och på tak . . . Langard försökte att tacka men klara tårar tolkade bättre än alla ord hwad hans hjerta kände . . . Inte vill jag precis påstå, att jag grät — ty det vore omanligt! — men något war det dock som mer än en gång gjorde

glasen i min pince-nez dunkla och otydliga."²⁷

Nyårsdagen var stor subskriberad bal med specialkomponerad musik, en oerhörd trängsel och värme och med damerna i lysande toaletter och gnistrande av diamanter.

Med posten från Sverige fick H.R. febr. 1865 hemifrån motta "Rosénska stamtaflan"²⁸

"Såwäl stolthetens som blygselns rodnad betäckte mina kinder vid dess genomläsande. Blygselns kom naturligtvis af medwetandet att sjelf vara ett sådant intet, en så ovärdig telning af den ädla stam (Ericus Rosenius) som skjutit så många ädla skott . . . Rosénska stamtaflan upptager namnen på ej mindre än 2 Generaler, 1 JustitieMinister, 2 Presidenter, 4 Öfwers-tar, 1 Bishop, 6 Professorer, 1 Archiater (den odödlige Nils Rosén v. Rosenstein), 1 Landshöfding, 1 Lagman, 1 Kom:råd, 1 KammarRättsRåd, 1 Öfwerhofpredikant, åtskillige Öfwerstelöjtnanter, Majorer, Kaptener o. deras vederlikar på den civila embetsmannabanan samt 3 Grefvinnor (Horn, Posse och Hamilton) o. en Statsrå-dinna (Sandströmer). Der finnes ej namn på någon, som ej bekommit en utmärkt uppfostran, det 19 århundradets enda verkliga adelsdiplom . . . Rosénska stamträdet har på mig gjort ett djupt intryck, o hade

²⁶ Kriget med Uruguay avslutades 1865 men det var blott upptakten till kriget mellan Brasilien och Paraguay, avslutat först 1870. Det skulle i hög grad påverka H.R:s möjligheter att snart återbetala sitt stora lån.

²⁷ Brev nr 30 påbörjadt och daterat 26 dec. 1864, avgått från Rio 24 jan., ank. 3 mars. — Kejsar Pedro II (1825—91) har ansetts vara en god regent som styrde parlamentariskt. Under hans långa regeringstid blev Brasilien Sydamerikas ledande makt. Befolkningen växte och landet erhöill anseende som ett framtidsland. Kejsaren var motståndare till slaveriet som han sökte inskränka och avveckla efter hand.

²⁸ Brev nr 31, Campinas 20 febr. 1865, ank. 25 april. — Den borgerliga släkten Rosén finns redovisad i V. Örnberg, Svensk släktkalender 1887 1, och i den av G. Elgenstierna utgivna sviten Svensk släktkalender, årgångarna 1912, 1915—16 och 1919. Ättlingar till kyrkoherden Erik Rosenius återfinns också i G. Elgenstierna, Den introducerade sv. adelns ättartavlor, 6 (1931) under namnen von Rosén, Rosén von Rosenstein och Rosenblad.

jag kommit att läsa det 10 år tidigare så wore jag sannolikt ej nu handwerkare i Brasilien. Rosénska stamträdet skulle bättre än allt annat sporrat min arbetsamhet o. energi . . .

Min egenkärlek har fått en helsom stöt . . . o. mbr. kan gifwa den ännu en puff med att skicka mig en copia af Falkmanska stamträdet som jag wet att mbr har i sin ego, ehuru jag — oförklarligt nog aldrig sett detta slägtregister.”

H.R. återkommer till frågan om dansk-tyska kriget och anser fortfarande att det varit Sveriges skyldighet

”som hederlig karl att hålla sitt ord och slåss — följden må hafwa blifvit hvilken som helst . . . Hela den utländska pressen hyser tyvärr härom blott en tanke.”

Henriks kusin Henrik Peter Falkman, son till Ludvig B. Falkman och endast några år äldre än H.R., hade slagit sig ned på Java. H.R. har nu fått ett långt temperamentsfullt brev från denne utlandssvenske medbroder, som gått ännu längre i sin upphetsning över kriget.

”Att sluta af Henrik Peters bref, som i går kom mig tillhanda, tycks han redan med nästa post vänta underrättelse om att Swerge blifwit en tysk provins . . . han har redan uppgjort en plan att öfwerflytta slägt o. wänner till Australien så snart Jobsposten anländer från Swerge . . . Henrik låter mig swälja några ganska illa smakande piller om mitt andliga högmod o. min ofördragsamhet med andras fel, alltsammans inbakadt i loftal o. smicker . . . ”Ditt nuvarande yrke är för dig blott ett medel — det vet jag — det anar jag! För dig ligger ett omätligt o. tacksamt fält öppet som litteratör o. publicist . . .”

Frick, H.R:s medhjälpare, får följande karakteristik:

”Frick är egentligen ej någon människa, endast en machine, men som sådan berättigad till första priset på hwilken werldsexposition som helst. Efter flera månaders träget studium har jag lyckats komma underfund med mekanismen i detta konstwerk, o. nu arbetar det förträffligt, endast man matar wäl dess cylinder o. ej lemnar det ett ögonblick utan behörig tillsyn.”²⁹

Som svar på morbroderns undran över att Henrik överallt blir så väl emottagen i Brasilien ger H.R. svaret, att det beror på vad som i dagligt tal kallas ”uppfostran”. Han säger också, att ”Bland de blinde är den enögde kung”.

”Född och uppfödd i 19 århundradets ljus, har jag nedstigit till medeltidens mörker o. barbari för att predika den nya läran bland wildarne . . . Icke kunna alla Brasiliens marquiser och baroner med deras middagar o. ’sexor’, deras bröllopp o. begrafningar ersätta mig det 19 århundradets Biffstekar på ’Opris’, skandaler på Odéonteatern, soda-vatten på Hasselbacken, frukoster hos Jaquin (?), N° 180 på Kungl. Operans parkett, Fönster-paraden i Berzelii park, Fåfångans marknad i ’Torget’, med mer sådant.³⁰

Af tidningarne känner mbr redan det krig som här rasar. Trupper marschera ända från landets nordligaste hörn ned till krigsskådeplatsen. I går war här revy med dessa olyckliga varelser, hvilka måste till häst eller fot genomgå hela det tropiska bältet från Eqvatorn, innan en barmhertig kula slutar deras lidanden i Paraguay eller Montevideo. Jag anstränger mig förtviflat för att förtjena pengar o. snart kunna komma härifrån, ty inom få år slår hämdens timma o. slafweriets sista tillhållsort, Brasilien, kommer då att renas, men i strömmar af blod!”

Ett mycket långt brev påbörjat 1 maj 1865 — ett ihållande regn har gett H.R. ett par dagars permission från arbetet — skildrar bl. a. brasilianska bröllop.

”Något widrigare än ett brasilianskt bröllop låter ej tänka sig, dess vederstyggligheter kunna på sin höjd öfwerträffas endast af en brasiliansk begrafning. — En rik plantage-ägare har en son, hans granne är ägare af en dotter, samt hwad bättre är! — några hundra slafwar med ty åtföljande kaffe-fält. Den rike plantage-ägaren går till sin lika rike granne o. säger ungefär så här: de tu borde blifwa ett! — Giftermålet är egentligen emellan de båda plantagen hwarför det är fullkomligt likgiltigt om de unga älska hvarandra, endast

²⁹ Axel Frick synes ej ha tillhört den skånska släkten Frick.

³⁰ H.R. återkallar här i minnet sina ansvarslösa stockholmsår som handelsbokhållare.

deras pappor finna hwarandras kaffe i smaken. I de aldra flesta fall ha de till äktenskap med hwarandra utsedda offren ej vexlat ett ord före brölloppet, ja, ofta har de ej, den ena lika litet som den andra, ens sett föremålet för "sin ömma låga". — En ung man frågade häromdagen om jag i mitt album hade porträttet af Donna Inez da Camargo. På mitt jakande svar bad han om tillåtelse att få köpa densamma. Upplyst om omöjligheten att få köpa, bad han om tillåtelse att få se den ifrågavarande bilden tilläggande: Donna Inez är min fästmö, med hvilken jag gifter mig i

Henrik Roséns ateljé i Campinas.

nästa vecka, men som jag ännu ej sett henne önskade jag få se hennes porträtt. — Naturligtvis skyndade jag att tillfredsställa denna af en fästman ganska rimliga begäran . . .

Bröllopsceremonien försiggår med all katholsk vämjelighet o. prakt. I dag är det en brud som snart fyller sina tolf år, det var således på tiden att gifta sig om man wille undgå inregistreringen på den förskräckliga kartan. — Den tolfåriga bruden får en man på femtio. . . Nu börjar balen . . . Allt är ordnad på europeiskt wis, ty brasilianerna besitta en märkvärdig förmåga att efterapa civilisationens yttre former . . . Sex års barnungar med diadem, halsband, örringar o. armband af guld och diamanter. — Sextioåriga skön-

heter med till midjan urringade klänningar för att blotta behag — som warit! Och dansen! Och conversationen! Den förra består hufvudsakligast af en slags polka, under hvilken man vrider kroppen i ställningar, som, om de just icke äro graciösa, åtminstone äro oanständiga; dansen är en slags förfining af negrernas fandang. Den öfriga delen af balen upptages af contra-dansar."

Konversationen beskrives som obefintlig eller påver. Någon ung man som studerat i S. Paulo börjar tala om vädret, om moskitekerna och hettan, om hur mycket kaffe hans pappa skördade i fjol eller hur många negrer han köpte på senaste slavmarknaden. Så började skåltalen, inlärdade efter sådana från banketter i Paris och London, avtryckta i *Jornal do Commercio* och framförda av personer, som hade till yrke att hålla dessa tal.

En kort skildring av en brasiliansk begravning visar liksom bröllopsbeskrivningen att H.R. är antiklerikal och antikatoisk till sin inställning men lika tveklöst tycks han vid denna tid vara ivrig rojalist. Han ger sin syn på motsättningen mellan Brasilien och dess grannstater på följande sätt:

"Det nu här pågående kriget börjades med republiken Uruguay, som fick en allierad i republiken Paraguay. Brasilien har i detta krig rätten på sin sida, ehuru det i flera europeiska tidningar, synnerligast tyska, blifvit misskändt o. på det skamligaste beljuget. Tillochmed wår lilla svenska *Illustrerad Tidning*, som eljest ej har för sed att prata persilja, har likwisst denna gång låtit förleda sig (sannolikt af franska colleger) att döma i saker om hvilka den ej har ringaste kännedom. — *Illustrerad Tidnings* ilska mot Brasilien får man wäl i första rummet tillskrifwa dess redactörs kända republikanska sympatier, o det af dessa alstrade begäret att försvara Uruguay o. Paraguay, hvilka stater till egen och andras olycka äro hugnade med den republikanska stats-formen . . .

Orsaken till kriget är förnämligast den att Uruguays befolkning till en tredjedel äro brasilianska undersåtar, o. således afkomlingar af portugiser, då deremot Uru-

guayanerna äro spanjorernas afkomlingar. Nationalhatet emellan spanjorer o. portugiser har blifvit forplantat på deras afkomlingar i Sydamerika, o. tillfölje af ständiga misshälligheter oupphörligen ökats. Detta hat har synnerligast gifwet sig luft emot de i Uruguay bosatta brasilierna, hvilka varit utsatta för den grymaste behandling, mord o. plundringar från Uruguayanernas sida, utan att Uruguays regering kunnat förekomma sådant, då den ständigt är swag o. vacklande tack ware den anarkie o. de inbördes krig för hvilka landet är och såsom republik *måste* wara ett offer.”

Efter att ha skildrat brasilianarnas inledande krigsmanöver mot Uruguay övergår H.R. till att karakterisera den nye fienden Paraguay med sin unge president Lopez. Under förevändning att hjälpa Uruguay men i själva verket för att eröfva den brasilianska provinsen Matto Grosso började han kriget med att bortröva en på floden Paraguay gående ångbåt och tillfångatog såväl besättningen som den ombord varande landshövdingen för provinsen i fråga.³¹

”Den nu i Campinas warande General Draga är sänd för att göra ett slut på den olyckliga provinsens lidande (han var nyss här o. fotograferade sig. Jag sänder hans hufvud! ...) äfvensom för att öfvertaga ... posten i den bortröfvade landshövdingens ställe ... Paraguayerna hafva föröfvat och öfva dagligen de gräsligaste grymheter. — Deras framfart påminner starkt om preussarnes i Danmark ... Feg är Lopez emellertid ej ... Ej belåten med den fiende han redan har, skyndar Lopez att skaffa sig en ny i den Argentinska republiken genom att äfwen från denna röfwa ångbåtar ...

Lopez tycks föröfrigt — brasilianska tidningar må säga hvad de vilja — wara en werksam o. energisk man, som wäl förstår att komma sig till godo den europeiska uppfostran han åtnjutit. Sin lilla republik tycks han organiserat efter spartanskt mönster, hvarje individ af mankön är krigare från sitt 14de år ... Lopez [söker] höja sitt lands kultur genom inkallandet af en mängd utlänningar. ... Såsom en följd häraf har Industrin i Paraguay nått en relativt hög ståndpunkt ... En mängd officerare af preussiska ar-

méen, som tjänade mot Danmark, hafwa gått i Lopez' tjänst ...

Är Lopez ett snille o. ej en förwägen äfwentyrare så är Brasiliens ställning mer än betänkelig. Mycket talar därför, att bakom Lopez' skenbart dåraktiga förwägenhet döljer sig djupt anlagda planer, ett visst något som tycks gifwa honom wisshet om att hafva ryggen fri. — Slafveriets upphörande i Nord-America är det nuwarande Brasiliens dödsdom. Nord-America behöfwer sysselsättning för sina arméer o. är i detta ögonblick mer fruktansvärdt än någonsin med sina aldrig minskade ständigt växande tillgångar. Mexico spisas till middag o. Brasilien som dessert. Lincolns afsigt war att med ett slag krossa slafveriet i Brasilien så snart han tillintetgjordt det i sitt fädernesland ... Brasilien har hitintill dolt sitt brott mot mensklighet o. civilisation bakom ryggen på Nord-Americas slafstater, hvilka ensamt finga uppbära werldens hån o. förbannelser ... Brasiliens swaghet är dess omätliga territorium o. slafveriet. Det förra försvarar förswaret mot en yttre fiende, det sednare låter alltid frukta en inre. — Ett wäl organiseradt slaf-uppror, utifrån understödt af ett fiendtligt anfall, är mer än tillräckligt att tillintet[göra] slafveriet och — Brasilien! Lopez har redan tillgripit — wäl kännande wår svagaste punkt — det fruktansvärda medlet att genom utskickade spioner o. uppviolare förmå slafwarne till uppror.”

I ett julibrev 1865 (dat. 10 juli, ank. 7 sept.) återkommer H.R. till synpunkter på kriget. Han anser den sittande brasilianska regeringen swag och fruktar Lopez' agenter.

”Det enda som kan rädda Brasilien är en blytung despotism ... Olyckligtvis har den samling fantaster, skälmar och fårhufvuden som här kallas det ”liberala partiet” nu åter fått makten ... I ett gammalt o. wäl organiseradt land som Sverige, med hög kultur o. en upplyst befolkning, kan man säga att ”Friheeth är thet betzta thing” ... men i ett nytt land, utan civilisation o. med en djuriskt okunnig befolkning, såsom Brasilien, är frihet det största oting. ... En liberal regering hvars alla medlemmar äro slaf-hållare! ...

³¹ Francisco Solano Lopez (1827—70) hade fått militär utbildning i Europa och efterträdde 1862 sin far som Paraguays diktator.

Campinas är en af de svårast hotade punkterna i det inre af landet, ty i staden o. dess grannskap finnes 25 000 vapenföra slafwar under det att i staden boende fria endast belöpa sig till ca 3 000 personer, inberäknadt fria negrer och mulatter, hvilka måhända göra gemensam sak med slafvarne . . . Flera plantage-ägare har jag hört beklaga sig öfwer att de ej kunna sofwa om nätterna . . . Många wåga ej ens äta af fruktan för att blifwa genom sina slafwar förgiftade, o. då flera verkligen dött af gift har man på de flesta plantager för sed att låta kokerskorna o kockarne eller deras barn först smaka på alla anrättningar . . .”

H.R. fördömer skoningslös hårt en betydande köpman i Santos av spansk börd, som besoldats av Lopez. Han hade till traktens plantageägare till underpris sålt slavar som var inlärdade att uppvigla till uppror.

”Det är att hoppas att ett fruktansvärt exempel blir statuerat på köpmannen, ty hängning rätt och slätt vore ett allt för lindrigt straff . . .

För ett par dagar sedan talade jag med några af de rikaste kaffe-plantörerna om nödvändigheten att samla penningar till inköp af vapen, om bildandet af frivilliga corpser o. öfning i vapens bruk . . . Så länge jag talade om penningbidrag m. m. visade de genast stor beredvillighet att sätta sig i spetsen för en subskription, men så snart jag kom in till kapitlet om en stående trupp, som genast kunde kommanderas till det första plantage der fara visade sig, för att utan nåd och barmhärtighet skjuta ned upprorsmakarna, utbrast en herre, lika dum som rik: ”Nej, för f-n, hvem skulle sedan betala mig mina dödade negrer!” . . .

Dr Kupfer söker att få sälja all sin egendom, löst och fast, men detta möter redan stora hinder . . . Flera familjer ämna dock att resa till Santos, hvarest de i farans stund kunna fly ombord på skeppen . . . Dr Kupfer arbetar för att af alla utländningar bilda en trupp öfvade o. beväpnade till sjelfförsvaret o. har redan lyckats få 50 man under wapen. Jag sysselsätter mig med att bland brasilianerna få en 140 man stark corps sammansatt af stadens sju musik-corpser . . . men stora hinder möta för wapens anskaffande . . . Skall någonting här kunna uträttas så

måste wi utländningar alltid taga initiativet. — Patruller äro i högsta grad nödvändiga ty eljest kunde lätt inträffa att ett par hundra negrer nattetid bryta in i staden för att på olika punkter antända densamma, då wi alla skulle vara utan räddning förlorade . . .

För min personliga del emotser jag de kommande händelserna, men mera med nyfikenhet än med fruktan ty jag står ensam i verlden . . . Att under nuvarande förhållanden lemna Campinas vore för en ensam man en vanhedrande feighet o. dessutom en stor dumhet, då man ej kan lemna Campinas annorlunda än med fara att förlora all sin egendom.”

H.R. försäkrar, att han har all omsorg att rädda så mycket som möjligt av sin förmögenhet och i den mån det låter sig göra omsätta den i reda pengar. Hans affärer är i och för sig lysande men alla beställer på kredit och att kräva in utestående fordringar snabbt är i detta läge ogörligt. Henrik söker, sedan han bör ha skrämt de sina på det allvarligaste, att lugna dem något med att smärre slavuppror har det varit förr, och för några år sedan, då ett större uppror var på tal, blev det inget av. En kontrakterad sammanslutning av staden Campinas européer för frivillig soldattjänst till stadens försvar accepterades av landshövdingen i S. Paulo. På Henriks lott skulle falla tjänst som nattpatrull en gång i veckan.

Den 14 aug. 1865 svarar den tämligen ordkarge Johan Falkman sin systerson i ett sexsidigt brev. Han tackar för Henriks brev med bröllopsbeskrivningen och glädder sig över att ”lyckans sol” lyser ”med tropisk glöd”. Samtidigt som han litet skämtsamt citerar H.R:s livliga skrivsätt ser han skeptiskt på detta med ”allt på kredit”. Han drar sina slutsatser om Brasiliens låga odling på grund av indirekta upplysningar om vägförhållanden och folkbildning. Inför en översänd gruppbild av svenska kungafamiljen hade H.R. ytttrat sig översvallande. Morbror Johan, som ej tycks dela hans konungskhet, säger bl. a.:

”Ditt yttrande om Sveriges kungafamilj är mycket poetiskt och har en högst betydlig grund i den dömandes aflägsna vistelseort. På närmare håll försvinner mycket af den nimbus som af afståndet förgylles . . . Din allmänna förkastelsesdom öfver det republikanska styrelsesättet kan jag ej dela. Denna styrelseform är den förnuftsensligaste men duger aldrig i ett land, der förut funnits monarki . . .”

I sitt septemberbrev 1865³² berättar H.R. om ett i Campinas just avstyrt slavuppror, som äntligen fått fart på ”de sömriga brasilianerna”. Själv har han redan tjänstgjort som patrullman två nattvakter, en till fots och en till häst och visat ”mod o. energi vid negerjagten”.

”Att jaga efter förrymda negrer är föröfrigt, sedan man af vanan o. nödvändigheten blifwit befriad från alla samwetskrupler, en lika uppfriskande o. nervspännande som intressant o. farlig sysselsättning. Föröfrigt är det egendomligt att se hur tiden o. förhållandena kunna förändra en menska o. hennes åsigt.”

Mitt under den vilda jakten på en rytare kom H.R. helt ofrivilligt ”att anställa några betraktelser mellan förr och nu, mellan mina känslor då jag första gången i det kära lugna Sverige läste ’Onkel Toms stuga’, ’Hwita Slafwar’” o. d. m. — jemförande dessa med min nuvarande sysselsättning o. deraf alstrade känslor . . . Wi lefwa här i belägringstillstånd o. endast genom min o. mina tre patrullkamraters försorg befinna sig redan 8 à 9 personer inom läs o. bom i solida jernkedjor.

Kriget rasar fortfarande vildare än någonsin och går snarare illa än väl. Annat kan det ej heller vara tack vare det otyg som här kallas frihet.”

Regeringens vädjanden om frivillig hjälp hade inte haft någon effekt. Nu utfärdades ett formligt dekret om att varje brasilianare var förpliktigad till tjänst för fäderneslandets försvar. Stor förfäran hade blivit resultatet och en del flydde till urskogarna.

”De förmögnare stanna dock i staden, frifwande en neger-slaf, som sedan får gå i kriget för egarens räkning. Detta är ett beqvämt men ganska dyrt sätt att befria sig från sin wärnpligt. Härigenom vinnes dock den dubbla fördelen att orten får be-

hålla en hvit försvarare samt att den förlorar en swart fiende . . . En annan fördel är äfwen den att en mängd slafwar härigenom erhålla en gång för alla sin frihet” . . . Emellertid betraktar de flesta negrer, som frigöras för att gå ut i kriget ”detta såsom en rysansvärd olycka.”

H.R. har en mycket låg tanke om den brasilianske negern, som han knappt betraktar som människa. Han tar upp tidens vetenskapliga teorier om negerhjärnans låga kapacitet och anser dem ej i stånd att tillgodogöra sig uppfostran. Med mulatterna är det en helt annan sak.

”Den som är född o. uppfödd som slaf måste dö som slaf, åtminstone skulle en befrielse i massa wara den största olycka som kunde drabba både dem sjelfwa och andra . . . Ingen kan lifligare än jag afsky det svartaste af allt som fläckat civilisationen, slafweriet, men jag wet att en sådan fläck ej låter sig borttvättas med några våldsamma medel . . . Den nuvarande generationen af slafwar är af slafveriet förderfwad o. måste dö i sitt elände, endast deras barn kunna födas till frihet.”

H.R:s affärer är fortfarande goda. Många plantageägare har flyttat in till staden för den större säkerheten där. 3 000 Rdr har han avsatt för att sända till Sverige, men kursen är för tillfället oerhört oförmånlig. Han funderar på att ev. betala med kaffe eller bomull i stället. H.R. försäkrar i ett lugnande PS. att han i själva verket bara far väl av den upprörda tidens ”själsspänning” som håller hans ”hypocondri” på avstånd. På lediga stunder arbetar han med sin första komedi ”Älskare mot sin vilja”.

I brev 26 okt. 1865 tar morbror Johan avstånd från H:s synpunkter i slavfrågan, från hans insatser som vaktpatrull och även från hans ekonomiska förslag.

”Du begär svar pr omgående angående kaffe och bomull — detta svar kan ej lifa annat än ett nej . . . sådana affärer äro för mig fullkomligt främmande . . . Efter din beskrifning nu som förut äro ställningar

³² H.R:s brev nr 34, 10 sept. 1865, ank. 23 okt.

och förhållanden i B. förtviflade. Hvarföre qvarstanna i ett sådant land? Det må vara ridderligt men icke är det klokt . . . Hvad förbindelser har du att våga lif och blod till försvar för uselt folk och usla institutioner? . . . Bedömer man saken från slafvarnas ståndpunkt och det är ej mer än rätt, då man sätter sig till doms öfer deras handlingar — så hafa de rättvisan på sin sida. — Det inser du nog också, ty, ehuru du nu förnedrat dig till en slafjägare, uttalar du ändock din afsky för slafveriet. Ett sådant tänkesätt och ett sådant handlingssätt stå i strid med hvarandra, så vidt jag förstår . . . Att kalla en sådan tjänst "soldattjenst" som du gör, är att nedsetta det verkliga höga i soldatlifvet . . ."

H.R. har för morbrodern skrutit över sin nya praktfulla ateljé. Johan Falkman tycker tydligen att detta och ett nytt förlängt hyreskontrakt var en onödig satsning. Det porträtt som H.R. översänt var dåligt och otydligt.

Av H.R:s novemberbrev (dat. 1—10 nov. 1865, ank. 24 dec.) framgår, att läget lugnat sig och patrulleringen upphört.

"Jag har aldrig haft någon särdeles hög tanke om neger-racen o. har det nu än mindre, sedan de visat sig så oförsvarligt enfaldiga att släppa oss för så godt köp, ehuru de verkligen hade oss maktlösa i sina händer.

Ett förslag af högsta wigt för Brasilien är det om Syd-Stats rebellernas emigration hit. De hafwa utnämnt en commission hvilken redan hit anländt för att undersöka landet . . . En af deras fordne Generaler är commissionens chef . . . Minst 200 000 familjer från de Nord-Americanska sydstaterna önska utwandra till Brasilien o. af dessa ca 70 000 familjer till prov. S. Paolo . . . På min fråga om de tänkte att arbeta med fria armar eller med slafwar, swarade Generalen, att "bränt barn skyr elden" . . . Amerikanerna komma att från Staterna medföra alla möjliga slags machiner . . . hvilka kommer att utföra en dryg del af arbetet både bättre o. wida billigare än det ofantligt dyra slaf-arbetet kan åstadkomma . . . Jag twiflar dock mycket på, med all aktning för de medförde machinerna, att det för Americanerna blir möjligt att arbeta utan slafwar. Sydstats-aristokraterna äro vana wid ett beqvämt lif med en cigarr i mund

o. en tidning i hand . . . Hela emigrations-sällskapet kommer att bilda ett enda ofantligt stort bolag. o. af dess jätte-kassa kommer jord m. m. att köpas, järnvägar att byggas o. s. w."³³

H.R. är som vanligt entusiasmerad. Han tror inte, att de inhemska plantageägarna får skäl att rosa marknaden i längden men att det blir en verklig uppryckning för landet i sin helhet. Sina kunskaper i engelska vill han inte sälja för många tusen riksdaler. H.R. har fått tjänstgöra som tolk under de inledande förhandlingarna. Efter sina samtal med representanten från de nordamerikanska sydstaterna börjar H.R. att tvivla på att rättvisan varit på nordstaternas sida "ty egendomsrätten är också en rätt, en helig rätt, ve samhället när den trampas under fötterna!"

Järnvägsbygget mellan Santos o. S. Paulo är klart och skall fortsätta till Campinas. Tyvärr råkade själva invigningståget ut för en olycka, vilket föranledde vissa präster att predika Guds straff över att man ville utnyttja djävulens hjälp i ångans skepnad. Detta föranleder H.R. till ett flera brevsidor långt och överdrivet utfall mot präster i allmänhet. Han fördömer i samma veva den tyska nationen. H.R. försvarar sina omdömen om det svenska kungahusets snillrika representanter mot morbroderns stillsamma skepsis.

På en extra brevlapp ger Henrik på nytt luft åt sin sorg över den tydligen ohjälpliga brytningen med fadern. "Heder, heder o. bara heder, ej spår till hjerta eller något annat."

I ett kort brev den 13 dec. 1865 kan Johan Falkman meddela sin systerson, att Åkerblom utnämnts till generalkonsul i Rio de Janeiro; möjligen kan H:s till J.F. meddelade synpunkter på hans medtävlare Bähr ha medverkat. Den stora händelsen

³³ Det nordamerikanska projektet har Johan Falkman ansett så intressant, att detta parti av H.R:s brev (här förkortat) insändes till Dagens Nyheter och publicerades där 10 jan. 1866 enl. J.F:s påteckning på brevet.

är emellertid representationsreformens an- tagande.³⁴

”Hvilket lands historia företer ett lik- nande exempel på fredlig revolution af så genomgripande art? Det gör en ärlig Svensk godt in i själen.”

Till morbroderns glädje över reformen an- sluter sig Henrik helhjärtat och som van- ligt i översvallande ordalag (brev jan. 1866, ank. 10 mars). Morbroderns syn- punkter på ”slavjakten” bemöter H.R. på följande sätt:

”Blixt o. dunder! det var ord o. inga visor med hwilka mbr. lofsjunger mina bragder som slafjägare. Morbr. är stark i teorien o. det skulle jag också wara, om jag bodde i huset N° 9 Göthgatan i st. f. i huset N° 28, Rua Direito, o. vore omringad af wäl- organiserade ’korfwar’ o. polis-konstap- lar, i st. f. af upproriske o. blodtörstige negrer. — om våra åsigtter i denna punkt derför äro något olika så kommer det sig helt enkelt af mbrs hus’ o. mitt hus’ olika lägen.”

F. ö. ägnar H.R. det långa brevet åt att håna prästerskapet och bevisa negrernas andliga underlägsenhet eller rättare dju- riskhet. Han har också haft en dramatisk upplevelse i samband med ett fruktansvärt ras vid det stora kyrkbygget i Campinas. Han och en del andra européer slet som djur för att gräva fram döda och stym- pade människor.

H.R. blev våren 1866 bjuden på en resa av Dr Kupfer som tydligen gör honom sällskap. Avsikten är att besöka La Plata- staterna.

”Hufvudorsaken till min resa är den att jag behöfde omwexling för kropp o. själ, så kärt det war mig att ej snart nog få se mina djerfwa framtidsdrömmar tillintet- gjorda af grafven eller dårhuset. Dårhuset är ett af de få ting för hwilket jag hyser en werklig fruktan . . .

I dag [21 april] har jag spiset middag ombord å Nordamericanska krigsskeppet Onward — dertill inbjuden af löjtnanten på detsamma Nils Blume, svensk i Nord- staternas tjänst. Löjtnant Blume har ge- nomgått mindre wanliga öden i kriget.”³⁵

Under resan blir de väl mottagna av bety-

dande politiker. H.R. erbjuds att bli natu- raliserad brasilianare och sedan låta sig väljas till ”deputado provincial”, varefter hans lycka skulle vara gjord. Han säger sig dock vara olik Caesar och vill hellre vara den andre i Sverige än den förste i Brasilien. — I förbigående nämner H.R. på nytt den nordamerikanska emigratio- nen till Brasilien.

”Flera familjer äro redan bosatta i Cam- pinas. Jag har hjälpt dem att köpa land. Här behöfwat landtmätare. Ingen jord- ägare känner sin egendoms gränser. Bed mbr. Ludwig skicka hit ett par hundra af Swerges mest utswultna landtmätare.”

Av Johan Falkmans svarsbrev 3 aug. 1866 kan man utläsa, att H.R:s ”lustresa” till La Platastaterna ändats lyckligt. Hans fo- tografi av

”det högst märkwärdiga tigerskinnet har af mig öfverlemnats till Professor Lovén vid Wetenskapsakademien, jemte ett ut- drag af ditt bref . . . Resan till Buenos Ay- res var dyr i vårt mynt, men du har skäl att vara belåten. Du tycks kunna göra en sådan resa årligen om ock den ej omedel- bart följes af 5 000 Rd inkomst, thy så- dant hörer väl till sällsyntheterna äfven i Brasilien — det guld- och diamantlandet.

Efter din beskrifning kan man tro du lefver ett riktigt hundlif, först arbeta som fotograf och sedan blifva plundrad på allt. Det är väl starkt, men jag hoppas en del af beskrifningen får tillskrifwas din poe- tiska åder, hvars afstängande väl kan för- sökas, men icke lyckas.”

Besök i några mindre brasilianska städer har givit god behållning. H.R. slår sig åter ned (nov. 1866) i sin ”Campinas-borg” för att vila ut ”hwartill den nu inbrytande regntiden o. de dåliga tiderna gifwa mig rikt tillfälle. De sednare äro sådana att ingen i manna-minne erindras dess like.” Kriget med Paraguay erbjuder oupphör- ligt nya svårigheter och fordrar allt större

³⁴ Leonhard Bähr hade tjänstgjort som vice- konsul under Hyltén-Cavallius. Om honom se A. Paulin, a. a.

³⁵ Brevet (nr 37) daterat ”S. Domingo, f. d. hufwudstad, nära Rio de Janeiro Den 21 april 1866”, ankom 24 maj.

och större offer. H.R. har nu svårt att stå ut med sin medhjälpare Frick, som krånglar och vill ha större frihet. H.R. söker övertyga sina föräldrar och sin morbror om att det vore mycket lämpligt för hans bror Herman att komma ut till Brasilien och bli hans medhjälpare och kompanjon, kanske efterträdare. Ett förslag från en nordamerikansk forskares, dr Reinhardts sida, att H.R. skulle följa med som fotograf på en stor vetenskaplig sydamerikansk forskningsresa lockar honom oerhört, men han vågar ej överge sin ateljé i Campinas utan att ha den i säkra händer. Svenske generalkonsuln Åkerblom har blivit sjuk och tycks lämna konsulatet vind för våg.

H.R:s 45:e brev hem till morbrodern, daterat Campinas 21 april 1867, hör till hans längsta och det vill säga en hel del. Det är på 24 sidor. Vilka betydelsefulla följder dess huvudärende skulle få för honom själv, kunde han givetvis inte ana. Han har nu slagit ur hågen alla tankar på snar hemresa. "I sjelfwa werket är jag härstädes bunden till händer o. fötter så länge jag ej har en tillförlitlig medhjälpare." För ett par veckor sedan fick han avslå ett anbud att gratis som resällskap till en äldre herre få medfölja till Europa. Han anser, att kusinen Henrik Falkman på Java gör rätt i att stanna där han är.

"Aftonbladets skildringar på nöden i Swerge — på folk som i städer o. byar dö af hunger och köld — äro wäl egnade att afkyla den mest glödande hemlängtan . . . Aftonbladet berättar bland andra gräsligheter om en olycklig varelse hvilken på gatan i en by blef funnen död af köld o. hunger. Tidningen tillägger: 'Man säger, att den olycklige gått ur hus i hus för att finna tak öfwer hufvudet men öfwer allt blifwit afwisad.' . . . Långtifrån således att sjelf återvända till Swerge skall jag göra till en af mina uppgifter för framtiden att verka för emigration från Swerge till Syd-america o. det i stor skala."

Efter en längre salva mot det svenska prästerskapet refererar han de sorgliga nyheterna hemifrån:

"Mormor sjuk, Carl mycket sjuk, Herrman sjuk med början till lungsot — alla mina bemödanden för hans framtid fåfänga . . . Det är för de aldra flesta men-skor en stor olycka o. mycket ändamålslost att hafva blifwit födda till denna jämmerdal o. för egen del har jag . . . ej funnit att lifvet har någon annan lycka eller något annat ändamål än att — göra den olyckan att hafva blifwit född så föga kännbar som möjligt för sig sjelf o. andra! Hjertligt beklagar jag min stackars mor . . ."³⁶

Henrik framhärdar i sin önskan att få ut brodern Herman och anser hans sjukdom vara ett ytterligare skäl, då han skulle fara väl av det brasilianska klimatet. Dessutom skulle han till skillnad från Henrik själv, komma till dukat bord och bäddad säng hos en nära släkting. Så kommer brevet huvudämne:

"En af mina wänner härstädes, Francisco Ignacio do Amaral Lapa, har bedt mig från Swerge anskaffa en god lärarinna för hans barn. Mannen är ägare af flera millioner o. har således råd att betala wäl. Han erbjuder en dame med fullkomlig kännedom af franska o. musik (kan hon tyska o. engelska så är det så mycket bättre) och hvilken för övrigt besitter alla de egenskaper o. kunskaper hvilka i vår tid erfordras hos en uppfostrarinna af första rangen en årlig lön af . . . ca 3 000 Rdr sv. Rmt samt fri resa till Campinas . . . Jag måste nu falla mbr besvärlig med denna sak o. bedja mbr sjelf eller genom sina wänner efterhöra en passande lärarinna. Plantageägaren i fråga är en af mina äldsta wänner här i Brasilien."

I den krets av svenska wänner H.R. själv känner till är det bara tre som kan komma i fråga, men han tvivlar nog på att det skall lyckas. Kanske annars någon av de skånska kusinerna, framkastar han. Han lämnar för säkerhets skull morbrodern ett utarbetat förslag till annons. H.R. belyser med berömvärd allsidighet alla aspekter på frågan, förtiger inte problem och skuggsi-

³⁶ Brodern Herman (1849—1917) skulle så småningom få studera och blev bergsingenjör och banktjänsteman, brodern Carl (1855—1908) blev hovfotograf med ateljé i Stockholm och Kristinehamn.

dor men låter de positiva dominera, främst tanken att vederbörande efter 4—5 år kan återvända till Sverige oberoende och förmögen med

”hopp om att kunna försörja en man. Man behöfwer ju ej ta honom från Andra Gardet utan för billighetens skull nöja sig med en löjtnant vid ett landsortsregemente.”

Under rubriken upplysningar går så H.R. ytterligare in på en skildring av den aktuella plantageägarfamiljen.

”Fran^{oo} do Amaral är en af denna provins rikaste kaffeplantörer o. i slägt med Brasiliens bästa familjer. Han är en man utan all wetenskaplig bildning men med ett godt hufvud o. mycket ridderlig o. förekommande i sitt sätt att vara. Han har ett godt hjerta o. hans talrika slafwar bliwa wäl behandlade . . . Han önskar sina döttrar utbildade till fulländade verdensdamer . . . Den äldsta dottern är nu 11 år och har twenne systrar. Twenne yngre gossar finns äfwen o. lärarinnan måste öfwer taga alla fem barnens uppfostran, men gossarne endast till de fyllt 12 år, då de sändes till Europa. Den äldsta flickans f. d. lärarinna har berättat mig att barnen äro egensinniga, wilda o. obändiga men att man dock lätt han beherrska dem . . . De äro godhertade o. lära blifwa medgörliga då de rätt behandlas. Modren är en stolt dame, stolt öfwer sin familj o. sannolikt äfwen öfwer sina pengar. Hon förstår att med elegans o. wärdighet uppbära sina diamanter o. sammetsklädningar i en balsalong o. — något mer förstår hon ej! Minst af allt förstår hon att uppfostra sina barn. Fadren önskar därför en lärarinna som kan blifwa för hans barn en förständig moder. Någon grundlig bildning fordrar han dock ej — endast fransysk ferniss. Kunnat hans döttrar spela piano o. tala franska samt kläda sig o. föra sig med smak o. elegans, så är allt godt. Att tala franska är hufvudsak, *hwad* de tala är bisak, men säga de att jorden är rund o. ej flat så är detta naturligtwis så mycket bättre . . . Modren sjelf skall i hvardagslag vara en godmodig person . . . Dagen tillbringar hon wanligen halfsofwande i en hängmatta. För lärarinnan har jag förbehållit absolut rätt öfwer barnen, äfwen som öfwer undervisningens gång o. beskaffenhet . . . Familjen lefwer såväl på plantaget

som under deras ofta långa wistande i staden mycket godt . . . I staden finnes tillfälle att njuta ett europeiskt familjelif o. civiliseradt umgänge. Böcker o. musikalier kunna här erhållas i öfwerflöd o. personer finnas äfwen med hvilka man kan meddela sig öfwer innehållet . . .

Jag tillråder ingen att resa till Brasilien ty jag will wara fri från answar. Jag afråder hvar o. en deremot som i fäderneslandet har en tryggad framtid. I den sak som här bliwit afhandlad har jag intet annat intresse än att uppfylla en väns begäran.”

I H.R:s brev gäller det att se upp med vad som står på kanterna och där kan man i detta brev läsa bl. a. följande:

”Den dame som antager mitt förslag måste hafwa utom talanger o. kunskaper, wana eller förmåga att röra sig i samhällets högre kretsar. — Det finare sällskapslifwets utansida har härstädes en helt o. hållet europeisk prägel. Campinas har ett sundt klimat och stannar man om dagen inomhus så plågas man ej af hetta . . . Skicka ingen lärarinna som till sitt yttre är en fågel-skrämman, ty en sådan skrämmer ej allenast fåglar utan äfwen människor. Det är ej för min skull utan för lärarinnans egen skull som jag gör denna anmärkning. Ett behagligt o. tillvinnande sätt o. ett åtminstone ej fränstötande yttre kommer här som öfwerallt att minska antalet af de swårigheter o. obehag hwilka möta en fremling bland menskor som endast förstår att dömma efter det yttre. Deremot bör den utsedda damen ej wara alltför ung till åren.”

Av länge försenade brev får H.R. weta, att han ej kan påräkna brodern Hermans hjälp men att denne åtminstone skall få studera. H.R:s bitterhet mot fadern är kompakt; han anser, att denne konsekvent bara är ute efter att barnen skall försörja sig själwa så snart som möjligt men inte låter dem få någon utbildning: ”utkastad utan kunskaper — går icke — man kan ej flyga utan vingar.”³⁷

³⁷ I ett brev till H.R., daterat oktober utan angivande av år, men troligen från 1865, bemöter hans mor dels hans ”öfwerdrifna uttryck” om Frick, dels hans anklagelser, att han och hans syskon ej fått någon utbildning: ”Hade icke Morb. Ludvig, enligt Schar-taus [grosshandl. Frans S.] råd till honom

I de erhållna breven från morbrodern har denne uttryckt sitt missnöje med det svåra och tidsödande uppdraget att skaffa en lämplig lärarinna. Man bör inte förtänka honom — valet måste ha varit grannlaga.

I sitt brev från Santos 18 nov. 1867 kan H.R. meddela, att han i brevlapp från morbrodern 12 aug. fått underrättelse om

”att en lärarinna var funnen. Samma dag på morgonen, 6 timmar före emottagandet af mbrs båda omtalta bref, fick jag till min ej ringa förvåning af sonen till Commendor Jeremias da Silva underrättelsen, det en swensk dame var ankommen i deras hus och önskade få tala med mig. Jag förstod naturligtvis att det måste vara den sökta lärarinnan, ehuru intet kunde vara mig mera owäntadt, då det af mbrs sista bref syntes som om en sådan för intet pris i Swerge kunde finnas. Jag kom — jag såg — och fann i bland några brasilianska typer ett ljust hufvud med hvars egarinna jag utan vidare skakade hand.

Fröken Ladau tilltalade mig dels på svenska, dels på franska. Jag svarade på danska och tolkade det sagda för de närvarande dels på portugisiska och dels på engelska. Till min och fröken Ladaus skam måste jag tillstå, att ingen af oss briljerade i sitt modersmål. Hon emedan franskan är henne lättare, särdeles då hon under resan endast talat detta språk. Jag emedan det är mig omöjligt att föra en längre och lefvande conversation ledigt på svenska, dels emedan jag har ett fremmande uttal på de swenska orden och dels emedan jag städe inblandar danska. Danska talar jag deremot ledigt och correct . . . Fröken L. har hotat anklaga mig hos mbr, hvarför jag ansett det bäst att sjelf tillstå mina fel och svagheter. Fröken L. förmödar jag, har redan sjelf tillskrifvit mbr . . .³⁸

Som god landsman och artig kavaljer måste jag naturligtvis hals öfver hufvud göra mig i ordning för att beledsaga henne till Campinas. Att hon ännu fann mig i Santos var en för henne lycklig tillfällighet orsakad deraf att jag här fortfarande har arbete . . .

Fröken L:s resa har varit angenäm och lycklig. Öfverallt har hon träffat goda o. wälvilliga menskor. På Oceansteamern gjorde hon bekantskap med ett par rika brasilianska familjer, hvilka lifligt önskade

att behålla henne, något som hon naturligtvis ej kunde gå in på. För framtiden står dock henne dessa platser öppna om behof finnes för henne att antaga dem. I Rio emottogs hon på det uppmärksammaste af statsrådet Claudio, här af Commend. Jeremias, då jag ej hade någon underrättelse om hennes ankomst.

Den 29 Oct. på morgonen lemnade wi Santos och anlade samma dags afton med tåget i Jundiahy, hvarest fröken L. inqvarterades hos en bekant familj. Följande dag fortsattes resan med diligens till Campinas. Att jag aldrig gjort en angenämare resa emellan Santos och Campinas är öfwerflödigt att nämna. För första gången på mer än sex år såg jag en landsmaninna med förstånd och själsodling — berest och beläst! Under slika förhållanden kunde ej vara brist på samtalsämnen. Långa stunder talade vi på vers — citerar

afrått Pappa att låta dig gå genom ett Handelsinstitut så vet du ju att du det fått, men han borde väl anta att det var rätt hvar till en så gammal och ansedd affärsman tillråde. — För Ludv. bana behöfdes Ultuna genomgå och det fick han, för Herman språk kunskap och det skall han få, men man skall ha mycket god råd för att låta dem kasta bort en tusen Rdr på att bli studenter om det icke är meningen att de skola fortsätta att studera och nu tycker Pappa och många med honom att ingenting är så uselt som att bli embetsman. Morbror Ludv. som är en så förständig man har ju icke velat låtit någon af sönerna ta studenten. Du har vist mycket rätt uti att de fleste som studera ha dertill mindre råd än dina bröder, men så få de ju också alla skulder som sedan hänger efter dem och slutligen bereder deras obestånd om de icke lyckas att genom ett rikt gifte komma ifrån dem . . . jag medger, att jag är rädd att släppa H[erman] i ett stort kamratlif med sin lifliga natur och dertill är han ännu åtminstone god sångare, hvilket också narrat mängan att försumma sina studier.”

³⁸ I det Falkmanska släktarkivet finns Johan Falkmans utkast till lärarinneannons bevarad och brev från några sökande. Den kände Uppsala-rådmannen Lars Wilhelm Henschen, g. m. Augusta Munck af Rosenschöld (släkting till H.R.), är mycket intresserad för sin dotter Marias räkning, desto mer som hennes yngre bror Salomon inbjudits till dr Regnell i Caldas. Louise Ladaus ansökningsbrev till Johan Falkman, avfattat på franska och skrivet med en mycket prydlig handstil, är daterat Karmansbo 28 juni [1867].

Rörande och intressant är den första språkförbistringen. Danskans påverkan på H.R.s språk märks bl. a. på att han då och då använder ”måske” i stället för kanske.

af våra kära nordiska skalder. Mest af allt glädde det mig dock att få tala om morbror med en dame, som för så kort tid sedan stått med mbr i personlig beröring. Åren tycks lemnat morbror oförändrad, ty fröken L. kunde aldrig nog lofoda morbror för en viss välbekant rättframhet, paraded med wälwilja o. någon gång ett lustigt skämt. Skada att fröken Ladau ej träffat mbr Ludvigs familj. Nog kunde wederbörande lätt tänka sig att det skulle warit mig en stor glädje att få muntliga helsingar o. den glädjen kunde de ju beredt mig för billigt pris genom att i nåder hafwa kallat fröken de Ladau till audiens?! . . .³⁹

Vid ankomsten till Campinas förde jag fröken de Ladau genast till Langgaards, der hon röntte ett det hjertligaste emottagande.⁴⁰ Jag älskar ej att göra en sak till hälften och ehuru jag i mina bref rörande lärarinne-affären afsagt mig allt ansvar o. alla förpligtelser så will jag dock nu af fri wilja göra allt för att bereda min landsmaninna så mycket gagn och nöje som möjligt är. Langgaards och alla mina öfriga wänner hafva på min enträget uttalade önskan och varma rekommendation lofwat att i allo bemöta fröken Ladau så som om hon vore min syster. Samma afton, som vi anlände till Campinas blefvo vi avhemtade till plantaget af fröken L:s principal. Emottagandet äfven här hjertligt och förekommande på allt sätt. Jag stannade öfver natten på plantaget men måste tidigt följande morgon säga fröken Ladau farväl, då jag hade mycket att beställa i Campinas o. så fort som möjligt måste återvända till Santos. Fröken L. förlorade något af sitt tills nu visade mod vid min afresa och gaf efter för en qvinlig naturs swaghet, men hon skall snart vänja sig i sina nya förhållanden, hoppas jag, tillvinna sig sin omgifnings tillgifvenhet och då ej mera känna sig ensam. . . .

Jag såväl som Ignacio do Amaral och de af mina wänner, hvilka haft tillfälle göra fröken L:s bekantskap äro öfvertygade att ett bättre wal aldrig kunnat gorts. Fröken L. har icke allenast i fullkomligaste grad alla de kunskaper, som af henne erfordras utan är tillika en dame som sett mycket af werlden, wand att lefwa utrikes och att finna sig till rätta i främmande förhållanden. Hon är fri från alla de ömkliga fördomar, som i allmänhet karakteriserar våra landsmän . . . Hon har tidigt fått lära konsten att hjelpa sig

sjelf . . . utan att hafwa förlorat något af den qvinlighet och foglighet som hos en dame erfordras för att kunna vinna vänskap och sympati.

Fröken L. skall komma att i Campinas föra ett lika angenämt om ej angenämare lif än i en swensk småstad. För mig sjelf blir det en stor njutning att ha en högbildad landsmaninnas sällskap. Nyttigt är det äfven för min egen andliga utveckling, ty min odling började antaga en alltför mycket kosmopolitisk karakter på den nationella bildningens bekostnad. Det är ej godt för Adam att vara allena — ej ens i litteraturens paradis, o. i den swenska litteraturens paradis har det länge fattats mig en Eva, i hvars sällskap jag kunde genomvandra den swenska litteraturens lustgårdar för att gemensamt njuta dess frukter.

Jag har nyss erhållit bref från fröken L. af d. 12 Ds. Hon är mycket nöjd. Hennes principal är uppmärksamheten och wälviljan sjelf . . . Hon öfwerhopar mig med tacksägelse, hwilka dock till största delen träffa mbr, som utsett henne bland de många sökande till en så högst fördelaktig ställning. Medvetandet att hafva beredt en ung stråfsam qwinna medel att förskaffa sig en sorgfri framtid hoppas jag nu skall bliwa mbr en rik ersättning för allt det hafda beswäret . . .

Frick har nu af mig blifvit uppsagd till flyttning af skäl som i flera af mina föregående bref blifvit mer än tillräckligt omordade . . . Nu kan det wara nog . . . Jag har till Frick förnyat mitt anbud om fri hemresa. Han har afslagit detsamma. Jag har lofwat skaffa honom en annan plats i Rio. Äfwen detta har han afslagit

³⁹ H.R:s självkänsla är alltid lätt sårbar och till morbror Ludvig har han, enligt vad som skymtar fram, ett komplexbetonat förhållande. I ett senare brev får han erkänna meddelanden om att morbror Ludvigs familj haft laga förhinder.

⁴⁰ Det lilla "de" som då och då förekommer framför namnet Ladau vill väl markera, att H.R. är medveten om Louise Ladaus adliga ursprung. Hennes 1718 adlade stamfar Otto Reinhold Ladau blev öfverste för Savolaks och Nyslotts läns reg. till fot 1741 och vice landshövding i Nylands och Tavastehus län. Sonsonen Johan Fredrik Ladau (1774—1840) var kyrkoherde och prost i Värö och Stråvalla, Hall., och blev i gifte med Elsa Christina Holst far till tretton barn, av vilka Lovisa (Lisen) Mathilda (f. 4 aug. 1837) var den näst yngsta. Jfr Elgenstierna, a. a., 4 (1928).

... Jag will nu skrifwa till min vän Blixén i Montevideo o. bedja honom skaffa Frick en anställning, ty jag will ej gerna att han lemnas wind för wäg ... I nästa månad porträtt-aquarell-målare. Densamme kommer nu att kolorera mina stora fotografier. Med jernväg o. diligence kan man dagligen sända bilderna fram och tillbaka. Medhjälpare till de rent mekaniska arbetena är lätt att finna. Nu är jag fullkomligt oafhængig!!⁴¹

Den förståndige och hovsamme morbror Johan tar i brev 4 febr. 1868 från Stockholm upp H.R:s synpunkter på sin far och anmärker:

"Allt sedan år 1839, då jag först lärde känna din far, har jag ansett honom för en trög person ... Deremot vet jag nog-samt att din mor haft och har ekonomiska bekymmer men de skola, i hvad på mig beror, afhjelpas, ehuru de få styfrar jag under ett 40-årigt trelande förvärfvat derigenom blifva disponerade på ett annat sätt, än jag spekulerat ut, men det får ej hjälpas. Så länge jag kan skall ej dina föräldrar behöfva befara någon utmätningssklubba för Gubbero eller forcerad försäljning deraf ... tiderna äro svåra och så har i år äfven missväxt kommit till.

Min bror August är nu åter här som riksdagsman. På Carldagen den 28 januari voro vi tre bröder bjudna till Slottet. Det är allt sällsynt att en mor har tre söner på samma gång såsom gäster hos Konungen.

Samma dag jag fick ditt bref, hade jag ock från fröken Ladau ... bref, deruti hon beprisar sin belåtenhet och tacksamhet till dig och mig, för hvar sin andel i hennes anställning. Helsa henne från mig med tack för brefvet och säg henne, att jag alltid med sant deltagande skall emottaga underrättelser om hennes välbefinnande under den lifligaste önskan att hon aldrig måtte få skäl ångra sin utresa ..."

H.R:s brev 28 febr. 1868 från Campinas handlar om familjebekymren och ohälsa.

"Sorg och bekymmer öfwer den gräsliga olycka som hotade min far o. hela min familjs timliga välfärd — förtviflan öfwer att — tillföljä af härwarande kritiska förhållanden ej *ögonblickligt* kunna lemda den erforderliga hjälpen, som mbr Ludvig af mig fordrade o. som han ansåg vara enda medlet att rädda min far från kon-

kurs — allt detta i förening måske med den plötsliga afvexlingen i klimat (hettan i Santos är vida större än i Campinas) — bröt den starka helsa hafsbaden i Santos förskaffade mig. Lyckan (den yttre, om någon inre har det för mig sedan många år aldrig varit fråga) tycks sedan någon tid hafva vändt mig ryggen. Att affärerna gå dåligt är en sak som ej ensamt träffar mig utan hvar o. en som bor i detta olyckliga land, hvars mærg o. must sedan flera år täres af ett blodigt krig."

H.R. är trött, sjuk och nedbruten för att han ej kan sända pengar till Sverige och nu inte heller hinner i tid för den utsatta konkursterminen för fadern. Han har ett hedrat namn i hela provinsen och talrika vänner.⁴²

"Jag är dock numera för stolt att begagna andras hjälp o. för trött att ånyo börja från början. Kanske medföljer jag dock den berömda Africa-resanden Capten Burton i händelse mbrs eller min fars intresse fordrar att jag afyttrar min egendom." Kursen är fortfarande mycket låg, och H. har därför ej sänt någon avbetalning sedan 1866 ... "Min fars obestånd war mig fullkomligt obekant. Underrättelsen war lika oväntad som förkrossande.⁴³

Under skrifwandet af ovanstående ankom posten medförande mbrs bref af den 4 januari. Med bifvan öppnade jag det-samma men känner nu efter dess genomläsande en swår tyngd vältrad från mitt bröst. Om jag rätt förstått vissa antydningar ... så tycks det dock trots allt vara mbrs afsigt att ytterligare göra en ansträngning för att rädda min far ...

Sedan twenne år hafwa wi alla lefvat i den fullkomliga tron att kriget ej kunde vara ytterligare 3ne månader ... Man måste ursäkta brasilianerna att de tro det Lopez står i förbund med Hin Onde ... Okunnigheten om ställningar och förhållanden äfwen i kretsar som bordt vara väl

⁴¹ Affärsmannen Samuel Blixén blev vid 1860-talets slut honorär konsul i Montevideo, se Paulin a. a., s. 328 ff. — Det skulle dröja ännu en tid innan Frick slutade sin tjänst hos H.R.

⁴² Att just morbror Ludvig skrivit har tagit H.R. hårt, och han har behov av att påpeka sin solida ställning i Campinas.

⁴³ Uppptäcktsresanden sir Richard Francis Burton (1821—90) gjorde under 1860-talets senare del resor i olika delar av Sydamerika.

underrättade är otrolig. Så t. ex. önskade jag och min vän dr K pfer under vårt vistande i Buenos Ayres att resa upp till Corrientes. Brasilianske ministern, underrättad om vår afsigt, bad oss dröja och medfölja honom på hans privata ångare, . . . han wille dock ej resa förrän Humaita var taget . . . Detta skedde i april 1866. Vi väntade . . . till slutet på maj — men Humaita  r ännu d. 28 febr. 1868 ej taget. Ministern var Octaviano och ansedd f r Brasiliens dugligaste diplomat. — Så känner landets styresmän fiendens ställning o. hj lpedel.”

En ung man, Salomon Henschen,⁴⁴ på väg f r botaniska studier till Dr Regnell i Caldas har besökt H.R., som erbjuder sig att lära honom fotografering och bo hos honom i Campinas. F.  . berättar han om ”lärarinnan”.

”H r är fröken Ladau så omtyckt att tre plantörer hafva besökt mig bedjande att jag skulle förskaffa äfven dem l rarinor från Swerge . . . F r några månader sedan visste man h r ej om Sverige låg i månen eller på Jupiter, men — fröken Ladau kom! . . . hon  r *utmärkt* i *alla* afseenden . . .  r ständigt glad, nöjd och belåten, o.  r af alla aktad o. omtyckt.”

Av H.R:s brev 25 mars 1868 fr mg r, att han nu  r friskare och ser ljusare på sin och Brasiliens framtid. Kursen har stigit och då Henriks v n, fröken Ladaus principal, fick höra, att han f r sin hälsas skull behövde vistas på landet inbjöds han till hans plantage. Han fick där ytterligare möjlighet att bekanta sig med fröken Ladaus alla förträffliga egenskaper: det ädlaste och bästa hjärta, rika begåvning — hon förstår att erövra allas hjärtan — hon är en utomordentlig lärarinna osv.

”Hennes angenäma sätt, hennes beläsenhet o. talanger, hafva tillskyndat mig de njutningsrikaste stunder jag haft i Brasilien . . . Jag känner för fröken L. den största högaktning o. en broders varma tillgifwenhet o. endast mitt fasta beslut att aldrig ingå ett äktenskap som störande kunde inverka på mina framtidsplaner, eller som kunde sätta mig ur stånd att i händelse af behof, understödja mina str f-samma och rikt beg fwade bröder — hjel-

per mig att förhindra dessa känslor antaga större dimensioner . . .”

Campinas 31 maj 1868:

”I mitt marsbrev omtalade jag de just då inträffade ljusare utsigterna till följe deraf att flottan passerat Humaita och att man hoppades på fästningens snara fall. Dessa f rhopningar hafva olyckligtvis ej blifvit realiserade . . . Mitt och Franc^o Ign. do Amaral Lapas beslut att jag i slutet af juli skulle afresa till Europa med hans söner war naturligtvis fattat under förutsättning att fästningen skulle falla, en ärofull fred slutas o. kursen fortfara att stiga till 23   24 . . . Lopez visar oss dock fortfarande att man gjort upp r kningen utan v rden och försvarar sig eller snarare försvaras af sin lilla nation med en fanatism som saknar alla exempel i den nya historien. Spanjorernas afkomlingar i Paraguay äro värdiga ättlingar till detta folk etc . . .

Den nuvarande Lopez hade af sin fader sålunda fått i arf en välförsedd och efter europeiskt mönster  fwad stor armé samt en fyllt skattkammare. Dessa medel hade samlats genom folkets svett och för att de skulle kunna användas måste folket nu äfven gifva sitt blod. Slikt har sitt dagliga motstycke äfven i Europa . . . Männen i Paraguay hafva upphört att existera. — De sista 3—4 000 finnas i Humaita, hvarest de äro beslutna att, inneslutta som de äro, heldre då hungersd den än att gifva sig . . . Sista posten bringade oss underrättelsen om ett nytt, af de allierade vunnet slag. Fiendens antal var 6 000. De blefvo i grund slagna . . . Bland fångar och döda fanns ingen öfver 12 år gammal. Ett nytt anfall väntas. Generalen Madame Lynch (en engelska o. Lopez mätress) närmar sig med en arm korps af — 4 000 qwinnor . . . Man wet ej för hvilket man b r mest fasa: om för djefvulskheten hos en despot, hvilken  ndam sl st och kallblodigt f rer den siste af sina undersåtar till slagb nken för att tillfredsställa först sin egoism o. f f nga o. nu sitt hat o. hämndbegär — eller om för fanatismen och of rst ndet hos en nation, hvars qwinnor och barn gå att offra lifwet f r sina m ns och fäders bödel, sitt lands tillintetg rare. Vill England eller Nord America ej göra ett slut på kvinno-slagtandet, så kan detta s. k. krig ej sluta förr än den sista individen af

⁴⁴ Salomon Henschen (1847—1930)  r den sedermera kände professorn i medicin vid Karolinska institutet i Stockholm, se biografi av L.  berg i SBL 18 (1969—71), s. 670—673.

Paraguays fornda 600 000 starka befolkning blifvit dödad. Brasilien befinner sig i ett förtwifladt läge. Om sin sista seger öfver de 6 000 barnen kan det med skäl utropas: ännu en sådan seger och vi äro förlorade. Segrar det öfwer qvinnor och barn så betäcker det sig med en vanheder så stor, att den knappast öfverträffas af skammen att af dylika blifva besegrade. Med Lopez kan o. vill Brasilien ej sluta fred.”

I julibrevet 1868 meddelar H.R., att Henschen kommit till honom i Campinas från Regnell i Caldas den 17 juni för att under ett par månader studera fotografering hos honom. Redan långt tidigare hade H.R. underrättat Frick om att han under juni månad måste lemna hans hus.

”Den 24 i samma månad hade jag den oskattbara lyckan att få önska nämnda person en lycklig resa . . . i afskedstimman gjorde mig Frick gråtande en lång syndabekännelse . . .⁴⁵

Mbrs misstroende till segerbulletinerna från vårt krig har, tyvärr, visat sig allt för grundadt . . . jublet efter flottans passerande af Humaita lurade slutligen äfven mig . . . Till råga på allt hafva vi haft en minister-kris, en verklig statskupp, med den ovanliga företeelsen att en liberal ministère begär och erhåller sitt avsked fastän den har en afgjord majoritet i de båda kamrarne — samt bäst af allt, ersättes med en konservativ ministère, hvilken började sin regering med att ögonblickligen upplösa kamrarne sedan desamma med 85 mot 10 svarat den nya regeringen på frågan om hon kunde räkna på riksdagens understöd, att hon (regeringen) hvarken kan räkna på riksdagens eller landets. Nya val skall nu anställas o. för att dessa skola kunna utfalla till ministerens fördel måste väldsmedel anlitas, då det konservativa partiet i Brasilien förhåller sig till det liberala som 1 till 3 . . . För att bekämpa densamma (en hotande revolution) måste regeringen till hvarje pris sluta kriget för att kunna sända den konservativa öfverbefälhavaren öfwer Brasiliens armé och flotta Marguez Caxias mot landets liberala befolkning . . .

Många tro, bland dem äfven jag, att . . . landet nu räddas genom krigets avslutande och en despotisk regerings införande. Från ”friheten” i Syd America bevare oss milde Herre Gud! . . .

Här lefva vi emellertid som om hvar dag vore den sista — och deri göra vi måske rätt. Henschen, fröken Ladau och jag hafva under de sista veckorna bevisadt 3 baler, 2 bröllop, 2 dans-soiréer, 4 spektakler, 5 musik-soiréer och 2 concerter . . . Henschen har under rikt bifall låtit sin Upsala-Pariser-stämma ljuda på en offentligt concert och fröken L. har under stormande bifall på privata soiréer sjungit både Zerlina, Donna Elvira och Donna Anna. En pianist af hög rang, herr von Sydow, har . . . gifvit en concert. Han försäkrar, att fröken L. har en stämna, som endast behöfver nödig skola för att med framgång ljuda på werldens första opera.”⁴⁶

H.R. och fröken Ladau läser svenska tidningar tillsammans och efter läsningen av varje nummer utropar hon sin glädje över att vara i Brasilien.

”A propos den kungliga svenska hungersnöden så har både jag och fröken Ladau fått bref — jag från en herre o. hon från en dame — båda med begäran att vi så fort som möjligt skola rädda de olyckliga brefskrifvarna . . . Den ene är i synnerhet illa ute, ty han är som 1er Löjtnant på Helsing Regimente bosatt i Gefle o. således i grannskapet af Hans swafvelluktande Högvördighet i Hernösand. Löjtnanten är en af mina barndoms-vänner Paues, en som det vill synas duktigt ung man, hvilken har brutit sig fram genom många svårigheter endast med egen hjälp. Han är Dannebrogsriddare (deltog i kriget), har tagit landtmäteri-examen o. är känd af mbr. Ludwig. Han anhåller att på egen bekostnad få företaga resan till Campinas för att här i egenskap af min medhjelpare (han lär sig colorer. m. m.) ha tillfälle inhemta kännedom om landet, dess språk och förhållanden, i hopp att sedan kunna slå sig fram som ingenjör. Beklagligtvis tvingade mig de kritiska förhållandena

⁴⁵ Enligt Paulin, s. 231, flyttade Frick till Rio, där han blev förste man på ett handelskontor. Sedan slog han sig på ingenjörsyrket vid järnvägsbygge i Matto Grosso och blev ”regeringsingenjör” i provinsen S. Paulo. Han var samtidigt representant för företag som värvade immigranter.

⁴⁶ Herr von Sydow? Kanske identisk med sedermera vice kommissionslantmätaren Johan Oscar Gustaf von S. (1825—86) som liksom Frick deltog i en svensk järnvägsingenjörstab i Brasilien, se Paulin, s. 227 o. 231.

härstädes o. landets ovissa framtid att tillskriwa Paues ett afrådande swar . . .⁴⁷

En förfärlig nyhet afbröt fortsättningen. Just nyss ankom hit ett telegram med underrättelsen, att Humaitas stormning — väntad dagligen sedan tvenne år — nu företagits. Arméen har blifvit tillbakaslagen med oerhörd förlust, 5 000 döda. Sannolikt äro minst 10 000 man genom denna gräsliga tilldragelse satta ur stridbart skick. Några reservtrupper finnas ej. Humaita kan numera af Brasilianarne aldrig eröfras. Nya rekryter kan regeringen nu endast erhålla genom vapenmakt — men regeringens trupper äro alla i Paraguay. Det enda förnuftiga, som nu kan göras är att till hvarje pris söka fred o. om sådan ej beviljas, bör Caxias med en snabb flykt ur Paraguay söka rädda den eländiga återstoden af arméen för att använda densamma till att hjälpa en despotisk regering att drifva man ur huse till fäderneslandets försvar. Den slagna arméen är nu i största fara att omringas o. nedhuggas till sista man, thy den beryktade general Uguiza står färdig med 16 000 man att göra gemensam sak med Lopez och våra falska allierade. I den Argentinska republiken . . . har hela "partido blanco" städs varit för Lopez o. mot Brasilien. Hvad slutet skall blifva på allt detta är omöjligt att säga. Jag är alldeles bedöfwad och yr i hufvudet. Kanske kan landet räddas genom att kasta sig i Nord Americas armar afträdande en eller flera provinser. Så mycket är dock visst, att vi utländningar äro de sista att löpa någon fara till lif och egendom. Vi behandlas utmärkt väl både af regering o. folk af alla partier. Stackars olyckliga Brasilien!"

Johan Falkman skriver till sin systerson den 9 juli 1868:

"Ert förbannade krig tager aldrig slut, vill det synas. Lopez är från hans ståndpunkt betraktad, en stor man och hans folk likaledes stort på sitt vis. Hvarken Europeer eller Amerikanare, de förra minst, lära befalla sig med att ingripa i de affärerna, som ej directe angripa deras närmare intressen. De hafva dessutom nog att göra i sina egna krig. Mig undras icke derföre att du och Lapa uppskjuter den tillämnade resan under sådana kursförhållanden.

Färgesamt höra frkn Ladaus fortfarande belåtenhet. Du skriver att du tror dig kunna nästa år ställa så till, att hon får

3 000 millireis, men jag ber dig, en gång för alla, skrif i svenskt mynt. Helsa henne från mig tillbaka, hennes framgång kommer alltid af lätt förklarliga skäl, att på det högsta fågna och intressera mig . . .

Den 21—24 maj voro min hustru och jag hos dina föräldrar i Mariestad. Alla, äfven gamla mor, voro friska och sunda. Det nybyggda boningshuset är bra. Grödan högst lofvande i våras men sedermera har rosten i alla landsändar hemsökt genom en gräslig torka, så allt hopp om en god skörd är förbi.

I september får vi ett slag af riksdag, kalladt kyrkomöte. Hvad denna nya institution kommer att uträtta får tiden utvisa — jag är en tviflande Thomas. Den tillkom för att styrka presterna, när representationsförslaget skulle igenomdrivas. Af tidningarna ser du att jag såsom elektor varit med att välja ett lekmannaombud för Stockholm . . . För Stockholm valdes af mig och öfrige elektorer Riksarkifarien Nordström, den bästa, som i Sverige finnes att tillgå, ty en mera sakkunnig person finnes icke — och förmåga har han ock att sjunga ut."⁴⁸

Den 15 oktober 1868 skriver H.R. i sin tur till morbrodern.

"Mitt sista bref afgick för ca 2ne månader sedan, o. en vecka efter dess afgång dog fröken L:s principal.

Denna olycka var för hans familj lika stor som övántad. Inho da Lapa var 45 år gammal samt begäfvad med en verklig berghelsa, förenad med ett gladt och skämtsamt lynne. En dag efter frukost red han efter wanan ut, frisk o. sund, för att efterse arbetet på sin vidsträckta plantage. Twenne timmar sednare blef han hemburen som lik! — Man hade funnit honom på öppna fältet 1/2 mil från sitt hus, bredvid sin häst, blödande ur ett sår i hufvudet o. liflös. Inho war mycket älskad af sina slafvar, hvilka han behandlade wäl, hwarför man ej tror på ett mord, utan förmodar att han träffats af slag i den starka hettan samt vid fallet från hästen fått såret i hufvudet.

Den scen, som mötte mig, då jag ett par timmar efter den gräsliga tilldragelsen, kom ut på plantaget, låter tänka sig men

⁴⁷ Adolf Fredrik Paues (1839—94) blev kapten i Helsingereg. Biskop i Härnösand 1864—75 var Anders Fredrik Beckman.

⁴⁸ Riksarkivarie Johan Jacob Nordström (1801—74), verksam också som politiker.

kan ej beskrifwas. Hundratals negrer rullade sig enligt africansk sed på marken och söndersleto luften med sina klago-tjut, bildande en hemsk contrast till den aflidnes olyckliga maka, som i stum förtwiflan med tårlösa ögon, stirrade på liket framför henne, omgifwen af sina gråtande barn. Den stackars fröken Ladau fann jag darrande i hela kroppen och utom sig af förtwiflan öfwer förlusten af en verkligt faderlig wän. Hon satt i sitt rum och läste då hon plötsligt hör en mängd negrer storma huset med de förfärligaste skrik. Hon skyndar att tillbomma sin dörr o. då hon nu äfwen hörde fruns och barnens klago-rop från de andra rummen, tror hon att de mördas af de ursinniga negrerna. Snart anfaller hennes egen dörr med starka slag o. inseende att densamma är för svag till ett längre motstånd skyndar hon sig för att göra pinan så kort som möjligt att öppna, öfwertygad att hennes sista stund nu är kommen. De wilda figurer som nu störta in i hennes rum önskade dock endast en hängmatta för att i den hemta deras döende eller döde herre.

I Inho da Lapa har jag förlorat en af mina bästa vänner. Sexårigt umgänge har lärt mig skatta hans redbara och ädla karakter. . . . Han war ett mönster som make och far, lefde blott för sin familj och tänkte endast på barnens uppfostran. De förwånande framsteg dessa gjort under frkn L:s ledning voro för honom källan till de största njutningar och han kunde ej tala om sin lycka utan att tårarna kom honom i ögonen. Också bar han fröken Ladau på sina händer, som man säger, och försummade aldrig något tillfälle att uttala sin tacksamhet mot henne, mig och mbr. Och just en sådan man skulle träffas af en så oförmodad o. för tidig död . . .

Inhos enka war och blef otröstlig. Twenne veckor tillbragte hon utan sömn och mat. Läkarna fruktade för hennes förstånd. Slutligen utbröt en häftig hjernfeber — länge swäfvade hon emellan lif och död . . . men slutligen segrade hennes ungdom (hon är 32 år, har varit gift i 20 år, haft 12 barn, 8 vid lif) . . .

Samma dag som mannen dog reste hon o. familjen med liket till staden. Begrifningen war enligt klimatets fordringar redan följande dagens morgon. Då jag både af Inho och hans fru städse blifvit hedrad med den största wänskap och förtroende, så öfverhopades jag med en mängd förtroende-uppdrag, hvilka äro ganska betyd-

liga wid ett oförmodadt dödsfall af chefen för ett af de största och rikaste hus i Campinas. Ibland annat har jag nödgats bo i familjens hus i staden och både det, familj o. hushåll har varit öfverlemnadt till min tillsyn under hela den tid frun war sjuk och bodde hos sin mor . . . Detta beklagansvärda dödsfall kommer ingenting att ändra i frkn Ladaus ställning — twärtom är hon nu ounbärligare än någonsin . . . frun har flera gånger förklaradt att den största olycka som numera kunde träffa henne vore, om fröken L. lemnar huset . . .

Då jag ännu är upptagen med vissa sterbhusets angelägenheter, så tillåter mig tiden ej att denna gång skrifwa något utförligare öfwer ett ämne, som för mig är af största wigt. — Jag wet ej om jag derom hinner tillskrifwa mina föräldrar . . . Nyheten är, att jag efter långt och moget öfwerpågande har beslutat att gifwa mig!"

H.R. är efter sina tidigare deklARATIONER i ämnet generad och döljer detta med ett skämtsamt ordsvall om förnuftets rådslag och Adams revben m. m.

"Jag afslutar för i dag detta ämne med den försäkran, att mitt wal är fullt wärdigt mig sjelf o. min slägt så den fäderne som moderne, o. det will säga mycket. På samma gång de karakters- o. själs-egenskaper hvilka utmärka min tillkommande maka uppfylla de fordringar jag gör o. gifver alla de garantier jag behöfwer för min framtida sällhet — och detta will ej heller säga så litet.

Den stortartade emigration, som nu pågår från det beklagansvärda Sverige till det nästan lika beklagansvärda N. America har helt naturligt fört mina tankar på möjligheten att gifwa strömmen en mera sydlig riktning, till det vida lyckligare Brasilien. Dr Regnell har redan hos mig hört sig för angående samma sak. Inho da Lapas swåger, Campinas rikaste plantageägare, har också talt med mig om en större import af colonier för hans stora länderier. Genom vänner och väns vänner kan jag låta sätta mig i förbindelse med kejsrerl. regeringen rörande denna sak . . . kan Swerge till följe af naturförhållanden eller till följe af vansinniga sociala och politiska inrättningar ej föda sina barn, så är det bättre att förlora dem genom utvandringstypus än genom hungertyphus . . . Här dör man ej af hunger, här våga

inga Bäckmänner att uppträda, här finnes inga skolor, der det sunda menkskoförståndet från begynnelsen utrotas af ett djefvulskt presterskap med catechesläxor o. d. — här finnes deremot Guds fria herrliga natur, der man har rätt och frihet att otvunget bruka och utveckla förnuftet och naturens öfriga gåfvor . . .

Med kännedom om dessa i Sverige rådande förhållanden o. med minne af det lättsinne o. den stora sorglöshet, som utmärker o. enligt historien alltid utmärkt svenskarne, måste man förtwifla om Swerges framtid, synnerligast om man betänker dess inklämda läge mellan två af jordens största röfvarstater. Räddom således hvad som räddas kan innan en prussisk eller rysk lag förbjuder utvandring från — provinsen Swerge! . . .

I tidningen Fäderneslandet, no. 67 o. f. har jag emellertid med werglig fasa läst en annons införd af "Utvandrare Agenturen Skärgårdsgatan 3", angående en emigration till Syd-Brasilien. Densamma är full af falska o. lögnaktiga uppgifter, hopdikta de af en samwetslös sniknhet för att bedraga enfaldige stackare. Första sändningen skulle enligt annonsen afgå redan i början af october hvarför det för mig var för sent att upplysa redaktionen om bedrägeriet. Skada att mitt "Småsqwaller från Syd-America" antagit sådana dimensioner, att det ännu ej hunnit avslutas, ty de upplysningar detsamma innehåller om regeringen och colonisterna skulle hindrat hwarje rättskaffens redaction från att intaga en slik annons. Nästa sändning är först i April nästa år. Före denna tid skall jag förskaffa mig speciella underrättelser om Rio Grande (alldeles ruiner. af det pågående kriget) och Donna Francisca och sedan meddela upplysningar, att den omtalade Utvandrar Agenturen skall bli förflyttad från Skärgårdsgatan till Långholmen om den ej will upphöra med sin menskohandel. Haf godheten meddela mig om någon i October nappade på den grofwa kroken. Så mycket ware för i dag sagdt i korthet, att *bras. regeringens* i annonsen så mycket beprisade ädelhet mot colonister i verkligheten är sådant, att prussiska regeringen *förbjudit* all utvandring till Brasilien af omtanka för sina undersåtar.⁴⁹

Då jag avslöt mitt sednaste bref till mbr. den 1 aug. meddelade jag ett nyss ankommet telegram, att brasil. stormat Humaita o. att de bliwit tillbakaslagna.

Sedan fingo wi weta att det endast war en större recognoscering, som slogs tillbaka med förlust av 3 000 man. Någon tid efter kom en fransk bagare och meddel. General Caxias att han war beredd att till Brasilien öfwerlemna fästningen. Bagaren hade nemligen funnit fästningen öfwergifwen o. meddelade den stora nyheten till vår waksamma General. De märkvärdiga saker hwilka sedan Humaitas fall tilldragit sig, förmodar jag mbr känner? Alleh. eller Aftonbl:s redactioner äro prenumeranter på den eng. "Standart" från Buenos Ayres o. det lönar mödan att mbr läser de sednaste numren."

I svar på H.R:s brev 28 juli som avgick från Rio 22 aug. och ankom till Stockholm 20 sept. svarar Johan Falkman 19 okt. 1868 bl. a. följande:

"Ni lefwa skräckeliga i Campinas. Der måste finnas mycket upplyst folk. Om sådant vill jag ej vara med. Icke hade jag den ringaste aning att frkn Ladau war en sådan sängerska.

Om din korrespondent löjtnant Paues, har jag vidtaladt bror Ludvig, som berömmar honom på det högsta i alla hänseenden, ty han är till det yttre en ståtlig figur och hedrar som sådan Svenska folket i Brasilien och i öfrigt är det en man, som brutit sin bana med ovanlig kraft. Äfven som landtmätare duger han och skall sålunda, efter all mensklig beräkning, slå sig väl fram. Haf honom derfor i minne, det är bror Ludvigs tanka.

Närmare slutet i ditt bref skriver du "Humaita kan numera af brasilianarne aldrig eröfras". Spådomskonsten är svår i våra tider — den har numera blodt dåliga utöfware, som göra bäst uti att hålla sin mun, hvilket till efterrätelse ländar."

Med brev 2 dec. 1868 sänder H.R. sin morbror en artikel om emigrationen, där han bemöter Utvandraragenturens falska förespeglingar. Den har blivit så lång, att den lämpar sig bättre för Aftonbladet än för Fäderneslandet. Han ber morbröderna rätta fel i "stafning, ordställning o. skrif-sätt, skiljeteckens bruk m. m. Särdeles nödigt är att borttaga alla germanismer, hwilka numera lätt insmyga sig i mina

⁴⁹ H.R. återkommer senare till resultatet av denna annons, jfr även Paulin, s. 570.

epistlar". Men för de givna uppgifternas riktighet svarar han.

Han ber också om "dopsedel o. nödiga papper som visa att jag i Swerge ej är gift ... Fröken Louise de Ladau ... är frisk o. glad som vanligt."

Morbror Johan har fått meddelandet om Henriks förestående giftermål och svarar 15 dec. 1868.

"Hjertligt lyckönska vi dig till ditt förestående giftermål. Du försäkrar att ditt val är fullt värdigt dig sjelf och din släkt på fäderne och moderne. — Ord, ord, ord, säger Hamlet! Gör hon dig lycklig då är hon ock värdig — det Gud gifve!

Utvandringslusten är en sjukdom, som ingen doktor kan bota. De flesta, om ej alla få bittert ångra sig. Ert krig synes nu närma sig slutet, och väl det."

Postgången har denna gång fungerat bra. H.R. svarar på detta brev 23 jan. 1869 och tackar för de hjärtliga välgångsönskingarna.

De

"Äro för mig en den käraste bröllopsgåva. Af brefvet från min mor hör jag att man mycket gissat öfver hvem min utvalda kunde vara ... Tante Bina har triumpheradt öfver alla, thy hon är den enda som gissat rätt, sägande med allt skäl, att det ej kunde gå annorlunda, då två så likstämmiga personer träffa hvarandra så långt skiljda från alla de sina.

Vi gifta oss om lördag d. 30 Januari. Bröllopet firas på plantaget och storartade tillrustningar göras. Då 6 månader ännu ej förflutit sedan Inho da Lapas död, göras inga inbjudningar, men intimare vänner komma obudna och det kommer således ej att fattas folk. Om fredag kommer från S. Paulo den americanske protestantiska presten som skall förrätta vigseln. Allt är redo. Jag är så viss på min lycka som någon dödlig kan vara o. likväl skakas jag af feberrysningar då jag tänker på den oändligt viktiga dag som stundar. Väl om den vore öferständen! Wi hade nog kunnat uppskjuta giftermålet längre, men här känner man ej den svenska seden med års-långa förlofningar ...

Som mbr. vet af tidningarna har det olyckliga kriget slutligen nått sitt slut, d. w. s. Paraguays hela manliga befolkning har stupat — Lopez har rymt till Bolivia,

någon fred är ännu ej slutet af det enkla skäl, att ingen finnes att sluta fred med. Hvilket krig! Utan exempel i den nyare historien ... Kursen stiger ... Allt börjar nu här att andas ett nytt lif ... Min mor tycks endast ha en anmärkning att göra mot mitt giftermål, anseende, att man ej bör gifta sig förr än man är skuldfri. Jag skulle blifwa mbr mycket förbunden om mbr. söker göra klart för henne att en man som drifver affärer eller ett yrke i hvilket kapital måste nedgräfwat sällan kan vara skuldfri, i den mening att han ej skyller ett öre till någon."

Morbror Johan raljerar litet med sin systemson, som han nu av någon anledning kallar "Broder Rosén!", ej Henrik som vanligt — i sitt brev febr. 1869.

"Ändtligen är gåtan löst genom ditt sedanaste bref till föräldrarna af den 1 sistl. jan. deruti du meddelar namnet på din då tillkommande och nu, med Guds hjälp, varande hustru hvarom dina tvenne näst föregående bref ... lemnade oss i okunghet.

Dessa bägge bref vittnade tillfullo derom att du gick i giftastankar och följaktligen var yr i mössan, som man säger, i allmänhet derföre, att du icke omnämnde flickans namn och i synnerhet det sednare brefvet, hvilket vid en enkel analys befinnes innehålla

1:mo en begäran om prestbevis — ehuru du ej visste om, sådant behöfdes, men en sådan kunskap borde en karl, som icke gick i nattmössan, först förskaffat sig, innan han framställde en slik begäran.

2:do en begäran få detta sändt med omgående post men detta oakadt tillkännagifvande, att det ej behöfdes ...

Nå, Gud välsigne dig och din Lovisa. Henne helsar jag såsom min systerdotter med största glädje och tillfredsställelse. Mätte hon blifva, och du följaktligen ega förmåga att göra henne så lycklig som hon förtjenar. Hon skall nu blifva införd i stamträdet, men först måste jag veta hennes hela förnamn (Lovisa Mathilda?) och födelsedag ...

Rd. 3 455.62 utgör din skuld deraf någon afbetalning vore synnerligen välkommen med afseende å de betydliga försträckningar jag fått lemna din far. Jag har lofvat honom nästa månad 3 000 Rd

... Han blir då skyldig 14 600 Rd. Du må ej undra öfver att jag nu söker återfå pengar placerade så långt bort som i Brasilien. Du vill nu åter, skrifver du, begifva dig in på köpmansaffärer. Annars minnes jag en person, som ... fördömde allt hvad handelsstånd heter, men vi blifva klokare med hvarje dag, sade Ludvig Johansson Boye i listiden.

För lång tid sedan skickade du mig fotografi af en negerhjerna för att tillställas en vetenskapsman. Härmed har jag dröjt, ty utanpå stod "Närmare framdeles". Detta "närmare" har sedermera icke afhörts, hvarför jag nyligen lemnadt paketet till Professorn i WetenskapsAkademien S. Lovén, som blef högst förtjust och tackar mycket och ber i öfrigt få veta om du vill och kan i öfrigt tjena Akademiens Museum.⁵⁰

H.R. återkommer i brev 30 april 1869 till sin emigrationsartikel:

"Min artikel öfver emigration till Syd Brasilien medgifves vara väl lång ... men att blott såsom Aftonbladet lär hafva gjort intaga vissa stycken af densamma kan jag ej annat än ogilla ... Artikeln ... söker ... vederlägga osanna o. orättvisa beskyllningar mot Brasilien, egnade att afhålla emigrationen från detta land och komma dem att föredraga N. America, ehuru detta sednare landet erbjuder vida färre fördelar än det förra. Artikeln söker vidare att vederlägga öfverdrifter och osanna af egennyttan dikterade blomstermålningar öfver Brasilien, egnade att locka wälbärgade menskor att störta sig utan verklig nödvändighet i de faror o. swårigheter en emigration till ett utom-europeiskt land alltid medför. F. ö. innehåller den endast en kort anvisning på de källor ur hwilka man kan erhålla de bästa o. tillförlitligaste upplysningarna öfver Brasilien o. är sålunda i sin helhet ... af praktiskt nytta för Swerges emigrationslystna befolkning ... Att jag blandat min uppsats med om man så vill onödigt skämt o. satir och derigenom beröfwat densamma den torra pedantiska tråkighet, en wälskapad tidningsartikel enligt all tradition bör ega, medgifwer jag ångerfull ...

Jag har aldrig haft något emot på att wara köpman men wäl mycket emot att vara en köpmans betjent."

H.R. presterar nu sommaren 1869 (dat. 22

Louise Rosén, f. Ladau.

juli) på nytt ett mycket långt brev, som delvis gäller hans fars kursmässighet och H:s egen oförmåga att just för tillfället hjälpa med annat än småbelopp.

"Jag måste uppbjuda hela min sjelfbeherskningsförmåga för att tygla den bittra smärta jag känner vid tanken att mina stackars åldriga föräldrar skola tvingas att lemna hus och hem och den sorgfrihet de hoppats finna under sin lefnads afton efter ett lif fyllt af mödor ... Vore det ej en möjlighet att förebygga offentlig konkurs med ty åtföljande förlust för mbr som störste fordringsägare derigenom att mbr köpte Gubbero ..."

F. ö. är H.R. nu utsatt för tidsödande och besvärande besök av landsmän, som dyker upp och vill erhålla introduktionshjälp. En fröken Nicodemi som antagit guvernantplats gör tydligen det minsta besväret. Två av H:s skolkamrater, Särnblad och Mathson, har också infunnit sig. Den förs-

⁵⁰ Zoologen professor Sven Lovén.

te beskrives som en opraktisk lärld och den andra som ett "krog-ge" från Stockholm o. som sådant "mycket lierad med artist- o. litteratur-verlden dersammastades o. m. flera af mina fordna Zchweitzerivänner . . . Han kan ej ett enda språk mer än det gagnlösa modersmålet."⁵¹

Några dagar efter dessa landsmäns ankomst "hitkom Henschen på genomresa till Swerge . . . Hans morbror Rosenschöld i Paraguay, min fars syssling, har enligt officiella underrättelser, af blodhunden Lopez blifvit mördad med lansstygn. Dr Munck af R. var en af de få utländningar i Paraguay, hvilka ännu ej hade fallet offer för tyrannens blodtörst. Upptänd af raseri öfver de af brasilianska generalen Camara för någon tid sedan vunna fördelarna, påstod Lopez att en complott i hans eget läger var orsaken o. Rosenschöld m. fl. blefvo utan dom och rannsaking mördade. Numera aflidne consul Billbergh i Buenos Ayres hade i Paraguay gjort Rosenschölds personliga bekantskap och berättade mig mycket om hans högst värderika vetenskapliga samlingar, hvilka naturligtvis nu hafva gått förlorade för Swerge o. vetenskapen. R. hade flera år varit läkare redan hos den gamle Lopez, fadren till vårt århundrades Nero."⁵²

Med dr Regnell står jag i flitig brevväxling. I sitt sednaste bref rekommenderar han mig den redan från Swerge rekommenderade fröken Gestrin, som likaledes önskar sprida sitt ljus i det barbariska Brasilien . . . Visst är det sant att Brasilien behöfver ljus . . . men jag kan därför ej taga på mitt samvete att beröfva mitt eget land en af dess mest klart lysande lampor . . .⁵³

Postdagligen erhåller jag från olika vinklar o. vrår af planeten förfrågningar rörande detta land med anhållan att jag snarast möjligt skaffar frågaren anställning o. skickar respengar . . .

Men det är ej endast af Intelligensproletariatet som jag blifwer hemsökt. Äfven några individer af det kungl. svenska barkbröds-proletariatet hafva funnit vägen till min hydda. Den af Utvandrare-Agenturen, Skärgårdsgatan No 3, föranstaltade expeditionen har börjat att bära sina frukter och en del af dessa frukter har jag fått skörda. För ett par månader sedan fick jag påhelsning af några bleka, af hunger o. elände halft förtynade skep-

nader, hvilka hade medföljt den . . . från Stockholm i October 1868 afgångna emigrantexpeditionen. Såsom jag genast vid underrättelsen insåg och förutsade funno emigranterna vid framkomsten, att alla dem gifna löften voro tomma och sanningslösa förespeglingar, gjorda af en svensk skurk vid namn Damm, hvilken lärer erhållit 50 Rd Rmt för hvarje människa han kunde locka i förderfwet . . . De hvilka erhöllo arbete blefvo fösta upp i den sumpiga skogen för att arbeta på en väg emellan Paranagua och colonien Donna Francisca. De måste lefva som djur o. behandlades som sådana . . . För tviflan hos svenskarne o. deras i Hamburg medtagna tyska olyckskamrater låter ej beskrifwa sig. Flera omkommo af nöd, sorg o. elände o. andra befriade sig genom sjelfmord . . . Några räddade sig genom att för en spottstyfver sälja sin egendom och med de erhållna medlen anträdde de resan till Montevideo och Buenos Ayres eller till någon af Brasiliens rikare provinser. Andra sökte sig fram genom kärr och skogar och vilda ödemarker — gående till fots och simmande öfver mötande åar o. floder, ständigt utsatta för hungerns qual och de största faror i hopp att nå någon hamnplats för att der söka arbete . . .⁵⁴

Mina sagesmän voro fyra stockholmare, hvilka till fots ströfvat sig från Paranagua till Santos. Här dog en af deras kamrater, Anders Lindgren från Stockholm . . . och själva ankommo de mera döda än lefvande till S. Paulo. I denna stad fingo de höra att i Campinas en svensk war bosatt och . . . begäfvo sig hit. Det har lyckats mig bereda dem alla lönande sysselsättning. Den yngsta och mest medtagne (Liljeblad) har fått plats hos mig. Det är en flitig o. bra yngling på några o. tjugo år.

⁵¹ Särnblad är möjligen identisk med Anders Johan S. adjunkt i Skara 1866.

⁵² Eberhard Munck af Rosenschöld (1811—69), fil. magister, med. kand., var i 25 år bosatt i Paraguay och var familjen Lopez' husläkare, se Paulin, s. 311—314. — Gabriel Emanuel Billbergh var affärsman och sv. norsk konsul i Buenos Aires från 1854, död genom en olyckshändelse 1866, se Paulin, s. 315—317. — Don Carlos Antonio Lopez (1790—1862) var Paraguays diktator före sonen.

⁵³ Mathilda Gestrin (?), som utgivit några böcker på 1860-talet. Jfr S. Leijonhufvud o. S. Brithelli, Kvinnor inom svenska litteraturen intill år 1893 (1893).

⁵⁴ Jfr Paulin, s. 570.

En af dem är en duktig och mycket flitig snickare . . . Hans namn är Gustafsson. En heter Olsson, är (av mig improviserad) trädgårdsmästare på plantaget der jag bor . . . Jag beklagar att alla dessa olyckliga hvilka nu falla offer för herr Damms hedrande verksamhet ej anlände hit till denna provins, hvarest jag med lätthet skulle kunnat skaffa flera hundra ögonblicklig och lönande sysselsättning . . .

Särnblad berättade mig, att då han var på afskedsvist hos Allehandas Lindström före sin utresa denne var sysselsatt med läsningen af min . . . artikel. Lindström hade då yttrat: 'se här, en uppsats öfver brasilianska förhållanden af herr Rosén. Jag tycker om densamma — en spetsig och dock ledig penna, men udden är städse vänd mot våra egna förhållanden och därför kan jag ej intaga artikeln i min tidning' . . .⁵⁵

För åtta år sedan skref jag långa artiklar hvilka ansågos värdiga att tryckas och för hvilka Aftonbladet erbjöd sig . . . att betala både postporto och arvode."

Ett vårbrev (7 mars 1870) från H.R. andas lugn tillförsikt. Faderns ekonomiska ställning har ljusnat och H.R:s eget yrke florerar bättre än någonsin. Han har nu en utmärkt ateljé och ett angenämt komfortabelt hem. Avbetalningarna till morbrodern börjar nu fungera, trots den fortsatta oförmånligt låga kursen. Man tycker sig skönja Louise Roséns av sin make beprisade goda handlag med pengar bakom kullisserna. Beträffande krigsläget berättar han:

"Som Lopez nu sent omsider blifvit jagad till sitt totalt förödda rikes yttersta gränser, så är grundadt hopp för handen, att vi snart skola komma i besittning af fredens wälsignelser och deribland minskade statsutgifter med thy åtföljande höjd kredit och dito kurs. Hela regementen af frivilliga (Voluntarios da patria) hafva redan från Paraguay, hvarest de nu äro öfverflödiga, återvändt till Rio de Janeiro. Här torde dock en fiende farligare än blodhunden Lopez (i jemförelse med hvilken Nero blodt war en fuskare som menskoslagtare!) vänta dem, neml. gula febern, som här herrskar i sitt fruktansvärda Majestät o. dagligen kräfver hundradetals offer. Denna fruktansvärda pest hemsöker äfven Santos, men det är en denna sjuk-

doms egendomliga egenskap, att ej kunna utbreda sig på högländtare trakter hvarför staden S. Paulo (således äfven Campinas) är fullkomligt skyddad . . . Från Santos strömmar folk dagligen till provinsens inre för att undgå den hotande faran, men många hafva redan döden med som reskamrat . . .

Alla tiders skalder hafva besjungit de under som i och genom kärleken blifwit utförda: hjeltebragder utan tal m. m. d. men mig har kärleken gjort — feg! . . . Jag som, sedan den 30 jan. 1869 är af den "äkta" sorten — jag är feg. Jag fruktar sjukdom och död, ja allt, som en enda dag kan beröfva mig njutningen af min lilla hustrus sällskap och af det hem, som genom henne blifwit förwandladt till ett paradys på jorden! . . .

Staden Campinas tillväxer med verklig nord-ameriansk snabbhet i omfång och betydelse".

Den nya järnvägen, som enligt kontrakt skall vara färdig inom två år, kommer att möjliggöra resan från Campinas till Santos på 7 timmar. Järnvägen utföres på staden Campinas egen bekostnad.

"Här i Campinas bildar sig nu ett bolag af plantage-ägare för att på egen bekostnad från Europa hemta arbetare till sina vidsträckta kaffe-odlingars skötande och att dess sträfvaranden skola krönas med framgång för alla parter, är så mycket mer att förmoda, som man är fast besluten att ej anropa något slags understöd eller tillåta någon inblandning af den usla regeringen i Rio de Janeiro. Här, såväl som i Nord-America, börjar man inse nyttan och nödvändigheten af "self-government" o. "self-help" . . ."

Som ett ej ovigtigt bewis på Campinas tilltagande stora betydelse kan bl. a. anföras, att staden — som med omgifningar räknar 30 à 40 000 menskor, numera underhåller ett stående theater-sällskap, som spelar hela året om . . . Nu börjar . . . det ena palatslika huset efter det andra att resa sig och snart skall Campinas äfven till sitt yttre visa sig vara värdigt att vara den förnämsta staden i Brasiliens rikaste, af klimat o. frugbarhet bäst utrustade provins . . .

Af fröken Nicodemi har min bror Ludvig heder . . . är omtyckt af sin principal

⁵⁵ Karl Adam Lindström, huvudred. för NDA.

och dennes familj. — hon har äfwen för min hustru blifwit ett omtyckt sällskap, och då båda äro entusiaster för musik (Nicodemi är utmärkt pianist) så bereda de såväl sig själva som mig en rik källa af njutningar . . . Nicodemi tillbringade julafton hos oss, o sökte vi att efter bästa förmåga för henne lindra saknaden efter det gemensamma fosterlandet, som på den aftonen lifligare än någonsin uppträder . . .

Jag förstår att förtjena penningar o. hon förstår att spara dem — i Brasilien är det sednare en större konst än det förra! Hennes tid delas emellan hushålls-besty . . . , läsning (Lovisa är mig äfven en utmärkt helperska i yrket!) o. smekningar . . . Någon Johan har ännu ej afhörts! Johan är namnet på den som komma skall . . .”⁵⁶

Senare besked hemifrån visar, att allt inte är så väl beställt med H.R:s fars affärer. Vid påsk (15 april) 1870 meddelar han sin morbror Johan, samtidigt som han sänder en avbetalning till denne och en till Lovisas syster, att hans mors vädjan om hjälp för en utbetalning i maj nått honom för sent för att han skall kunna göra något åt det.

”Min fars affärsställning är och blir för mig en olöst gåta — fastän jag flerfaldiga gånger begärt en klar (och affärslik) framställning af densamma. Man tycks tro att jag ännu är ett barn . . .”

F. ö. meddelar H.R. nu att Lopez är död och att en storartad fredsfest förbereds.

Att H.R. fått sin ekonomi på fötter framgår ytterligare av ett brev 24 maj 1870. Han gör en ny avbetalning till morbrodern och han sänder pengar till brodern Hermans studier. Dessutom översändes mindre belopp till de yngre syskonen Adèle och Carl för att de skall kunna företa någon resa eller köpa någon efterlängtd sak.⁵⁷

”Alla mina tankar o. hela min tid upptages numera af ett enda sträfvande: att förtjena pengar!”

Ett höstbrev (4 okt. 1870) har skrivits av Lovisa:

”Henrik har sedan länge önskat att

skrifva, men sensationsnyheterna från Europa tillsammans med läsningen af alla tidningar från olika länder hafva afhållit honom. Äfven idag är han urständssatt att skrifva . . . Han känner sig mycket nedslagen till följe af nyss ankomna högst bedröfliga underrättelser från Europa (Mac Mahon i grund slagen, Napoleon fången osv.) och han kan ej slita sina tankar från det tysk-franska kriget och dess gräsligheter. Hur skall det i en framtid gå vårt skandinaviska fosterland om tyskarnas öfvermakt blir lika stor som deras öfvermod alltid varit?”

Kriget har förorsakat kursfall och en i beredskap liggande växel får vänta.

Om H.R:s upprördhet över fransktyska kriget vittnar dennes i känd stil framförda synpunkter i ett decemberbrev 1870:

”Orsaken till min flera månaders långa tystnad är att söka i det ohyggliga kriget och dess företeelser, hvilka äro af beskaffenhet att kunna förtrolla, förlama och förstena en menniska, synnerligast då man eger en så liflig fantasi som jag. Nyheterna från Europa under de sednaste månaderna hafva marterat i lika hög grad mitt hjerta och mitt förnuft . . .

Vår moderne Attila står i begrepp att förstöra Paris den moderna världens hufvudstad . . . Frankrikes undergång är den största olycka som under nuvarande förhållanden kunde träffa verlden i allmänhet o Scandinavien i synnerhet . . . Frankrikes fullkomliga undergång blir signalen till ett allmänt verldskrig, ett krig som först kan upphöra sedan furstarne, dessa folkens plågoris, blifwet utrotade, eller friheten dukat under. Segrar i denna jättekamp Ryssland—Preussen så kommer hela Europa att änyo under århundraden få sucka i det slafveri, ur hvilket Frankrike 1789 befriade menskligheten . . . Vårt försvarsväsende är 200 år efter sin tid. I Moltkes tidevarf äro vi försedda med en militär-inrättning af — Carl XI!!!

...
P.S. Behöfwes inga mått och steg widtagas för bibehållandet af mina rättigheter som svensk medborgare? (undersåte tror jag det i Sverge ännu kallas. Jag har varit en royalist af renaste vatten men Napo-

⁵⁶ Makarna Roséns äktenskap förblev barnlöst.

⁵⁷ Henriks syster Adèle, f. 1842, bodde i Mariestad till sin död 1932.

leon, Wilhelm o. Carl XV hafva gjort mig till republikan!).”

Bland svårutförda och utdragna växeltransaktioner nämner H.R. i brev juli 1871 också en växel som skall lyftas av

”Maria Hjorth, hustru till en här sedan längre tid anställd smed från Stockholm . . . Penningarna skola användas till hennes hitresa . . .”

I brev daterat 16 aug. 1871 ber Henrik om en slutsiffra på sin skuld till morbrodern. Endast ett mindre belopp återstår att betala och det skall ske så snart han fått exakta siffran.

”Det är i dag tio år sedan jag för första gången trampade den brasilianska jorden — tio år sedan mitt öga bländades af tropikens sago-rika tills då endast drömda — prakt, tjusande och fränstötande! yppig — ock dock onjutbar. — Tio år! . . . Jag har ej ansett mig bättre kunna fira denna för mig så betydelsefulla dag än genom nedskrifvandet af det ofwanstående.”

Där har H. R. bedrivit sina första mödosamma inbetalningar, sina investeringar i en rörelse, krigens motigheter osv.

”När en oerfaren 20-åring med två tomma händer, och en än tommare hjerna skall bryta sig väg i en ny verld under obekanta och vildt fremmande förhållanden — börjar han ej med att samla skatter! Han kan arbeta och svälta hur mycket han förmår, så är han dock sämre lottad än foglarne under himlen . . . lärpenningarne äro så dryga! Att jag icke förty redan d. 11 Nov. 1862 gjorde enl. Mbrs Conto-Courant en inbetaln. (för min fars räkn.) å ej mindre än Rdr Rmt 696:40 bevisar verkligen — förutom redlighet och god vilja — en hos mig högt uppdrifven swält- och arbetsförmåga. Till en början var utgången oviss o. derfor lät jag lifförsäkra mig . . .

Tio år kan synas wara en lång tid för att betala en skuld på några tusen Rdr, men då man betänker svårigheten af att med två tomma händer förvärfva *det första tusendet* . . .”

Vad Henrik med detta, som vanligt litet sentimentala och självömkande, brev vill säga är, att hans heder är ograverad. Han ber morbror Johan vara snäll att omtala

Henrik Rosén. Bilden tagen på hans ateljé i Campinas.

för morbror Ludvig, när sista avbetalningen är klar.

”att fortfarande blifva delaktig af mina Morbröders aktning och vänskap är ett stort behof ej allenast för mitt hjerta utan äfwen för mina framtidssträfvanden och hela min karakter.”

Samtidigt fortsätter Henriks präktiga Lovisa att betala av sin reseskuld till systemen Wilhelmina Ladau,⁵⁸ som tycks leva på räntorna av ett kapital. En månad senare (20 sept. 1871) sänder H.R., utan att avvakta meddelandet om de tidigare växlarernas ankomst vad han anser bör vara slutbetalningen på sin skuld till morbrodern.

I brev 19 nov. 1871 tackar han för morbroderns brev från sept. Som ett slutbelopp på skulden återstår nu bara 170 rdr.

⁵⁸ Catharina Wilhelmina Ladau, † ogift 1885 i Jönköping, jfr Elgenstierna, 4, s. 400.

Under de sista månaderna av år 1871 har H.R. översänt, för olika ändamål, 4 559 rdr rmt till Sverige!

”Morbrors svar på mitt bref af den 16 aug. war kort men tillfyllestgörande. Morbror skriver: ’Mitt sista ord i lifvet blir, att du skickat dig på ett sätt, som länder dig sjelf till stor heder och de dina till glädje.’

Mer behöfwer jag ej för att ’se glad i lifvet in och trygg i grafven neder’ än detta vittnesbörd af min Välgörare. Den tillfredsställelse jag erfor vid läsningen af de anförda orden var stor, stor nog att ersätta alla de mödor och försakelser jag sedan 10 år underkastat mig . . .

Fru Hjorth har lyckligen anländt hit och medfört de af K.H. [kusinen Karl Henrik Falkman] sända böcker [bl. a. Hagbergs Shakespearedöversättningar!] och tidningar. K.H. har här bidragit till två människors lycka och fru Hjorth kan besanna ordspråket: efter sorg kommer ofta glädje. I Brasilien har jag lärt känna och värdera en klass af svenska medborgare som är förtjent af den största aktning.”

Brev från Henrik till morbrodern 26 jan. 1872 innehåller på nytt oroande underrättelser. Efter att ha redogjort för det absolut slutgiltiga kvitterandet av skulden och för sina planer att hjälpa brodern Herman och att också för framtiden hjälpa till med brodern Carls utbildning, ger H.R. följande skildring:

”Vi börja tröttna på de njutningar halfbarbariska länder erbjuda, och fastän vi lyckats finna en grönskande oas i öken stor nog för oss sjelfva så hindrar det ej att en viss längtan efter civiliserade människors sällskap någon gång på lediga stunder hos oss uppstår. Att komma härifrån! se det är dagens lösen och målet för vår sträfvan. Att komma härifrån med lifvet skulle vi helst vilja, men skall detta kunna ske, måste det ske snart.

Brasilien går med stora steg en fruktansvärd och oundviklig kris till mötes. Slafveriets dagar . . . äro räknade, befrielsen nalkas. . . Jag är ej nyfiken och sedan jag blef en *äkta man*, ej heller fallen för äfventyr af samma slag med dem af år 1865, då jag, som mbr torde erinra sig, tillsammans med andra hvitskinn, måste nattetid ridande med spänd revolver jaga

efter upproriska negrer, ådragande mig brasilianernas beröm och morbrors tadel och skulle därför helst önska att få studera upplösningsprocessens gång om möjligt 3 000 mil härifrån, t. ex. på Hasselbacken vid en kopp brasil. kaffe — i en tidningsspalt.

Tidsandan, den förskräcklige busen, har funnit vägen hit. Dess stämma ljuder i de brasilianska skogarne, här öfverröstande apornas skri . . . Den stämman var det, som gaf slafveriet i Brasilien dess första stöt med lagen af den 28 Sept. 1871, som förklarar hvarje från denna dag af slafvinna född människa fri. Genom denna lag har Brasilien vunnit en seger — en seger öfwer sig sjelf . . .!

Olyckligtvis kunde steget ej tagas fullt ut — en allmän emancipation skulle medföra en allmän omstörtning — och häri uppenbar sig *en* form af den förbannelse slafveriet alltid medför . . .

Här i Campinas blef straxt före jul en komplott upptäckt, som om den blifvit utförd, lätt hade kunnat förvandla staden till en askhög och kommit hela provinsen S. Paolo att simma i blod. Den 1 Januari 1872 . . . var den af slafvarne bestämda dagen på hvilken de skulle utföra sin befrielse genom att befria fria människor från lifwet och dess börda.

Planen var uttänkt med infernaliskt snille . . . En slaf, inbjuden att delta i sammansvärjningen, men sin herre tillgifven, röjde den fara, som hotade . . . En mängd svarta häktades och slutligen lyckades man gripa sjelfva chefen. Denne bär det ståtliga namnet Vespasiano och är en sedan flera år här bosatt hvit brasilianare, bekant för intelligens och energie och ej i saknad af ett visst anseende . . .

Af . . . rannsakingen framgår, att V:s afsigt var att utdela vapnen m. m. till slafvarna för att sedan i spetsen för dem, på en gifven signal nattetid bryta in i staden, bränna, plundra och mörda. Alla förberedelser var träffade för att antända en straxt utanför staden liggande stor fabrik . . . På denna fabrik hafva äfven 6 à 7 svenskar genom min bemedling vunnit anställning. Egaren är en gammal vän till mig — han föreställde min far på mitt bröllop! Genom denna eldsvåda ville man locka hela Campinas manliga befolkning ur staden för att finna densamma blottad på försvarare vid det första anfallet . . . Den nästan obebodda provinsen Matto Grosso var det förlovade land till hwilket den nye Moses

ville föra sitt ur trälldomen befriade folk . . .

Att ärelystnad och ej endast roflystnad hos honom varit driffjädern synes sannolikt, då man betänker att det för en man i Vespasianos ställning war lätt att fylla sina fickor med andras egendom, utan att utsätta sig för faran och svårigheterna af att organisera ett slaf-uppror.

Jag tviflar ej på att en dag få se Vespasiano af europeiska skriftsställare framställd som en martyr och hjälte . . . Presidenten Lopez, ett odjur . . . gick med törnekronan och helgonglorian genom den europeiska pressens spalter. Hvarthän kunna fördomar och ensidighet ej föra? Vad Vespasiano angår, så hoppas och tror jag, att om han ock undgår all annan upphöjelse, han dock aldrig skall gå miste om den upphöjelse galgen skänker . . .

Redan i nästa månad öppnas jernvägen häremellan och Santos och tack vare den och telegrafan blir det en omöjlighet för slafvarna att på något sätt hota staden . . .

Faran är nu förbi och jag skulle ej nämnt ett ord om hela denna ruskiga affär, fruktade jag ej att en måhända öfverdrifwen eller förvriden framställning af densamma möjligen kunde blifva gjord i någon svensk tidning . . .

Morbros förklarar i sitt sednaste bref att liqviden oss emellan nu är afslutad. Jag är ej af samma åsigt. Den tacksamhetskund jag står i till Min Välgörare är så stor, att den ej kan betalas. Jag måste öfverflytta den till morbrors son och arfvinge. Ödet och framtiden skall afgöra om jag skall kunna göra någon afbetalning till honom. Hända hvad som hända vill — *viljan dertill* skall hos mig aldrig saknas . . .

Ännu tre år lika med det sista o. vi kunna "vända åter till Sverge våra steg!"

Med hjärtliga hälsningar från Lovisa förblifver jag Mbrs tacksamme

son
Henrik R-n."

Johan Falkmans sista (i varje fall sista bevarade) brev till systersonen var daterat Stockholm den 29 jan. 1872. Han avslutar brevet så:

"Min bror Ludvig har jag visat dina sista bref och de glädde honom obeskrifligt, hvilket var naturligt, ty ett sådant handlingssätt som ditt är sällsynt. Jag har derföre också meddelat Bäckström din ställning, hvilken likaledes deltagit och intres-

serar sig för ditt öde. Om jag ock hade något att omskrifva, sker det ej, ty pennan plågar mig. Gud med er — hälsningar från alla, J. Falkman."

Ännu ett brev skulle Henrik sända sin "Wördade Wälgörare", daterat den 20 febr. 1872 (brev nr 72), innan han fick besked om att varken detta eller det närmast föregående skulle nå morbrodern i livet. Johan Falkmans son Karl Henrik skriver 25 mars 1872:

"Käre Kusin,

Din lifliga önskan att, när du en gång återkommer till fädernejorden, der finna min far i lifvet, skulle icke uppfyllas. Såsom du redan genom bref från din bror Ludvig torde hafva erfarit slöt nemligen min far sitt verksamma lif den 1 sistlidne Februari. Allt sedan hans förra sjukdom har jag varit beredd på ett hastigt slut, men nu kom detta slag fullkomligt oväntadt, ty de sista månaderna hade just synts allt mer förbättra hans helsotillstånd . . . Att du numera till fullo betalt din skuld till min far har jag, din önskan likmätigt, meddelat farbror Ludvig . . .

Vännen Karl Henrik"

I den i början av denna brevtgåva nämnda "Minnesbok till de kära barnbarnen" berättar Bina Falkman om sin mans sista dygn:

"Den 31 januari var min man mycket ifrig att skrifva några bref till släktingar m. fl. till hvilka han lånat penningar och han var äfven i det fallet ovanlig, att han alltid meddelade mig sina enskilda angelägenheter. Som han skulle gå kom ett bref från Henrik Rosén i Brasilien med det sista af hans skuld. Min man blef mycket glad, icke för penningen, men för den tillfredsställelse Henrik Rosén skulle känna. Min man satte sig genast ned och skref ett erkännande . . .

Sedan gick han till KammarCollegium och ögnade der igenom några papper samt mottog bref och tidningar till fru Björklund, der han dagligen bytte tidningar. I hennes hus föll han samman, bäddades ned och jag efterkallades och tillbringade den kommande kvällen och natten vid hans sjukbädd. Natten gled tyst och långsamt och kl. half två den 1 februari 1872 fick han en häftig ryckning, drog en djup suck och lifvet var lyckadt.

Johan Falkman. Fotografiet monterat på Henrik Roséns kartongpapper.

Jordfästningen egde rum i Catharina kyrkas grafchor. Hela KammarCollegium mötte upp vid processionen från sorgehuset — några vänner följde till gravfen.”

Henriks mor sammanfattar i sina tidigare citerade självbiografiska anteckningar förhållandet mellan hennes son och hennes bror Johan Falkman:

”Min bror Johan, som flitigt brevväxlade med Henrik, erbjöd sig betala portot för alla brev Henrik skrev hem de första svåra åren. Johan fattade ett sådant förtroende för Henrik, att han ville han skulle utvidga sin affär där ute, innan han började återbetala de medel Johan lånat honom. Så skedde ock och 1871 hade Henrik återbetalat hela sin skuld, således jämt tio år efter utresan och Johan skrev då till mig: Jag skriver i morgon till Henrik att mitt sista ord skall bliva, att han skickat sig på ett sätt, som länder honom till stor heder och hans anhöriga till stor glädje . . .

Detta var den sista skrivelser från min bror Johans hand, ty i början av 1872 dog han, den käre brodern, därvid jag förlorade ett gott stöd, alltid visat då sådant behövdes. Ja, mycket hade Henrik att tacka honom för och varm var också den kärlek han ägnade honom, hans hustru och son. Då Henrik kom första gången på

besök, 1875, kunde han blott besöka sin välgörarens grav och hans far var då också död sedan ett år och mycket i övrigt förändrat, 18 år efter det han lämnade hemmet och 14 år sedan han lämnade landet.

1875 blev mig förunnat en stor glädje, min Henrik, mitt sommarbarn, kom hem, på besök endast, men dock efter 14 år. Henrik Falkman, som lika länge varit på Java hade redan på vintern kommit till Stockholm. Adèle hade skrivit till sin bror, att hon kokat äpplegröt i hopp att snart få traktera honom och tillagt ’Henrik Falkman kommer i alla fall och kan få smaka på äpplegröten’ och härpå svarade Henrik ’Låt ej Henrik Falkman äta all gröten, jag kommer’. Det var hans snälla fru Lisen, som honom övande skaffat resbiljett åt honom från Rio. Hon tyckte han så väl behövde denna förströelse, och hon kunde ock övertala honom att resa.⁵⁹

Henrik landsteg i Malmö, var där hos min bror August och så på Trollenäs några dagar hos min syster och svåger Kielanders och kom så med nattåget till Töreboda. Vi hade prytt och smyckat vårt lilla ’Gubbero’ på bästa vis med blommor och grönt och med ett stort Välkommen. Jag stod på verandan och blickade ut i sommarnatten, då tåget kom och min son Ludvig med Adèle hade gått till stationen. Så kom han, då han fick se mig sprang han och snart låg han tryckt till det hjärta, som klappat så många oroliga slag för honom. Äntligen återkommen.

Nu följde en tid av idel glädje. Henrik bjöd min syster Augusta Kiellander och hennes dotter att komma upp från Trollenäs, min son Herman kom med första lägenhet och fröken Nicodemi, som i flera år hade varit i Brasilien, anskaffad dit av Henrik, kom ned från Stockholm. Det bestämdes då, att hela sällskapet skulle resa till Motala, ty Henrik ville återse sin födelsestad. Det var en härlig resa, i sådant sällskap, och där tillbringade vi ett par angenäma dagar. På hemvägen foro vi över Vadstena och Gränna. Nu reste Henrik till Stockholm.”⁶⁰

Henrik Roséns stockholmsbesök 1875 har

⁵⁹ Henrik P. A. Falkman (1839—1905), i släkten kallad ”Java-Henrik”, var handlande i Soerabaya, Han återflyttade till Sverige 1885 (SBL 15, s. 264).

⁶⁰ Sophie Roséns syster Augusta, f. Falkman, var g. m. inspektoren på Trollenäs August Kiellander. Dottern Augusta var född 1855.

skildrats i ett brev från Karl Henrik Falkman till sin kusin och senare hustru i andra giftet Louise Falkman i Malmö:⁶¹

Kära Lova,

...
Någon dag i förra veckan fick mor brev från Henrik Rosén att han sannolikt skulle komma till Stockholm med snälltåget i lördags. I samma brev sände han äfven den hugnesamma underrättelsen, att han och faster Sofi då meddelat farmor fars död. Hon hade tagit det som man tager en berättelse om något längesedan förflutet

...
Jag begaf mig till Stockholm med 'Rans' sista tur, hörde en stund på musiken i Strömparterren, der andra gardet nu spelar, samt mötte kl. 11.12 dagsnälltåget vid centralstationen. Inkommen på plattformen ställde jag mig vid utgången, mötande alla förbigående. Då ytterst få funnos kvar, utan att jag ännu funnit den jag sökte, gick jag utefter vagnsraden och fann slutligen en, som jag tyckte borde vara han. 'Henrik.' — 'Karl Henrik.' — och vi lågo under snyftningar i hvarandras armar. Bakom honom stodo Herman och Agda den sednare uppsnappad i Södertelje. Herman följde Agda hem och jag med Henrik till Grand Hotel, der han och Herman tills vidare skulle bo. Jag kom hem till Rostorp kl. 1.⁶²

Söndag morgon kom Henrik enligt öfverenskommelse, ut med 'Lidingö' till middag, efterföljd af farbror Ludvig, som först till den 25 augusti ämnar sig till Töreboda.

Henrik var uppskakad och djupt rörd, då han talade med mor och mig om sin hädangångne välgörare, som han haft ett sådant behof af att tacka personligen, icke blott för den tillit till Henriks redbarhet och duglighet, som utvisades af fars penningförsträckning, och den utsigt till penningförlust, som far derigenom ställde framför sig, utan äfven och ännu mer för det hjertliga deltagande, far alltid visade Henrik genom att nästan hvarje månad till Henrik skrifva de mest kärleksfulla och uppmuntrande bref 'han, den gamle mannen, som kanske eljest sällan skref till någon'. Han måste nu i stället tacka mor och mig . . .

Måndag morgon infann jag mig enligt löfte på Grand Hotel, hvarest Henrik, jag, Herman och Agda åkte till kyrkogården, der vi en stund dröjde vid den kära

torfvan. Jag sökte medan vi voro kvar derute göra klart för Henrik enfalden i det prat, hvarmed han redan ett par gånger undfågna mig, att jag ej skulle arbeta så hårt, utan 'muntra upp mig', 'förströ mig' och så vidare. Eljest tycker jag rätt mycket om Henrik. Han är rättfram, glad, vänlig, söker mindre ofta tillfällen till diskussioner än jag väntat och hans ordflöde, der den ena tanken icke dröjer att räcka den andra handen, är underhållande.

På hans begäran sammanträffade jag med sällskapet äfven måndag middag, hvilken afspisades i Berns salong.⁶³

Mamma Sophie kommenterar Henriks återresa till Brasilien med orden:

"Visst blev avskedet från Henrik svårt men nu hade han ju hus och hem att komma till därute, hur annorlunda än 1861!"

Henrik hade som äldste bror en känsla av ansvar för sina bröder. Tidigare hade han drömt om att få ut brodern Herman som medhjälpare, nu mot 1870-talets mitt kom den yngre brodern Carl att resa ut i stället. Han skulle komma att ägna sig åt fotografyrket. Henrik och Carl synes inte ha kunnat samarbeta utan slitningar.⁶⁴ En känslig fråga har varit det kontrakt som uppgjorts mellan Henrik och hans bror. Tanken har tydligen varit att Carl på vissa villkor skulle få överta hans rörelse i Campinas.

I sina självbiografiska anteckningar berättar H.R:s mor vidare:

⁶¹ Louise Falkman (f. 1836) var dotter till H.R:s morbror August R. Falkman i Malmö. Hon gifte sig 1878 med sin kusin, Johan Falkmans son, vice häradshövdingen Karl Henrik Falkman (f. 1846), som blivit änkring 1874.

⁶² Agda Rosén (f. 1856), g. Söderberg, var kusin till H.R.

⁶³ Karl Henriks kommentar låter oss förstå, att han var positivt överraskad av H.R. och hade väntat sig vissa åsiktsmotsättningar. Ordflödet var alltså också muntligt! Vad beträffar varningarna till Karl Henrik för att han arbetade alltför hårt så tycks H.R. ha haft rätt.

⁶⁴ Karl Henrik Falkman sökte i brev 26 april 1879 moderera H.R:s temperamentsfulla beskyllningar och utgjutelser. — K. H. Falkman avled 1882 36 år gammal.

"1880 återvände Henrik och hans hustru Lisen till Sverige. Jag kände henne redan genom omtalan och då jag gjorde hennes personliga bekantskap kunde jag endast glädja mig, hon motsvarade alla mina förväntningar. Ännu en gång återvände de till Brasilien men den stackars Lisen blev svårt sjuk därute och repade sig aldrig därefter."

År 1883 flyttade H.R. tillbaka till Sverige för gott. Hans mor skriver:

"1883 återkommo bägge till Sverige, de bodde någon tid på Marstrand, Henrik köpte en stor gård i Örebro och bosatte sig i Stockholm. Vi samlades tidvis alla och hade många trevliga stunder — men Lisen var mycket klen och Henrik djupt betryckt därav . . .

Efter en lång tid av oro och strider kunde Henrik gå en lugn framtid till mötes. Visserligen var hans hälsa bruten genom det mångåriga vistandet i det svåra klimatet, men genom besök på utländska badorter och annan vård, kände han sig återställd.

1884 bjöd Henrik mig till Stockholm för att fira min 71 års dag. Han ställde till ett väldigt kalas och bjöd alla släktingar m. fl. och allt var muntert och glatt."

Några allmänt kompletterande uppgifter om Henrik Rosén kan hämtas ur generaldirektör Ludvig Berckhan Falkmans "Biografisk-historisk ättartafla öfver ätten Falkman".⁶⁵

"Henrik Gustaf Jacob Rosén född i Wadstena den 19 juni 1840. Efter att hava inhemtat nödiga skolstudier fick han den 2 maj 1857 plats på den stora firman Hellgren & Co:s kontor i Stockholm, då tillhörig en av min bror Johans och mina vänner, J. Bäckström och en Weber. Men umgänget med en moraliskt dålig vän och huvudstadslivets frestelser blevo den unge mannen övermäktiga. Förgäfves varnade jag honom: han skuldsatte sig, blef försumlig i sin tjänst och i början af år 1861 måste han lämna densamma. Nu lät min bror Johan lära honom fotograferingskonsten samt försåg honom med nödiga medel för att kunna, såsom han sjelf önskade, emigrera till Brasilien, hvilket skedde den 1 juni nyssnämnda år och der söka att blifva en hederlig och duglig människa. Och sedan han till en början slitit mycket ondt, så lyckades det förra

genom stor kraft och ihärdighet. Han bosatte sig i staden Campinas och utöfvade der nyss nämnda konst på ett sådant sätt, att han icke blott kunde, hvad han ock tacksamt gjorde, gottgöra min bror Johan allt, hvad denne i penningväg förskjutit, utan äfven samla en anseelig förmögenhet. Efter att först åren 1875 och 1880 hafva gjort kortare besök i fäderneslandet, återvände han dit för beständigt år 1883, bosatte sig i Stockholm och köpte en större gård i Örebro . . .

Han har nu nedlagt sitt yrke men deltagit med lif och lust i alla sådana föreningar i Stockholm, hvilkas ändamål är att vinna ökad frihet och upplysning för folket."

År 1890, efter republikens införande i Brasilien, blev Henrik Rosén av den nya regeringen, bland vilka han hade många vänner, utnämnd till Brasiliens generalkonsul i Stockholm. Enligt uppgift hos Axel Paulin skall denna utnämning i en i S. Paulo utkommande tidning ha kommenterats "ganska respektlöst" och H.R. omnämmts som "en typ sui generis, ganska illa känd från sin Brasiliensejour". Enligt Paulin skulle H.R. bakom kulisserna ha lett ett värvningskontor för emigranter i Malmö, vilket skulle ha varit ett rent skofärföretag. Det verkar dock inte särskilt troligt, att H.R. som tjugo år tidigare gjort så stora insatser för att avstyra illa planlagd utvandring till Brasilien och som åtminstone enligt egen uppgift hjälpt så många svenskar tillrätta därute, nu skulle ställt sig bakom ett sådant företag.⁶⁶

Det kanske kan ses som typiskt för H.R:s och samtidens syn på fotografyrket, att de uppgifter som lämnats till den 1886 utkomna del 3 av Örnberg, Svensk slägtkalender, presenterar honom som "f. d. köpman & industriidkare i Brasilien, rentier, eger hus i Örebro, bor i Stockholm".

⁶⁵ Ludvig B. Falkmans "ättartafla" förvaras i original i Falkmanska släktarkivet i Malmö stadsarkiv.

⁶⁶ Paulin, s. 571 (bild av H.R., s. 572). Platsrepresentant i S. Paulo skulle ha varit Axel Frick. Det verkar inte heller troligt, att H.R. samarbetat med denne.

Vid nyåret 1892 härjade influensan i Stockholm; Louise Rosén avled den 2 januari och Henrik Rosén den 7 januari 1892.

Henrik Roséns öde som emigrant är i sin speciella variant mycket upplysande. Genom den välbevarade brevväxlingen kan man följa hans initialsvårigheter, hans kamp för att överleva med hjälp av sitt fria yrke och sina språkkunskaper och hans medvetna strävan att förbli svensk. Här skär det sig ibland genom avståndet, och han levererar amper kritik av den svenska kråkvinkelmentaliteten och konservatismen. Han var rikt begåvad, hade

lätt att lära nya språk och lätt att vinna människor vid en första konfrontation, men han var samtidigt en besserwisser och rättshaverist, en lidelsefull natur med starka svängningar i lynnet. I längden hade han tydligen svårt att samarbeta både med överordnade, kompanjoner och anställda. Hans skrivklåda var enorm. Som "skriftställare" är han tidvis utmärkt men har ett överlastat språk och kan vara påfrestande ordrik. I hans brev ges intressanta glimtar av ett Brasilien i stöpsleven. De har också allmänt intresse för svensk emigrationshistoria.

Recensioner

Gustav Adolf. En biografi

Under titeln *Gustav Adolf von Schweden. Eine historische Biographie* (Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1971, 248 s. + släkttavla) har den tyske skolmannen Ulrich Bracher sökt fullgöra den mödosamma uppgiften att för tysk publik presentera Gustav-Adolfsforskningens nuvarande ståndpunkt. Bracher har tidigare utgivit en "Geschichte Skandinaviens" (1968).

Bracher påpekar, hur Michael Roberts redan på 1950-talet på ett utmärkt sätt sammanfattat kunskapen om Gustav Adolfs regeringstid. Författaren vill nu för läsaren presentera också de två följande decenniernas landvinningar på området. Han pekar härvid särskilt på Sven A. Nilssons arbeten om reduktionens förhistoria (1964) och godspolitiken och stats-hushållningen (HT 1968) och på dennes artikel om Gustav Adolf i SBL samt på Sven Lundkvists uppsats om svensk krigsfinansiering 1630—35 (HT 1966). Bracher nämner även som nyvinningar bl. a. L. Gustafssons *Virtus politica* (1956) och N. Runebys *Monarchia mixta* (1962). Författaren framhåller samtidigt det bestående värdet av Nils Ahnlunds, Bertil Boëthius' och Wilhelm Thams arbeten.

Trots Brachers föresatser att redogöra för den moderna forskningens landvinningar på området är hans intresse mindre inriktat på Sveriges inre historia än på skildringen av t. ex. konungens fälttåg, hans kärleksförhållanden, friarfärd, giftermål och litterära kvarlåtenskap. Bracher låter på så sätt strålkastarljuset spela starkt över vissa sidor av Gustav Adolfs liv och gärning medan andra blir vida mindre belysta. De ekonomiska, handelspolitiska och statsrättsliga förhållandena får, trots att de mest sysselsatt den senaste forskningen, litet utrymme. Brachers litteraturförteckning innehåller endast en del av de många arbeten, som han hänvisar till i bokens notapparat. Sådana arbeten som A. Attmans uppsats om freden i Stolbova 1617 och E. Brännmans och B. Thyressons avhandlingar om respektive frälseköpen och "Sverige och det protestantiska Europa från Knäredfreden till Rigas erövring" syns dock obeaktade. När Bracher så utförligt redogör för det politiska äktenska-

pet mellan Gustav Adolf och Maria Eleonora, sker detta utan att konungens mångåriga kontakter med den protestantiska unionen och övriga protestantiska furstar i Tyskland nämnvärt beröres. Svårare att förstå med hänsyn till författarens relativt stora intresse för krigshistorien är, att Gustav Adolfs utomordentligt stora svårigheter sommaren 1632 vid Nürnberg ("svältkriget") i stort sett förbigås. 1634 års regeringsform anges utan reservationer vara koncipierad av konungen själv; Sven A. Nilssons uppsatser i *Scandia* 1937 synes författaren obekanta.

Bokens sakuppgifter är i stort sett vederhäftiga. Arbetet är försett med ett ambitiöst personregister, käll- och litteraturförteckning och en ganska utförlig notapparat. Personhistorikern finner naturligtvis alltid smärre onöjaktigheter i en bok av ifrågavarande omfång. Pfalz-Velden (s. 28) bör skrivas Pfalz-Veldenz, Gustav Adolfs son blev först långt efter hans död greve av Wasaborg (s. 53). Sådana misstag är dock få. Litet fatalt är att i släkttavlan Karl IX:s samtliga barn anges som födda i äktenskapet med Maria av Pfalz. Brachers bok bör, trots vad ovan sagts, kunna ge den tyska läsekretsen en relativt god och lättillgänglig bild av hur historieforskningen i dag ser på den tidigare så starkt idealiserade "hjaltekonungen". Gustav Adolfs storhet har därmed på intet sätt förringats.

Ake Kromnow

En gustaviansk ämbetsmans kärleksäventyr

Den 28 juli 1813 avled på sin egendom Norrby på Munsö regeringsrådet Gustaf Hallenstierna (före 1809 Halldin), 72 år gammal. Redan dagen därpå kunde hans nära vän sedan undomdsåren, advokattiskalen Pehr Bergström — välkänd från J. H. Kellgrens och Hans Järtas biografier — i ett brev till assessor J. G. Gahn i Falun, Hallenstiernas födelseort, ge en del upplysningar kring dödsfallet (G 27 b, UUB). Detta utlöste en stor aktivitet hos den bortgångnes släktingar och vänner, som samlades på Norrby för att följa den förmögne ungarken till den sista vilan i Munsö kyrka. Den vidlyftiga bouppteckning, som därefter vidtog, förrättades av Pehr Bergströms brorson och följande år även svårson, sedermera häradshövdingen

i Södra Möre Jacob Bergström. Denne höll farbrodern underrättad om hur arbetet fortskred, varefter denne skyndade sig att till faluvännerna förmedla en del godbitar ur Hallenstiernas testamente med flera tillägg. Till allt som finns att berätta om egendomar, fjärdeparter i Falu gruva, andelar i kopparhyttor, aktier, dyrbara bohagsting och liknande kommer så i ett av breven följande upplysning: "En art Journal skall efter honom finnas, som innehåller oförmodade anteckningar och reflexioner öfver de personer som honom omgäfvö, dem man lär öfverenskommit att förstöra."

Om det nu inte funnits flera journaler i det avlidna regeringsrådets gömmor, vilket väl får anses ganska uteslutet, då Bergström ingenting nämner härom i sina brev till Gahn, så måste den påträffade självbiografien vara identisk med de Hallenstierna tillskrivna memoarer, som läroverksadjunkten Axel Bergström 1916 överlämnade till Kungliga Biblioteket. Hur de hamnade i det bergströmska släktarkivet, vet vi inte, men den som nu snart 200 år efter deras tillkomst fått tillfälle att läsa dem kan inte helt undanhålla misstanken att boupptecknaren, möjligen stimulerad härtill av sin för tillvarons pikanterier städe öppne farbroder, inte förmodade skiljas från dessa sällsynt öppenhjärtiga självbekännelser utan tog dem med till sitt hem som ett extra bouppteckningsarvode.

På initiativ av professor Magnus von Platen har nu Hallenstiernas en gång till förintelsen dömda journal utgivits under titeln *Mina kärleksäventyr. Av Gustaf Hallenstierna. En dagbok från sjuttonhundratalet* redigerad och med inledning av Gardar Sahlberg (Stockholm, Rabén & Sjögren, 1972, 350 s.; inb. 45: —). Det kanske kan tilläggas, att handskriften under de år den förvarades hos medlemmar av släkten Bergström inte var helt okänd för utomstående. Åtminstone vet vi, att Oscar Levertin fick begagna den, då han höll på med sina stora essay om Elis Schröderheim: "Haldin-Hallenstierna, hvilkens otruckyta lefnadsteckningar gifva en högst saftig skildring af de gustavianska ungherrarnas Lovelaces-bedrifter, som mindre föra i tankarna Armfelt eller Lauzun än de föga kräsna hjälrtarna hos Restif de la Bretonne" (Från Gustaf III:s dagar. 2 uppl., 1897, s. 108). Sahlbergs utmärkta inledning till de nu

publicerade memoarerna innehåller inte bara en del för läsningen nödvändiga fakta om deras upphovsman — huvudsakligen hämtade från Elgenstierna och Nils von Rosensteins tryckta minnestal över Hallenstierna — utan låter också läsaren få en intim verklighetskontakt med den miljö, vari Hallenstiernas kärleksäventyr utspelade sig. Här visar Sahlberg sin bl. a. från många TV-program välkända förmåga att fånga och förmedla något så skört som en tidsstämning. Ett par obetydliga kommentarer må dock göras till inledningen. Rosensteins minnestal kan väl omöjligt ges benämningen "likpredikan" (s. 8) och talet i fråga, som hölls i samband med att Hallenstiernas vapensköld krossades, upplästes inte av dess författare (s. 9). Man hade enligt Pehr Bergström inte kunnat förstå den säkerligen redan vid denna tidpunkt ganska bedagade statssekreteraren att ge sig ut till Munsö, utan det högstämde talet föredrogs av en umgängesvän till Bergströms söner, den unge ämbetsmannen och skalden J. M. Stjernstolpe (från litteraturhistorien väl mest känd som Bernhard von Beskows informator).

Hallenstiernas memoarer, som enligt vad förf. själv omtalar till övervägande delen sammanställts "efter de lösa annotationer, som jag alltid varit van att föra jämsides med händelserna" (s. 109), sträcker sig över en tidrymd av fyra decennier. De låter oss få några glimtar av uppväxtårens falumiljö, refererar några händelser under tiden vid akademien och blir där efter mer detaljerade, då förf. tar oss med in i 1760-talets huvudstadsmiljö, som den unge extra ordinarier i Kungl. Maj:ts kansli grundligt lärde känna. Riktigt utförlig blir självbiografien emellertid först då Hallenstierna tar itu med att berätta om nästa period i sitt liv, den som omfattar åren från slutet av 70-talet till början av 90-talet. Troligtvis ganska trött på tjänstgöringen i Stockholm, som gav föga hopp om mer inkomstbringande avancemang, lämnade han huvudstaden och återvände till Falun, där han med stor framgång etablerade sig som bergsman och kopparproducent. Han företog dock under årens lopp åtskilliga resor till Stockholm, där han genom sina goda förbindelser inom ämbetsmannavärlden kunde vara till stor nytta för den ekonomiska gemenskap han nu tillhörde, Stora Kopparbergs bergslag. Mycket av det han har att be-

rätta hänger också ihop med hans resor, och under läsningen får man ibland i tankarna en annan ämbetsman från en något senare tid, som likaledes drog sig tillbaka till mer matnyttig bergshantering men gärna skildrade det spänningsfyllda reselivet på svenska landsvägar, den romanförfattande brukspatronen på Dalkarlslyttan i Linde bergslag Fredrik Cederborgh.

Två intressen tycks ha övervägt hos Hallenstierna, åtminstone under den del av hans liv som memoarerna behandlar, kvinnor och egendomsförvärv. Många av dem som i våra dagar läser om kongl. sekter Halldins otaliga erövringar på det amorösa området kommer säkerligen att bli rätt chockerade över den ofta ohöjda realism, varmed händelserna skildras. Mellan oss och författaren ligger romantiken med sin fördjupade syn på förhållandet mellan man och kvinna. Hallenstierna var upplysningsman; den kvinnosyn han företrädde är den som vi kanske bäst känner från den unge Kellgrens dikter: "Ej snöptas dygd skall mig förmena/ den ro, naturens fullhet ger./ Gån, mina sinnen, öven er./ Gån, edra nöjen äro rena" (Sinnenas förening). Vad Hallenstierna har att berätta om sitt kärleksliv, där värme, ömsinethet, hänsynsfullhet oftast lyser med sin frånvaro, skiljer sig i sak föga från vad raden av 1700-talsmemoarer har att förtälja om. Det intressanta med denna journal, som väl motiverar dess utgivande, är dels att vi här för ovanlighetens skull får uppleva en till övervägande delen borgerlig miljö, dels att vi under läsningen många gånger har tillfälle att njuta av författarens obestridliga litterära talang. Framställningen har föga karaktären av enformig katalogaria; till stora delar är den utformad som små noveller, i vilka de agerande framträder som i hög grad levande varelser. Ibland uppträder de under riktiga namn, oftare har de försetts med fingerade, någon gång hämtade ur rokokons romanvärld. Det finns hos berättaren en stark känsla för konkretion och en påtaglig glädje inför tillvarons många beståndsdelar, stora som små. Hallenstierna är ingen obetydlig författare och är på sätt och vis en föregångare till det följande århundradets svenska prosaberättare.

När Hallenstierna definitivt satte punkt för sina självbiografiska skrivelser, stod han redo att på nytt byta verksamhetsområde, och om hans återstående år är vi väl informerade genom andras dagböcker och

brev. Han avvecklade sina företag i Falun, köpte flera egendomar i Stockholms närhet, skaffade sig bostad även i Stockholm och återinträdde i statstjänst. Han insattes i den pommerska beredningen, fick regeringsråds titel, adlades av Karl XIII och gjorde en bemärkt insats som ledamot av konstitutionsutskottet vid riksdagen 1812. På Norrby förde han långa tider den för-mögne lantjunkarens behagliga liv och såg gärna vänner hos sig, särskilt ofta familjerna Bergström och Gahn (läkaren Henric Gahn, i vilkens hem vid Stora Trädgårdsgatan Hallenstierna alltid kände sig välkommen). En viss originalitet framträdde väl med åren, vilket S. A. Hedlund erinrade sig på gamla dagar, då han i Handelstidningen skildrade sina pojkar på en gård inte långt ifrån Norrby. En morbror till Hedlund, kamrer Abraham Björner på Menhamra på Ekerö, var f. ö. gift med Hallenstiernas yngsta syster. Sitt kvinnointresse behöll denne långt upp i åren, och 61 år gammal blev han far till en pojke, som han tog till sig och gav en god uppfostran. Två dagar före sin död hade han besök av en av landets mest ansedda jurister, justitierådet Carl Ziervogel, för att med honom diskutera möjligheterna att på sonen överföra inte bara sin stora förmögenhet utan även sitt adliga namn. Nu kom döden emellan, annars hade kanske 72-åringen — så trodde i alla fall vännen Bergström — liksom Georg Carl von Döbeln i samma situation funnit sig i att för sonens skull ingå äktenskap med en kvinna ur ett helt annat samhällsskikt. Vad källorna berättar om det gamla regeringsrådets kärlek till sin lille son bör också få vara med, när man tecknar bilden av Gustaf Hallenstierna.

Bengt Liljenzin

Esaias Tegnér's brev

Den moderna, i princip kompletta utgåvan av *Esaias Tegnér's brev* kom 1953 genom det 1946 bildade Tegnér'samfundets försorg med ett första band (1793—1817) under redaktion av nuv. förste bibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek Nils Palmborg (anmäld i PHT 1953 av Bertil Broomé). En förutsättning var att det Tegnér'ska familjearkivet (i LUB) blivit tillgängligt.

Av den noggranna, till tolv band planerade serien har senast utkommit bd IX, 1839—1840 (1969; 337 s.) och bd X,

1841—1845 (1970; 357 s.). Den som avslutning utlovade kommentaren bör alltså ta sin början i bd XI efter breven från Tegnér's sista levnadsår. Varje band har försetts med biografiska upplysningar om brevens adressater. Kommentaren är dock efterlängtd. Det svenska kulturlivet under 1800-talets första hälft får här en återspjgling på hög nivå och ett stort antal kända personer passerar revy i breven. Personregistret måste bli utomordentligt givande. Det skulle dock varit bra om uppgiften om brevens förvaringsort inte sparats till kommentaren.

De senast utkomna brevböden belyser den tidigt åldrade skaldens sökande efter någon ny skön och själfull kvinnlig vän. Han fann en och annan brevpartner men hade svårt att nöja sig därmed. I januari 1839 avlåter han kärleksfulla skrivelser till Hilda Wijk, Amelie Virgin och framför allt till Vendela Hebbe. I febr. får Martina von Schwerin ett frispråkigt brev, där han säger sig ta lugnt den kritik "som i pöbel-tidningarna regnar öfver din tjenare" men oroar sig för beskyllningen att vara "decrepit och utlevvad". De flesta breven rik-tas dock till hans "goda Anna" och till dottern Disa, snart gift Böttiger. C. I. Heurlin och C. G. von Brinkman hör till hans stående brevvänner.

Under sommaren 1840 drabbas han av vad han själf kallar "nerfsvaghet" och skriver delvis förvirrat. Hans brev till hustrun daterat "Dårhuset i Schleswig d. 8 Oktober 1840" är patetiskt, hans brev under hösten till Bernhard von Beskow delvis råa i tonen, delvis fantastiska med planer på utgivande av egna skrifter i 120 band! Tegnér började tillfriskna på efter-vintern 1841 och lämnade Schleswig i slut-et av mars.

Till de nya adressaterna i bd 10 hör Fredrika Bremer. En fin och hjärtlig brevväxling mellan dem blommade upp efter Tegnér's första brev juli 1841 (också åter-givet i facsimil med kuvertet kvar), där han påpekar, att de två hör till de populär-aste författarna i norra Tyskland och att de tyska damerna anser sig böra läsa dem på originalspråket. "Ingen dam som gör anspråk på bildning (och det göra de alla) kan umbära kännedom af Svenskan".

Allhems förnämliga typografi med tal-rika och utomordentligt vackra porträtt av adressaterna gör den stimulerande läs-ningen ännu angenämare.

B. L.-K.

Gustaf Holdo Stråle

Under den anspråkslösa undertiteln An-teckningar har f. d. hovrättspresidenten Holger Elliot — vid 84 års ålder — gett ut en bok om sin morfar *Gustaf Holdo Stråle. Rörstrandsdisponent, författare, bokålskare* (Kristianstad 1971, 206 s.). Med all rätt säger docent Ingemar Carlsson i ett förord till arbetet, att Stråle med alla sina mångfrestande sysselsätt-ningar framför allt intresserar som bild-ningstyp. Elliot har inte i första hand åsyftat en uttömmande levnadsskildring, som skulle tvingat honom till forskningar på olika håll, t. ex. i Rörstrands arkiv (för-varat i Lidköping) eller i det omfattande riksdags- och stadsfullmäktigettrycket. Han har försökt ge ett mera intimt por-trätt av Stråle och har härvid haft förmå-nen kunna hämta åtskilligt material i hos honom förvarade brev ur Stråles arkiv. Det sagda utesluter dock inte, att förf. också behandlat Stråles Rörstrandstid och hans författarskap.

En del av de brev Elliot använder till-hör tiden före Holdo Stråle. Av stort in-tresse är ett brev 1821 — avtryckt in ex-tenso — till Stråles mor från hennes syster Ulrica Charlotta Löwenhielm, f. Lager-hjelm, som ger en god inblick i den värm-ländska släktkrets som de båda systrarna tillhörde. Med hjälp av familjebrev lyckas förf. ge konkretion åt Stråles uppsalaår 1844—1847. Av stort värde är de utför-liga brev som Stråle skrev till sin far un-der ett par resor för Rörstrands räkning till England 1852.

Stråle tillhörde en vänkrets som kallade sig Juntan. Elliot återger en del tryckta rimmerier m. m., som belyser Juntans medlemmar, som här uppträder anonymt men som förf. lyckats identifiera med led-ning av bevarade anteckningar i sitt arkiv. Till Juntan hörde bl. a. Hjalmar Abelin, Patrik Reutersvärd och A. O. Wallenberg.

I arkivet finns en hel del brev från Strå-les politiska och litterära vänner, helt eller delvis återgivna eller i varje fall om-nämnda i Elliots bok. Det är klart, att bre-ven från Gustaf Edvard Klemming och Carl Snoilsky tilldrar sig ett särskilt in-tresse. Förf. utnyttjar också den tryckta brevväxlingen mellan de båda sistnämnda och återger de stundom divergerande om-dömen som där finns om Stråle.

Efter läsningen av Holger Elliots väl-skrivna bok vill man hoppas att han bere-der en skyddad tillflykt i något arkiv eller

bibliotek åt det värdefulla släktarkivet.

Det personregister som åtföljer arbetet är tyvärr inte uttömmande och måste överhuvudtaget användas med försiktighet.

B. Bé

Folktribunen Adolf Hedin

Leif Kihlberg hade vid sin 1973 inträffade bortgång ett ovanligt omfattande livsverk bakom sig. Han började i Uppsala som en lysande statsvetenskaplig begåvning med den alltjämt aktuella gradualavhandlingen "Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammerssystem intill 1905 års ministerskifte" (1922) som sitt magnum opus. Efter 27 år som framstående politisk redaktör i Dagens Nyheter (1930—57) återupptog han sina vetenskapliga forskningar och blev genom sina biografier över Karl Staaff, Lars Hierta och Adolf Hedin bl. a. den svenska liberalismens främste personhistoriker. Den sista av dessa biografier *Folktribunen Adolf Hedin* publicerades så sent som 1972 (Sthlm, 275 s.).

Kihlbergs biografi över Hedin saknar inte föregångare. Den första större levnadsteckningen publicerade Hedins vän och beundrare Valfrid Spångberg 1925. Det var Spångberg som till KB överlämnade Hedins stora ännu delvis oordnade arkiv, som — för första gången helt utnyttjat — kommit att utgöra huvudkällan för Kihlbergs arbete. På sin tid mycket debatterad var Gustaf Hellströms 1948 utgivna biografi, som väl knappast tillförde skildringen nytt material men som med orätt karakteriserades som plagiat (jfr polemik i PHT 1949 av B. G. Cederström mot den nedvärderande kritiken av Hellströms arbete). Trots dessa föregångare har det lyckats Kihlberg att med sin ingående känedom om de bevarade källorna — inte minst en tidsödande genomarbetning av Hedins egna papper — få fram nya bidrag till den i många hänseenden fascinerande "folktribunens" karakteristik.

Kihlberg understryker kraftigt Hedins grundlighet i allt vad han företog sig. Hans beläsenhet var ofantlig i fråga om både svensk och utländsk litteratur, som i ett eller annat avseende kunde tjäna hans verksamhet i riksdag eller press. Hans kunskapstörst ställde honom i jämbredd med akademiska lärdomsbjässar. Kihlberg visar upp, att flertalet av de statsveten-

skapliga arbeten utkomna före 1906 som redovisas i den bibliografiska översikten i Karl Staaffs djupgående verk "Det demokratiska statsskicket" också studerats av Hedin. In- och utländska tidningar och tidskrifter excerperades eller klipptes. Det är nästan obegripligt, att Hedin med sin bräckliga hälsa orkade med allt detta. Hans citatlust i anföranden och artiklar var markant.

Hedins kontakter med olika folklager i det svenska samhället belyses utförligt i Kihlbergs arbete. Folk skrev till honom i de mest skilda angelägenheter och han fann i dessa hänvändelser många gånger stoff till framträdanden i riksdag och tidningspress. Hedin fick på detta sätt ingående kännedom om det svenska samhället och kunde med största sakkunskap ta upp frågor om orättvisor mot individer eller yrkesgrupper. Kihlberg talar på ett ställe med all rätt om Hedins "underrättelseväsen" som en viktig källa för hans presspropaganda.

Hedin var en varm försvarsvän och ivrade för värnpliktens införande i Sverige. Med skarpa kritiserade han avsigidor inom försvarsväsendet och angrep orättvisor inom befodringsväsendet, favoritism och hovutnämningar. Krigsministern Rappe, i ungdomsåren Hedins vän och meningsfrände, utsattes för hans skarpa granskning. Kihlberg pekar på två kunskapare till Hedin inom officersskårens led: värmlänningen Claës Bratt och skåningen William Stjernblad.

I det politiska livet hade Adolf Hedin en personlig integritet som imponerade på samtiden och fortfarande fascinerar den som sysslar med hans biografi. Han nära nog förtärdes av sitt patos för frihet och rättvisa. Hans svar till Rappe i remissdebatten 1896 (s. 154 f.) eller hans avböjande av en middagsinvitation till statsminister Boström (s. 203) belyser väl Hedins självständighet — i båda fallen har formuleringarna en klassisk prägel.

Kihlberg säger i sitt förord, att han kände stark samhörighet med den av Hedin förfäktade socialliberalismen. Förf. har dock undgått att helgonförklara sitt föremål. Men med sin varma sympati för Adolf Hedin och för dennes krav på frihet och rättvisa åt menige man har han kunnat leva sig in i den framstående politikerns fängslande personlighet på ett sätt som gör hans biografi ovanligt läsvärd. Kihlberg har skickligt förstått att vända

sig till både lekt och lärd.

Bertil Broomé

Kring Selma Lagerlöf och hennes författarskap

Fjärde delen av *Lagerlöfstudier*, utgivna av Selma Lagerlöf-sällskapet (Lund 1971; ca 25: — exkl. moms; 199 s.; ill.) har redigerats av Bengt Ek, Inge Jonsson och Ying Toijer-Nilsson. Den ägnas minnet av Nils Afzelius och Nils Lagerlöf.

Vivi Edström inleder med "Att finna stilen, En studie i Jerusalems framväxt". En levande bild ges av Selma Lagerlöfs författarvanda från det hon sommaren 1897 upptänts av ämnet genom en tidningsnotis om de utvandrande bönderna från Näs. Det var hennes vän Sophie Elkan som påpekat den för henne. Dennes brevväxling med Betty Warburg ger viktigt källmaterial till koncipieringsprocessen liksom f. ö. främst Selma Lagerlöfs korrespondens med förläggaren Karl Otto Bonnier och med den danska översättaren Elisabeth Grundtvig. Även Selmas vän Valborg Olanders brev och anteckningar är betydelsefulla liksom lånejournalerna för Göteborgs stadsbibliotek. S.L.'s metod att kapitelvis läsa upp sitt verk för sina vänner, ta emot kritik och sedan omarbeta var mödosam. Hon släppte inte heller sitt ämne, gjorde viktiga ändringar under tryckningsstadiet och i nya upplagor. Levertins syn på henne som en sagoförtäljerska, hos vilken folkdiktens stora episka flöde brusar ogrumlat rent och rikt, stämmer inte, säger Vivi Edström, med "den kunskap vi äger om hennes hårda och mödosamma arbete med sina böckers stil och komposition". S.L. har för "Jerusalem" medvetet sökt ett enklare och kärvare framställningssätt än i sina tidigare romaner.

I "Trollet i människan — ett motiv hos Selma Lagerlöf" utgår Ulla Britta Lagerroth från de båda berättelserna "Bortbytingen" och "Trollmusik". Trollen behandlas av S.L. "finurligt, inte utan en viss ömhet", de agerar i enlighet med sin natur. De människor som visar prov på ond vilja har därmed blottat trollet i sitt inre.

Ying Toijer-Nilsson skildrar kvinnosaksrörelsens betydelse för S.L. i studien "Selma Lagerlöf — flickan som inte fann sig i sin kvinnoroll. Kring ett par opublicerade memoarutkast". S.L.'s självbiografiska böcker, "Mårbacka", "Ett

barns memoarer" och "Dagbok" berättade visserligen om det dagliga livets enkelhet men gav en delvis glättad bild av en vardagsidyll. Värmlands nedgångstid på 1870-talet kom hon aldrig att skildra. Men i en anteckningsbok från så sen tid som 1937 (ingår i Mårbackasamlingen, KB) finns utkast till egna memoarer från vårvintern 1878, då S.L. var 19 år och skulle tjänstgöra som guvernant för sin syster Gerda. Båda hade bottenlöst tråkigt. Ying Toijer-Nilsson sammanställer detta utkast med ett otryckt memoarkapitel från 1921, som visar flickan Selma som misslyckad i sin kvinnovärld — vid brödbaket hade hon inte "handlaget". Hon var visserligen en herrgårdsfröken, men hon var fattig och någon utbildning hade det inte varit tal om att satsa på henne. Vid ett bröllop, där S.L. höll ett versifierat tal till marskalkarna, mötte hon Eva Fryxell. Dennes uppmaning att hon skulle skaffa sig en utbildning, blev enligt S.L.'s egen utsago vändpunkten i hennes liv. En annan kvinnosakskvinna som haft avgörande betydelse var Sophie Adlersparre. Hon tog in S.L.'s dikter i tidskriften Dagny och bjöd den för henne okända landsortslärarinnan till sig under jullovet. Det var också hon som fick S.L. att ägna sig åt prosan. S.L. skulle alltid förbli kvinnosaken trogen. I hennes böcker är tendensen "visserligen ganska inlindad — men den finns där", och inom andra verksamhetsområden än de rent skönlitterära visade hon sig alltid lojal mot kvinnoörelsens strävanden. Den var för henne en fråga om rättvisa men också om tacksamhet. "Utän kvinnosaken kunde den dystra lotten ha blivit hennes att leva som en föraktad och fattig gammal mamsell".

"Legenden om ljuslågan" av Gunnel Weidell har hållits som ett anförande i Näs kyrka den 3 juli 1968. Berättelsen om korsfararen som förde en ljuslåga brinnande från Jerusalem till Florens ingår som den sista i samlingen "Kristuslegender". Inom ramen av denna legend samlas mycket av det som är grundläggande och genomgående i S.L.'s författarskap. Vårdsmannen förvandlas och lär sig kärlek, mildhet och barmhärtighet, omvårdnaden om det svaga berikar och utvecklar den beskyddande. Ljuslågan får symbolisera också konstnärens skapande arbete eller vars och ens livsuppgift.

Erland Lagerroths presentation av "Selma Lagerlöf som siciliansk

hembygdsdiktare" visar upp hur S.L. för sin roman "Antikrists mirakler" sammanställt topografiskt stoff från en rad sicilianska städer för att skapa staden Diamante på Etnas sluttning. Taormina har lämnat mycket material liksom bl. a. Paternó och Castiglione di Sicilia. Diamante är enligt Lagerroth på en gång både den typiskt sicilianska staden och den sicilianska idealstaden. I nittitalistisk anda har hon byggt upp ett slags sicilianskt Skansen. "Antikrists mirakler är, kan man säga, en hembygdsroman från Sicilien — skrivning av en svenska! . . . Som en dramatisering av Etnatrakten har den inte sin like."

I Studien "Ingmarssönerna. Bakgrund och motiv" påvisar H a d a r V e s s b y, att S.L:s novell "Ingmarssönerna" bygger på intryck från Nås. S.L. gjorde tillsammans med Sophie Elkan visserligen ett hastigt besök där i mitten av september 1900, men då var den långa novellen redan utarbetad och kom Bonniers förlag till handa i slutet av september. Enligt Vessby har hon sannolikt använt byggestenar från sitt eget föräldrahem men framför allt från Mårbacka Där Ner, den gamla huvudgården i Mårbacka-byn. Då hon beslöt att låta hela romanen "Jerusalem" handla om Ingmarsätten flyttade hon över Ingmarsgården till Dalarna och gjorde de egentligen värmländska ingmarssönerna till dalkarlar.

Birgitta Lager-Kromnow

En bok om Fröding

Med *Vinlövsranka och hagtornskrans. En bok om Fröding* (Norstedt 1970; 308 s.) har H e n r y O l s s o n kompletterat sina Frödingstudier från 1950 och 1960. Han har inte avsett att göra ett helhetsporträtt, utan har i tolv kapitel plockat fram aspekter, som kan bidra till förståelsen av Frödings diktning och har letat fram material, som hittills varit okänt för Frödingforskningen. Olsson har valt att skildra personer i Frödings nära omgivning, släkt, vänner och samtida kulturpersonligheter. Med hjälp av dessa människors brev och berättelser om diktares skildrar han Frödings kameleontiska natur, hans kast mellan känsla av högmod, vanmakt och förtvivlan.

Frödings morfar Carl Adolph Agardh ägnas en lång uppsats. Denne mångfrestare som aldrig kände sig hemma i samtiden, karaktäriseras av Olsson som en "fanta-

sins martyr". Hans dotter Emilia gifte sig med Ferdinand Fröding. Emilia Fröding var en komplicerad människa. Hon hade en litterär ådra och Fröding intresserade sig senare i livet för hennes diktning. Vid Gustaf Frödings födelse greps hon av djupa depressioner och fick vistas på mentalsjukhus. Enligt syskonen ville hon inte på lång tid se sonen. Vid samma tid vistades Ferdinand Fröding utomlands. Han led av sjuklig indolens, och när han misslyckats som disponent vid det frödingska bruket, lämnade han för en tid familjen. Senare flyttade familjen till Kristinehamn, där de kom in i den religiösa väckelsevägen. Både Emilia och Ferdinand Fröding blev fanatiker, och stämningen i hemmet var tung och tryckt.

Eftersom så många utredningar gjorts om Frödings periodvisa sinnessjukdom orsakats av spritmissbruk från ungdomen eller varit ärftligt betingad, redovisar H e n r y O l s s o n förekomsten av psykisk ohälsa i den Frödingska släkten. Farmodern Gustafva Branzell var onekligen psykiskt sjuk. Hennes bror Emanuel Branzell var präst men tvingades avgå från sitt ämbete på grund av spritmissbruk och psykisk ohälsa. Att den ärftliga belastningen hade betydelse för Frödings neurotiska temperament och hallucinerande perioder ter sig för Olsson troligt, men han tycker att det är utan intresse att fastslå om det var denna eller alkoholismen som förorsakade sjukdomen och anser att man inte bör räkna med ett antingen — eller utan ett både — och. De olyckliga förhållandena under hans tidiga barndom har naturligtvis också haft sin betydelse.

Frödings kamrater under skolåren i Karlstad Atterdag Wermelin, Hjalmar Wallgren och Mauritz Hellberg beskriver honom inte alls som den tafatte Agust Kallsonn utan i stället som en mycket omtyckt skolkamrat. Mauritz Hellberg blev hans intellektuella ledstjärna. Under den tid de arbetade tillsammans på Karlstads-Tidningen blev Hellbergs inflytande över honom alltför starkt och Fröding lämnade Karlstad. Han hade inte samma politiska övertygelse som Hellberg, och när stadens borgare i vrede vände sig mot den radikala Karlstads-Tidningen, ledde det till en psykisk kollaps för Fröding. Förutom kamraterna vid Karlstads-Tidningen hade Fröding inget umgänge i Karlstad. Med hjälp av Herman Fernlunds och Hellbergs brev kan Olsson iden-

tifiera den flicka, som varit förebild för dikter som *Det borde varit stjärnor* och *Flickan i ögat*. Hon hette Vivi Petersson, var servitris på Frimurarlogen och var just så ömsint förlåtande som dikterna beskriver. Gustaf Fröding blev förälskad i henne, friade, men fick ingen.

Henry Olsson ger även ett porträtt av Cecilia Fröding. Hon ägde en fin psykologisk känsla och hade sinne för konst, men hon hade ingen skriftställarbegåvning, och hon hade inte heller några litterära ambitioner med sin biografi över brodern. Hennes stora sanningskärlek gör att hennes uppgifter är mycket trovärdiga. Hon kunde och vågade säga det mesta om det frödingska familjelivet, men samtidens förståelse för hennes uppriktighet fick henne att omarbeta sin biografi, och uppgiften blev henne övermäktig.

I kapitlet *Två Jakobsbrottare* stämmer möte skildras kontaktarna mellan Fröding och Strindberg. Båda önskade ett sammanträffande, men ett sådant kom aldrig till stånd. Fröding hade den största respekt för Strindbergs författarskap. Strindberg var kallsinnig inför Frödings rimsmiderier, men uppskattade hans uppriktighet. Bådas avgörande kriser inträffade 1894, och båda orienterade sig mot okultism och mystik. Deras kontakt började, när Birger Mörner tog initiativet till en Strindbergshok, som Fröding erbjöd sig redigera. En brevväxling började, och den utmynnade i ömsesidiga beaktelser.

Under de sista åren på Gröndal sköttes Fröding av rödakorrssystemen Signe Trotzig. Hon tycks ha haft en intuitiv förståelse för dikteren, och hon hade också en lugnande inverkan på honom. Som värdinna på Gröndal tog hon emot vännerna Karlfelt, Richard Bergh, Albert Engström och Anders Forsberg. Här tillkom diktsamlingen *Reconvalescentia*, som till stor del inspirerats av Signe Trotzig. Hon fick också författarrätten till dikterna, något som upprörde systerarna Fröding. Efter Frödings död flyttade Signe Trotzig samman med Anders Forsberg, och de sammanbodde tills denne ändade sitt liv med ett revolverskott.

Det är ett gripande och rikt porträtt Henry Olsson gjort av Fröding. Människan bakom dikten träder fram, disharmonisk och sönderbruten, medan hans konstform är glansfull och helgjutet fulländad. Denna tekniska briljans gör att hans diktning för en modern läsare kan verka oin-

tressant. Sannare visar han sig i *Nedanför-mänskliga visor*, som också genom sitt språk uttrycker Frödings sönderbrutenhet. Det är för förståelsen av dess diktare Henry Olssons bok är utomordentligt värdefull.

Barbro Schaffer

Natan Beckman och hans familjekrets

I samband med hundraårsdagen av Natan Beckmans födelse planerade hans son Bjarne Beckman att publicera en av faderns ottryckta uppsatser. Han fann emellertid inte vad han sökte, men hittade i stället en samling brev skrivna av Natan Beckman och hans familj. Tanken föddes då att ge ut den i bokform som en skildring av prästgårdshemmet i Synnerby. Det första av breven skrevs 1875 och brevserien avslutas 1902, då Natans far dog och hemmet i Synnerby upplöstes. *Från Natan Beckmans ungdom* är utgiven i tre volymer (eget förlag; Elanders Boktr. AB, Gbg, 1967—70; 110 + 180 + 177 s.) och innehåller brev skrivna av familjen Beckman, dess vänner och släktingar samt anteckningar och uppsatser, som Natan Beckman skrev i sin ungdom. Utgivaren **B j a r n e B e c k m a n** har kompletterat breven med förklarande noter, som innehåller många persondata.

Synnerbyhemmet var barnrikt och hade genom Claës Beckmans tre giften knutit tre släkter till sig. Hans första hustru var änka efter kyrkoherden Per Hasselrot och hon förde fem barn med sig. Hennes yngste son Carl Rudolf föddes efter hennes förste mans död och kom att stå särskilt nära familjen Beckman. Sedan Claës Beckmans första hustru dött gifte han om sig med Fredrika Linnarsson. Med henne fick han sex barn varav en flicka dog under första levnadsåret. Barnen var Hanna, född 1866, Natanael, född 1868, Maria, född 1870, Ester, född 1871, och Elias, född 1872. Fredrika Linnarsson dog 1878 och Claës Beckman gifte om sig med ännu en änka, Sofia Dahlgren, född Almqvist. Hennes tre barn fick också plats i Synnerbyhemmet. Barnen hette Gertrud, Anna och Harald Dahlgren. De två familjerna knöts senare fastare genom Harald Dahlgrens och Hanna Beckmans äktenskap.

Stämningen i hemmet var djupt religiös med lågkyrkliga sympatier. Claës och Sofia Beckman var mycket gästfria och förde ett flitigt umgänge med släktingar och

vänner i Skaratrakten. Man samlades för samvaro och gemensamma andakter. När barnen flyttat hemifrån började en flitig brevväxling med hemmet och mellan systerkonen. Claës Beckman var patriarkalisk och förmanande i sina brev, medan Sofia Beckman mest lämnar en hälsning och ber dem skicka hem smutsiga kläder. Fadern var nöjd med barnens utveckling. Den ende han oroade sig för var yngste sonen Elias, som han ansåg inte arbetade tillräckligt flitigt. Natan Beckman och Harald Dahlgren hade han inga bekymmer för. Claës och Sofia Beckman tog inte bara ansvar för sin stora familj utan också för andra människor i sin omgivning. Så knöts familjen Boije till dem. Efter långvarigt umgänge familjerna emellan förlovade sig Natan Beckman och Anna Boije. Natan Beckman delade rum med Annas bror Göran i Uppsala. Plötsligt insjuknade Göran Boije i svår sinnessjukdom och fick föras till sjukhus. Han blev aldrig utskrivnen därifrån. Kort därefter insjuknade också Anna Boije och tvangs bryta förlovnigen. Inte förrän Natan Beckman på nytt förlovar sig i Norge med Martha Linae nämner han sitt förhållande till Anna Boije. Familjen Beckman försökte på alla sätt hjälpa Anna Boije och kontakten familjerna emellan upphörde aldrig.

Över huvud är Natan Beckman mycket förtegen om sina känslor i breven. De är rapporter om vad han upplevt och utträttat under sina studieår i Uppsala. Hans studier tycks ha lupit friktionsfritt, mycket beroende på en stark självdisciplin. Han intresserade sig tidigt för att kartlägga västgötadialekterna och bearbetade Sven Hofs grammatikaliska arbeten. Någon gång tvekade han mellan en akademisk karriär och lärarbanan. Harald Dahlgren, den blivande rektorn, som fann sig väl tillrätta som lärare, uppmanade honom att välja lärarbanan men rådde honom att först lägga fram sin avhandling. Natan Beckman disputerade i Uppsala och gick också provåret där. I breven till Harald Dahlgren diskuteras svårigheterna att inpränta disciplin hos eleverna. Han var ingen vän av aga utan ville nå absolut uppmärksamhet med andra medel. På en stipendieresa till Norge träffade han sin blivande hustru och bestämde sig efter kort tids bekantskap för att fria till henne. Han skrev hem och redovisade uppriktigt och noggrant sin fästmöes fel och för-

tjänster och var ganska nervös för vad hans spirituella syster skulle tycka om hans val. Martha och Natan Beckman bosatte sig som nygifta i Lund, där Natan Beckman var anställd vid ordboksredaktionen. Man får i brevsamlingen inte följa hans karriär fram till professorsutnämningen vid Göteborgs högskola 1918.

Hanna Beckman stannade i hemmet tills hon gifte sig med Harald Dahlgren. Hennes brev berättar om umgänget i hemmet och senaste nytt från Skara med omgivning. Ester Beckman utbildade sig till barnmorska. Den flitigaste brevskrivaren tycks ha varit Maria Beckman. Hon kom som guvernant till släktingarna Claës Herman och Märtha Beckman. Livfullt skildrar hon hur hon försöker lära sina elever katekesen. I samlingens sista brev har hon gift sig med biskopen Hjalmar Danell.

Släkten var stor och barnen Beckman umgicks flitigt med sina kusiner. Med släkten Danell knöts ytterligare förbindelser, då kusinen Magnus Beckman gifte sig med Frideborg Danell. Även familjen Sondén tillhörde deras umgänge och Bertha Beckman gifte sig med arkivmannen Per Sondén och Nelly Beckman med hans bror Wilhelm Sondén. Både Bertha och Nelly Beckman var kusiner till Natan Beckman. Det är trots personregister och noter svårt att hålla reda på alla de personer som nämns i breven. Läsaren hade varit mycket betjänt av en kortfattad redogörelse för släkten Beckman.

Barbro Schaffer

Gustaf Mannerheim mellan världskrigen

Stig Jägerskiöld, *Mannerheim mellan världskrigen* (Schildts, Helsingfors 1972, 326 s.; 62 kr.)

När Per Albin Hansson den 7 december 1939 framlade förslag om den blivande samlingsregeringens program och sammansättning och då föreslog sig själv som statsminister, motiverade han detta senare med att det inte i Sverige funnes någon nationell förgrundsgestalt av samma typ som Mannerheim i Finland. Som allmänt samlande namn ställde sig Per Albin Hansson alltså efter Mannerheim; detta kan noteras, när man söker bedöma Hanssons innersta inställning till frågan om en närmare utrikes- och försvarspolitisk samverkan mellan Sverige och Finland hösten 1940.

Mannerheims ställning som nationell

förgrundsgestalt i Finland 1939 var ingalunda resultatet av en självklar utveckling. Trots sina lysande insatser som överbefälhavare och riksföreståndare 1918—19 hade han under 1920-talet skjutits åt sidan från den nytillkomna statens centrala befattningar. Socialdemokraterna och den borgerliga vänstern hade en negativ inställning till honom, bottnande antingen i ressentiments efter kriget eller i misstro mot en alltför ambitiös och äventyrlig läggning. Visserligen var han väl anskrivnen på högerhåll och bland svenskarna. Men han hade inte något direkt stöd hos något parti, och han måste vidare akta sig, så att hans namn och person inte utnyttjades till skada för honom själv av partigångare långt ut på högerkanten.

Den som hämtade honom tillbaka till insatser i statstjänst var samma person, som 1918 givit honom överbefälhavarbefattningen, nämligen Svinhufvud. Genast sedan denne i mars 1931 tillträtt presidentposten, utnämnde han Mannerheim till ordförande i försvarsrådet; enligt en samtidig uppgörelse följde med denna befattning uppgiften att vid eventuellt krigsfall inträda som överbefälhavare. Mannerheim var 1931 nära 65 år, den vanliga pensionsåldern, och hade rimligen inte behövt motta uppdraget. Men en tillvaro som oberoende privatman, ja närmast grandseigneur, som kunde ägna sin tid åt resor och storviltjakt jämsides med insatser för humanitära och sociala syften, räckte inte till för honom. Han ville ha en ledande post efter den långa tid han ställts utanför, och han ville visa sitt land, att han alltjämt kunde göra det ovärderliga tjänster.

Inte utan skäl kunde han nämligen anses sig som Finlands främste både militäre och utrikespolitiske expert. Hans erfarenhet, hans förbindelser i Europa, hans förmåga att ta folk och hans enastående representativitet skaffade honom också på hans nya post ett utomordentligt inflytande. Men utslagsgivande var han inte. Försvarsrådets ordförande hade ingen politisk maktställning. Politikerna ville inte ge honom de försvarsanslag han begärde; inte heller avgångshot ledde till önskad framgång. Utrikespolitiskt var politikerna 1935 lyhörda för det närmande till Sverige, som han förordade, men de vägrade 1939 gå med på de eftergifter gentemot Sovjetunionen, som han fann motiverade för att undvika en militär konflikt med

den väldige östra grannen. När Sovjetunionen den 30 november 1939 inledde sitt anfall mot Finland, var han på väg att lämna sin post som ordförande i försvarsrådet som en protest mot det ringa gehör hans olika framställningar fått. Inför Sovjetunionens anfall ändrade han sig emellertid. På krigets första dag kom den 72-årige fältmarskalken till försvarsministern, med vilken han tidigare haft flera kontroverser, för att kort och gott anmäla "jag tillträder den mångomtalade befattningen som överbefälhavare".

Stig Jägerskiöld har lagt en ny förnämlig del till de föregående i sin imposanta levnadsteckning. Bredden i de bakom ligande forskningar är lika respektgivande som förut. Kanhända når inte hans skildring av Mannerheim under 1920- och 1930-talen samma konturskärpa som hans teckning av generalen och riksföreståndaren 1918—1919. Men så var händelserna inte heller lika dramatiska och Mannerheims ställning inte lika central. Man får ingen egentlig uppfattning om i vilken utsträckning Mannerheims medarbetare i försvarsrådet och de ledande militärerna över huvud hade en annan mening än marskalken i olika militärpolitiska och strategiska ting, inte heller får man närmare veta vad Mannerheim ansåg om sina generaler, officerare och soldater. Men detta lär säkerligen komma fram i den nya del, som skall skildra Mannerheims insatser under de kommande krigsåren och som med spänning emotes.

W. M. Carlgren

Amandus Johnson, svenskamerikan

1961 utnämndes Amandus Johnson till årets svenskamerikan, och få har som han ägnat sig åt att utforska Svenskamerikas öden. Han var smålandspojken som utvandrade till Amerika och blev känd kulturpersonlighet både där och i Sverige. Denne märklige man har biograferats av Albin Widén i *Amandus Johnson, svenskamerikan. En levnadsteckning* (Norstedt 1970; 250 s.; 35:—). Boken bygger på intervjuer, gjorda på engelska och översatta till svenska av Widén. I den sammanfattande skildringen av Amandus Johnsons liv är intervjuavsnitten insprängda. Det har varit författarens avsikt att låta Johnson så mycket som möjligt få berätta själv.

Amandus Johnson föddes i Långasjö

1878 och följde året därpå med sina morföräldrar till Amerika, där modern väntade. Han växte upp i en isolerad bygd vid Chisagosjön. Hans dröm var att få studera, men att från det isolerade samhället komma till ett college var svårt, och pengar till studier saknades. Han sparade de pengar han arbetat ihop, och när han samlat en tillräckligt stor summa skrev han in sig vid Gustavus Adolphus College. Där finansierade han sina studier med arbete som hästskötare, kypare och extralärare. När han hade hört ett föredrag av J. A. Enander, väcktes tanken, att han skulle fullfölja dennes forskningar. Först utbildade han sig till präst, men när han fått chansen att fortsätta vid universitetet, lämnade han prästbanan och studerade engelska språket och historia för Master of Art-examen. Han var under studietiden också lärare i moderna språk och doktorerade senare vid Pennsylvaniauniversitetet i germanska språk.

När Johnson avslutat sina studier, fick han på allvar ägna sig åt det som lockade honom, att forska i Svenskamerikas historia. På stipendier kunde han 1906 resa till Sverige. Han ägnade sig åt arkivstudier i Stockholm och Uppsala och fick på Svenskamerikanska sällskapet på nytt träffa Enander. Under denna tid konstruerade han en kamera för fotografering av arkivalier. 1911 publicerade han sitt stora verk *The Swedish Settlements on the Delaware*.

Sina språkliga och litterära studier fortsatte Amandus Johnson vid Pennsylvaniauniversitetet och han specialiserade sig nu på Longfellow och hans förbindelser med Skandinavien. Johnson blev 1913 professor i skandinaviska språk, men ville helst lämna professuren för att få tid med sina Longfellow-forskningar. För att bli ekonomiskt oberoende började han driva bensinstationer, som blev en god affär för honom. När hans arbete med Longfellow var färdigt, kom katastrofen. Huset där han förvarade sitt manuskript och material brann upp, och flera års arbete förstördes. Samma öde drabbade kort därefter hans engelska utgåva av Peter Lindströms *Nya Sverige-skildring*. När hans hustru vid samma tid lämnade honom, kände han att han inte kunde stanna i Amerika och begav sig av på en forskningsresa till Afrika, där han samlade etnografiskt material.

När han kommit hem från Afrika enga-

gerades han i en kommitté, som undersökte möjligheterna att resa ett monument över Svenskamerika. Det bestämdes att man skulle bygga ett historiskt museum, och man diskuterade också hur man skulle ordna jubileet till minnet av de första svenskarnas landstigning. Pengar saknades och ett omfattande insamlingsarbete påbörjades. Museet i Philadelphia stod färdigt 1929, och Johnson blev dess förste föreståndare. Han stannade kvar på posten till 1945, då han på lösa grunder avsattes av museets styrelse. Det saknades emellertid pengar under depressionsåren och Johnson gjorde personligen stora uppoffringar för att hålla verksamheten igång. Han betraktade museet som sitt livsverk.

För Delawarejubileet väcktes intresse både i Sverige och Amerika. Tillsammans med Johnson var professor George H. Rydén engagerad i arbetet. Även om den svenskamerikanska festen höll på att regna bort, var den välregisserad. Prins Bertil höll tal liksom president Roosevelt.

Amandus Johnson var en mångfasetterad begåvning. Han valde språkstudierna, men kunde lika gärna blivit matematiker. Det var som historiker han gjorde sin stora insats, men han var också en affärsbegåvning. Dessutom behärskade han ett flertal hantverk. Hans bekantskapskrets och vänkrets var vid. Hans bästa vän under många år var Carl Milles. De planerade att söka efter en plats där de gemensamt kunde slå sig ner och bo och arbeta.

Albin Widén har tagit på sin lott att berättat om Amandus Johnson som forskare och museiman. I intervjuavsnitten, där Johnson själv kommer till tals, berättas om andra framgångar, som då han avslöjat en bedragare, klarat sig från ett mord- eller rånförsök eller hur han rett upp en ekonomisk knipa. Widéns framställning kompletterar Amandus Johnsons egna berättelser, och boken ger en god bild av en färgstark personlighet.

Barbro Schaffer

En bokförläggare minns

Tor Bonnier har givit sin memoarbok *Längesen* undertiteln *Samman klippta minnesbilder* (Bonniers 1972; 253 s.; ill.; personreg.) och poängter på ett särskilt försättsblad, att det faktiskt är fråga om minnesbilder som kommit för honom och som nedtecknats utan sammanhang i avsikt att "om möjligt" underhålla familjen.

Det framgår, att vissa senare partier dikterats. En ledig, spänstigt omedelbar, nästan muntlig stil är genomgående.

Född 1883 och från barnsben omgiven av svenska kulturpersonligheter har han verkligen mycket att "klippa samman" av både i fråga om kvantitet och kvalitet. Ett första parti, "Längesen", förs fram till dess han efter sina läroår definitivt inträder i firmans tjänst 1906. Redan som skolgosse hade T.B. på loven fått göra handräkningsjobb med början att hämta smörgås och pilsner till tryckeriets och sätteriets personal. I tryckeriet fick han ta emot och stöta jämnt de tryckta arken och så småningom hjälpa den grant rödhåriga anarkisten fru Brehmer med "ilägningen". Det gällde att passa på. Missade han svor hon till: "Djävla blodsugaryngel!". Sedan han slutat skolan några år före studentexamen, började han som lärling på heltid i sätteriet. På kvällarna gick han med sina vänner och hörde Anton Nyström och Ellen Key eller någon gång Hjalmar Branting.

Ellen Key hörde till den s. k. Juntan, som ofta åt middag i det Bonnierska hemmet vid Karlavägen och som avporträtterats i Hanna Paulis tavla "Vännerna". Till kretsen hörde f. ö. huvudsakligen konstnärer: Richard Bergh, Georg och Hanna Pauli, Klas Fähræus m. fl. Som högläsare av oftast ännu outgivna verk av svenska 90-talsförfattare fungerade fadern Karl Otto Bonnier eller "allas vår Tant Ellen". Hon bodde ofta vid genomresa hos Bonniers och pläderade för en mindre sträng uppfostran av Tor och hans så småningom fem syskon. Hennes flödande vänlighet och vältalighet blev enligt T.B. med tiden rätt påkostande.

Till konstungänget hörde Carl och Karin Larsson, Karl och Tekla Nordström, Christian och Jeanne Eriksson och fastern, den framstående porträttmålaren Eva Bonnier, som efter sin älskade Per Hasselbergs död så småningom drabbades av sinnessjukdom.

Bland författarna stod Oscar Levertin Karl Otto och Lisen Bonnier närmast — det var "kanske, fastän det aldrig sades, det judiska som kom dem att förstå varandra så bra". Frans Hedberg hade varit nära vän till Albert Bonnier, och sonen Tor Hedberg hörde därför till familjeungänget. T.B. minns honom mest som tyst och butter men fick bevittna hur Hedberg och Georg Nordensvan på en liten restaura-

tion räddade honom från att gå på händer. Hedberg vann överlägset. Som barn fick T.B. också träffa Zacharias Topelius och var med när denne bjöds ut på Hotel Rydberg. Vid eftermiddagen meddelade mamma Lisen, att hennes son Tor kunde "Hallonmasken" utantill. Topelius förhindrade deklamationen med en klapp på T.B:s huvud: "Jag kan också Hallonmasken. Sitt ner."

Naturligtvis ges intressanta glimtar också av en rad andra författare t. ex. Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöf och August Strindberg. Särskilt Strindberg var Karl Otto Bonniers stora idol men det närmare umgänget var inte särskilt livligt. T.B. erinrar sig dock en försoningsmiddag mellan honom och Carl Larsson, som avlöpte väl till dess samtalet kom in på konst. När Larsson i ilska sagt, att Strindberg inte förstod målning, svarade denne, att sådana pissungar som Calle målade han inte, men "hans palett var nog bättre sammansatt".

När T.B. efter vidare yrkeserfarenhet från packrummet och boklagret avancerat till en kontorspulpet och i flera månader (stående förstås) fått ägna sig åt fakturaskrivning, gjorde han revolt och sade sin far, att han inte ville bli boktryckare eller bokförläggare. Han ville lära mer och kanske med tiden bli tidningsman. Vid detta tillfälle förklarade Karl Otto Bonnier hur han såg på sitt "fina yrke som förband idealitet med realism", han talade om den släkttradition som redan skapats, om den glädje och stimulans det innebar att träffa de stora begåvningarna, att få hjälpa fram den unga svenska litteraturen och att i Sverige få sprida den stora utländska. T.B. stod dock på sig och det bestämdes, att han i Uppsala skulle försöka ta igen de sista skolåren och sedan eventuellt fortsätta med universitetsstudier. Här lärde han känna Otto Järte och blev närmare bekant med sin blivande svåger Yngve Larsson. Rumsgranne till Järte var Sigfrid Siwertz. Till kretsen hörde också Gustaf Jaederholm och vid stockholmsbesök Gustaf Stridsberg.

De respengar T.B. fått av sin far för en resa sommaren 1902 delade han med Otto Järte. Det gällde alltså att resa för halva priset. De bodde då strax utanför Paris hos familjen Tramcourt, i det hus som Christian Eriksson skänkt sina svärföräldrar. På övre botten fanns rum för Eriks-sons, när de var i Frankrike, och T.B. fick med Otto Järte dela den lediga äktenskap-

liga sängen, "en storartad pjäs i två våningar, som Christian snickrat ihop av ett gammalt altarskåp". Varje kväll grät Madame Tramcourt en skvätt över sin vackra Jeanne, som skulle behöva bo i landet vid polen.

Uppsalastudierna blev för tidsödande för T.B. Han hade förälskat sig i en av de vackra flickorna Lindberg, döttrar till skådespelarna August och Augusta Lindberg och systrar till Per, och ville så snart som möjligt gifta sig. Efter fullgjord värnplikt fick han ett brev från sin far, som återges in extenso — ett mycket klokt brev, som anknöt till deras tidigare samtal om bokförläggarens yrke. För T.B. var väl det långa brevens viktigaste passus just då denna: "Vill Du hafva något hopp om att inom icke alltför många år sätta eget bo, så torde ett intresserad arbete i förlagsaffären säkert bli för dig den hastigaste och säkraste vägen. Ty, det vill jag säga dig bestämdt, att jag aldrig kommer att sätta dig i stånd att gifta dig, förr än du först lärt dig arbeta, och förr än du *kan* något, hvarigenom du kan försörja din familj".

Efter ett läroår i Leipzig och Berlin gifte sig T.B. med Greta Lindberg hösten 1905. De for till Paris, och T.B. avslutade där sin utbildning med tjänst vid "Librairie Nilsson, Per Lamm", där han stannade fyra månader och mest tyckte sig ha lärt hur en affär inte skulle skötas. Paristiden avslutades med intensiva studier i franska och en del förlagskontakter. Givetvis blev umgänget skandinaviskt. Erikssons var i stan, Martin Lamm kom på besök men flitigast var umgänget med Frithiof och Signe Palmér, som gift sig på "Ellen Key-sätt". Problemet för dessa pionjärer blev i sinom tid deras skilsmässa. De måste först gifta sig borgerligt för att kunna skiljas på acceptabla villkor!

I kapitlet med den talande rubriken "Ett misstag" skildrar T.B. sitt ledamotskap i Enskilda bankens styrelse. I samband med inköpet av Ahlén och Akerlunds förlag 1929 vände sig T.B. till Enskilda banken. Den Bonnierska firman var inne i ett expansivt skede "vi dominerade utan gensägelse den svenska bok- och tidskriftsmarknaden, vi ägde huvudparten av Svenska Pressbyrån och vi hade skaffat oss en avgörande ställning i Dagens Nyheters ekonomiska ledning." År 1930 fick T.B. eller alternativt hans bror Åke erbjudande om en plats i bankstyrelsen. Jacob

Wallenberg hade den enligt T.B. alldeles felaktiga uppfattningen, att Bonniers via sitt tidsningsägande skulle kunna påverka allmänna meningens i ekonomiska spörsmål — det var hans misstag. T.B:s misstag i sin tur var, att han väntade sig få se hur finansmännen genomdrev sina åsikter och önskringar "bakom politikens dimridåer". Det var fel. Familjen Wallenbergs "politiska inflytande är noll". T.B. karakteriserar ganska oföblommerat sina kolleger i styrelsen, främst givetvis familjen Wallenbergs både döda och ännu levande representanter där. Själv kände han sig "rätt avsnoppad" redan efter sitt första yttrande, och "förblev nog så under alla de 27 år" han tillhörde styrelsen.

I slutet av boken ger T.B. som ytterligare komplettering till barndomsskildringen i särskilda kapitel ömsinta och fina porträtt av sina föräldrar.

Som bokens höjdpunkt står de tre kapitel där T.B. skildrar de honom närstående författarna Sigfrid Siwertz, mångårig vän och seglarkamrat, Sven Lidman, umgängesvän och gift med hans sensuellt sköna kusin Carin Thiel, och Hjalmar Bergman, g. m. Stina Lindberg, därmed T.B:s sväger. Kapiteln om Lidman och Bergman växer ut till verkliga psykologiska studier — öppenhjärtiga, varma, humoristiska, förstående men ändå avståndstagande. Båda var stora egocentriker, kedjade i svartsjuk kärlek till sina hustrur; den ene blev frälst av den Gud "som hade sitt intresse koncentrerat på Sven Lidman", den andre gick under i förtid i sjukdom och alkoholism. Man läser dessa partier med spännt intresse. I citat och situationer varvas komik och tragik fördomsfritt, intelligens och dramatiskt. Den avslutande lilla redogörelsen för de öden Hjalmar Bergmans aska genomgått är makaber men mäterlig.

Birgitta Lager-Kromnow

Profiler ur hågkomsten

Professorn i teoretisk filosofi i Lund Alf N y m a n har i sin minnesbok *Profiler ur hågkomsten* (Gleerups 1971; 132 s.; ill.; cirka 24: —) undertecknat förordet i okt. 1967; han dog i juni 1968. Direkta memoarer anser han vittna om självöverskattning. De personer han tecknat har för honom haft en eller annan vinnande eller charmerande egenskap, som "kvarhållit dem i hans hågkomst".

Första kapitlet ägnas morfadern, den

framstående entomologen H. D. J. Wal-
lengren, kyrkoherde i Farhult, där Nyman
växte upp. Mellan sitt sjätte och nionde år
fick han vara vetenskapsmannen Wallen-
gren behjälplig med inhåvande av fjäri-
lar och insekter och med deras prepara-
ring. Han anser att dessa år haft sin bety-
delse för den senare filosofie kandidatens
håg för både institutionellt och experi-
mentellt arbete.

Avsnittet "Akademiskt decennium
1902—1912. En vardagskrönika från
Lund," ger glimtar från diverse synvink-
lar. Själv var Nyman verksam som pia-
nist för klubben för stildanser och inom
Akademiska kapellet. Han kom i denna
egenskap också att se spexandet från nära
håll. — Till dem han valt att porträttera
hör främst domprosten Pehr Eklund, pro-
fessorn i exegetisk teologi Frans August
Johansson och professorn i patalogisk ana-
tomi och rättsmedicin, den godmodigt
bullrande Hans Bendz. Bengt Lidforss
gestalt kommer ingen lundaskildrare av
denna tid ifrån. Nyman ställer sig i stort
sett förstående till Lidforss idéer och avv-
isar klandrare men håller snarast Sigurd
Agrell för den yngre lundabohe-
mens ledande gestalt. Lämnart Ribbing, något av
en diakon för olyckliga existenser, hörde
också till Nymans umgänge.

I kapitlet "En norsk författarkoloni i
Köpenhamn 1907—1908" presenterar Ny-
man de båda norska originalen Thomas P.
Krag och Sigurd Mathiesen. Han summe-
rar det kanske inte så goda resultatet av
sina bokliga filosofistudier denna tid med
orden: "Människokunskap går över bok-
kunskap".

"Svenska diktare och grubblarmän i
kejsar Wilhelms Berlin 1910—1911" lärde
Nyman känna under sin studievistelse där.
Ett ingående porträtt lämnas av Vilhelm
Ekelund och intressanta dito också av för-
fattaren Gustaf Otto Adelborg, mångsyss-
laren Ludvig Lindgren och skulptören
Oscar Johannesson.

B. L.-K.

Henrik Cornells memoarer

I Krigsarkivet finns ett stort släktarkiv
med papper bl. a. efter överstelöjtnanten i
väg- och vattenbyggnadskåren Johan Ro-
bert Schough (f. 1832, † 1902). Bland
dessa handlingar finns många dokument
av mycket stort värde för Norrlands eko-
nomiska och sociala historia under ex-

ploateringstiden 1860—1890. Schough in-
mutade 1872 de stora malmfälten i Lapp-
land och var förste ordf. i Luossavaara-
Kiirunavaara ab. Hans epokgörande insat-
ser för Norrland får en rik och mångskif-
tande belysning i släktarkivet och här ut-
förligt behandlats av norrlandsforskare
som Alf W. Axelson och Gunnar Ahl-
ström.

Schough var centralfigur i en vid släkt-
och vänkrets. Denna utgör ett ledmotiv i
första delen av de memoarer *Ar och män-
niskor* (Ystad 1971, 267 s.) som konsthisto-
rikern professor emeritus Henrik
Cornell publicerat. Cornell är son till
väg- och vattenbyggaren major Johan
Fredrik Cornell (f. 1837, † 1912), som
också han var en norrlandspionjär, fram-
för allt på kommunikations- och flottleds-
området, ordf. i Västernorrlands läns
landsting och storpamp i Sundsvall. J. F.
Cornell var gift två gånger, första gången
med Mathilda Berg, dotter av bruksför-
valtaren på Strömbacka utanför Hudiks-
vall Johan Niklas Berg och Eva Christina
Härdelin. Till Mathildas stora syskonrets
hörde också bl. a. Lina Berg, gift med nys-
nämnde Schough, och Lars Berg, också
han väg- och vattenbyggare med Norrland
som verksamhetsområde och slutligen
landshövding i Luleå och generaldirektör
och chef för väg- och vattenbyggnadskå-
ren. Henrik Cornell föddes i J. F. Cornells
andra gifte med Anna Engström, som i sin
tur var dotter till en fjärde medlem i den
bergska syskonkretsen Eva Berg. Henrik
Cornell äger ett mycket stort släktarkiv,
som belyser alla dessa människors öden
och verksamhet och som knyts ihop med
det schoughska arkivet i Krigsarkivet.
Man efterlyser i Cornells bok en släkttavla
som skulle kunna ge önskvärd översikt av
det rika persongalleriet. Den här ifrågava-
rande släkten Berg tycks inte förekomma i
någon släktbok. Dit hörde också den be-
kante konditorn Oscar Berg i Stockholm
och den kände dirigenten i Lund Alfred
Berg, "Fader Berg".

Det första huvudavsnittet i Cornells
memoarer behandlar barndoms- och ung-
domsminnen 1890—1909. Vi möter här
det Sundsvall, som sakta men säkert reste
sig ur askan efter den ödeläggande bran-
den 1888. Det var ett fängslande liv som
fördes i staden med omnejd på det ekono-
miskt livaktiga området mellan Indalsäl-
vens och Ljungans utlopp och Cornell
känner det i grunden. Man fascineras av

hans personhistoriska galleri av trävarupatroner och andra framstående sundsvallsbor som Fredrik Bünsow, Magnus och Julie Arhusiander, Olof August Edström, Frida och Gotthilf Stéenhoff. Till J. F. Cornells nära vänner hörde vidare Frans Kempe och dennes gode vän och vetenskaplige rådgivare uppsalaprofessorn Axel Lundström. En stor roll i familjen Cornells liv spelade också lundaprofessorn Edvard Lidforss, som får ett initierat porträtt.

Det andra avsnittet är betitlat från Strömbacka till Luossavaara och Norrlands älvär. Huvudpersonerna här är de tre ingenjörerna och svågarna Lars Berg, J. F. Cornell och Robert Schough. De var alla verksamma till fromma för Norrlands ekonomiska utveckling, Schough framför allt i fråga om malmfälten, Berg och Cornell när det gällde älvarnas förvandling till leder för timmertransporter men också järnvägs-, landsvägs- och brobyggen. Cornells fångslände och spännande skildring är ett värdefullt bidrag till kännedom om Norrlands historia.

I det tredje avsnittet behandlar Henrik Cornell sina första studieår i Uppsala, 1909—1912. Med minnesgod och kärleksfull hand tecknar han porträtt av sina rikt begåvade kamrater och vänner Sigurd Wallin och Ragnar Josephson. Boken avslutas med ett kapitel om Cornells parisvistelse 1913—1914.

Man får hoppas, att memoarverket, som fått en så lysande inledning, fullföljs med nya delar.

B Bé

Memoarförfattaren Herbert Tingsten

Den sista bok som Herbert Tingsten († dec. 1973) publicerade var *Flyktförsök. Notiser 1971—1972* (Norstedts 1972; 185 s.). Han karakteriserar den själv som en sorts fortsättning på de för ca 10 år sedan avslutade fyra memoardelarna "Mitt liv" (Norstedts 1961—64; "Ungdomsåren", "Mellan trettio och femtio", "Tidningen 1946—1952", "Tio år 1953—1963"; samtliga finns i pocketupplaga). Till kategorin memoarböcker i Tingstens rika produktion kan också räknas "Notiser om liv och död" (Norstedts 1967), "När skymningen faller på" (Norstedts 1970) och i viss mån "Sällskap för mina tankar" (Norstedts 1971).

Tingsten anknyter inledningsvis i "Flyktförsök" till den biografiskt betyd-

sefullaste av dessa senare, "När skymningen faller på". Han säger sig framför allt vilja fortsätta redogörelsen för sina "funderingar och känslöstämningar", sedan han i febr. 1968 fått läkardomen, att han skulle bli halvblind och ej längre kunna läsa. Tingsten avvisar tanken, att det är "fråga om exhibitionism eller utnyttjande av ett lyte. För mig är denna skrivning ett behov eller snarare en räddning." Sina reserver av läsning och excerpter har han uttömt, varigenom vetenskapligt arbete blivit omöjligt. Hans synpunkter på självutlämnande memoarer är av stort principiellt intresse. Ett längre citat kan här vara motiverat:

"Jag tvingas till betraktelser och insikter, som ger tröst och en känsla av existensberättigande. Jag vill tillägga att jag tror mina skrivelser vara till glädje och nytta för andra i samma läge eller liknande sinnestillstånd. Över huvud tror jag — för att använda en kraftigare generalisering — att memoarer och självbiografier nu för tiden i regel ger för litet av bikt, bekännelse och självanalys. Man kan läsa omfattande och betydande minnesböcker av politiker, författare och publicister utan att få en föreställning om deras inre liv, om sökandet efter en åskådning, om förtvivlan, ångslan, glädje och kärlek. Det är som om man vore rädd att blotta och blamera sig, som om det vore oanständigt att kasta av livsuniformen.

I fråga om sanningen eller rättare den personliga hållbarheten i mina mest öppna meddelanden och reflexioner är det svårt att döma. Det går inte att skriva i djup förkrosselse, inte heller i stunder av stillhet och resignation."

I sin stora uppsats "Klimatväxlingen i modern svensk biografi. Exemplifiering och synpunkter" (PHT 1959) anser Bengt Hildebrand dock att under 1940- och 50-talen en fullkomlig nyorientering skett inom svensk biografi och självbiografi och att just den psykologiska fördjupningen ökat. Tingstens egna böcker är ytterligare ett steg i denna riktning. I "Flyktförsök" tar han bl. a. upp en rad moralfrågor: "om längtan att bli god", om dåligt samvete, om självbedrägeri och strävan till ärlighet, om bekvämligheten i att tuga, om formuleringsglädje och intellektuellt högmot, om att kräva likställighet utan att göra personliga uppoffringar, om självmedlidande osv. Andra svåra problem som ventileras är t. ex. framstegs- och nyt-

toläran, stående honnörssord som fred och folkvilja, om jagkänslan, om romantiken kring våldet, om politikerna som mer "samhällstillvända" än folk i allmänhet, om aforismer. Det sista kapitlet är pessimistiskt: "Livet är den ena plågoanden, döden den andra."

Mycket få namn förekommer. Han talar om behovet av en ny Torgny Segerstedt, han tycker sig ha ägnat Östen Undén en alltför hård kritik, han ger en liten essä om Frans G. Bengtssons Conrads-påverkan, han iakttar och förundras över sin älskade hustru Gerds reaktioner. Hans eget inre liv står i centrum. Man upplever hans bekännelser och självrannsakan med en närkontakt som vid ett otvunget, på samma gång lätt och allvarsam personligt samtal.

B. L.-K.

Axel Ljungdahls minnen

En lång rad svenska officerare har under senare år publicerat sina memoarer. I minnets återsken har läsaren fått del av författarnas syn på en utveckling inom vårt försvars historia som markeras av 1925 års nedrustningsbeslut, den återväckta försvarsviljan på 1930-talet, beredskapsårens upprustning och vår egen tids inknappning på försvarsanslagen. Carl A. Ehrensward, Stig H:son Ericson och Axel Ljungdahl tillhörde som försvarsgrenschefer försvarsledningen och har alla tre givit ut sina minnen. De båda förstnämnda har haft förmånen av tillgång till egna dagböcker. Ljungdahl har i sin nyutkomna *En flygofficers minnen* (Sthlm 1972, 201 s.) inte redovisat sådant källmaterial. För sina yngre år bygger han till en del på bevarade brev och dessutom har han för framställningen av sin verksamhet inom flygvapnet, påbörjad vid arméns flygkompani på Malmslätt 1921 och avslutad som högste chef för försvarsgrenen 1954—1960, bedrivit ingående forskning i offentliga och privata arkiv. Av särskilt intresse ur försvarshistorisk synpunkt är Ljungdahls teckning av sin verksamhet som ledamot av första och andra flygkommissionen 1931 och 1933—1934 och de inblickar han därigenom fick i de miserabla förhållandena inom flygvapnet vid denna tid.

För en personhistoriskt inriktad läsare har Axel Ljungdahls minnesbok mycket att ge också i fråga om karakteriserande

porträtt av människor han mött i sin tjänst. Hans företrädare som chef för flygvapnet Bengt Nordenskiöld framstår som en dynamisk kraftnatur med hårda nypor och när det behövdes frän och hänsynslös, allt nödvändiga förutsättningar för att grunda ett av världens främsta flygvapen. I skarp kontrast härtill tecknas Axel Gylenkrok, också han intelligent och framsynt men med en begåvning som alltmer inriktades på intriger och manisk kritik av överordnade. För Helge Jung hyser Ljungdahl stor beundran och lämnar intressanta bidrag till belysningen av hans svåråtkomliga personlighet.

Ljungdahls bok är skriven i rapp och fångslande stil, mången gång med en frisk humor. Man känner stark respekt för den outtröttlige flyggeneralen, som efter sin pensionering hade tid och kraft att ta upp akademiska studier och vinna lagerkransen på en religionshistorisk avhandling. Det är allmänt känt, att Ljungdahl också är en framstående ornitolog. Litet mera härom hade säkert inte misspytt arbetet.

B. Bé

Bertil Ohlins memoarer

Så lyder titeln på förre folkpartiledaren Bertil Ohlins minnen, varav en första del med undertiteln *Ung man blir politiker* utkom 1972 (Bonniers, 356 s., inb. 49: —; ill.; personreg.).

Som numera vanligt bland memoarskrivande politiker och diplomater avser Ohlin inte att författa någon självbiografi. Han vill enligt egen utsago redovisa sin syn på några sidor av det politiska händelseförlopp, med vilket han haft kontakt, men mot personlig bakgrund. Det främsta utrymme i memoardelen ägnas också åt Ohlins vetenskapliga tankar och prestationer inom nationalekonomiens område, hans politiska journalistgärning och hans insatser som folkpartiets främsta ekonomiska expert.

De fyra första kapitlen om hem och uppväxttid är dock övervägande personliga. Barndoms hemmet låg i Klippan i nordvästra Skåne. Hans far var jurist, kronolänsman och advokat med rel. stora inkomster och familjen tillhörde det lilla industrisamhällets överklass. Bertil Ohlin fick en skyddad och lycklig barndom; han upplevde inga nämnvärda klassmotsättningar och betecknar Klippan som ett "vänligt klassamhälle". Genom modern,

den begåvade och energiska länsmansdottern Ingeborg Sandberg, fördes dock sosen in i en liberal tankevärld; hon beundrade Karl Staaff och avskydde Arvid Lindman. Bertil Ohlin fick tidigt upp ögonen för fattigdomen hos de breda lagren och insikterna härom fördjupades under gymnasieåren i Helsingborg.

Ohlin tog studenten 1915 vid endast 16 års ålder. Ehuru latinstudent visade han tidigt ett starkt intresse för matematik och ekonomi. Hans studieämnen vid universitetet i Lund blev också matematik och nationalekonomi. Deltagande i nordiskt studentsamarbete gav honom en bestående känsla för den nordiska samhörigheten. Hans samhällssyn utvecklades samtidigt i radikal riktning genom att han anslöt sig till den klart vänsterorienterade studentföreningen D.Y.G.

En tidningsrecension av Eli Heckschers "Världskrigets ekonomi" 1916 förde Ohlin till dennes seminarium vid Stockholms handelshögskola. Hans lärare blev här, förutom Heckscher, bl. a. Sven Brisman och Gösta Bagge, den senare gift med en kusin till hans mor. I den "lilla" Nationalekonomiska klubben kom Ohlin även i närmare kontakt med de tre stora klubbmedlemmarna i den äldsta generationen, David Davidson, Gustav Cassel och Knut Wicksell, vars elev han ju dock redan varit i Lund. Huvudlärare var Heckscher. Han skulle också flitigt umgås i dennes hem åren 1917—21. Ohlin hade blivit fil. kand. på ett år, nu blev han DHS på två år. Han hann även med att delta i bl. a. Stockholms frisinnade ungdomsförenings arbete. Det var här han definitivt blev liberal.

Efter den korta studietiden vid SHS engagerades Ohlin genom Karl Åmarks förmedling i statligt kommittéarbete. Här mötte han en rad personligheter, av vilka han ger värdefulla karaktäristiker. Det gäller diplomater som Einar Hennings och Christian Günther eller politiker som Fabian Månsson, Albin Johansson och Fredrik Thorsson. Samtidigt med kommittéarbetet medverkade Ohlin under åren 1919—22 i Svensk handelstidning, där han mest behandlade prisfrågor och penning- och valutapolitik. Trots allt detta hann Ohlin också med att fortsätta sina studier. De blev snabbt resultatrika. Han blev licentiat för Gustav Cassel 1922, studerade vid Cambridge och Harvard, blev fil. dr och docent för Gösta Bagge 1924

och professor i nationalekonomi i Köpenhamn året därpå. Den akademiska karriären låg utstakad.

Ohlin stannade fem år i Danmark. Hans nyttigaste bekantskap där var kollegan Lauritz Birck, vars synpunkter på bl. a. inflation och deflation i det s. k. kapitalistiska systemet mycket intresserade honom. Ämnet var onekligen aktuellt! En önskan att delta i samhällsdebatten i Sverige och dragningen till SHS förde honom till professuren efter Eli Heckscher 1930. Huvudämnet vid undervisningen blev kostnadsanalys och prispolitik. En vetenskaplig position även i utlandet fick Ohlin genom en uppmärksam diskussion med J. M. Keynes i Economic Journal 1929.

Av särskilt intresse är Ohlins karaktäristiker av Gustav Cassel och Eli Heckscher och hans redogörelse för den nationalekonomiska "Stockholmsskolan" med medlemmar förutom honom själv som Erik Lindahl, Gunnar Myrdal, Karin Kock, Alf Johansson, Erik Lundberg, Ingvar Svernilson och Dag Hammarskjöld. Den teori, som i denna krets utvecklades, för åtgärder mot depression och arbetslöshet, bragte även Ohlin i viss motsättning till de annars beundrade lärarna Cassel, Davidson och särskilt Heckscher. För den sistnämnde syntes inget annat än den renodlade liberalismen vara acceptabel, allt annat var statssocialism. Han ansåg att Ohlin, Lindahl och Myrdal vilseledde folket. Ohlin framförde sina "expansionistiska" synpunkter främst i Stockholms-Tidningen.

Ett särskilt kapitel ägnar Ohlin åt "Myten att Ernst Wigforss räddade sysselsättningen". Depressionen övervanns ingalunda av faktorer som Wigforss kunde dirigera. Ohlins uppfattning av Wigforss är dock mycket positiv — "en ovanligt tilltalande människa".

Ohlin blev ordförande i folkpartiets ungdomsförbund 1934 men ansåg sig ännu i slutet av 30-talet vara mer vetenskapsman och journalist än politiker. Men hans betydelsefulla engagemang i samhällsdebatten ledde med nödvändig konsekvens till riksdagsmannaskap (1938—70). Han blev folkpartiets ordförande 1944 och handelsminister i koalitionsregeringen samma år. Det politiska händelseförloppet skildras sakkunnigt i några specialkapitel men kan ej behandlas här. Porträtt ges av bl. a. Per Albin Hansson, Wigforss, Gus-

tav Möller, Per Edvin Sköld och Gustaf Andersson i Rasjön. Överhuvud taget är Ohlin i sina memoarer en välvillig bedömare, ej minst av politiska motståndare. Skölds lynnighet irriterade honom dock.

Som redan nämnts vill Ohlin skriva "politiska" memoarer, inte personliga. Han är objektiv, saklig, inte psykologiskt analyserande. Memoarerna är också först och främst en redogörelse för den ekonomiska och finansiella debatten under en viktig brytningstid. Till de ur historisk synpunkt betydelsefulla avsnitten hör givetvis slutkapitlet "I samlingsregeringen". Han hade inte svårt att samarbeta men accepterade med förståelse regeringsupplösningen. Hans stora tid som oppositionens ledare skulle komma. Det är med stort intresse man emotser nästa del, skildrande enligt löfte företrädesvis svensk politik åren 1945—59.

Åke Kromnow

Gunnar Hägglöfs minnen

Möte med Europa. Paris—London—Genève—Berlin 1926—1940 (Norstedts 1971; 233 s.) och *Samtida vittne 1940—1945* (1972; 249 s.). Båda är försedda med personregister.

År 1958 publicerade ambassadören Gunnar Hägglöf sitt stora arbete "Sveriges krigshandelspolitik under andra världskriget". För första gången gavs en sakkunnig skildring av denna viktiga del av Sveriges historia under det senaste kriget, särskilt värdefull därför att den skrevs av en toppdiplomat som själv deltagit i och i mycket styrt den svenska krigshandelspolitiken. Därtill var denne diplomat besjälad av ett starkt historiskt intresse och ägde förmågan att skriva klart och levande.

Mot denna bakgrund är det naturligt, att Gunnar Hägglöfs minnen skulle hälsas med stort intresse. Liksom kollegan Erik Boheman har Hägglöf valt att uppdelat dessa i en första del behandlande åren före det andra världskriget och en andra del om krigstiden. Till skillnad från Boheman avser emellertid Hägglöf att utge sina minnen i tidsföljd även från beskickningsåren efter krigsslutet.

Hägglöfs minnen bygger i huvudsak på de utförliga anteckningar, som han fört under ett långt liv i statens tjänst, och på ett även i övrigt tydligt stort privatarkiv. Minnena behandlar dock varken familje-

förhållanden, barndom och uppväxttid eller författarens privatliv överhuvudtaget; de skildrar för att citera Hägglöf själv "de händelser och sammanhang som jag under nästan ett halvsekel av offentlig tjänst kommit att bevittna". Hägglöf är en skarpsynt iakttagare och en överdådig rapportör. Så blir också dessa minnen, källkritiskt värderade, ett viktigt bidrag till vår egen tids historia. Personhistoria blir de genom de karaktäristiker Hägglöf ger av de många framträdande personer han mött.

Som nybliven attaché i Paris fick han som chef den originelle envoyén Albert Ehrensvärd, en chef som inte hade andra instruktioner att ge än att han inte ville se attachén på kansliet efter lunch. "Det finns bättre saker att göra i Paris än att sitta och svärta ner papper på kansliet", förklarade Ehrensvärd.

Av Joen Lagerberg introducerades Hägglöf i hertiginnan de La Rochefoucaulds litterära salong, där han kunde lyssna till en Paul Valéry, en André Maurois eller en André Tardieu. I Madrid dekorerades han, tjugotvå år gammal, av kung Alfonso personligen, som också berättar skämtsamma historier för den unge attachén. I kungens krets iakttar han bl. a. premiärministern Primo de Rivera. I Travellers Club i London något år senare kan han vid lunchtid studera Stanley Baldwin och lord Balfour. Ytterligare något år (1930) och Hägglöf sitter i Moskva hos den tyske militärattachén vid samma bord som bl. a. Stalin och Budjonny. 1934 har han tillfälle att upprepade gånger på nära håll studera herrarna Hitler, Göring och Goebbels, drickande sitt regelbundna eftermiddagsöl i hotell Kaiserhofs hallsvering. Samma år är han följeslagare till Anthony Eden under dennes besök i Sverige. Åter två år och Hägglöf placeras vid en middag i Foreign Office bredvid Winston Churchill, som samtalar med honom om bl. a. Karl XII och Hitler. Så passerar världens celebriteter på ett intressant och roande sätt revy i anteckningarna.

De viktiga uppdragen under och efter det andra världskriget ledde självfallet till närmare bekantskaper med statsmän och politiker än de ovan nämnda. Med flera av de engelska politikerna blev Hägglöf nära bekant, med Eden t. o. m. vän. Hans ställning inom utrikespolitiken gav anledning till förhandlingar med en Göring, en Roosevelt eller en Henry Ford.

Naturligtvis möter vi också åtskilliga diplomatkolleger och svenska politiker och industrimän, ej minst Wallenbergarna, i Hägglöfs minnen. De för framtiden säkerligen viktigaste förbindelserna knöt Hägglöf dock under de två åren som delegationssekreterare vid NF i Genève (1932—33). Det var här bl. a. Per Albin Hansson, Rickard Sandler, K. G. Westman, Nils Wohlin, Eliel Löfgren och utrikesministern Fredrik Ramel fick upp ögonen på allvar för den begåvade och redan ganska världserfarne unge sekreteraren. Inte minst viktig var den uppskattning Hägglöf snart tycks ha rönt hos de två förstnämnda socialdemokratiska ledarna.

Rickard Sandler placerade hösten 1934 Hägglöf som UD:s representant i de nya delegationerna för nordiskt samarbete. Dennes intresse för Nationernas förbund, i vilket Hägglöf som nybliven jurist sett den enda vägen för Europa och världen, hade fört honom, till en början tveksam, in i den diplomatiska karriären. Genève hade gjort honom djupt besviken. Hans förhoppningar om att det nordiska ekonomiska samarbetet skulle ge positivare resultat grusades dock snart. Han hade särskilt svårt att förstå Danmarks doktor Peter Munch. Mest fängslades han av Juho Paasikivi och Sveriges Anders Örne. Trots att Hägglöf under 30-talet träffade Rickard Sandler i UD oftare än någon annan i hans tjänsteställning, fick han aldrig nära personlig kontakt med honom. ”Som en Hamlet gick Sandler omkring på 1930-talets mörknande scen”, summerar Hägglöf sina bedömanden av den tystlåtna chefen. ”Liksom Hamlet dolde han sina avsikter bakom de dunkla orden. Men visste han själv vilka hans avsikter var?” Sandler var enligt Hägglöf motsatsen till realist, han saknade Per Albin Hanssons sunda förnuft. Särskilt kritiskt bedömer Hägglöf Sändlers förhandlingar med Finland om ett Ålandsavtal.

Den utrikespolitiska utvecklingen efter 1935 kom enligt Hägglöfs bedömning att för Sveriges del ställa Tyskland i centrum för den svenska utrikespolitiken. Hägglöf avslutade sitt arbete inom det nordiska samarbetet och fick sitt liv helt koncentrerat på linjen Stockholm—Berlin.

Den 1 maj blev Hägglöf chef för UD:s handelspolitiska avdelning. Samtidigt blev händelserna i Europa alltmer dramatiska. Dagboksanteckningarna svällde. Krigsutbrottet och hösten 1939 kan följas i ”min-

na” dag för dag. Hägglöfs föredragningar i statsrådsberedningen blev allt vanligare. Samarbetet med bl. a. Herman Eriksson intensifierades. Men regeringen behövde i sin utomordentligt svåra situation någon inom den egna kretsen som kände till svenskt näringsliv och som var hemma i utrikespolitiken. Så kom det sig, att den 34-årige diplomaten blev konsultativt statsråd den 14 oktober 1939 efter Eriksson, som blev chef för det nya folkhushållningsdepartementet. Givetvis betydde Hägglöfs goda ställning hos Per Albin Hansson mycket för denna utnämning.

Hägglöf kan nu berätta från den inre kretsen. Särskilt intressanta är t. ex. hans samtal med Per Albin Hansson under Sandlerkrisen. Men även sedan regeringsskiftet i december ställt Hägglöf utanför regeringen, bibehåller han som svensk toppdiplomat nära kontakt med händelseutvecklingen inom svensk utrikespolitik. Han hade haft stor del i framgången för de grundläggande krigshandelsförhandlingarna med Tyskland 1939. I januari 1940 deltar han i delegationen till USA, i april s. å. i besöket hos Hermann Göring och sedan under hela kriget fram till slutfasen i de upprepade, svåra förhandlingarna med Tyskland. Det blir han som får ansvaret för de mycket delikata slutförhandlingarna med Storbritannien. Hela tiden behåller Hägglöf en nyckelposition i den svenska utrikespolitiken. Han förblir i sina minnen den initierade berättaren men är också en nykter och kritisk bedömare av denna utrikespolitik. Hägglöf är inte alltid ense med utrikesledningen hemma, med Christian Günther och Erik Bohe-man. Med Hägglöfs hittills utkomna ”politiska” memoardelar, har våra möjligheter att bedöma vår utrikespolitik under 30-talet och under det andra världskriget väsentligt ökat.

Ake Kromnow

Ulla Lindströms politiska dagböcker

1969 utgav f. statsrådet Ulla Lindström en bok, kallad *I regeringen. Ur min politiska dagbok 1954—1959* (Bonniers; 351 s.; ill.; 43: 50). Den följdes året därpå av *”Och regeringen satt kvar. Ur min politiska dagbok 1960—1967”* (Bonniers 1970; 378 s.; ill.; cirkapris 52: —).

Ulla Lindström har sedan ungdomen haft för vana att göra minnesanteckningar. När hon 1954 blev konsultativt stats-

råd, växte anteckningarna ut till dagböcker över den politiska vardagen. De var från början inte avsedda att publiceras men "unga statsvetares grävande också i den närallgande politikens bevekelsegrunder" kom henne att ändra mening. Hon ville nu själv ge "ett mått av öppenhet" för att möta tidens krav på just "en ny öppenhet hos de styrande, på insyn i hur de fattar sina beslut och på ett reellt medinflytande i samhällsplaneringen för de många människorna". En och annan av hennes forna arbetskamrater tycker nog att måttet av öppenhet ibland blivit väl stort.

Vad U. L. offentliggör, är som undertitlarna anger, utdrag ur dagböckerna. Dessa varvas med utförliga kommentarer. Enligt författaren har utdragen endast friserats ifråga om "ett och annat sårande omdöme eller ogrannlaga uttryck, som nedskrivits i stridens hetta".

Det skall genast sägas att U. L.'s båda böcker är synnerligen välskrivna och vittnar om ett starkt ideellt engagemang och ett klart intellekt. Hennes analyser av det politiska skeendet, hennes temperamentsfulla reaktioner och hennes avslöjanden av bedömningar, taktiska överväganden och inbördes motsättningar inom regeringen kommer den politiskt intresserade läsaren att sträckläsa böckerna.

I regeringen (1954—66) verkade U. L. främst som familjeminister och u-hjälpsminister. Här blev hon ofta "den besvärliga flickan" som slogs för ökade barnbidrag, familjebostadsbidrag, mödrabidrag, stöd åt skolbarnsfamiljer och flera daghem och lekskolor m. m. Hon svarade vidare för konsumentfrågorna. Mest skulle hon kanske ändå bli känd som u-hjälpsminister. Det var om u-hjälpen hennes strid blev bittrast och mest högljudd. Finansministrarna blev hennes motpolar i dragkampen om budgetanslagen, och hon skräder sannerligen inte orden om Per Edvin Skölds och Gunnar Strängs enligt hennes mening bristande förståelse för vad tiden kräver av svensk u-hjälp. Hon reagerar hårt mot finansdepartementets utveckling till att bli ett "superdepartement". Hon bevarar dock sin respekt för den bufflige men rakryggade och intelligente Sköld och förblir svag för "charmtrollet" Sträng.

U. L. håller benhårt på jämlikheten mellan man och kvinna, ej minst i politiken. Detta genomsyrar båda böckerna. Hon

tyckte inte alls om att just regeringens enda kvinna skulle vara familjeminister; det var en könsstämpel. Hon menar också, att den kritik som ofta riktades mot henne för bristande omdöme, blev mycket grövre just därför att hon var kvinna. Å andra sidan sökte hon sitt främsta stöd hos det socialdemokratiska kvinnoförbundet och hennes bästa vänner och vapendragare var hela tiden Inga Thorsson och Nancy Eriksson. U. L. behövde bara läcka litet om meningsskiljaktigheter i toppen, så ställde de socialdemokratiska kvinnorna upp till hennes stöd med varierande opinionsyttringar. Hon hade här i regel en pressure group till hands.

I regeringen stod hon sin och Inga Thorssons vän Östen Undén nära. Det märktes ej minst i atombombsfrågan. Svalare var förhållandet till Alva Myrdal, som hon dock beundrar och för vilkens utnämning till ambassadör hon aktivt verkade. U. L.'s medverkan vid Agda Rösels och Inga Thorssons ambassadörutnämningar torde inte heller varit liten. Den s. k. raggarlagen förskaffade U. L. kritik även från ett par socialdemokratiska tidningar — Aftonbladet med Kurt Samuelsson och Ny Tid med Kaj Björk. Hennes största politiska prövning blev dock den s. k. NIB-affären, där hon och Arne Björnberg ensamma fick bära skulden för vad hon menar att flera med dem bar ansvar för. Kapitlet härom kallas "Ståndrätt i pressen". Björnberg fick avgå som generalsekreterare och NIB omorganiserades till SIDA och lades under UD, vilket senare U. L. dock själv gärna såg. Hon förblev u-hjälpsminister, men striden hade avslöjat en stark opposition mot henne även i det egna lägret. Hon bedömer Kurt Samuelsson som huvudfienden. Förhållandet till Olof Palme blev inte heller det bästa; detta avspeglar sig trots all artighet mot den kommande partiledaren tydligt i den sista dagsboksdelen.

U. L. ville i fråga om u-hjälpen gå raskt mot 1 %-målet, dvs. målet att Sverige skulle ge 1 % av sin nationalprodukt till u-länderna. Sträng höll emot. Då U. L. för budgetåret 1966/67 ville ha 150 milj. kr. mera på u-hjälpsanslaget, ville finansministern bara medge 50 milj. Inte heller följande år kunde hon vänta sig större ökning. U. L. vägrade att kompromissa och talade om avgång, vilken hon avsåg att offentligt motivera. Inga övertalningsförsök hjälpte. U. L. lämnade regeringen för

utgången av december 1966.

U. L. deklarerar i inledningen till den första boken, att hon inte i första hand avser att skildra personer utan att studera politiska argument och leta efter motiv hos beslutsfattarna, individuellt eller i grupp. Detta till trots eller kanske inte minst därför ger dagböckerna mycket av personhistoriskt intresse. Båda böckerna avslutas med personregister.

Ake Kromnow

"The Macleans of Sweden"

Släktskapsförbindelserna mellan Skottland och Sverige är ett intressant men föga utforskat kapitel. Som ett pionjärarbete på området får man väl betrakta Th. A. Fischers postumt publicerade arbete "The Scots in Sweden" (Edinburgh 1907). "The high reputation for zeal and accuracy", som författaren enligt förordet förvärvat genom tidigare skrifter, kunde han knappast ha vunnit genom detta verk, som uppvisar allvarliga brister just ifråga om "accuracy". Många missförstånd har naturligtvis sin grund i språksvårigheter och andra har uppstått på grund av feltolkning av källorna (jfr PHT 1966, s. 94 not 37). Säkerligen har det också betytt en del att förf. aldrig fick tillfälle att själv ombesörja utgivningen och i samband därmed ge sitt verk den sista finputsningen.

Den fortsatta forskningen har emellertid i hög grad trampat vidare i Fischers fotspår och i viss mån bidragit till att perpetuera hans missförstånd och onöjaktigheter. Av hithörande arbeten kan nämnas "The Arms of Scottish Families Settled in Sweden" by Robert Gayre of Gayre and Nigg (i Recueil du Ve Congrès International des Sciences Généalogique et Héraldique à Stockholm 1960) och "Scots in Sweden" by Jonas Berg and Bo Lagercrantz, som år 1962 i samband med en utställning publicerades av Nordiska museet och Svenska institutet i Stockholm.

Mot bakgrunden härav måste man betrakta det som ett glädjande framsteg, när en skotte vid namn James N. M. Maclean — Lecturer in History at the University of Edinburgh — år 1971 givit ut ett arbete betitlat "The Macleans of Sweden" (The Ampersand, Edinburgh 1971, 62 s.), som visar sig fylla högt ställda anspråk i fråga om akribi och källkritik. Icke nog med att förf. noga penetrerat litteraturen — på svensk sida bl. a. Bengt Hildebrands "Bidrag till släkten Makeléer (Macklier) —

Macleans historia" (PHT 1962) — utan han har uppenbarligen rört sig som fisken i vattnet i de svenska arkiven, de centrala såväl som de lokala. Riddarhusgenealogiernas uppgifter har han även tillgodogjort sig med hjälp av införskaffade fotokopior. Genom en omdömesgill bedömning och kritisk värdering av det insamlade materialet har han lyckats sammanställa detta till en föredömlig monografi om släkten Maclean (Makeléer) i Sverige. Dess samhörighet med den skotska adelsätten Maclean — av Bengt Hildebrand starkt ifrågasatt för att inte säga betvivlad — blir nu helt klarlagd: Elgenstiernas uppgifter om den år 1649 adlade Hans M:s föräldrar visas vara korrekta.

Denne Hans M. vann 1629 burskap i Göteborg och betecknas då som nyligen inkommen till Sverige. Tjuo år tidigare hade emellertid en Jacob Macklier blivit borgare i Stockholm och denne Jacob blev nu nykomlingens affärskompanjon och svåger (de gifte sig med var sin dotter till stockholmsborgaren Hans Gubbertz). Tidigare forskare — Sture M. Waller och Bengt Hildebrand — har på grundval av uppgifter i en likpredikan från 1640 ansett, att de båda svågarna tillika var bröder. Förf. framhåller att detta är omöjligt och ifrågasätter om de alls var släkt, i så fall på sin höjd kusiner. Problemet har sedermera lösts av Erik Spens, som i en recension av föreliggande arbete i Västsvensk genealogi och personhistoria (1972) framdragit en Göta hovrätts dom 1653, varav framgår att Jacob var farbroder till Hans M.

Ett annat problem, som förf. beklagar att han gått bet på, är vad det blev av friherre Johan David Macleans (EÅ, tab. 5) änka och barn. Här kan recensenten bidra med ett obetydligt tillägg: Dottern Maria Lovisa, f. 1795 20/10 "i Ryssland", bodde 1831 i Stockholm, Maria församling. Hon flyttade 1837 till Storkyrkoförsamlingen och därifrån 1847 till S:t Petersburg, där hon tillhörde S:ta Catharina svenska församling, vars kyrkoarkiv numera förvaras i svenska riksarkivet. "Demoiselle Maria Lovisa Maklean" avled i nämnda församling den 21 juni 1861, av inflammation, "66 år" gammal. Födelseorten var enligt dödboken Reval.

En sak som förf. tyvärr fått om bakfoten är betydelsen av det svenska ordet "adlad", som han applicerar på varje medlem av den adliga ätten Makeléer. Vi

svenskar har erkänt svårt att begripa oss på det brittiska titelväsendet, men omvänt visar det sig att vår s. k. obetitlade adel är något för engelskspråkiga personer tämligen ofattbart. Följande replik har avlyssnats i riddarhussalen: "But if I am a nobleman, I must have got title, mustn't I?". "To be a nobleman" och "to be a titled person" tycks ofta uppfattas som synonyma begrepp.

Pontus Möller

Släkten Virgin

Ebba Virgin, Några levnadsöden inom eller i anslutning till släkten Virgin (Uddevalla 1972; 192 s., ill.; eget förlag).

Den släktkrönika med ovanstående titel, som förra byrådirektören Ebba Virgin utgivit, har en ganska originell utformning. Man kunde kanske säga, att den äger något av Life and Letters-karaktär. Enligt företalet syftade boken från början enbart till en levnadsteckning över förf:s föräldrar, försäkringsdirektören Claes Virgin och hans maka Ebba. De var kusiner; förf:s farfar och morfar var bröder. Emellertid kom under arbetet ramen att vidgas, så att hela förra hälften av boken till sist kom att omfatta en bred skildring av just "några levnadsöden" från äldre generationer inom släkten Virgin och dessutom en rad personer inom främst släkterna Lilliehorn, Sandberg, Kuylenstierna, Enebom, Järta och Lorichs.

Tack vare ovanligt lyckosam tillgång till äldre brevmaterial har förf. kunnat ge sina läsare ganska fascinerande tidsbilder från och med 1800-talets början och tecknat porträtt av en rad personer, vars öden delvis varit mer eller mindre okända, någon gång rent av höljda i mörker. Hennes farfarsfar, överstelöjtnanten Claes August Virgin var gift med sin systerdotter Aurora Vilhelmina Lilliehorn, dotter till landshövdingen, friherre Johan Fredrik Lilliehorn († 1834). Hennes farfar, kapten Fredrik August Virgin, var gift med Anna Ulrika Magdalena Sandberg, vars syskonskara uppvisar flera mycket dugande personer, bl. a. en borgmästare i Vänersborg, Gustaf, och en internationellt verksam köpman, Christer Petter.

Den mest otvetydiga personhistoriska nyorienteringen har förf. kunnat åstadkomma och knyta till sin mormors mor Sophia Albertina Enebom (1800—39), gift 1) med överstelöjtnanten Gustaf Kuylenstierna († 1830) och 2) med lektorn, seder-

mera professor skytteanus Carl Thomas Järta († 1841), äldste — och ende gifte — son till Hans Järta.

Genom anställd forskning i Stockholms stadsarkiv samt utnyttjande av aktmaterial i Uppsala landsarkiv (Vika sn i Dalarna) och den stora Järta-samlingen i Uppsala universitetsbibliotek har hon till full evidens kunnat visa, att Sophia Enebom inte, som alla släktböcker, t. ex. Elgenstierna, uppger, var dotter till den man, grosshandlaren Gustaf Enebom (son till hovpredikanten och Leksands-prosten med samma namn), vars namn hon fick bära. Hon var föräktenskapligt barn till Eneboms hustru Anna Greta Åberg, som i samband med giftermålet 1815 flyttade från Stockholm till Vika socken, där maken just hade byggt Rankhyttans herrgård. Anna Greta Åbergs föräldrar är tidigare kända. Men förf. har nu, som sagt, lyckats klarlägga åtskilligt av hennes eget tidigare levnadsöde och därvid starkt indicerat dottern Sophias verkliga fader samt överhuvudtaget rätt ut de onekligen invecklade släktförhållandena också i övrigt på Rankhyttan. Vidare har det framgått, att Sophia ej som i Elgenstierna uppgives avled i Uppsala utan i Västerås, där hon också blev begravd.

Genom sitt dubbla äktenskap blev Sophia stammoder, om man så vill, till en gren av den Kuylenstiernska ätten och dessutom den som förde vidare Järta-släkten. Denna dog emellertid ut på mansidan med Thomas och Sophias sonson Fredrik Järta 1953, medan på kvinnosidan många ättlingar lever efter Fredriks syster Maria, vilken gifte in sig i den Hammar-skjöldska ätten på Lorenzolinjen.

Gustaf Kuylenstiernas många brev till sin hustru och den täta brevväxlingen mellan far och son, Hans och Thomas Järta, i samband med förberedelser till den senares äktenskap med Sophia (1833) hör till bokens allra mest intressanta och fängslande partier.

Gustaf och Sophia Kuylenstiernas dotter Mathilda (Thilda; f. 1823) — förf:s mormor — som ju tidigt miste sin mor, sin far och sin styvfar samt fick landshövding P. D. Lorichs i Falun (Hans Järtas efterträdare) till förmyndare, genomlevde en påfrestande och växlande uppväxttid. Hon gifte sig 1853 med överstelöjtnanten Wilhelm Virgin, som länge bodde i Falun och där spelade en betydelsefull roll, bl. a. som styresman för storskitfetsverket i Da-

larne. Tilda dog redan 1858 men maken levde ända till 1897. Hans öden och karriär hör också till bokens mera ingående och instruktiva partier.

Som antytts ligger emellertid tyngdpunkten i senare delen på den dokumentariskt fylliga levnadsteckningen över försäkringsdirektören Claes Virgin (1858—1941) och hans maka — kusinen Ebba (1858—1929). Claes var ingenting mindre än ett organisatoriskt geni. Han framträder främst som pionjär på den svenska kreatursförsäkringens område. Men han har också — som huvudorganisatör eller i många fall initiativtagare — lagt i dagen en rent okuvlig och framgångsrik energi på en lång rad områden med filantropisk, socialmedicinsk och patriotisk innebörd. Barnens dag i Stockholm t. ex. var hans initiativ, och för Svenska pansarbåtsinsamlingen gjorde han en högst betydelsefull insats. Hans konstruktiva fantasi var nästan rastlös. I skildringarna av familjeliv och företagsamhet på flera av Virgins inköpta lantgårdar (Ennora och Sjöhaga) ger förf.—dottern mycket roande inblickar. Och hennes con amore och med självklar sakkunskap gjorda karakteristik av en mycket originell människas väsen har många poänger.

Man är Ebba Virgin tacksam för att hon gjort sin insats för hugfästade av detta minne, som onekligen just var på väg att glida in i glömskans värld.

Georg Landberg

Det medeltida Sverige

Under ett kvarts sekel har man sökt skapa en modern motsvarighet till Carl Gustaf Styffes klassiska uppslagsbok Skandinavien under unionstiden.¹ Denna verksamhet har tidigare i två fall resulterat i tryckta skrifter, Herman Schücks *Det medeltida Öland* (1953) och Ivar Lundahls *Det medeltida Västergötland* (1961).

Sedan 1960 har arbetet letts av en kommitté med Erik Lönnroth som ordförande och Gunnar T. Westin som sekreterare, och på senare år har det bedrivits inom en särskild forskningsavdelning av Historiska institutionen vid Stockholms universitet. Nu föreligger denna redaktions första tryckta resultat, *Norra Roden* (Det medeltida Sverige, 1:1, Sthlm 1972, 174 s.). Häftet har redigerats av fil. mag. Göran Dahlbäck, som även skrivit vissa inledande avsnitt och ett par av sockenredovisningarna, medan professor

Gunnar T. Westin medverkat med ett kapitel om Rodens territoriella omfattning och kamerala och judiciella indelning samt ett par sockenredovisningar, de övriga sex sockenredovisningarna har författats av fil. lic. Bengt Jansson.

Det nya verket skiljer sig från Styffes framför allt genom att det utnyttjat ej blott medeltida källmaterial utan även 1500-talets äldsta landskapshandlingar, särskilt jordeböckerna. Härigenom har medeltidsurkundernas ofullständiga och knapphändiga uppgifter kunnat kompletteras, så att en relativt fyllig bild av medeltidsförhållandena vuxit fram. Därtill har det egentliga medeltidsmaterialet kunnat utnyttjas fullständigare än för Styffes verk tack vare Svenska ortnamnsarkivets i Uppsala excerpter, som mikrofilmats för att kunna bearbetas i Stockholm.

Det nu utkomna häftet omfattar socknarna Älvkarleby, Västland, Österlövsta, Hållnäs, Valö, Börstil, Forsmark, Gräsö, Harg och Edebo samt delar av socknarna Hökhuvud och Ekeby, alla här ännu utförligare behandlade än i Edvin Gustavssons här om året utkomna bok *Roslagen* under medeltiden.² Ur personhistorisk synpunkt noterar man särskilt förekomsten av fem medeltida sätesgårdar inom området, Finnerånger i Västland, Lundås i Edebo, Sandika i Harg, Skärplinge i Österlövsta och Tånga i Ekeby. Av dem är det endast Lundås som bebotts av medlemmar av högfrälset, riksråden Gregers Bengtsson (Folkungaättens oäkta gren) och Simon Körning. De övrigas här presenterade ägarelängder ger viktiga bidrag till kartläggningen av traktens lågfrälse. I motsats till Styffe meddelar emellertid det nya verket uppgifter om ej blott sätesgårdarnas innehavare utan även samtliga kända medeltida transaktioner med gårdar av olika kameralt natur, vilket medför, att personregistret förutom talrika medlemmar av frälset innehåller en hel del medlemmar av andra samhällsklasser, framför allt bönder. Som exempel på vad verket kan ge ur allmän historisk synpunkt må anföras en uppgift (s. 82) ur en landskapshandling från år 1547, att utjorden Lingnåre i Hållnäs legat öde i 200 år och först då återfunnits; bönderna på omgivande gårdar hade haft den till bete, och

¹ Jfr G. T. Westin, "Det medeltida Sverige" (HT 1962).

² Jfr PHT 1967, s. 223 f.

det växte skog på den.³ Tidsangivelsen tyder på att vi här har ett vittnesbörd om digerdödens härjningar, vilket bestyrkes av att markgäldsförteckningen 1312 nämner fyra bönder i Lingnåre.

Mitt huvudintryck av det nya verket är, att det ger en noggrann och detaljerad bild av det medeltida Sverige, som kommer att bli av oskattbart värde för kommande forskning. Det är ytterligare ett i raden av våra stora och viktiga materialredovisande humanistiska arbeten, mer eller mindre jämförligt med Svenskt diplomarium, Svenska akademiens ordbok, Sveriges kyrkor, Svenskt biografiskt lexikon, ortnamnspublikationerna och Sveriges medeltida personnamn. Man hoppas livligt, att den svenska kulturbudgeten och tillgången på forskare skall räcka till för att slutföra även detta verk.

• Hans Gillingstam

Bibliotek i Uppsala från den äldre medeltiden

Tönn es Kleberg, som 1968 under serietiteln *Medeltida Uppsalabibliotek, I*, publicerade en undersökning om 1100-talsbiskopen Siwardus och hans bibliotek (jfr PHT 1968—69, s. 227), har nu såsom *Medeltida Uppsalabibliotek, II*, utgivit *Bi-drag till deras historia fram till år 1389* (Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter rörande Uppsala universitet, C. Organisation och historia, 25, Uppsala 1972, VIII + 175 s.).

Klebergs nya bok sammanställer och analyserar alla kända urkunder av bok- och bibliotekshistoriskt intresse från denna tid med anknytning till Uppsala och söker även teckna den kyrko- och kulturhistoriska bakgrunden. I många fall är urkundernas uppgifter summariska, och stora delar av boken har fått mer eller mindre katalogartad karaktär. I vissa fall har det emellertid varit möjligt att närmare analysera dem. Äldst av dessa innehållsrika urkunder är ett i Paris år 1300 utfärdat intyg om den där avlidne uppsalakaniken Hemmings testamente, som redovisar ett både omfångsrikt och mångsidigt bibliotek (s. 32—38). Givande är också det genom en kopia i Vatikanarkivet kända notarialintyget av år 1356

om uppsalårkebiskopen Hemming Nilssons (s. 70 ff.) och skarabiskopen Sigfrid Rutgerssons (s. 74 ff.) beslagtagna ägodelar. Omfångsrikast är 1369 års förteckning över ärkebiskopsbordets bibliotek (s. 87—103), som kunnat kompletteras med en uppräknning av de böcker som ärkebiskop Birger Gregersson (Malsta-ätten) 1377 deponerade i Arnö kapells sakristia (s. 106 f.).

Förutom urkunderna har Kleberg på spridda ställen i sin bok kunnat utnyttja en annan märklig kategori av källor, nämligen ägaranteckningarna i enstaka ännu i Universitetsbibliotekets i Uppsala rika samling av medeltidscodices bevarade böcker. Den ursprungligen från Frankrike härrörande teologiska handskriften C 134 var en av de böcker som på 1240-talet av den avgångne äldste säkert kände åbobiskopen Thomas donerades till dominikan-konventet i Sigtuna. C 42 och C 620 var bland de böcker som uppsalakaniken Karl Erlandsson (Finsta-ätten) 1296 testamenterade till sin bror Israel Erlandsson, senare biskop i Västerås. C 18 och C 69 ingick i den som teologisk författare framstående uppsaladekanen Lars Olofssons bokdonation till dominikan-konventet i Sigtuna 1328. Den senare är ett exemplar av ett av hans egna arbeten. Den innehållsrika handskriften C 55 har delvis tillhört uppsala- och västeråskaniken Ulf Holmgersson (Ama), som dog 1335. Den ursprungligen från Paris härrörande bibelhandskriften C 155 innehåller en 1300-talsanteckning om att den utan kvitto lånats från ärkebiskopen i Uppsala. Den kom senare att ingå i den handskriftssamling som Karl XIV Johan som kronprins köpte från biskop C. G. Nordins sterhus och 1814 överlämnade till Uppsala Universitetsbibliotek. Den kända och av flera forskare behandlade handskriften C 92, som innehåller en påve- och en kungalängd, en version av Uppsala ärkebiskopskrönika och en viktig annal, torde ha upplagts och skrivits i Uppsala men hamnade sedan i Vadstena kloster och köptes 1718 av Uppsala Universitetsbibliotek från O. Celsius d. ä. Till resterna av vad som producerats i Uppsala domkyrkas skrifvarstuga är Kleberg benägen att hänföra manualehandskriften C 424, Esplunda- och Ångsöhandskrifterna av Upplandslagen, den enda bevarade medeltida handskriften av Hälsingelagen (B 49 i Uppsala Universitetsbibliotek) samt vissa av handskrifterna

³ Jfr numera G. Dahlbäck, J. Olsen, S. Rahmqvist och U. Sporrang, Lingnåre utjord. Exempel på medeltida regression (Fornvännen 1973).

av den ovannämnde dekanen Lars Olofssons arbeten.

Den innehållsrika bokens användning underlättas av person-, ort- och handskriftsregister samt förteckning över citerad litteratur. Personregistret innehåller många namn ur tidens kulturella elit inom både kyrkan och frälset. Tack vare de rikhaltiga litteraturhänvisningarna i noterna kan man här få uppslag till fortsatta studier rörande dessa personer. Särskilt bör framhållas redovisningen av nyare litteratur, som ännu ej hunnit citeras på så många andra ställen.

För exakthetens skull hade Kleberg bort undvika den tyvärr hävdvunna namnkombinationen "Andreas And", som han flerstädes använder, ehuru han på ett ställe markerat, att det korrekta är "Andreas Andreae (And)"; jfr HT 1964, s. 35. En annan liten onöjaktighet, som jag reagerat för i denna annars så grundlärdade bok, är att såväl 1200-talsärkebiskopen Jarlerius' som den 1331 förekommande uppländske frälsemannen Jarlerus Johanssons förnamn försvenskats till "Jarler", ett namn som jag ej kunnat belägga i urkunderna. Runstenarnas namnform är Jarl eller Jarle, de fornsvenska medeltidsdiplomens Jærl eller Jærle; jfr Kleberg, s. 126: "Ingemundus Jerleri (Ingemund Jerlason)", Olaus Petri kallar ärkebiskopen "Jerler", och den i modern litteratur förhärskande namnformen Jarler har jag tidigast påträffat i Peringskiölds Monumenta Ullerakerensia, där alternativt till "Jarl".

Hans Gillingstam

Schleswigiska studenter

Thomas Otto Achelis i Kiel har under ett helt liv samlat material om och publicerat rader av uppsatser och undersökningar (över 230 enl. hans egen förteckning!) rörande schleswigiska studerande genom tiderna. Genom medel från Carlsbergfonden har tryckning av den imponerande sammanställningen av detta vetande möjliggjorts. *Matrikel der schleswigschen Studenten 1517—1864* föreligger nu i 3 påkostade volymer, del 1, åren 1517—1740, och 2, 1741—1864 (båda tr. i Köpenhamn 1966; gemensam pag. 643 s. i stort format) jämte en registerdel med person- och ortförteckningar (Köpenhamn 1967; samtliga delar utk. 1968; pris Da. Kr. 220: —; G. E. C. Gads Forlag, Vimmelskaflet 32, 1161 Köpenhamn K).

Begreppet schleswigare har förf. i detta

sammanhang avgränsat på följande sätt: alla studenter som är födda i hertigdömet Schleswig och studerade mellan 1517 och 1864, vidare alla som själva betecknade sig som schleswigare, alla som fått sin skolutbildning i Schleswig och alla med beteckningen "Holsati" som inte kan bevisas vara födda i Holstein. Dessa urvalsprinciper har resulterat i över 10 000 namn.

Matrikeluppgifterna omfattar så vitt möjligt födelseort och -tid, faderns namn, yrke och dödsår, besökta skolor och universitet, examina, yrke eller livsförhållanden, dödsort och -tid och till sist litteraturuppgifter efter ett strikt förkortningssystem. Rörande de besökta universiteten, som ju ofta även frekventerades av svenska studenter, hänvisar Achelis till sitt eget arbete "Universitätsmatrikel und ihre Benutzung" (1963) och till ett antal utryckta tyska universitätsmatriklar för vissa år, som han också utnyttjat (för Jena, Wittenberg, Halle a/S., Helmstedt, Göttingen).

Studerande svenskar bör ju inte förekomma i denna matrikel, men inte desto mindre finns här med i varje fall en svensk kronprins, nämligen Christian August (Karl August), och en diplomat i svensk tjänst Anders Lorichs († 1584). Bland schleswigstudenter som flyttat över till Sverige kan nämnas grosshandlaren i Göteborg Wilhelm August Röhss och kyrkoherdarna i tyska församlingarna Carl Christian Noodt i Stockholm och Joh. Berendt Wolf i Karlskrona.

B. L.-K.

Svenska studenter under drygt 200 år

Uppsala universitets matrikel 1595—1817. Register. På uppdrag av universitetets rektor utg. av S. Otto Brenner och Gösta Thimon (Uppsala 1971; 626 s.).

Härmed har ett utomordentligt stort och viktigt bidrag till svensk lärdoms- och personhistoria fullbordats. År 1900 utgavs det första häftet med namn och inskrivningsdata för studerande i Uppsala från 1595. Själva matrikelutgåvan avslutades 1960 med Paul Sjögrens häfte som omfattade studenter åren 1801—17. Slutåret hänger samman med att fullständiga studentkataloger för Uppsala utgavs fr. o. m. 1818.

Det stora registret bygger på en av släktforskaren S. Otto Brenner († 1971) i

Malmö under många år utförd namnregistrering av de utkomna matrikelhäftena. Brenners lappkatalog förvärvades av Uppsala universitetsbibliotek, sedan den kompletterats med namnen i Paul Sjögrens häfte. Färdigställandet och revideringen anförtroddes efterhand helt till förste biblioteksassistenten Gösta Thimon, som själv i sin "Matrikel över Gästrik-Hälsinge nation i Uppsala 1811—1961" (1963; rec. i PHT s. å.) givit ett viktigt bidrag till ämnesområdet. Brenners registrering omfattade endast studenter och deras släktingar men har kompletterats med bipersoner som preceptorer och informatorer eller rektorer vid gymnasier och triavialskolor.

Thimon måste ha ställts inför mycket svåra tekniska problem. Efter namnet är uppgifterna ordnade efter nationstillhörighet och inskrivningsår. Namnformerna varierar avsevärt på samma person vid olika omnämnanden och för efternamnets del bland medlemmar av samma familj. Ett normaliserat huvudnamn har utvalts och åtföljs av stavningsvarianter. Hänvisningarna är glädjande frikostiga. Thimon har i förordet satt gränsen för bruket av patronymika som släktnamn till efter 1719. Dock måste dubbelföringar av typen Axelius Johansson Sparre upptagen också på Johansson eller Andreas Johannis filius Luth upptagen också på Johansson anses helt onödiga. De är kanske snarast att betrakta som olycksfall i arbetet.

Ett problem för bokstavsföljden har ursprungsmatrikelns förkortningar av framför allt förnamnen inneburit. Utgivaren har måst bestämma sig för ett fullständigt namn. Det supplerade markeras med klammer (i allmänhet är problemen endast av typen Henr[jik]. Edv[ard]). I tveksamma fall hänvisas ofta i en not till nationsmatriklar och liknande. Den långa listan med förklaringar till de latinska formerna för nations- och härkomstbeteckningarna kan vara många forskare till god hjälp i andra sammanhang. En omfattande förkortningslista över i notapparaten nämnd litteratur tjänstgör samtidigt som en nyttig översikt över hithörande matriklar och uppslagverk (Annerstedts klassiska historik över Uppsala universitet med utförligt register saknas märkligt nog). Notapparaten är dock med all rätt sparsam. Tanken svindlar inför uppgiften att förse det hela med notapparat. En grov beräkning ger vid handen att ca

50 000 fullständiga personnamn nämnes, därav dock kanske 20 % upprepade genom hänvisningar, dvs. det rör sig om 40 000 individer.

Man har skäl att instämma i Torgny Segerstedts förhoppningar i förordet, att registret skall bli ett viktigt hjälpmedel för genealogisk och personhistorisk forskning och också kunna bli en grundval för sociologiska undersökningar.

B. L.-K.

Västerås stifts prästerskap på 1600-talet

Domkyrkosysselman Gunnar Ekström har nu fullbordat den tredje av sina väldiga delar av *Västerås stifts herdaminne*. I de två tidigare banden, som utkom 1939 (jfr PHT 1939—1940, s. 282) respektive 1949 (jfr PHT 1949, s. 139 f.) behandlade han medeltiden och reformationstiden på drygt 1 600 sidor, varvid del I: 1 omfattade Västerås stad (med biskoparna) och del I: 2 det övriga stiftet. Den nu utkomna delen II: 1 (Västerås 1971; 888 + 187 s.; pris 118: — inkl. moms) fullföljer biografierna t. o. m. de präster som dött eller avgått före år 1700. Den är uppdelad på två band genom att prostförteckningar, porträtt, sigillteckningar, förkortningslistor, register och tillägg skilts ut som ett särskilt band bilagor.

Den nya delen har annan disposition än de båda föregående. Där behandlades varje sockens och kontrakts präster för sig. I föreliggande del har de ordnats alfabetiskt efter förnamn men i ett inledande avsnitt uppräknats kronologiskt under sina respektive församlingar. En annan nyhet är att skillnaden i omfång mellan t. ex. biskopsbiografierna och biografierna över enklare sockenpräster är betydligt mindre än i den första delen. En sådan centralgestalt som Johannes Rudbeckius har sålunda behandlats på knappt tre sidor, medan ej mindre än drygt 40 sidor ägnats hans vida obetydligare företrädare i första delen. Där fyller avsnittet om biskoparna ensamt nästan 400 sidor. De utförliga och noggranna källhänvisningarna, som nu placerats i noter — ej som förut inom parentes i texten —, medför emellertid, att biskopsbiografierna även i denna del har en hel del att ge. Enligt företalet planeras som ett senare avsnitt av detta förnämliga herdaminne särskilda "sockenskildringar", i vilka prästernas "insatser i församlingen" skall behandlas. Prästbiografiernas genealogiska avsnitt

har fått stort utrymme. Ej blott prästernas barns födelse- och dödsdata har medtagits utan även dessas partners och t. o. m. sönnernas svärföräldrar.

Med hänsyn till verkets omfattning är läsaren tacksam för de utmärkta registren. Förutom ett 80-sidigt personregister finns här — liksom i del I: 2 — ortregister med hänvisningar från sockennamnen till bynamnen, yrkesregister med hänvisningar till personnamnen och sakregister. Det sistnämnda har sådana uppslagsord som avrättning, avsättning, blindhet, blodskam, dödsorsaker, oskickligt leverne, riksdagsmän (med årtal) och äktenskapsförhållanden med underrubriker som förbudna led, för tidigt påbörjat, konservering av sterbhus, skilsmässa och äktenskapsbrott.

Att enstaka onöjaktigheter insmugit sig i ett arbete av denna omfattning är ju ej mer än mänskligt. För en arkivman ter det sig främmande, då källanvisningarna redovisar Kopparbergs läns "reviderade" domböcker i stället för renoverade och krigsarkivets "militärräkenskaper" i stället för militärräkenskaper. I samband med författandet av Svenskt biografiskt lexikons artikel om släkten Hjärne kom jag att reagera mot att Ekström (s. 612) kallar den store Urban Hjärne "Urban Erlands-son adl. Hjärne". Jag har nämligen aldrig sett denne vare sig skriva sig eller nämnas med patronymikon. Han hette Hjärne även före adlandet, såsom Elgenstierna uppger, och Elgenstiernas uppgift, att stavningsändringen Hjärne-Hjärne skulle ha ägt rum i samband med adlandet, är oriktig; släktens medlemmar började skriva sig Hjärne först omkring år 1800. Vid behandlingen av Johan Stiernhöök, här medtagen som lektor i Västerås 1628—1630, har Ekström citerat J. E. Almquists behandling av honom i Uppsala universitetets årsskrift 1934 (ej 1933, som Ekström uppger) men ej samme författares biografi över honom 1957 i Rättshistoriska studier, band 2; där får man bl. a. veta, att Stiernhöök i december 1626 inskrevs vid Rostocks universitet (Ekström uppger Erfurt). En generell anmärkning kan riktas mot att alla prästnamn presenteras på både latin och svenska utan att det anges, om båda språkformerna kan beläggas; min erfarenhet är att endera väljs i vederbörandes egenhändiga namnteckningar, och att blandformer förekommer i fråga om t. ex. linköpingsbiskopen Johan Botvidi och strängnäs-biskopen Jo-

han Matthiae.

Det är en imponerande forskningsinsats som med denna del i huvudsak avslutas. Ekström meddelar nämligen i företalet, att han av åldersskäl — han är numera 81 år — måste avstå från att fortsätta arbetet, som sysselsatt honom sedan 1926 och under 1960-talet fyllt hans tid "i regel från 8 på morgonen till 9 på kvällen med avbrott endast för måltider på arbetsplatsen, ofta utan att hinna gå utanför dörren under flera dagar i sträck".

Hans Gillingstam

Författaren i ämbetet

För bedömning och analys av 1600- och 1700-talens litteratur är det viktigt att hålla i minnet att författarrollen har förändrats genom tiderna. De tidigare författarna var mycket mindre estetiskt inriktade och bakom dem stod uppdragsgivare, som hade krav både på textens innehåll och den språkliga utformningen. Vitterhetsidkarna var ämbetsmän och begreppet vitterhet användes i en mycket vidsträckt mening. Bo Bennich-Björkman har i sin doktorsavhandling *Författaren i ämbetet. Studier i funktion och organisation av författarämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550—1850* (Studia litterarum Upsalensia, 5; 1970; 514 s.) gjort en omfattande undersökning av författare som ämbetsmän, och har på så sätt studerat litteraturens roll i det forna samhället och författarens sociala ställning.

Utgångspunkt för undersökningen har varit Lorenzo Hammarskölds av P A Sonden översedda Svenska vitterheten (1833). Denna upptar författare av poesi, vältalighet, skådespel, romaner, historia, språkvård och smak. Också översättare finns med i det Hammarsköldska verket. Totalt har Bennich-Björkman undersökt 353 författare och följt upp deras karriärer och slutliga ställning. Det visar sig, att 60 % har varit verksamma inom något världsligt offentligt ämbete, 27 % har varit knutna till andligt ämbete. Kategorin "övriga" är alltså mycket liten. Av de författare som varit anställda inom offentligt ämbetsverk har drygt hundra varit knutna till hovet, regeringen eller kansliet. Bennich-Björkman avlivar den Schückska myten, att författaren närmast var att jämställa med en tiggare. Tvärtom var den vittra bakgrunden en merit i ämbetsmanakarriären.

Ett kapitel ägnas åt kansliets organisa-

tion, kansliltjänstemännens löner och ämbetsmannavärldens hierarki. Rekryteringen till kansliet förändrades genom århundradena. På 1600-talet kallades lektorer och professorer från sina läroämbeten till sekreterarposter och liknande uppdrag i kansliet. Under 1700-talet började man redan i unga år inom kansliet och klättrade vidare mot topparna. Ofta var det söner till högre ämbetsmän, som prövade ämbetsmannakarriären. Bennich-Björkman redogör för de olika betalningssystemen med förlänningar, prebenden och beställningar. Som institutionshistoria är detta kapitel mycket användbart.

Under 1600-talet omhulldades bearbetningen av "antikviteter", mycket för att de styrande skulle kunna bevisa nationens storhet. Bennich-Björkman vill visa att utgivandet av medeltida handskrifter också hade ett politiskt-organisatoriskt, ett ekonomiskt och praktiskt-juridiskt intresse. Man hade behov av kunskap om gammalt språk och gammal skrift. Rasmus Ludvigssons genealogiska utredningar hade en juridisk-ekonomisk funktion med hänsyn till Västerås recess. Det gällde att styrka, att man hade arvsrätt för att kunna återkräva gods. De genealogisk-heraldiska utredningar, som utfördes av Johannes Mesenius, Erik Jöransson Tegel och Johan Peringskiöld, hade praktiska funktioner. De behövdes för att stärka kungamakten. Lagtexterna behövde revideras. Den gamla svenskan i lagarna var svår att förstå t. o. m. för juridiska experter, och det behövdes en språklig expert som Johannes Bureus för att klargöra dem. På samma sätt hade domarna behov av en ordbok för att tolka lagtexterna. Bureus spårade upp och sammanställde lagarna och började bearbeta en ordbok till dem. Stiernhielm fortsatte att i sin ordbok tolka de dunkla orden i lagarna. Hans språkliga intresse för fornsvenskan var sekundärt. Orsaken till att han började med sitt ordboksarbete var uppdragsgivarnas önskemål.

En viktig uppgift hade historiografen. Han skulle från regeringens synpunkt skildra historien på ett "riktigt" sätt, så att rikets och dynastins storhet blev tydlig. På 1640-talet började ämbetet ta form, då Bogislaus von Chemnitz och Arnold Mesenius blev utnämnda till "historiografus". Den förste med titeln rikshistoriograf var Jakob Wilde. Johan Skytte ville, att professorerna skulle ha historieskri-

vande funktioner. Claus Arrhenius och Petrus Lagerlöf är exempel på historiografer, som också innehåft professur. Under 1700-talet försvagades förbindelsen mellan den akademiska världen och historiografämbetet. Antalet historiografer blev också färre.

I epik och dramatik skulle historien beskrivas. För att meritera sig till högre poster vid gymnasium och universitet kunde man skriva ett historiskt epos. Lars Forneilius meriterade sig till bibliotekarie genom att skriva verseposet över Gustav Adolf, "Gustavus Sago-Togatus". Den panegyriska historiska genren utövades också av ämbetsmännen inom kansliet. Eposförfattaren Magnus Rönnow fick fullmakt som kunglig translator och befordrades till protokollskrivare i kansliet, när translatorstjänsten drogs in. Johan Brauner, som var en av de ledande panegyrikerna, slutade 1714 som kansliråd. Gustaf Litou fick 1734 ställning som rikspoet med årlig lön, samtidigt som han fick förbinda sig att varje år utge något av trycket. Hans efterträdare blev Johan Corylander. Anders Nicander fick av riksdagen belöningar för sin vers på latin och svenska. På 1700-talet började historiepanegyriken skrivas på svenska. Författare som Gunno Dahlstierna, Dalin, fru Nordenflycht, Erik Brander Skjöldebrand, Olof Celsius och Gustaf Fredrik Gyllenborg uppträdde med historieepos på svenska. Författarna var i många fall anställda i kansliet: Dalin var bibliotekarie, Gyllenborg kansliråd, Skjöldebrand kansliltjänsteman men tilldelades kommerseråds titel. Gunno Dahlstierna blev chef för lantmäteriet.

De vittra akademierna uppmuntrade historiediktningen och utlyste tävlingar i poesi, som skulle behandla någon känd episod ur svensk historia. Det historiska skådespelet hade sin stora tid under Gustav III:s regering. Speciella ämbeten inom hovet utbildades, där den centrala uppgiften var att skriva dramatik. Det gällde särskilt två sysslor: kungens handsekreterare och Drottningholmsbibliotekarien. Intresset att skapa historiedramatik höll sig genom hela 1800-talet. Många av de mera betydande alstren skrevs av personer anställda inom hovteatern, kungliga biblioteket och riksarkivet.

Till de kanslianställdas sysslor hörde att skriva äreminnen, som skulle vara panegyriskt utformade och prov i talekonst. De mest kända äreminnena skrevs som bidrag

till Svenska akademins och Vitterhetsakademins tävlingar. Bland pristagarna märks J. H. Kellgren, Jakob Tengström, Magnus Lehnberg, A. G. Silfverstolpe, E. D. Leffler och E. G. Geijer. Åreminna skrevs främst för att meritera sig för sysslor av vitter karaktär. Inom Serafimerordens kansli inrättades ett historiografämbete. Dess förste innehavare blev Johan Simmingsköld med uppgift att samla de tal som hållits inom orden. Ett senare uppdrag blev att också författa talen. C. G. Nordin blev Simmingskölds efterträdare som ordenshistoriograf. En annan historiskrivning är den som tillkom i medaljform. Tillsammans med gravören arbetade en inventör, som stod för själva idén bakom medaljen. C. R. Berch verkade som inventör, och hans uppdrag övertogs 1777 av G. J. Adlerbeth. Under hela 1700-talet var det män inom antikvitetsverket, som projekterade medaljerna.

Den gustavianska teatern var en viktig producent av ny litteratur. Bennich-Björkman analyserar hur den var uppbyggd och hur den finansierades. Posten som teaterdirektör växte fram ur den äldre titeln direktör över hovkapellet. Teaterdirektörerna innehade ett annat ämbete, varifrån de fick sin lön. G. J. Ehrensverld och A. F. Barnekow var båda kammarrättsherrar, när de blev operachefer. G. M. Armfelt var överstekammarjunkare och Claes Rålamb var hovstallmästare. Pengarna till den gustavianska teatern hämtades ur kungens handkassa. Kungens handsekreterare C. B. Zibet och A. N. Edelcrantz skötte förvaltningen av kassan. De skötte en av "andre direktörens" funktioner. Den andra delen av ämbetet var att förse kungen med textmaterial. Det kom att bli ett rent litterärt ämbete och innehades av G. J. Adlerbeth, J. H. Kellgren och C. G. Leopold. De pjäser som uppfördes var författade av personalen inom hovteatern eller av personer i angränsande hovämbeten. Inte bara den administrativa delen av personalen utan också skådespelarna var textförfattare, som D. G. Björn, Anders Widerberg, C. G. Schylander och Lars Hjortsberg. Drottningholmsbibliotekarien A. F. Ristell svarade för ett tiotal texter till repertoaren. Adlerbeth skrev tolv pjäser 1772—1804. Leopold och Kellgren var inte lika produktiva men bidrog i stället med texter till de yngre genrererna.

Under Karl Johans-tiden upplöstes den litterära ämbetsmannavärlden. Allt fler av

de litterära ämbetena drogs in, handsekreterartjänsten försvann med Leopolds död 1829, historiografen 1834 och hovkanslersämbetet 1840. Under 1800-talet blev det universiteten och kyrkan, som uppmuntrade och understödde de vittra talangerna. Här finner man också tidens storheter Geijer, Atterbom, Tegnér och Wallin. Tidningsmarknaden blev en ny försörjningsbas för författarna, och som fria litteratörer blev de beroende av publikens smak.

Det är en mycket kunskapsrik och innehållsrik avhandling Bo Bennich-Björkman presterat. Här finns mängder av personhistoriska notiser och hänvisningar till personhistorisk litteratur kompletterat med personregister. Han har gått igenom ett stort arkivaliskt material och kan därmed bevisa de juridiska, ekonomiska och administrativa villkoren för personalen inom hovet och rikets kansli. Ändå kan läsaren ställa sig frågande inför boken. Är det Hammarsköldska urvalet av författare representativt? Den stora produktion av personvers som skrevs omkring 1700 finns inte med i Svenska vitterheten. Om dessa författare identifierats, hade då den sociala strukturen sett annorlunda ut? Texterna, som avhandlingen skulle hjälpa en nutida läsare att få förståelse för, berörs inte. Men Bo Bennich-Björkman har på ett imponerande sätt visat, hur man under tidigare skeden fört en aktiv kulturpolitik genom att inrätta ämbeten i kulturens tjänst.

Barbro Schaffer

Reduktionsbyråkrati och reduktionsarkiv

Arne Munthe, *Studier i drottning Kristinas och reduktionens historia* (Sthlm 1971; 452 s.). Boken ingår som nr 2 i den på nytt upptagna serien "Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet". Den har enligt Åke Kromnøvs förord det dubbla syftet att bli "ej bara ett värdefullt bidrag till reduktionens historia och ett nyttigt hjälpmedel vid reduktionsarkivens användning, utan också en erinran om humanisten, historikern och arkivmannen Arne Munthe och dennes förnämliga forskargärning".

Sina arkivarieår ägnade Munthe främst reduktionsmyndigheternas stora och svåröverskådliga arkiv inom RA:s kammararkivssektion. Vid sin död febr. 1965 hade han ämnat återuppta sina studier i reduktionens historia. En första del skulle be-

handla reduktionsfrågans framväxt under Kristinas regering. För Munthes efterlämnade tjänstepromemorior redogör Holger Wichman och Evald Blumfeldt i en Inledning. År 1944 sammanfördes nitton av Munthes utredningar i ett maskinskrivet samlingsband "Reduktions- och råfstemyndigheternas organisation". Där in går också en matrikel över till dessa myndigheter knuten personal, som i sept. 1945 förelåg i spaltkorrektur. Det hela var planerat till tryckning efter komplettering med historik över ytterligare några kommissioner och med en sammanfattande skildring "av reduktions- och råfstemyndigheternas utveckling och de därav betingade arbetsuppgifterna". Munthe hann inte fullborda denna, innan han 1948 övergick till en ny livsuppgift, rektoratet för Humanistiska läroverket i Sigtuna.

Som arbetet nu föreligger, utan att förf. själv kunnat ge det en överarbetning, är det till stora delar lättläst och elegant liksom allt vad Munthe skrivit, även om de senare kapitlen om de olika kontoren är rena promemorior med redogörelser för tjänster och personal.

De här publicerade kapitlen av Munthes Kristinaforskningar ger utomordentligt intressanta och viktiga bidrag till frågan om Kristinas finanspolitik och dess samband med hennes abdikation. Ett första, närmast historiografiskt kapitel upp tar avslutningsvis Munthes egen belysning av problemet: förlänandet borde ske av en myndig regent och ett legitimt behov hade ackumulerats under förmyndartiden, hennes regering sammanföll med fredskrisen efter 30-åriga krigets slut och hon var liksom Axel Oxenstierna av den uppfattningen, att statsinkomsterna inte borde grundas på naturainkomsterna. Finansnöden kan ha bidragit till hennes beslut att abdikera och tanken på abdikation kan ha gjort henne benägen att lämna saneringsuppgifterna till sin efterträdare. I detta sammanhang pekar Munthe på vad han anser vara en "central episod", knuten till Magnus Gabriel De la Gardies person, här tryckt som ett särskilt kapitel med rubriken "En gunstlings fall". Drottningens dramatiska uppgörelse med De la Gardie senhösten 1653 får enligt Munthe sin rätta belysning genom ett av forskningen tidigare förbisett dokument, en skrivelse från Kammarkollegiet till drottningen, trol. från 21 nov. Kollegiet har, säkerligen på Herman Flemings initiativ, bett drott-

ningen om ett förmligt statförslag för hennes egen, änkedrottningens, Karl Gustavs och Adolf Johans räkning. Härigenom avslöjades det ekonomiska nödläget i hela dess vidd. För henne innebar skrivelsen den definitiva domen över De la Gardies utövning av riksskattmästarämbetet. Enligt Munthe skulle avslöjandet visserligen inte direkt ha framkallat hennes beslut att abdikera men givit det en sista avgörande stöt. Det skall nu också ha stått klart för Kristina att hennes underhållsfråga inte kunde lösas annat än på bekostnad av De la Gardie och att hans fall var en nödvändig förutsättning för abdikationens förverkligande.

I nästa kapitel lämnas direkta utdrag ur Kammarkollegiets protokoll med viktiga uppgifter om "Rådssammanträden under tiden för de förlorade rådsprotokollen . . . (28 okt. 1653—8 mars 1655)".

Bokens huvudavsnitt "Reduktions- och råfstemyndigheterna", tar kapitelvis upp dessa till behandling: Reduktionskollegium, Reduktionskommissionen, Lokala reduktionskommissioner, Reduktionsdeputationen, Likvidationskommissionen, Exekutionskommissionen, Rikssens ständers kommission över reduktions- och kammarkollegiet och Reduktions-, likvidations- och bytesverken under kammarkollegiet samt särskilda avsnitt om Actores causæ (speciella kongl. åklagare) och om mer eller mindre fristående s. k. "kontor" (donationskontor, köpegodskontor osv.). Myndigheternas organisation och personalbesättning presenteras, och kapitlen avslutas med en redovisning av arkiven. Framväxten av denna flora av revisionsmyndigheter, deras naturliga sammanhang, skilda uppgifter, samarbete och uppgift att skynda på sina föregångare förklaras logiskt och klart.

Reduktionsdeputationen (sammanslagning av Reduktionskollegium och Reduktionskommissionen) trappades ned efterhand och upphörde helt 1717. Genom Karl XII:s eftergiftsplakat 13 april 1700 avskrevs största delen av Likvidationskommissionens arbetsuppgifter med definitivt upplösning 1717. Viktiga funktioner övertogs efterhand av Kammarkollegiet med personal verksam t. o. m. 1775. Längst av reduktionsarbetets utlöpare kom Byteskontoret under Kammarkollegiet att bestå och som dess siste tjänsteman arbetade med några seglivade bytesmål senare kamreraren Carl Sandberg.

Den blivande "vårdaren" av Kammararkivet kom att införliva de sista aktnumren med Byteskontorets arkiv. Han erhöll visst arvode härför ännu 1849 och fick så sent som 1863 ett sammanlagt avslutningsarvode! Munthes bok är ett utomordentligt exempel på hur en utredning av den bakomliggande organisationen ger möjlighet till och stöd för proveniensmässigt ordnande av myndigheternas arkiv.

Claes Fleming, president för både Reduktionskommissionen och Likvidationskommissionen 1680—85 (1683—85 också för Reduktionskollegium m. fl. ämbetsverk), av Munthe karakteriserad (s. 154) som "den lidelsefulle och rastlöst energiske mannen", igångsatte "ett systematiskt organiserat forsknings- och excerperingsarbete, som med utomordentlig samvetsgrannhet sökte uppspara allt tänkbart arkivmaterial, som kunde vara användbart för kommissionens syften". I detta sammanhang ger Munthe fylliga redogörelser för vilka samlingar som kom till användning och de extrakt- och kopieböcker som arbetet resulterat i, t. ex. Sven Åkermarcks (adl. Leijonmarck) kopieböcker.

Stora delar av de berättande personalredogörelserna är omsatta i matrikelform i de avslutande partierna med personalförteckningar för varje ämbetsverk (tjänst, namn, tjänstgöringstid; här medtages även skrivare) och i en "Sammanfattande matrikel", dels för sig över Ledamöter (kortfattad; huvudsakl. över mycket kända personer), dels över Personal över skrivares grad (födelseår, utbildning, karriär, dödsdatum). Med tanke på den förmåga till karakteriserande och den stora kännedom om de uppträdande som Munthe ägde, är det beklagligt att inget personregister finns (matrikelnotiserna kunde t. ex. lätt påbyggts med sidhänvisningar till texten).

Som intressanta namn inom denna speciella svenska byråkrati från 1600-talet framstår bl. a. Herman och Claes Fleming, Göran Gyllenstierna, Carl Gustav Gyllencreutz, Jakob Gyllenborg, Lars Skragge (adl. Skraggensköld), Claudius Arrhenius (adl. Örnhielm), Henrik Danckwardt (adl. med bibehållet namn), Håkan Fägerstierna (före adl. Fegræus), Daniel Tilas, Johan Andersson Hyltén (adl. Silfvercrantz), Lars Wetterhamn (adl. Riddermarck), Johan Schiller och Magnus Schiller (adl. Palmstierna). Listan bringar också i åtanke, att Karl XI är den svenske

konung som varit mest frikostig med adlande.

Birgitta Lager-Kromnow

Västsvenska personverser från 1700-talet

Fd. förste bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek Hans Sallander, själv västgöte till börden, har utgivit en vacker och intressant bibliografisk förteckning över *Personverser tryckta i Skara under 1700-talet* (1971; Föreningen för västgötalitteratur). Med utgångspunkt från det rika beståndet i Carolina men med komplettering från alla tänkbara håll presenteras 921 personverser, dvs. sådant tryck "varmed man i bunden form hyllade ett brudpar, en avliden person vid dödsfallet eller vid begravningen, eller överhuvudtaget en person vid något högtidligt tillfälle".

Genren har tidigare uppmärksammats främst av Toini Melander i "Personskrifter hänförande sig till Finland 1562—1713" (1951—59), av J. Ö. Swahn i hans förteckning över personverser tryckta i Karlskrona 1728—99 med titeln "I glädje och sorg" (1963) och av överste Sven Almqvist i en principiellt viktig uppsats i NTBB 1969 (jfr PHT 1970, s. 258), föranledd av hans eget pågående arbete med en bibliografi över personverser tryckta i Småland före 1800 (1973 utk. över tryck från Visingsborg och Jönköping).

Sallander påpekar i sin inledning, att det litterära värdet i allmänhet är tämligen ringa. Själva konstarten började utövas redan vid 1500-talets slut, hade på 1600-talet ganska kända skalder som utövare men blommade som rikast på 1700-talet (ca 25 000 tryckta) med kulmen på 1760-talet. Därefter följde en successiv regress. Ur personhistorisk och genealogisk synpunkt kan dessa verser vara av största betydelse och meddela viktiga kompletterande data till uppgifter i biografiska uppslagsverk. Nära hälften av här registrerade verser ägnas medlemmar av präst- och lärarfamiljer. Sallander har ofta anledning påpeka, att Warholms herdaminne för Skara stift kan justeras. Det gäller också Elgenstiernas ättartavlor för den västgötska provinsadelns del.

Bibliografien är uppställd kapitelvis efter utgivningsår och inom året alfabetiskt. Personerna har så vitt möjligt identifierats. F. ö. ges i allmänhet ej fler data än vad själva versen meddelar (t. ex. begravningsdag och -ort, bröllopsdag och -ort eller

när innehållet ger vid handen avvikelser mot gängse uppgifter som t. ex. antalet barn, annan födelse- eller dödsdag). Diktens inledningsord återges liksom författarens namn eller initialer. När t. ex. borgmästaren i Skara Nils Northman 1740 gifte sig på Holmen i Fägre med Christina Fegræus, trycktes tre bröllopsverser: en "Astrilds project . . . af en Högst Förbunden (= Harald Fegræus, brudens bror) och två (den ena på dialekt) av den näst flitigaste versmakaren av alla, nämligen kyrkoherden först i Flistad, sedan i Borås kontraktsprosten Axel P. Luth. Allra produktivast var kyrkoherden i Synnerby Elias Silvius, som f. ö. vid sitt bröllop 1766 med Eva Ulrika Jerlström tillägnades inte mindre än fyra tryckta verser. Eva Ulrika står själv som författare av en bröllopsvers till lantjägmästaren Carl Magnus Lundgren. Flitig diktare var också kyrkoherden i Slöta kontraktsprosten Anders Gustaf Rhodin, vars minne 1787 bl. a. hyllades i en begravningsvers av Maria Marg. Fahlgren betitlad "En doter-doter-doters tankar . . .".

De kvinnliga versmakarna är givetvis fåtaliga, men bland dem förekommer ett verkligt författarnamn, Sofia Elisabet Brenner, som 1729 skrivit en dikt med anledning av kyrkoherden Laurentius Forselius i Alingsås begravning.

Bara en jämförelse mellan författarnamn och hyllningsobjekt har mycket att ge för släkt- och vänskapsförbindelser mellan vederbörande, påfallande genom kretsens relativa begränsning till det västgötska kulturskiktet. Intressanta och roliga exempel på de ymnigt dekorerade patentfoliobladen lämnas. — Skilda person- och författarregister avslutar.

B. L.-K.

Fortifikationsofficerare

I det mycket stort upplagda verket *Kungl. Fortifikationens historia* utkom 1919 ett band *Biografiska anteckningar*, del VI: 2, skrivet av L. W:son Munthe och omfattande åren 1674—1719. Generalmajor Kjell Magnell har under utgivning del VI: 3, som behandlar tiden 1719—1811 (började utk. 1964; hittills [1974] utk. 456 s.; publ. som bil till Tidskr. i Fortifikation). Redogörelse för utgivningen lämnas i Tidskrift för Fortifikation 1970, h. 1.

Ett första kronologiskt avsnitt (79 s.) behandlar de nio cheferna under perioden: greve Axel Löwen, Lorentz Christof-

fer Stobée, Gabriel Cronstedt, Johan Bernhard Virgin, Alexander Mikael von Strussenfelt, Axel Magnus von Arbin, Johan von Hermansson, Nils Mannerskantz och Nils Cedergren. Magnell fortsätter sedan med samtliga fortifikationsofficerare i bokstavsföljd (nu t. o. m. Graaf). I motsats till Munthe levererar han fullständiga biografier och fullföljer alltså personskildringen över avsnittsgränsen 1811 fram till dödsfallet. Han kompletterar och rättar också där så erfordras Munthes biografier.

Framställningen har systematiserats med särskilda rubriker som Föräldrar, Ut-nämningar m. m., Tjänsteförrättningar, allmänna uppdrag m. m., Gift, Barn, Skrifter. Varje biografi har försetts med en visserligen kortfattad men effektiv not-apparat. Med tanke på den utomordentligt omfattande uppgiften har vissa partier av mera kända personers biografier hänvisats bort till lättillgängliga verk som Svenskt biografiskt lexikon, Elgenstiernas ättartavlor eller till eventuell monografi.

Magnell redovisar givetvis utnämningar och kommanderingar men lämnar även ett fylligt personhistoriskt stoff av annat slag: familjebakgrunden, gifet, ev. processer, ekonomiska omständigheter, fast egendom m. m. Så fort en bouppteckning kunnat spåras har den använts, och saknas den har efterforskningar gjorts efter ankans eller barnens. Bland de många intressanta biografierna kan framhållas några med släktsamband: fortifikationskaptenen Göran Arbin och hans son översten Axel Gustaf von Arbin, den vittbereste kapten mekanikus Johan Brelin och brodern Per, den för Göteborgs stads bebyggelseutformning så viktiga släktkretsen Carlberg (stadsingenjören kapten Johan Eberhard Carlberg, hans bror stadsingenjören överste Bengt Wilhelm och dennes son stadsarkitekten Carl Wilhelm), tre bröder Cedersparre, fortifikationsdirektören generallöjtnant Gabriel Cronstedt, som bland sina 25 barn hade fyra söner, som var fortifikationsofficerare. Om generalkvartermästarelöjtnanten Fredrik Ebbeltofts vackra egendom Verkö kan också läsas i Blekingeboken 1970 (se tidskriftsöversikten nedan).

Författaren har stor förmåga till inlevelse i sina fortifikationsofficerares ofta dramatiska öden i krig och fred.

B. L.-K.

Norsk förteckning över dödsfall 1763—1840

Jörgen Gløersen har genom Norsk Slekthistorisk Forening som bilagor till tidskriften i två volymer utgivit förteckningar över *Dödsfall i Norge 1763—1825* (Oslo 1964; 507 s.) och *Dödsfall i Norge 1826—1840* (Oslo 1970; 519 s.). Sammanlagt återges ca 26 000 registrerade dödsfall, en utomordentlig prestation. Det är också fråga om ett livsverk; insamlingsarbetet påbörjades 1933 och tryckningen blev bestämd 1959.

Begynnelseåret 1763 är föranlett av att den första norska tidningen Norske Intelligenssedler då började utkomma. Sammanlagt är ca 400 tidningsårgångar genomgångna. I likhet med det av A. M. Wiesener 1925 utgivna "Dödsfall i Bergen 1765—1850" upptar Gløersen samtliga i tidningarna förekommande notiser, även rörande minderåriga och f. ö. okända personer. De dödslistor som kring sekelskiftet publicerades av Personhistoriska samfundet var urvalslistor. Gløersen har sammanställt de genealogiska data som går att få ut ur tidningarnas notiser, minnesord, minnesverser och annonser till några behårt men konsekvent och vettigt förkortade rader om varje individ.

De innehåller allt efter möjlighet: namn, yrke, döds- eller begravningsdag, dödsort, ålder eller födelsedag, sörjande anförvanter och, vad som är väsentligt, anger källa i form av tidningsnummer. Detta förses med asterisk om notisen är särskilt intressant. Ibland kostar utgivaren på sig ett litet citat eller hänvisar till att ytterligare uppgifter finns om bouppteckningskallelse eller liknande.

Säkerligen innehåller dessa listor ett flertal svenskar, men det likartade namnskicket i Norge och Sverige gör det många gånger svårt att skilja ut ev. svenskfödda. Ibland har direkt angivits att vederbörande är född eller död i Sverige men troligen är det endast i undantagsfall. En Johan Jacob Holm, † 1824 i Trondheim, eller en Johan Holmberg, † 1791 där, kan mycket väl var av svensk härkomst. Johan Lorentz Rehn "en svensk Student" som efter åtskilliga resor i Norge bosatte sig på gården Moldjord i Beiarn († före 24 juni 1819) efterlämnade hustru och flera omyndiga barn, medan trädgårdsmästaren Johan Erik Norman († på gården Bråg på Ringerike 11 april 1817) dog ogift efter att i flera år ha arbetat hos Ankers på Bog-

stad. Att Erik Eriksen Opsahl "ridande jeger vid Akershusiske jegerkorps" dog i Stockholm på nyåret 1821 kanske var en tillfällighet men nog ger hans namn svenska associationer. I ganska tät följd kan man också läsa om att Jonas Lindmark, ungarl från Norrbottens län i Sverige dog före 20 sept. 1833, att "skredderfrimester" Jan Magnus Lindqvist, f. i Sverige, dog i Fredrikshald våren 1836 och som arvingar efterlämnade en "Pige, og dennes med ham avlede uægte Barn" och att "Linnæa?" Linné, dotter av "Sveriges store naturkyndige" (cit. hos utg.) Carl v. Linné begravdes i Uppsala 5 april 1839 (det gäller Lovisa v. Linné som dog 90-årig). Vid bläddrande i böckerna har jag bl. a. också återfunnit notiser om norske ståthållaren greve Carl Mörnerns död 1821 och om greve C. G. Löwenhielms död 1839 ("Wermlands rigeste Possessionat, ... den største Original i Provindsen i Henseende til sit Ydre").

B. L.-K.

Musikaliska akademiens matrikel

Kungl. Musikaliska Akademien. Matrikel 1771—1971 (Strängnäs 1971, 286 s.) har utkommit till akademiens 200-årsjubileum. Utgivare är Gustaf Hilleström.

Matrikeln innehåller biografiska uppgifter om förste ledamöter (kungliga personer), svenska ledamöter, utländska ledamöter, svenska associéer, utländska associéer, agréer, presidens och vice presidens, tjänstemän och innehavare av medaljen för tonkonstens främjande. Inte så få personer har flyttats mellan ovan angivna grupper. De har då biograferats två gånger, oftast — men inte alltid — lika på båda ställena.

Biografierna är i regel ganska kortfattade. Utg. har lagt ner stor möda på att få fram födelse- och dödsdata. I fråga om utländska ledamöter har födelse- och dödsort medtagits. Det är att beklaga att så inte skett med de svenska medlemmarna, varigenom data i dessa fall blivit otillräckliga. Födelse- och dödsorter hade även här varit angelägna då akademiens medlemmar lokalt företer stor spridning och många av dem inte torde återfinnas i annan matrikel litteratur.

När Bengt Hildebrand 1954 publicerade Matrikel över ledamöter av Kungl. Vitterhetsakademien och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1753—

1953, införde han bibliografiska uppgifter ur litteraturen och notiser om vederbörandes "papper", varmed han avsåg vederbörandes eget arkiv till större eller mindre del. Också Hilleström har i sitt arbete strävat efter att ta med sådana uppgifter. Jag har inte granskat med vilken fullständighet och konsekvens som han meddelat litteraturuppgifterna. Beträffande Henric Nicander kunde han dock ha hänvisat till S. Lindroth, Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia 1739—1818, beträffande Anders Borg till G. Hellström, Stockholms stads herdaminne, och beträffande G. C. F. Löwenhielm till Sven Klemmings biografi 1956. Hänvisningen under nr 125 bland svenska ledamöter Erik Gaeverberg bör rättas från E. Thor-deman till E. Thorman.

Beträffande hänvisningarna till "papper" ställer jag mig skeptisk till Hilleströms metod. Han har inte i likhet med Hildebrand äsyftat enbart vederbörandes eget arkiv utan laborerat ganska diffust med hänvisningar till handskriftsuppgifter över huvud, aldrig dock med angivande av detaljreferens var i den åberopade institutionen de finns. Att det om en viss person föreligger papper i Riksarkivet utan närmare hänvisning ger ingenting åt en forskare, som går i Hilleströms spår. Dessutom kan observeras att han förbisett att det finns arkiv — i egentlig mening alltså — efter G. F. Smerling, P. A. Fröst, E. W. af Edholm och J. Sjöberg i stadsarkivet i Stockholm.

Till slut några detaljerinringar. Hilleström har bemödat sig att redovisa ledamotskap av andra akademier. Därvid kunde påpekats, att Henrik Engmark, J. O. Wallin, F. M. Franzén och J. J. Hed-rén var medlemmar av Krigsvetenskapsakademien. C. A. Sjöcrona blev fil. dr 1859 och jur. hedersdoktor 1907.

Det anges i förordet att Musikaliska akademiens matrikel arbetats fram under tidsnöd. Det är mot denna bakgrund man får se de brister som ovan påtalats. Som slutomdöme måste konstateras, att matrikeln har ett stort värde för den personhistoriska forskningen.

B Bé

Tidig svensk emigration till Nordamerika

Under rubriken "Källmaterial till emigrationsforskning" har Ulf Beijbom i Historisk tidskrift 1969 (s. 251—256) på ett mångsidigt och förträffligt sätt presenterat

Nils William Olssons *Swedish passenger arrivals in New York 1820—1850* (Acta Bibliothecæ regiae Stockholmiensis, VI, 1967; XX+392 s.; ill.). Här blir bara fråga om att ytterligare exemplifiera och poängtera bokens stora person- och släkthistoriska intresse.

Alla i passagerarlistorna, som av de amerikanska myndigheterna klassificerats som svenskar, har medtagits i kronologisk ordning, skepp för skepp, alltefter-som de anlänt till New York. På samma eller angränsande sida har sedan så många som det genom intensiv forskning varit möjligt att identifiera presenterats genom notapparat. Bara fastställandet av de korrekta namnformerna ur de ofta kryptiska varianterna är en bragd. Personregistret måste ha vållat oändligt huvudbry men har fått — om man håller de engelskspråkiga reglerna i minnet — en väl fungerande lösning. Mot periodens slut är det ju till övervägande del fråga om svensk landsbefolkning utan egentliga släktnamn och med rader av småbarn. Frikostiga hänvisningar och fasta placeringsprinciper har lett till en uppställning, där ingen borttappats. Det rör sig om över 4 000 passagerare och ett stort antal därutöver, med särskild stilsort markerade, i not-apparaten nämnda anförvanter. Dr Nils William Olsson, känd svensk-amerikan och personhistoriker, har lagt fram hela sitt stora vetande rakt upp och ner, utan några kommentarer och lämnat fältet fritt för emigrationsforskare, sociologer, personhistoriker, genealoger m. fl. att själva ösa ur det och botanisera i det.

Unnar man sig nöjet att närmare studera en och annan båtlast med denna märkliga svenska exportvara, så stiger många sammanhang fram — gemensamt ursprung, inbördes släktskap, likartade livsöden, fortsatt ödesgemenskap. Det är också lätt att föreställa sig, hur den långa och äventyrliga resan i sig måste ha verkat förenande. Den 16 aug. 1843 anlände briggen Svea till New York. Bland de 54 svenskarna var sergeanten Carl Edvard Abraham Reuterskiöld äldst, 50 år gammal, och rubricerad som lantbrukare. Med honom följde hans hustru och sju barn i andra giftet. Han hade en skilsmässa bakom sig. Familjen slog sig ned i Wisconsin liksom många andra av briggen Sveas passagerare och blev bosatt vid Lake Koshkonongs strand. Reuterskiölds gravsten i Busseyville, Wis., har följande

märkliga inskription: "ABRAHAM, Royal Family of Sweden".

Dottern Amalia Josephina Eugenia Maximiliana Reuterskiöld gifte sig efter några år med medpassageraren Carl Gustaf Hammarqvist, som slog sig ned som lantbrukare i samma trakt. Han var den förste svensk som valdes in i staten Wisconsin lagstiftande församling. Den unge studenten Thure Ludvig Theodor Kumlien (enl. skeppslistan "Krumelin"!) bosatte sig också i trakten av Koshkonong och kom efter att ha försökt sig på lantbruksarbete att ägna sig åt Wisconsinens fågelliv och blev en av de första ornitologerna i denna stat. Tre veckor efter det briggen Svea kommit i land gifte han sig med den jämgamla medpassageraren Margareta Christina Wallberg. Efter hennes död i Busseyville 1874 tog hennes tio år äldre syster Sophia Wallberg över ansvaret för det Kumlienska hushållet. Till samma lilla svenska koloni i Busseyville hörde medpassageraren Gustaf Mellberg, som rubriceras som Bachelor of Arts och hade varit lärare i Huskvarna. Han ägnade sig nu åt tobaksodling och fick kommunala förtroendeposter.

På Svea hade också medföljt Charlotta Magdalena Berg, gift med tjänstemannen Knut Hallström, som tidigare kommit till USA och där ändrat namn till Bengt Petersson. Han hade slagit sig ned i Pine Lake, Wis., Gustaf Unonius' svenska koloni. Med hustrun följde åtta barn i åldrarna 5—17. Hon levde länge och kallades i kolonin "mormor" Berg.

På briggen Wilhelmina från Gävle, som anlände till New York 21 sept. 1846, medföljde 120 svenska passagerare och av dem dog 22 på resan, en 86-årig kvinna och f. ö. barn, medan ett litet gossebarn föddes. Så gott som samtliga är lantbrukare och hantverkare från Hälsingland. De hör till Erik Jansarnas utvandring och många skulle slå sig ned i Bishop Hill. Det verkar ha varit en lång och svår överfart.

Bland de många intressanta människödena kan kanske ytterligare några nämnas. I juni 1822 anlände med briggen Neptune från Göteborg två svenska herrar (betitlade "gentlemen") med äventyrlig bakgrund. Den ene var färgaregesällen Nils Brygger (biograferad i SBL 6) från Visby, som blivit dömd som dubbelagent för Gustav IV Adolf och Karl XIV Johan. Den andre var Carl Fredrik Löfvist, en f. d. lantmätare som gjort sto-

ra skulder, en tid vistats utomlands men som man nu ville bli av med i Göteborg. Han hölls där inspärrad på hospital, men en förflyttning av honom antingen till fängelse eller till USA ansågs lämpligare. De båda gentlemanen reste alltså på statligt betalda biljetter.

Via Hamburg kom 1843 en herre benämnd uppsyningsman (overseer) som enbart kallas "Heebe". Nils William Olsson håller för troligt, att det är Gustaf Clemens Hebbe (SBL 18), den sköna och vittra Vendelas förrymde man, som avses. Riktigt passar resan inte tidsmässigt med övriga uppgifter om honom, men han är svår att få ett grepp om i alla avseenden.

Jenny Lind gjorde sitt första besök i USA 1850 (kom via Liverpool med ångfartyget Atlantic) och hade i sällskap sin sekreterare Josephine Ahmanson, den italienske barytonsångaren Giovanni Belletti, som var anställd vid stockholmsoperan, och den unge Joseph Maximilian Hjortsberg, en son till den kände skådespelaren Lars Hjortsberg. Han fungerade som Jenny Linds manager, men stannade sedan kvar i USA och slog sig ned i Chicago som järnvägsingenjör. Hans bror Lars Gustaf hade redan 1833 bosatt sig i New York, där han blev köpman och en av grundarna av The Swedish Society 1836.

B. L.-K.

Kvinnans röst och rätt

Till 50-årsminnet av riksdagsbeslutet om lika rösträtt och valbarhet för män och kvinnor 1919 utgavs under redaktion av Ruth Hamrin-Thorell, Ulla Lindström och Gunvor Stenberg boken *Kvinnors röst och rätt* (1969; Allm. Förlaget; 223 s.; ill.). Beslutet om jubileets firande kom så sent som i febr. 1969 och i nov. är företalet underskrivet. Trots brådskan har skriften blivit både fyllig och intressant.

Ett inledande kapitel, "Farhågor och förhoppningar före 1919", skildrar själva rösträttsrörelsen, i mycket ledd av liberala kvinnor som Ann-Margret Holmgren, Anna Whitlock, Ellen Hagen, även om rörelsen stod utanför partierna.

Det tyngsta kapitlet, "Vid valurnan och i riksdagen under femtio år", har sammanställts av Sven Ulric Palme och möjliggjorts genom stöd bl. a. av några av hans lärjungars förarbeten. Tabeller och material har tillhandahållits av Riksdagens

upplysningstjänst. Palme tar bl. a. upp frågan, varför kvinnorna, som bland de röstberättigade är i majoritet, är ett ringa fåtal inom det politiska ledarskiktet. Liberalen Bror Petréén skrev till Kerstin Hesselgren, ensam kvinna i Första kammaren 1922—34, som förklaring: "Männens egen framkomstönskan och partibundenheten synes vara stötestenar som ej går att få undan." Det är den välkända svårigheten att få kvinnor på valbar plats på röstsedlarna.

Givande procentuella jämförelser görs också mellan antalet kvinnor på departements- och högre förvaltningstjänster och antalet riksdagskvinnor. De låga siffrorna överensstämmer märkligt väl. Från början var kvinnorna givetvis utbildningsmässigt handikappade i karriären, men de låga siffrorna har fortsatt in i våra dagar, långt efter det utbildningsmöjligheterna likställts och behörighetslagen givit formell möjlighet till högre tjänster. Palme säger: "Varje studium av behörighetsdebatten, och verkligheten bakom den, ger klart besked om att 'männens egen framkomstönskan' haft avgörande betydelse härvidlag." En undersökning (gjord av Harriet Lundblad) om de 60 riksdagskvinnorna under perioden 1922—49 visar, att ett stort antal kom in i riksdagen vid efterträdarval (de stod från början inte på valbar plats) och att många kom in på platser som deras parti bara kunde räkna med vid mandatökning. Palme anser det oförtydligt, att antalet kvinnliga ledamöter i riksdagen rätt väl speglar könsrollsfördelningen i det svenska samhället.

Inom utskotten har kvinnliga riksdagsledamöter sällan fått presidieposter. Kerstin Hesselgren blev vice ordf. i andra lagutskottet, så småningom med Ruth Hamrin-Thorell som efterträdare. Ingrid Gärde Widemar satt under 1960-talet som ordf. i första lagutskottet och Elsa Johansson från Norrköping i det andra 1956. Nancy Eriksson har varit ordf. i allm. beredningsutskottet och t. ex. Hildur Nygren i ett tillfälligt utskott. Ellen Key uttryckte inför Kerstin Hesselgren sin besvikelse. Förhoppningarna hade varit stora och så märktes knappast den kvinnliga riksdagsinsatsen. Många gånger, anser Palme, har också i speciella kvinnofrågor partibundenheten gått före könet.

Ruth Hamrin-Thorell ser dock i sitt kapitel "Barriärer som revs" positivare på utvecklingen. Från början samarbetade

enligt henne kvinnorna över partigränserna. Kerstin Hesselgren är kanske det bästa exemplet på detta. Hennes grundsyn var liberal, hon hade en stark social reformvilja och hon ville inte inpassa sig i en partifälla. Kampen gällde kvinnans jämställdhet med mannen, och alltefter som detta krav slogs fast på det ena området efter det andra blev kvinnosammanhållningen mindre och partisolidariteten starkare. Med dråpliga exempel på manliga riksdagsledamöters inlägg skildrar Ruth Hamrin-Thorell fråga efter fråga, där så småningom en barriär revs. Behörighetslagens antagande (maj 1923) gav kvinnan rätt till statstjänst men mycket resonerande återstod: om rätten att bli domare, om tjänster inom landsstat och polisväsen, om gift kvinnas rätt till förvärvsarbete, om nattarbetsförbud, om pensionsåldern, om lika lön för lika arbete, om medförmyndarskap för barnen, om klockartjänster, om gymnastiklärartjänster vid samläroverk, om diplomat-tjänster, om prästtjänster osv. Ofta fick de kämpande kvinnorepresentanterna nöja sig med halvmesyror för att inte riskera uppskov med det lilla positiva som vunnits. Stora namn i dessa debatter har bl. a. varit Emilia Broomé († 1925; ej riksdagsledamot; ordf. i sakkunniga ang. kvinnas tillträde till statstjänst), Kerstin Hesselgren, Agda Östlund, Ebon Andersson, Ruth Hamrin-Thorell, Brita Elmén.

I avsnittet "Kvinnorna och de politiska partierna" skriver Nancy Eriksson om kvinnorna och det socialdemokratiska partiet, Ingrid Segerstedt Wiberg om folkpartiets kvinnor, Sonja Fredgarth om centerpartiets, Nils Carlshamre om "den konservativa rörelsens" och ej namngiven förf. om vänsterpartiet-kommunisternas.

Den stimulerande boken avslutas med en komplett porträttmatrikel över "Kvinnliga statsråd och riksdagsledamöter" för de 50 åren. Raden inleds av tolv kortare biografier över: Kerstin Hesselgren, Karin Kock, Elsa Johansson, Hildur Nygren, Ulla Lindström, Nancy Eriksson, Sigrid Ekendahl, Helga Sjöstrand, Ingrid Gärde Widemar, Alva Myrdal, Ruth Hamrin-Thorell och Camilla Odhnoff. Sedan följer 125 porträtt med kortfattade angivelser av födelse- och ev. dödsår, av partitillhörighet, riksdagsår, utskottstillhörighet, medverkan i utredningar m. m. De har uppställts efter invalår i riksdagen. Boken har ej personregister.

Kerstin Hesselgrens betydelsefulla roll bland pionjärerna för kvinnans röst och rätt har framgått av jubileumsskriften, som delvis kunnat stödja sig på *Boken om Kerstin Hesselgren* med underrubriken *En vänstudie*, utgiven 1968 (Norstedts; 188 s.; ill.; kr. 32: 50). De biografiska kapitlen har skrivits av Ruth Hamrin-Thorell.

Kerstin Hesselgren (1872—1962) efterlämnade ett rikt arkiv med brev, anteckningar och dagböcker. Den friska, humoristiska och stimulerande anda som denna "vänbok" förmedlar härstammar också ofta direkt ur källmaterialet. Hennes minnen från bruksläkarhemmet i Hofors, där hon växte upp, är övervägande ljusa. Fadern Gustaf Adolf Hesselgren var något av en social institution på trakten och modern Maria Wærn, syster till rektorn vid Statens högre lärarinneseminarium Leonard Wærn, var en duktig och gästfri humor för det stora doktorshemmet, där sex barn fostrades i hennes släkts frisinnade traditioner. Genom faderns yrke fick Kerstin tidigt kontakt med hjälpbehövande människor.

Efter en gedigen teoretisk och praktisk familjeflickutbildning i hemmet och ett tröttsamt, sjukligt år i schweizisk pension var hon helt klar över att hon inte ville förbli enbart hemmadotter. Hon tvekade att lägga ned tid på en studentexamen, när hon inte ansåg sig orka med eller klara av läkarstudier. Den mångsidigt praktiskt sociala utbildning hon fick var inte i förväg planerad men skulle göra henne märkligt väl skickad för hennes framtida — oanade — uppgifter. Hon genomgick en sjuksköterskekurs i Uppsala, följd av fältskärs-examen (den sista årskursen). När hon för en tid återvände till pappans sjukstuga i Hofors, hade hon klart för sig, att hon ville bli hälsovårdsapostel. Både utbildning och blivande anställning var dock högst problematiska. Hennes morbror Leonard ansåg, att ämnet hygien borde kombineras med huslig ekonomi. Så genomgick hon också en skolkökslärarinnekurs. Några studier vid Karolinska institutet blev inte av, men hon fortsatte sin hushållslärarytelse vid ett prussiskt väldrillat institut i Kassel. Från 1897 till 1906 var Kerstin Hesselgren föreståndarinna vid Hushållsskolan i Stockholm. På sparad lön och små stipendier från Fredrika Bremer-förbundet genomgick hon 1904—05 en treterminkurs i "Scientific

Instruction in Hygiene" vid Bedford College, London, avsedd för utbildning av bostads- och yrkesinspektriser. Hon fick också följa en engelsk yrkesinspektris på hennes impopulära uppdrag att kontrollera, att textilfabrikanter och andra levde efter de engelska skyddslagarna.

Hemkommen höll K. H. på darrande ben föredrag inför Läkarsällskapet om sina erfarenheter. År 1906 fick hon den ena av de två nyinrättade bostadsinspektörstjänsterna och hennes arbete skildras så: hon "inskränkte inte sin hälsomissionering till utrotande av fukt och löss. Hon strödde sina råd över spädbarn och diskbänk, över skolorna i farstun och dasset på bakgården, och detta med den förening av kraft och finkänslighet, som Hälsovårdsnämnden förutsatte av innehavaren av denna ömtaliga tjänst." Några år senare blev hon även skolköksinspektris. Efter tvekan åtog hon sig 1912 det nya yrkesinspektrissuppdraget.

Kapitlet "I politiken" har skrivits av Ingrid Gärde Widemar. Då K. H. till sin egen förvåning och utan att egentligen ha hållit något valtal hösten 1921 vid det första tillfälle kvinnor kunde få väljas till riksdagen "halkade in" i Första kammaren, var det på frisinnade röster från Göteborg med stöd av en del socialdemokratiska. Hon fick i riksdagen beteckningen "frisinnad vilde". Stort stöd hade hon liksom Elisabeth Tamm, som samtidigt invalts i Andra kammaren, av sin förankring i Frisinnade kvinnors riksförbund och framför allt i Fogelstadskretsen (bl. a. Honorine Hermelin, Ada Nilsson och Elin Wägner). Med stöd av den grundade hon den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad.

Som kungstanken i K. H:s politiska verksamhet anges "att utjämna klassmotsättningarna i alla avseenden". Vad hon främst kom att ägna sig åt var kvinnoproblem och sociala frågor — naturligt nog med utgångspunkt i de rika erfarenheterna som yrkesinspektris. K. H. omvaldes flera gånger till Första kammaren, och efter några års uppehåll invaldes hon i Andra kammaren, där hon satt till 1944, då hon var 72 år.

Kapitlet "Internationellt arbete" har skrivits av Alva Myrdal och Malin Bergman. År 1919 deltog K. H. som sakkunnig i Internationella Arbetsorganisationens (ILO) första konferens, och hon skulle sedan under 20- och 30-talen

inom den arbeta främst med skydds-
lagar för kvinnor och barn, dvs. med s. k.
”kvinnofrågor”, som hon ansåg var det-
samma som ”samlagsfrågor”. Inom ILO,
liksom inom NF, visade hon sig vara en
praktisk handlingsmänniska som snarare
lagade efter lägenheten än lade upp en
verklig kampanj för förbättringar. Som
kvinnosakskvinnna var hon egentligen inte
”professionell” utan tvingad av tids-
omständigheterna att syssla med kvinno-
frågor. Hon skulle säkert helst sett sig be-
friad från att tänka speciellt kvinnopoli-
tiskt och i stället velat få tänka rent so-
cialpolitiskt.

I det avslutande kapitlet om ”Männi-
skan Kerstin Hesselgren” (av Ruth Ham-
rin-Thorell) poängteras, att hennes djupa
sociala intressen och medkänsla för andra
människor var direkt sprungna ur hennes
religiositet. Det var hennes sociala sam-
vete som gjorde henne till politiker. På
äldre dar knöt hon en nära vänskap med
Nathanael Beskow. Hans praktiska kris-
tendom tilltalade henne.

En stimulerande bok om en levande
människa.

Ett tredje högklassigt arbete om den
svenska kvinnans frigörelsekamp kom
1969 med f. d. lektor Greta Wie-
selgrens *Den höga tröskeln. Kampen
för kvinnas rätt till ämbete* (Kvinnohisto-
riskt arkiv 7; 284 s.; ill.). Som den historik-
er hon är har förf. försett den grundliga
och utförliga framställningen med käll-
och litteraturförteckning och med nothän-
visningar, som meddelar små upplysande
presentationer av de agerande. Skildringen
ger en historisk återblick från och med
1870-talet, behandlar utförligt kampen på
alla fronter 1904—23 och avslutas med ett
kort kapitel som för fram till 1949, då be-
hörighetslagen kunde upphävas.

Den första kvinnliga filosofie kandida-
ten var märkligt nog en halvt anonym sa-
delmakardotter från Visby, Betty Petters-
son. Först 1873 beviljades kvinnliga stude-
rande examensrätt och i jan. 1875 tog
Betty Pettersson sin fil. kand. vid Uppsala
universitet. Hon blev sedan utan någon vi-
dare uppståndelse extralärare vid Ladu-
gårdslands läroverk (för gossar givetvis)
och dog redan 1885 i tuberkulos. Nummer
två var ingen mindre än Ellen Fries, in-
skrivnen i Uppsala 1877 och fil. dr i histo-
ria där 1883.

Antalet studentskor under 80- och 90-

talerna var lågt, deras framtid oviss. Vilka
tjänster stod öppna för dem? Skulle de
kunna skaffa sig en bärgning som möjlig-
gjorde studieskuldernas betalning? Det var
inom läkar- och läraryrkena den egentli-
ga kampen kom att stå om kvinnas behö-
righet för fullmaktstjänster. I denna seg-
dragna procedur, som tragglade sig fram
via skilda löneregleringskommittéer till
den egentliga behörighetskommittén
(”sakkunniga för utredande av frågan om
utsträckt behörighet för kvinnor att vinna
tillträde till statstjänst”), tog kvinnorepre-
sentanterna det oftast klokt och försiktigt.
Det gällde, att ej med obekväma rättfär-
dighetskrav skrämma det regerande mans-
sambället från rimliga reformer. All hän-
syn togs till löneresonemang om familje-
försörjning, tidsförlust på grund av värn-
plikt, ev. lägre pensionsålder för kvinnor
osv. För sin skildring har Greta Wiesel-
gren haft tillgång till Akademiskt bildade
kvinnors förenings (ABKF; nu Kvinnliga
akademikers förening) arkiv och dr Karo-
lina Widerströms papper.

Som en portalgestalt i sammanhanget
står docenten jur. dr Elsa Eschelsson, som
redan hösten efter sin disputation i Upp-
sala 1897 förordnades att upprätthålla
Ernst Tryggers undervisning i processrätt.
Hon blev den första svenska kvinna —
ryskan Sonja Kovalevsky innehade från
1884 en professur i matematik i Stock-
holm — som fick upprätthålla en profes-
sur. Redan våren 1898 började frågan om
hennes fortsatta förordnande att väcka
principiella problem. Hur skulle man
tolka § 28 Regeringsformen: ”Konungen
äger att i Statsrådet utnämna och beförda
infödde svenske män till alla de ämbeten
...”. Elsa Eschelsson var med vid bildan-
det av ABKF och dess ordförande 1904—
10. Behörighetsfrågans behandling och be-
lysning blev denna förenings stora insats.
Här återfinns en rad av kvinnorörelsens
främsta namn: Anna Ahlström, Hilma
Borelius, Anna Paues, Gulli Petrini, Adèle
Philipson, Anna Sörensen, Lydia Wahl-
ström m. fl. Elsa Eschelssons karriär var
från början anmärkningsvärd, men genom
den förföljelse och de orättvisor hon från
vissa håll utsattes för och genom hennes
tidiga död under oklara omständigheter
just i samband med kampen om en profes-
sur kom hon också att uppfattas som en
martyr för den rättfärdiga kvinnosaken.
Hennes död behandlas utförligt av förf.,
som anser det klart, att dödsorsaken varit

en för stor dos veronal, som hon trött och sjuk medvetet tagit. Hon var av pessimistisk läggning och kan ha fruktat en allvarlig leversjukdom.

Bland kvinnosakens pionjärer framträder ingalunda endast kvinnor. Lars Johan Hierta hade vid riksdagen 1856—58 motionerat om att kvinnor skulle kunna bli lärare i folkskolorna under den för riksdagen förledande argumenteringen, att lönerna var så låga. Lantbrukaren Carl Johan Svensén framträder redan 1859 i bondeståndet med en motion om kvinnors anställning vid post och telegraf (läglöneyrken) och skolor men också om allmän rätt för kvinnor att erhålla tjänster efter kompetens. Positiva förkämpar genom åren var bl. a. också: Knut Wicksell (av Gulli Petrini karakteriserad som "hopplöst före sin tid"), Ernst Trygger, Nils Edén och i behörighetsfrågans slutskede Assar Åkerman och Eliel Löfgren. Fridtjuv Berg ansågs av ABKF visserligen vara lyhörd för kvinnornas synpunkter men laborera med för snäv inriktning på folkskollärarkårens bästa. Det är nu lätt att anakronistiskt se på yttranden av allvarliga politiker som om det vore skämtsamheter. Förf. söker också tappert att vara förstående. Hela frågeställningen om kvinnan i offentlig tjänst var ny och erfarenheter obefintliga. Bland speciella motståndare till kvinnliga högre tjänster kan nämnas den konservativa lektorn J. Fr. Nyström, den socialdemokratiska läroverksadjunkten Olof Olsson och riksarkivarien Sam Clason.

De allmänna europeiska tendenserna efter första världskriget och den kvinnliga rösträtts genomförande påskyndade och underlättade frågans lösning. I den s. k. behörighetskommittén satt Emilia Broomé som ordförande och Mathilda Staël von Holstein som sekreterare. Det utredningsarbete som under åren gjorts av ABKF, främst av dess sekreterare Adèle Philipson kom här till direkt nytta. Kerstin Hesselgren och Elisabeth Tamm kunde nu också i respektive Första och Andra kammaren ge frågan kvinnostöd från riksdagsbänkarna.

Fortfarande är debatten om kvinnors röst och rätt inte avslutad. Lagar och förordningar är reviderade, men hur är det med tillämpningen?

Birgitta Lager-Kromnow

Adel eller inte?

Kalender över ointroducerad adels för-

ening 1970 (14:e årg.; 1970; 586 s.; ill.) har redigerats av Leif Pålhlsson. Den närmast föregående, årgång 13 för 1967, utgavs av Leif Pålhlsson och Johan von Sydow tillsammans.

I likhet med flera recensenter av tidigare årgångar ställde sig H. Gillingstam i sin recension av 1964 års kalender i PHT 1964, s. 238—240, starkt kritisk till släkterurvalet. Enligt honom skulle endast fyra av de här upptagna sextiofyra släkterna göra skäl för benämningen ointroducerad svensk adel.

I 1967 års årgång sägs i förordet klart ifrån, att kalendern upptar släkter av fyra olika kategorier: 1) släkter som härstammar från andra länder, där de har eller har haft adlig värdighet (den största gruppen), 2) släkter av svenskt ursprung och ännu i Sverige bosatta, som fått utländskt adelskap, 3) ett fåtal ätter som erhållit svenskt adelskap men inte introducerats på svenska riddarhuset, 4) "ett mindre antal vapenförande patriciersläkter, vilkas eventuella adelskap ej kunnat beläggas". Angående den fjärde kategorien har Pålhlsson i sitt förord 1970 uttryckt saken så här: "Slutligen kvarstår övergångsvis i kalendern ett antal ofrälse släkter, vilka i brist på tidigare utredningar vid dessa kalendersvitors uppläggning vid sekelskiftet allmänt betraktades såsom adliga."

Följer man upp de "dubiösa" släkterna i 1970 års kalender framgår att Pålhlsson konsekvent rensat bort tveivelaktiga resonemang i ingresserna, vilket f. ö. tog sin början redan i 1967 års årgång. De har också utökats med rikliga litteraturanvisningar. Goda exempel på sådana rensningar är ingresserna till släkterna Ouchterlony och Seaton, där ännu 1967 "urgammal" resp. gammal skotsk adlig härkomst angavs, men där 1970 klart sägs ifrån, att släktsambandet är obestyrkt.

De medtagna släkternas antal är nu uppe i åttiofem (mot sjuttiofyra 1967). De i äkta mening ointroducerade har ytterligare minskat genom att adliga ätterna von Braun och Gentschein nov. 1967 beviljats introduktion på riddarhuset. De tretton nytillkomna släkterna är: von Ahlefeld, von Bredow, von der Esch, von Freytag-Loringhoven, von Friedrichs, Hackman, von Hackwitz (Haugwitz), von Knorring, von Königsegg, von Leithner, von Malortie, von Rennenkampf och von Rosen (från Pommern). Av dessa har slakten von Knorring fått en fyllig pre-

sentation, delvis tack vare Pontus Möllers forskningar.

Påhlsson har eftersträvat konsekvens och följer fasta principer utan kompromissande hänsyn. Kalendern ger ett mycket tillförlitligt intryck. Den har flera goda register. — Hur det än må vara med adelskapet i svensk vedertagen mening för de redovisade släkterna, så fyller kalendern väl sin plats som utmärkt pressmatrikel för en rad välkända familjer.

B. L.-K.

Ny prästmatrikel

Biografisk matrikel över Svenska kyrkans prästerskap 1970. På svenska prästförbundets uppdrag redigerad av Ivar Hylander (Lund 1971; 687 s.) tillägnas minnet av boktryckaren i Lund Håkan Theodor Ohlsson.

Denne utgav 1901 den första biografiska prästmatrikel som omfattade hela svenska prästerskapet. Nya upplagor redigerades av Ohlsson 1914 och 1934 med tillhörande supplement. Efter det 37-åriga uppehållet i utgivningen är biskop emeritus Ivar Hylanders nya matrikel synnerligen välkommen. Tyvärr — men med tanke på arbetsinsatsen rimligt nog — finns ej någon motsvarighet till Ohlssons supplement för den mellanliggande tiden. Genom att pensionerade tas med liksom de som avlidit efter årsskiftet 1967/68 blir utgivningsuppehållet ej fullt så kännbart. Uppställning (så när som på typografisk modernisering) och urval följer i stort sett samma principer som tidigare. Lekmän i stiftsstyrelserna och ledamöter (även suppleanter) i domkapiteln har liksom förut medtagits. De en gång prästvigda får vara med i matrikeln, även om de övergått till t. ex. läraryrket.

Förutom uppgifter om föräldrar och giftermål lämnas data om barnen, deras yrken och ev. giften (som en nyhet även sönerns giften). Mer än 4 300 biografier ingår, men på varje särskild biograferad tillkommer i genomsnitt kanske ytterligare åtta namn: föräldrarnas, hustruns, hustruns föräldrars, två barns, och t. ex. en svärsons, dvs. ca 34 000 namn. Alldeles uppenbart är, att denna yrkeskår har en mycket hög giftermålsfrekvens och som det vill synas också ett högt medeltal barn per familj. När prästfruarnas yrken står utsatta, rör det sig påfallande ofta om lärare eller sjuksköterskor. Materialet måste med moderna datametoder kunna lämna

intressanta sociologiska upplysningar.

Den förnämliga matrikeln avslutas med två register: först präster och lekmän, sedan hustrur. De fåtaliga gifta kvinnliga prästerna har inte ställt till med något nämnvärt registertrassel. I allmänhet bär de ju mannens efternamn. Ett enda undantag har vid hastig överblick kunnat konstateras (Almberg) med avvikande namn på maken. Han finns inte med bland "Hustrur" men en hänvisning har insatts bland prästerna från hans namn till hennes! Register saknas beklagligtvis helt för föräldrar, barn och deras makar.

Biskop Hylanders blygsamma önskan i förordet, att arbetet skall bli till nytta "för framtida personhistorisk forskning och till någon glädje för medlemmarna av den kår, som saken närmast gäller", lär gå i rik uppfyllelse.

B. L.-K.

Släktforskning för alla

Med titeln på sin handbok *Släktforskning för alla* (1971; Ica förlaget, Västerås; 134 s.; ill.) har överste Börje Furtenbach markerat sin också i förordet deklarerade avsikt att ge ut en vägledning för amatörer. Han har som mångårig ordförande (1957—73) i den under hans tid snabbt växande Genealogiska föreningen, som tränad kursledare i släktforskning och som avancerad privat släktforskare stor erfarenhet inom området och dessutom ett utpräglat pedagogiskt handlag. Resultatet har också blivit en mycket praktisk och instruktiv hobbybok i ordets bästa bemärkelse.

Furtenbachs framställning bör bli ett ovärderligt stöd för den blivande forskaren. Förutom vinkar och tips innehåller boken en gedigen kunskap inom det stora forskningsfältet och ett väl avvägt omdöme i känsliga frågor. Hans riktlinjer (s. 36) för upptagande av trolovningsbarn, adoptivbarn och utomäktenskapliga barn i publicerade släktutredningar är klara och vettiga. Det lilla avslutande rådet: "Om det bedöms absolut nödvändigt kan man *förtiga* ett visst förhållande, vilket är långt bättre än att framställa det på orätt sätt" är nog så sant som det är sagt. Varningen för förhastade slutsatser rörande arvsanlag (s. 103) och uppmaningen att inte enbart jaga anor utan hellre söka klarlägga personliga livsöden (s. 119) är viktiga och riktiga.

Hur mycket hänvisningar till litteratur

som skall göras är naturligtvis en smak-sak, men eftersom det är all anledning förmoda att Furtenbachs handbok kommer att uppleva många upplagor, kan bl. a. följande påpekas: Bland "Allmänna uppslagsverk" pryder allttjämt Svenska män och kvinnor sin plats, eftersom Svenskt biografiskt lexikon inte kan beräknas bli färdigt på åtskilliga år. J. Wretmans Släktvetenskapen (1924) bör ej tas med som handbok, det kan vara sant, men hans hänvisningar från släktnamn till genealogiska verk och matriklar är ofta "matnyttiga". Litteratur under rubriken "Verk rörande yrken m. m." måste givetvis endast bli summarisk. Den gör på mig dock intryck av att vara en allmän redovisning av Sven Ågrens kategorier med några spridda konkretiseringar och få nya arbeten upptagna. Vad har hänt vid redovisningen av Sveriges läkarehistoria? Bruzelius och Widstrands serier "omspänner" ingalunda tiden från 1500-talet. Svenskt konstnärslexikon utkom 1952—67. Serien Svenska folkrörelser borde tas med, t. ex. under rubriken "Missionärer och predikanter". På något ställe i boken borde också Ella Heckschers, kanske något svårtillgängligare men dock så spridda, handledning i Släktforskning, avsedd just för amatörer, nämnas, i varje fall i samband med förteckningen över större handskriftssamlingar (s. 126 f.). Hennes lista hade sina fel och har här kompletterats och rättats, men stommen är dock densamma.

Som representant för Personhistoriska samfundet, "det äldsta och mest akademiska av svenska genealogiska samlingslutningar" (s. 107), vill jag bara helt marginellt påpeka, att huvudsyftet för detta samfund är vetenskapligt tillfredsställande behandling av svensk personhistoria och släkthistoria, att något generalregister över uppsatser i Personhistorisk tidskrift tyvärr inte finns upprättat och att samarbetningen av årgångarnas personregister ej förts fram längre än till 1960. Som mångårig redaktör för tidskriften skulle jag också satt värde på ett litet omnämnande av de årliga tidskriftsöversikterna som ju täcker åtskilligt lokal- och yrkeshistoriskt person- och släktstoff. Via de nämnda årsregistren nås ju dock också dessa namn.

Birgitta Lager-Kromnow

Västsvensk genealogi och personhistoria

I samband med sitt 25-årsjubileum har Västra Sveriges genealogiska förening ut-

givit uppsatssamlingen, *Västsvensk genealogi och personhistoria* (Vänersborg 1972; 244 s.). Boken har ett mycket skiftande innehåll.

Ingemar Hasselgrén har undersökt konstsammlaren Gustaf Adolf Sparres släkt och familjekrets. Genom sin släkt på modernet, Sahlgren, kom han i besittning av det Sahlgrenska huset, som på sin tid ansågs vara det mest påkostade i landet. I sitt slott, Kulla-Gunnarstorp, förvarade han en stor konstsamling. Fadern Rutger Sparre blev direktör i Ostindiska kompaniet. Till familjens släktingar och vänner hörde Carl Hårleman, C. A. Ehrensverd och A. J. von Höpken.

Olle Hjern har studerat den swedenborgska kretsen i Göteborg. Göteborg var under 1700-talet en stad med internationell prägel, och öppenheten för annorlunda religiöst tänkande var stor. Kring köpmannen och bankdirektören Peter Hammarberg bildades en krets, som studerade Swedenborgs skrifter. Till kretsen slöt sig superkargören G. F. Beyer, handelsmännen bröderna Olof och Sven Wenngren, borgmästaren David Petterson, Ostindiska kompaniets ledare Niklas Sahlgren och hans måg August Alströmer. Mest kända i kretsen blev lektorerna Johan Rosén och G. A. Beyer, vilka båda var ivriga föreläsare för Swedenborgs läror.

Ragnar Härnelius berättar i uppsatsen "En bonderiksdagsman från frihetstiden" om Anders Persson i Essunga, som med stor nit gjorde sin egen gård till en mönstergård och organiserade jordinnehavet i Essunga by. Han blev vald till riksdagsman och visade sig också duglig som sådan. Som bevis på att han var en förgångsman inom jordbruket blev han utnämnd till "underlanthushållare." Men tiden gick ifrån Anders Persson. Barnen övertog gården, och han avled 1798 utan annan tillgång än en ko och den växande grödan på undantagshemmanet.

Tre bruksägargenerationer av släkten Juel skildras av Nils Juel. Jakob Juel flydde 1784 från Norge, bosatte sig i Fredros och köpte järnbruken i Fredros, Treskog, Rexed och Sälboda. För att hålla rörelsen i gång var han tvungen att ta upp lån. Alla hans tillgångar låg bundna i bruket och han fick gå en svår ekonomisk balansgång för att få bruksdriften att löna sig. Efter Jakob Juels död såldes bruket, men hans son major Hans Juel anlade ett stångjärnsverk vid Koppomsforsen. Bru-

ket vid Koppom övertogs sedan av tvilling-
sönerna Carl Axel och Hans Oscar.
De hade ständiga bekymmer att skaffa
kontanter till driften och priset på stång-
järn var mycket växlande. Hans Oscar
och Carl Axel Juel avled båda 1881 och
därmed avslutades den juelska brukstradi-
tionen.

I övrigt innehåller skriften bl. a. en
uppsats av J. A. Nordström om släkten
Månesköld i Bohuslän, anteckningar om
tjänstemän och småborgare i 1700-talets
Göteborg av Folke Reyde, en utredning
av Gösta Roempke om släkten Roempkes
förbindelser med ostindiska kompaniet.
Erik T:son Ugglå berättar om den kortli-
vade släkten von Stahl och Olga Dahl om
Uddevallasläkten Bratt omkr. år 1700.
Miles von Wachenfelt har studerat släkt-
tavlan i en Karl XII:s bibel, förvarad i
Segerstads kyrka. Släkttavlan upptar apo-
tekar- och läkarfamiljer i Göteborg
1718—1840. Släktnamnen är: Treutiger,
Schwartz, Ermersch, Meister och Sasse.
Hur bibeln kommit i Segerstads kyrkas
ägo är fortfarande okänt. — Till boken
hör ett mycket omsorgsfullt personregis-
ter.

Barbro Schaffer

Finländska handskriftssamlingar

*Samkatalog över handskriftssamlingar i
vetenskapliga bibliotek i Finland (Suomen
tieteellinen kirjastojen käsikirjoitusko-
oelmien yhteisluettelo) ingår i Helsing-*

fors universitetsbiblioteks stencilserie som
nr 4 (Hfors 1971). — Den omfattar större
handskriftsenheter från femton bibliotek,
vari ingår också de båda litteratursällska-
pens (Finska litt:sällsk., Svenska litt:sällsk.
i Finland). I förordet påpekas, att en sam-
katalog över privatarkiv i Finland har
uppgjorts i mitten av 1950-talet på för-
anstaltande av Kommittén för privatarkiv.
I dess kartotek har förtecknats samlingar i
de officiella *arkiven* samt även sådana i
privat ägo, medan bibliotekens hand-
skriftssamlingar endast medtagits i be-
gränsad utsträckning.

I här föreliggande samkatalog över bib-
liotekens samlingar har ca 1 100 samling-
ar förtecknats, till övervägande del be-
fintliga i Helsingfors universitetsbibliotek
(448), Åbo akademis bibliotek (262) och i
de båda litteratursällskapens ägo
(229+81). Förteckningen, som uppställts
främst i en alfabetisk serie tar till helt
övervägande del upp person- och släkt-
samlingar. Varje namn har försetts med
identifikation, födelse- och dödsår, yrke
eller verksamhetsområde. Samlingens typ,
storlek, tillgänglighet osv. karakteriseras
kortfattat på endera finska eller svenska.
Ett särskilt släktregister hänvisar till sam-
bandet mellan olika samlingar.

Många svenska namn förekommer gi-
vetvis och förteckningen har stort värde
för svensk-finsk släktforskning.

B. L.-K.

Tidskriftsöversikt

Blekingeboken 1970. Antikvarie Gun Wilstadius ger ägarlängd till ön och gården Verkö i Karlskrona skärgård från 1670-talet (förste ägare amiral Werner von Rosenfelt, inköpt 1716 av rådman Anders Ebbeltoft, vars sonson överste Peter Andreas Ebbeltoft adlades Psilanderhielm; ägare i modern tid ättlingar på kvinnolinjen av familjen Nissen). — Hon presenterar också fyra 1700-talsporträtt i Blekinge museum föreställande medlemmar av "Släkten du Bordieu i Karlskrona".

I årsboken 1971 ger Gun Wilstadius en bildkrönika av "Fågelmara gård", också den nära Karlskrona, och nämner dess ägare från 1600-talets slut (bl. a. kaptan Erik Spaak, medlemmar av familjen Emmers, på 1700-talet amiral Erik Arvid Sparre). — Eva Kjerström-Sjölin har noga analyserat och förtecknat bonadsmålningar gjorda av torparen Sven Nilsson i Härnäs kallad "Trane-Sven", verksam 1820-tal till 50-tal. Han var känd också som kistmålare och mönstertecknare. — Gun Wilstadius tar upp exempel på "Några kistplåtar i Blekinge museum", där ett drygt 50-tal förvaras. Bland dessa har sex stycken graverats av regementsmusikern Johan Fredrik Heland.

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1971 innehåller som brukligt en rad lättlästa, korta uppsatser med anknytning till Bromma i nutid och förfluten tid. Roland Odlander redovisar i samband med den senaste restaureringen av Bromma kyrka några äldre ombyggnader. Kyrkans nuvarande huvudkor var förut gravkor för friherre Gabriel Stierncrona och hans ätt. Urban Hiärnes ätt har gravkor i anslutning till den medeltida sakristian. När det gamla vapenhuset revs 1694, uppfördes på dess grund gravkor för kanslirådet Baltzar Ehrenstolpe till Ängby. Då detta i början av 1800-talet var helt förfallet, revs det i sin tur 1818. — Herman Stolpe presenterar under rubriken "Konstnären Eric Palmquist — smålänningen som blev Brommabo" den kände bokillustratören och tecknaren.

Årsskriften 1972. Ett avsnitt återges ur borgmästare Carl Lindhagens memoarer, där han berättar om sitt inköp 1914 av en villa i Äppelviken. — Med Ingvar Anderssons minnesteckning över Franz Berwald (1970) som utgångspunkt sammanställer Herman Stolpe uppgifter om Sandviks glasbruk i Bromma. Berwald var en kort tid dess disponent.

Fataburen, Nordiska museets och Skansens årsbok 1971 har som tema barnets värld med intressanta men ej personhistoriskt inriktade uppsatser.

Fornvårdaren X:4 (1970), utgiven av Föreningen Heimbygda i Östersund genom däv. landsantikvarien Göran Rosander. Förutom intressanta uppsatser om jämtlandsdialekter och om Jämtlands läns äldsta trähus det s. k. "Bönhuset" i Bodsjö innehåller häftet en redogörelse för "Jemtlands grense mot Herjedalen i samisk lys" av Knut Bergsland, där de båda landshövdingarna från 1640-talet i de kortvariga Hudiksvalls respektive Härnösands län Ivar Nilsson (Natt och Dag) och Hans Strijk skymtar. — Göte Edströms uppsats "Strödda anteckningar om 'Herdelifwet' i Jemtland" bygger på brevväxlingen mellan fornforskaren Richard Dybeck och den tidigt avlidne jämtlänningen magister Oscar Meijerberg, och avser material till Dybecks utgåva "Svenska vallvisor och hornlåtar" (1846). — En innehållsförteckning avslutar med föreliggande häfte band X (1956—70).

Fornvännen 1970. Evald Gustafsson påvisar i uppsatsen "Anders Larsson — vår tienere och byggemästare på Cronebergh", att de tidigare vasaregenternas betrodde byggnadsledare Anders Larsson Målare ej kan vara identisk med den vid Kronobergs slotts restaurering verksamme med samma namn. Denne var av allt att döma en borgare och kyrkobyggare från Kalmar som begrovs i Växjö 1586. När den kände Anders (Larsson) Målare dog, är alltså obekant. — Fd. arkivrådet Robert Swedlund har utrett Antikvarisk-topografiska arkivets (ATA) speciella struktur. Det utgör gemensamt arkiv för Vitterhetsakademien, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum med socken- och stadsdosserier som huvudserie. Rader av akter passar givetvis inte in i detta schema, utan har ordnats efter andra grunder. Bland enskilda arkiv märks exempelvis hand-

lingar rörande Per, Nils och Abraham Brahe, C. G. Brunius, N. G. Djurklou, R. Dybeck, P. E. C. Eckhoff, J. Hadorph, Bror Emil Hildebrand, Hans Hildebrand, O. Janse och O. Montelius samt Stafsäterarkivet och Götiska förbundets arkiv. En nekrolog över Vitterhetsakademiens korresponderande ledamot den intresserade numismatikern överstelöjtnant Georg de Laval har skrivits av Nils Ludvig Rasmusson.

Årgång 1971. Rune Norberg recenserar och tar delvis avstånd från resultatet av E. Moltkes avhandling "Bernt Notkes altartavle i Århus domkirke og Tallintavlen", 1—2 (Köpenhamn 1970). Den som senmedeltidens bildhuggargeni kände Notke omvärderas helt av Moltke, som anser honom vara en målare, vars verk man ej känner, och f. ö. företagare inom konstbranschen. — Apropå Eyvind Unnerbäck's arbete "Welsche Giebel" (1971) tar Rikard Holmberg upp bl. a. den nyss nämnde vasaarkitekten Anders Målares byggnadshistoriska roll. — Sten Karling recenserar Gösta Selling "Esplanadsystemet och Albert Lindhagen. Stadsplanering i Stockholm åren 1857—1887" (Monografier utg. av Stockholms kommunalförvaltning 1970).

Forum navale. Skrifter utg. av Sjöhistoriska samfundet, nr 25, 1970. Årgången omfattar uteslutande en utförlig och med skeppstabeller försedd utredning av Lars O. Berg med titeln "Karolinsk flotta. Studier och tabeller". Den har tillkommit i samband med arbetet på del 2 av Amiralitetsskollegiets historia och bygger främst på kollegiets arkiv i KrA. Arkivrådet Einar Wendts efterlämnade anteckningar har varit till stöd för arbetet. Karl XII:s flotta har länge varit ett debattobjekt för historikerna. Genom denna sakrika framställning bör diskussionsmaterialet vara betydligt pålitligare. Som väntat var penningbristen det största kruset. Nybyggnaderna kom snart att koncentreras på mindre fartyg och galärer. I den rad högre sjöofficerare och ämbetsmän som passerar revy bör främst nämnas amiralgeneralen Hans Wachtmeister och den inte alltid lyckosamme skeppsbyggmästaren Charles Sheldon.

Nr 26, 1971, inleds med en minnesteckning över initiativtagaren till Sjöhistoriska samfundet amiral Otto Lybeck med anledning av 100-årsminnet av hans födelse. —

Christoffer H. Ericsson skildrar i "Porkala udde och Barösund år 1789" en av sjöhistorikerna tämligen förbisedd episod från det rysk-svenska sjökriget 1788—90. Ny belysning ges av bataljonpredikanten vid galärflottan Anders Vinbergs "Dag-Bok" (utg. 1967 av Bo Lagercrantz och Hans Eklund). Ledare av de måttligt framgångsrika svenska operationerna i området aug.—okt. 1789 var landshövdingen friherre Salomon Mauritz von Rajalin, generaladjutant vid flottorna och generalmajor.

Gamla latinare årsbok 1970 innehåller bl. a. två något utförligare nekrologer: över adjunkten i matematik och fysik vid Högre latinläroverket i Göteborg Gunnar Widell (av Sven Em. Ohlon) och universitetsbokhandlaren Thure Eckerstein (av Ebbe Hagard). "Korta data" ges om ytterligare 30 avlidna Gamla latinare, utförligast om rådman Sture Bergsten, professor Gösta Glimstedt, läroverksadjunkten och kuplettörförfattaren Carl Gustaf Hulthe och rektorn vid Trollhättans läroverk Claës Wessberg.

Årsboken 1971. Anders Block söker tillrättalägga tidigare skildringar av den originelle kristendomslektorn Axel Emanuel Friedlander, och Sven Colliander återger början av forskningsresanden, orientalisten och kyrkoherden Jacob Berggrens (f. 1790) självbiografi. — Nekrologer ingår över lektorn Josua Mjöberg och polismästaren Gillis Kleberg. — Under "Korta data" upptas 55 nekrologer över Gamla latinare, bl. a. över prostarna Herder Block, Gunnar Malmström och Erik Petzäll, överläkaren Alf Gullbring, rektorn vid Konstfackskolan i Stockholm Åke Stavenow och två av stiftarna av Sveriges religiösa reformförbund, kyrkoherden Douglas Edenholm och rektorn Karl-Gunnar Fredén.

Genos 1970 återger först Ragnar Mannils föredrag inför Genealogiska samfundet i Finland våren 1970 "Till professor Wolldemar Beckmans 100-årsminne". — Aarno Tertti lämnar (på finska) en framställning i tabellform om Nyen-släkten Hertz. — Pentti J. Voipio utreder (på finska) släkten Relanders ursprung. — Georg Luther och Uolevi Asikainen reviderar med nya tabeller Sukkirjas utredning om den "karelska" släkten Aschan

(Asikainen), som härstammar från korpralen vid Viborgs läns infanteriregemente Lars Asikainen, bosatt i Jokkas. — Prästsläkten Wanaeus från Orivesi utredes, likaledes i tabellform, av Love Kurtén. — Släkttabeller med inledande kommentar publiceras också över släkten Mellenius av Ilse Johnsson och Yrjö Blomstedt (på finska) och över Helsingfors-släkten Lindroos av Ingeborg Dyhr Sylvin. — Nekrologer ingår över genealogen Harry Walli och samfundets f. d. skattmästare kamreren Arne Ekman, även han genealog. — Under avdelningen Meddelanden behandlas bl. a. "Åtten Teetgrens stamfäder" av Georg Luther, en borttappad gren av släkten Lagus av ättlingen Hans Landgren och vallonsläktnamn i Finland av Jarl Pousar.

1971. Otto Mainen ger (på finska) tabeller och inledande kommentar över släkten Swahn och Henrik Falck dito över "Släkten Falck från Sibbo". — Genealogia Sursilliana rediviva (nyutgåva 1971) presenteras (på finska) av Georg Luther. — Ole Gripenberg ger några intressanta exempel på "Klädseln som hjälpmedel vid identifiering av porträtt". — Yrjö Blomstedt knyter samman vicepastorn Axel Laurell och kronofogden Axel Laurell till samma släkt (de var troligen kusiner) med härstamning från stamgården Laurila (på finska; kort svensk resumé). — Tabellframställning av "Släkten Kynberg" meddelas av Jarl Pousar. — Bengt Utterström redogör för "Finlandsgrenen av släkten Wählberg och dess härstamning" (även tabeller). — Pentti J. Voipio lämnar (på finska) tabellframställning över släkten Relander och Robert Estlander dito över den nyländska släkten Rosenberg. — Under rubriken Meddelanden reviderar Love Kurtén uppgifter om sin släkts ursprung, och Werner W:son Wickström lämnar "En rättelse till Lojo-släkten Forsmans genealogi".

Gotländskt arkiv. Meddelanden från Föreningen Gotlands fornvänner 1970. L. G. Biörkman berättar om egendomen Länna utanför Visby, som först anlades med park och paviljonger av borgmästaren Peter Herman (Biörkman kallar honom felaktigt Henrik) Grewesmühl. Bland senare ägare kan nämnas handlanden Christian Adolf Engeström och konsul Lars Niclas Enequist. Bland prominenta gäster märks prinsessan Eugenie. — Med stöd av tillgång till material ur det Grahamska famil-

jearkivet och Asea Grahams Hiss AB:s arkiv har Birgitta Sverne fått fram nytt material om "Graham Brothers på Gotland". Bröderna var skotten Peter Grahams söner Alexander och Patrick. De första egendomsköpen gjordes av Peter Grahams ombud William Toshack i Tingstäde och Hangvar, där familjen Graham skulle slå sig ned på egendomen Gullausar. Grahams introducerade ångsågar på Gotland och avverkade mycket skog. Efter den delvis av deras verksamhet föranledda skogslagens tillkomst 1869 flyttade familjen Graham till Stockholm och öppnade där en maskinimportfirma och en verkstad. En stor verkstadsbyggnad uppfördes också i Visby men tillverkningen las ner 1884, och Graham Brothers verksamhet koncentrerades till Stockholm och hisstillverkning. Bröderna Graham var gifta med döttrar till fabrikören C. F. Liljewalch. Firman kvarblev i familjen till 1936.

I meddelandena för 1971 behandlar Birgit Arfwidsson Bäck "Gotlands ekonomiska förhållanden efter Brömsebrofreden". Gotland kom att tillhöra drottning Kristinas underhållsländer. Som vice styresman (hauptman) och kommandant i stället för de oftast frånvarande landshövdingarna fungerade tidvis samma person. Per Fleming lyckades en tid med konststycket att tjäna svenska kronan och Kristina samtidigt. Högt betrodd av drottningen var också kapten Arve Davidsson. År 1667 utarrenderade hon Ösel och Gotland under sju år till Jacob Momma-Reenstierna och på 1680-talet under fyra år till visbyköpmannen Holger Jönsson. Undersökningen klagör, att det svenska styret varit försiktigt med förändringar och att något speciellt hårt skattetryck från svenskarnas eller drottningens sida ej kan påvisas.

Från Gästrikland 1970 med skolväsen som tema inleds med en undersökning av Erik Brännman om "Gävle gymnasiums sociala funktion. Studier i gymnasiets matrikel 1669—1849". Denna matrikel utgavs 1969 vid trehundraårsjubileet av A. Lenner och E. Wikén. Från 1750 lämnas i stor utsträckning uppgifter om gymnasiesternas fäders yrken. Bland kända namn kan noteras grosshandlarsöner Elfbrink, Elfstrand, Ennes, Garberg, Göransson och Rettig, söner till bondepolitikern Johan Olsson Longberg, bondsonen biskop Lars Landgren, skräddarsonen Lars Paul Esbjörn, kyrkoherdesonen Johan(nes) Wes-

terman, adl. Liljencrantz, prästsöner Hambræus, Hazelius och Forssell. — Minnesruna ingår över fotografen och hembygdsvetaren William Eriksson i Torsåker.

Årsboken 1971 har som tema lantbruk. Carl Klingberg ger en översikt över "Hushållningssällskapet och lanthushållningen i Gästrikland 1814—1914". Till dess viktiga initiativ hörde torrlägningsarbeten under George Stephens ledning och startandet av en lantbruksskola. Dess förste föreståndare var Carl Juhlin-Dannfelt, efterträdd av agronom W. Fogelmarck. En annan viktig insats gjorde major P. U. Gussander, som uppfann ett nytt sätt att tillverka smör.

Halland 1970. Lennart Lundberg skriver om "Kapten J. A. Lagergren — arkeolog och mångsysslare. Till 150-årsminnet av hans födelse". Som arkeologisk utgrävare var han verksam från 1860-talet till in på 1890-talet och mest intresserad av bronsåldershögar. Hans teknik och dokumentation var givetvis inte jämförbara med vår tids men den själv lärde kaptenen "kom att bli något av en landsantikvarie för södra och mellersta Halland".

Årgång 1971. "Några halländska gåramålare" presenteras av C. M. Andersson. En del hade gårdsmåleriet som levebröd och flyttade från trakt till trakt, en del var provinsmålare med en trängre verksamhetskrets och måleriet som bisyssla. Förf. har sammanställt en liten "gåramålarmatrikel" på 15 personer för i södra Halland verksamma (bl. a. Carl August Lindoff, Karl Edvin Nilsson och Martin Rolf). — Paul Wilstadius återger halländska notiser "Ur fältprästens dagbok", dvs. ur dåv. regementspredikanten sedermera kyrkoherden Anders Bolinus anteckningar från kriget 1675—79. — Under rubriken "Hallands Landbeskrifning 1729, utarbetad på order av landshövding Wilhelm Bennet" ger Albert Sandklef en presentation av den märkliga beskrivningen, som har ett stort intresse för lokal- och agrarhistorisk forskning.

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1970. Paul Wilstadius har ur Halmstads kyrkoräkenskapers redovisning för "Likpenningar" sammanställt en i datumföljd uppgjord lista över "I Halmstad döda och begravna åren 1685—1696". Halmstads dödböcker är bevarade först från 1711.

De mellanliggande åren efter 1696 anges begravningsuppgifterna i klump i räkenskaperna. Den meddelade listan är desto värdefullare som den försetts med ett utförligt och uppgiftsrikt register i förnamnsföljd med hänvisningar från släktnamnen. — "Series pastorum i S:t Nikolai" från 1363 och till i dag presenteras av L[udvig] K[ollberg] och E[ric] H[ägge]. — Erik Hägge berättar om en "Makaber tvist om en landshövdingens kopparlikkista", nämligen generalmajoren Hans von Dellinghausens. — "Sista striden om Halmstads vallar", som skildrats av Eric Hägge, utkämpades av Hallands på 1840-talet rikaste man, kommerserådet Andreas Jöransson Hammar. Han ville, av huvudsakligen prestigeskäl, ej släppa sin tomtbit vid Östra vallmuren till förmån för stadens planerade kaj. Sonen Carl Hammar däremot, senare ordförande i stadsfullmäktige, avstod en annan valltomt till en av honom föreslagen strandgata. Förhållandet till det allmänna hade förändrats på en generation. — "Halmstadsfödde '91:an Karlsson'" är rubriken på en kort minnespresentation av konstnären Rudolf Petersson, Enhörna, död våren 1970, som var "fader" till den omtyckta seriefiguren.

Årgång 1971 innehåller bl. a. kommentarer kring "Doctor Tenggrens journal", omfattande tiden 1840—52, och utdrag ur den sakliga men gripande skildringen av de inkomna fallen. Per Magnus Christian Tenggren var både lasarets- och stadsläkare och tydligen mycket omtyckt i Halmstad. — Den som alltid flitige redaktören Eric Hägge medverkar bl. a. också med "Tullöverinspektorens testamente", dvs. den 1831 avlidne Johan Severin Pylhons märkliga och av släktingar överklagade donationsbestämmelser, och med "Några notiser kring ett dödsdömt Storgatehus", troligen byggt åt kommerserådet Andreas Jöransson Hammar, samt en med intressanta personnotiser späckad uppsats om "Donationsnamn inför utplånandet" (genom det beslutade sammanförandet av skolfonder för Halmstad i en samfond). — Valfrid Göranssons redogörelse för "Socialismens entré i Halmstad" upptar också en rad namn, börjande med smeden S. F. Berggren, som 1894 tog initiativet till metallarbetarefackföreningen. — Egon Kristoffersson lämnar under titeln "Stadens 388 'Tyraner' under 108 år" namnförteckningar över stadsfullmäktiges ord-

förande och vice ordförande samt över alla ledamöter i bokstavsordning. — Som vanligt avslutas årgången med personnotiser om föreningens avlidna medlemmar.

Hembygden 1971, utgiven av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund, har som tema hembygdsvård. Årsskriften har utformats som "en handbok för hembygdsrörelsen i hela Sverige" och uppstår uppsatser om ämnen som samlingarnas registrering och vård, vården av byggnader, traskadeinsekter, handledning om hembygdsrörelsen och arkiven (av Gösta Lext) m. fl. Landsantikvarie Rentzhog, som i förordet fruktat resultatet av utredningen "Mus 65", har givit en historik över "Den svenska hembygdsrörelsen 70 år". Han anser, att den egentligen började med Karl Erik Forsslunds bok "Storgården" (1900). 1903 ordnades ett stort ungdomsmöte i Rättvik, följt av ett nytt i Leksand följande år. Bland talarna märktes förutom Forsslund, konstnären Gustaf Ankarcrona och Verner von Heidenstam. Den första hembygdsföreningen bildades 1905 i Mora av Ankarcrona, och där ordnades av Anders Zorn den första stora spelmansstämman. — Rentzhog tar till orda igen i en engagerad artikel med titeln "Aktivera hembygdsrörelsen" och ger förslag och exempel på hur detta skall gå till. — Han står även för en artikel om "Hembygdsrörelsen i Dalsland och nordvästra Västergötland" (bildad 1872; grundare: riksdagsman Peter Andersson i Högkil; förste ordf.: brukspatron A. W. Wærn; medverkande: kyrkoherde Carl Norder). — Minnesruna ingår över bl. a. släktforskaren Iwan Hesselroth.

Historisk tidskrift 1970 innehåller främst en rad idéhistoriska och metodologiska uppsatser. Bland de i viss mån personhistoriska artiklarna kan följande nämnas. Gudmar Hasselberg bygger i "Oskar I och tryckfriheten" bl. a. på eklelesiastikministern Paul Genbergs dagboksanteckningar (i Lunds univ.:bibl.). Sten Körner publicerar "En ny källa till borggårdskrisens förhistoria" (några brev från sedermera överstekammarjunkaren greve Claës Axel August Lewenhaupt hem till sin hustru på Claestorp i början av 1914). De belyser ytterligare det spända förhållandet mellan Gustav V och statsminister Karl Staaff. — Gösta Hasselberg och Sven Ulric Palme har gemensamt skrivit en nekrolog över professor Erland Hjärne. — I sina fortlö-

pande meddelanden "Från arkiv och bibliotek" ger Ingemar Carlsson något utförligare presentationer av arkiv efter bl. a. följande personer och släkter: utrikesminister Östen Undén (KB), statsrådet och generaldirektören Sam B. Norup (LLA), prosten Otto Hermansson (Skara stifts- och landsbibl.) och arkitekten professor Isac Gustaf Clason (RA) samt ätten Hermelin (Eskilstuna stadsarkiv). Arnold Soom karakteriserar Tidö-arkivet (RA) som bestående främst av godshandlingar efter Axel Oxenstierna och hans söner.

1971. Jarl Torbacke diskuterar i "Gustaf V, Hitler och judefrågan 1933" den ev. effekten av kungens kritik av judarnas behandling framförd till Hindenburg, Hitler m. fl. vid en lunch i Berlin våren 1933. — Lennart Sturesson påvisar i samband med en anmälan av Claes Lindskogs bok "Ivar Kreuger — en svensk stormaktsdröm" att nytt källmaterial på vissa punkter nu finns tillgängligt. — Göran B. Nilsson analyserar i "Midsommarkrisen 1941" främst Gustav V:s och Per Albin Hanssons agerande inför de tyska transiteringskraven. — Gustaf Jonasson ger under rubriken "En besviken bondeförbundare" en kritisk bild av nyhets- och källvärdet i Erik von Helands memoarer (1969). De bygger ej på egna samtida anteckningar. — Under Ingemar Carlssons avsnitt "Från arkiv och bibliotek" presenteras bl. a. följande personarkiv: skalderna Gunnar Ekelöfs (UUB) och Elias Sehlstedts (Tullmuseet), redaktören vid Folkets Dagblad Politiken Carl J. Bergströms (KB), överintendenten Axel Gauffins (Nationalmuseum), riksdagsman Jon Jonssons (1799—1835; LLA), förf. Vivi Horns arkiv (RA), fristadsdirektörerna Samuel Schröderstiernas och Sven Rinmans m. fl. (Eskilstuna stadsmus.) jämte Åke Thulstrups redogörelse för sitt släktarkiv. Ingemar Carlssons redovisningar för nyförvärv av arkiv kommer i fortsättningen att presenteras enbart i RA-Nytt, alltså ej i HT.

Historisk tidskrift för Finland 1970 framträder med ny typografi och markerar ett skifte på redaktörsposten. Professor Eric Anthoni har efter 45 år som redaktör ersatts av professor Jarl Gallén. — Kari Tarkiainen behandlar det intressanta ämnet "Ryssfruktan som slagträ i propagandastriden mellan hertig Karl och konung Sigismund". — Jarl Gallén skriver en nekrolog över historikern och biblioteksmannen Hans Hirn. — Tidskriften

lägger an på allmän orientering om nordisk och även i viss mån rysk historievetsenskap.

I årgång 1971 behandlar Kurt Antell "Bönderna under adeln" i Pernå storsocken i Östra Nyland före reduktionen. Förhållandet mellan bönderna och traktens storgodsägare ger många släkt- och personhistoriska upplysningar. Det rör sig främst om medlemmar av släkterna Creutz, Boije, Golawitz, Wrede, Berndes och Forbes. — Henrik Grönroos recenserar utförligt Bo Lönnqvists utmärkta utgåva av "Jacobina Charlotta Munsterhjelm's Dagböcker 1799—1801" (Hfors 1970; Skrifter utg. av Sv. litt. sällsk. i Finland nr 440). Dagboksförf. är en mycket ung person, men hon är intelligent och vaken och har med sitt ännu barnsliga allmänintresse tagit med en mängd kulturhistoriska detaljer. Umgänget på kapten Anders Gustav Munsterhjelm's gård Tavastby i Elimä socken var livligt och till den nära släkten hörde medlemmar av familjerna Aminoff, Creutz, von Essen, Fieandt och Rehbinders. — En kort redovisning lämnas för finska riksarkivets verksamhet 1966—70, bl. a. orienteras om tillskott till privatarkiv och privatsamlingar.

Jämten 1970 har karaktär av sekelskiftesnummer. — Per Nilsson-Tannér har redigerat Anders Mattssons minnen i urval (vissa förkortningar har skett och vissa viktiga partier har tidigare publicerats i tidskriften). Mattsson (1856—1941) var först bonde, blev sedan lasarettssyssloman och var hushållningssällskapets mångårige vice ordf. liksom landstingets. Minnena upptar många jämtländska personer (utgivaren har försett varje avsnitt med upplysningar om de agerande) men en mera utförlig karakteristik ägnas främst de sex landshövdingar som han fick tillfälle att stifta nära bekantskap med: Johan Gustaf Asplund, frih. John Ericson, Knut Ulfson Sparre, Johan Widén (den av Mattsson mest uppskattade), Sigfrid Linnér och Mortimer Munck af Rosenschöld. — Thord Bylund avslutar sin matrikel över jämtlänningar och härjedalingar vid Härnösands gymnasium under 200 år (1655—1848), som publicerats i delar fr. o. m. *Jämten 1966*, med rättelser, tillägg och ett komplett personregister. — Kortare nekrologer ingår över bl. a. landsarkivarie Olof Svenonius och agronomen rektor Johan Sidén.

Årsboken 1971. Med stor sakkunskap berättar Holger Wichman om "Daniel Tilas och den norsk-svenska gränsläggningen" på 1740-talet, som blev så väl gjord, att den svensk-norska gränsen nu är den äldsta och längsta oförändrade landgränsen i Europa. Vistelsen i Jämtland lämnade mycket stoff till bergsvetenskapsmannen Tilas forskning.

Karolinska förbundets årsbok 1970. I uppsatsen "Upptakten till Karl X Gustavs anfall mot Polen 1655. Till frågan om krigets mål och medel" anser Birger Åsard, främst med stöd av förut ej utnyttjat material i Krigskollegii handlingar, att anfallet varit på tal redan fr. o. m. riksdagen 1652 och att det var "ett länge förberett och noggrant planerat krig" som kungen gav sig in i. Att polska kriget till slut misslyckades berodde enligt Åsard på att Karl Gustav ej höll fast vid planerna att erövra "sjökanten" utan tog på sig den för stora uppgiften att tillintetgöra polska armén och ockupera stora delar av landet. — Astrid Hollberg-Wikmark skildrar "ett stormaktstida officersöde" med utgångspunkt från Södermanlands nationsmatrikels kortfattade uppgifter om prästsonen majoren Johannes Tranæus. — Karin Snellman redogör för "Svensk flyktingpolitik under Stora nordiska kriget åren 1700—1712". Underhållet av de till Sverige och först och främst till Stockholm flyktande familjerna från Balticum och Finland blev ett stort problem, som föranledde tillsättning av en flyktingkommission och en särskild flyktingutredning i Kammarkollegiet. — I en längre uppsats skildrar Sven Grauers livfullt "Hedvig Sophia — Karl XII:s älsklingssystem. Ett karolinskt furstinneöde".

Årsboken 1971 inleds av Ulf Sjödel med en utredning "Till frågan om Karl X Gustav och de högre ämbetena". Han avvisar teorien, att de vakanser som förekom på riksämbetsmannatjänsterna skulle vara någon medveten tendens från kungens sida att befria sig från ansvariga rådgivare, vilket skulle peka fram mot enväldet. Sjödel framhåller, att liknande vakanser förekommit under Gustav II Adolfs och Kristinas regeringar, att kanslerstillsättningen efter Erik Oxenstiernas oväntade död i unga år var av särskild art och att riksmarskämberet höll på att ändra karaktär. På dödsbädden utnämnde Karl Gustav tio nya riksråd, huvudsakligen "högaristokrater". — I uppsatsen

”Ständernas förklaring år 1682 rörande lagstiftningen” belyser Henrik A. Olsson Karl XI:s absolutistiska statsåskådning och formella juridiska syn på relationen till råd och ständer. Med det *Kungl. rådet* och med *Kungl. Maj:ts* ständer kunde han samarbeta. — Karin Snellman ger en fortsatt redovisning för svensk flyktingpolitik under Stora nordiska kriget för åren 1712—22 och skildrar de efter varandra verksamma flyktingkommissionernas verksamhet med karaktäristik av de i dessa ingående ledamöterna. Ledande var först Frans Joachim Ehrenstrahl och från prästerligt håll Daniel Nordlindh. — Erik Sandstedt lämnar bidrag ”Till Jöran Nordbergs biografi”. Det viktigaste i denna ur forskningens synpunkt är frågan i vilken utsträckning han som författare till sin Karl XII:s historia kunnat på nära håll iaktta kungen. Sandstedt konstaterar, att Nordberg i varje fall följt den svenska hären 25 aug. 1703—28 juni 1709 och kanske även senare. 8 jan. 1716 kom han till Ystad och blev nu kungens hovpredikant och biktfader. I mars 1717 lämnade han högkvarteret. — På frågan ”Vem författade ’Ena redelig prästmans betänkanke?’” angående Sveriges olyckliga tillstånd ”nu in augusto 1713” svarar Walter Ahlström: det gjorde Sven Leijonmarck, som döljer sig bakom pseudonymen Haquinus Tilasius.

Kronobergsboken 1970 inleds med Nils-Arvid Bringéus utgåva av Carl Hyltén-Cavallius ”Julen i Vislanda prästgård på 1820-talet. Hågkomster från hembygden”. I sin stora bok om Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som etnolog (1966) nämner Bringéus denna skildring utan att ha lyckats uppspåra den. Den fanns emellertid fortfarande i släktens ägo. Carl utbildade sig till apotekare och dog ung som adjunkt i kemi vid Chalmers Tekniska slöjdskola. Hans skildring från morföraldrahemmet i Vislanda var ämnad som en julgåva till föräldrarna 1838. Förutom julseder skildras morföraldrarna prosten Eric Peter Hyltenius och Helena Catharina Heurlin. — Torbjörn Fogelberg återger utdrag ur en dagbok med ”Bilder ur sällskapslivet i Växjö med omnejd på 1830-talet”. Handlanden, sedermera rådmannen Carl Fredrik Ekström (1813—95) berättar om sin uppvaktning av och sitt frieri till Constance Ulf sax, som var bosatt hos sin syster Emili, gift med lasaretsläkaren Sven Niclas Selldén, och känd som fö-

remål för Esaias Tegnér's heta kärlek. Var dagboken förvaras meddelas ej. — Eric von Post berättar ungdomsminnen om konstnären Carl Anderson, bl. a. från en italiensk resa. Ett vackert självporträtt av Anderson som ung illustrerar. — Den personhistoriskt givande årgången avslutas med ”Profiler från Växjö högre allmänna läroverk för 40 år sedan” av Th. Cronqvist. Alla lärare karakteriseras och fotografier av samtliga återges (bl. a. nämnes eforus biskop Edgar Reuterskiöld, rektor Gustaf Ernst, lektorerna Karl Pira och Johan Borelius).

Årsboken 1971. Gunnar Sundberg orienterar om ”Myntkabinetet i Smålands museum”, som egentligen är Växjö gymnasiums myntkabinet med anor från 1792. Från början gynnades samlingen av biskop Olov Wallqvist, utökades avsevärt genom en donation av landshövding Georg Henrik Falkenberg, drabbades av stöld men tillväxte under biskop Ludvig Mörnér's tid igen och fick en ny blomstringstid under lektor Samuel Edvard Melanders uppoffrande vård. Efter en tid av nedpackning togs samlingen om hand av adjunkten Gustaf Hilding Rundquist med stor tillväxt som följd. — Assar M. Lindberg beskriver, med hjälp av främst tidningsreferat, de junidagar 1866, då småländska studenter i Uppsala och Lund möttes till ett möte i Växjö och då ett nytt monument invigdes i Råshult till Carl von Linnés minne. Det ersatte några tidigare minnesmärken av enklare slag, som den för Linnéminnet nitiska komministern i Råshult Pehr Magnus Långh låtit uppföra intill Linnés födelseplats. — Åke Werdenfels redogör för ”P. G. Vejdes samlingar i Lunds universitetsbibliotek” i nära anslutning till Vejdes egen uppställning. Till hans stora topografiskt ordnade samlingar omfattande Kronobergs län (i 289 kartonger + kuvert) finns person- och sakregister.

Kulturen 1970 har textil som huvudtema. Ulf Hård af Segerstad karakteriserar målaren och framför allt textilkonstnären Alf Munthe, vars främsta verk samkomponerats med arkitekternas rumsumformning. Tillsammans med den skickliga textilkonstnärinnan Greta Gahn hade Munthe ateljé i Leksand, inte alltför långt från färffarmaren och ullspecialisten Lennart Wählstedt i Floda, som levererade råvaran. — Registratör i Kammarkollegiet C. G. Lindgren († 1969) testamenterade

till Kulturen sin Hill-samling och sin Kina-samling. Hill-donationen presenteras med rikt bildmaterial av Nils Lindhagen. Årsboken 1971 tillägnas professor Sigfrid Svensson till 70-årsdagen och innehåller en uppsats av honom om "En skånsk riksdagsmannafamilj och dess kläder". Det rör sig om den framstående ledamoten av bondeståndet, talmannen vid 1786 års riksdag Nils Svensson från Håslöv och hans hustru och dotter. Porträttet har gjorts av ritmästaren vid Lunds universitet Martin David Roth. — Jan Gerber berättar i anslutning till teckningar och andra handlingar, som förvaras i Kulturens arkiv, om den framgångsrika kakelugnsmakarsläkten Öfverberg, verksam i Stockholm. Av denna blev Hindrich, hans son Joseph och bror Zacharias äldermän i ämbetet. — Anders W. Mårtensson presenterar i ord och bilder "En borgmästarevåning i Lund", den omkr. 1900 renoverade fastigheten St. Södergatan 55, som nu rivits. Huset nyinreddes och tillbyggdes för borgmästare Carl Brink. Takdekorationerna med allegoriframställningar, bladornament och kartuscher har utförts av dekorationsmålaren Svante Thulin och hans ateljé. — Den i föregående årgång nämnde C. G. Lindgrens Kina-samling beskrives av Bo Gyllensvärd. Lindgren hade varit stamkund hos ägaren av Japanska magasinet i Stockholm Eskil Artberg.

Kyrkohistorisk årsskrift 1970. Som en hyllning till årsskriftens utgivare Sven Göransson i samband med dennes 60-årsdag har hans elever i korta uppsatser redovisat sina pågående eller avslutade forskningar under den samlande rubriken "Från reformation till enhetssträvanden. Forskningsöversikt från Kyrkohistoriska institutionen i Uppsala 1956—1970". — Bjarne Beckman avvisar föreställningarna om att biskop Osmund i Skara på 1050-talet skulle ha vigts till biskop av en grekiskt-ortodox polsk ärkebiskop. — Ur "Birgittinklostrets Paradisos äldsta räkenskapsböcker" i Florens statsarkiv, vilka började föras 1401, har Sara Ekwall sökt identifiera de uppträdande svenskarna. Namnformerna är ofta starkt förvanskade, även i sin latinska form. Förutom den huvudagerande vadstenamunken av spansk extraktion Lucas Jacobi, som kallade sig hela ordens konservator och en tid ledde Florensklostret, märks främst hans motståndare vadstenamunken Torirus Andreae. — Harry Lenhammars uppsats om "Sällskapet Pro fide

et caritate 1796—1830" presenterar det swedenborgska sällskapets ledamöter och intressenter. Stiftare var sidenfabrikören Carl Johan Schönherr, revisorn Gustaf Johan Billberg och den prästvigde juristen Carl Fredrik Fagerlund. Bland prästerna i sällskapet märks dåv. predikanten vid Borgerskapets änkehus Adolf Roos. Ett par landshövdingar var ledamöter: Sven Liljencrantz med sin huspredikant Johan Tybeck och landshövdingen och amiralen Salomon Mauritz von Rajalin. På 1810-talet inträdde en tid med ny kulturatmosfär och en rad nya medlemmar värvades, bl. a. Carl Jonas Love Almqvist och Johan August Hazelius. 1820-talet blev en blomstringstid. Men spänningar uppstod mellan den Almqvistska gruppen, som strävade efter en större öppenhet för de nya strömningarna, och en majoritet, som inte vågade söka öppen legitimation för sällskapet. Johan Tybecks skrifter avvisades som alltför militanta i sin swedenborgianism, liksom också en skrift av den inom Fribyggargorden mycket aktive Martin Sturzenbecker. Ett försök av Billberg 1830 att rädda sällskapet genom nya stadgar misslyckades. — I Bertil Krafts utredning om "Problemet Skrift-trosregel-luthersk bekännelse i den kyrkliga skandinavismen" är från svensk sida Peter Wieselgren och Johan Ternström huvudpersonerna. — "Debatten kring sakramentallagen" av Sven Hansson behandlar den av rådman L. V. Henschens motion i borgarståndet vid riksdagen 1853—54 väckta diskussionen om bl. a. separatisternas sakramentsförvaltning. Henschens friare syn stöddes av professor A. F. Beckman. Den nytillträdande ecklesiastikministern L. A. Anjou medverkade till att den mot separatisternas frihet antagna konservativa sakramentallagen användes med största "varsamhet". — Benkt Oléns uppsattitel "Henrik Reuter Dahl och representationsfrågan intill 1852" täcker innehållet. — Bror-Erik Ohlsson ger ett sammandrag av förteckningen över professor Gunnar Westins († 1967) i UUB deponerade samling.

Årsskriften 1971 inleds av Tore Nyberg med "Vadstena biktprivilegier", som belyser kung Kristoffers kyrkopolitik. — Seppo Salminen ger en presentation av "Johannes Raumannus. Den förste teologie doktorn i Sverige efter reformationen". Han tillhörde en tid samma krets som Axel Oxenstierna i Wittenberg men

fullföljde sedan sina teologiska studier i Marburg, där han promoverades till teologie doktor i mars 1604. Efter hemkomsten blev han kyrkoherde i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm. Under sin korta tid som universitetsrektor (1611—febr. 1613) råkade han ut för de svåra motsättningarna mellan Johannes Rudbeckius och Johannes Messenius. Han tog den senares parti. — Kari Tarkiainen förklarar "Den svenska synen på den grekisk-ortodoxa religionen i början av 1600-talet" med hänsyn till de speciella politiska förhållandena i samband med de svenska erövringarna av ryskt territorium. De främsta uppgiftslämnarna om och tolkarna av den ryska religionen var Petrus Petrejus, Johannes Rudbeckius, Jonas Palma och Johan(nes) Botvidi. Petrus Petrejus hade den största kunskapen om östkyrkan. — I "Christian Scriver och hans uppbyggliga skrifter betydelse, huvudsakligen med hänsyn till Sverige" ger Axel Simonsson exempel på svenskar från skilda tider som uppskattat och tagit intryck av Scrivers "Seelen-Schatz": Jesper Swedberg, Sven Baelter, Anders Nohrborg, Henric Schartau och Carl von Linné. — Under titeln "Den kyrkliga pietismens kris" behandlar Sven Hansson den inomkyrkliga väckelsen under 1800-talets förra hälft. I Sydsverige verkade Peter Lorenz Sellergren, Henrik Schartau, Johan Ternström och Emilie Petersen ("mormor på Herrestad"). Från den norrländska väckelsen hade Carl Olof Rosenius och Pehr Brandell fått avgörande religiösa intryck. — Kerstin Strömberg-Back har utförligt recenserat Gustaf Ivarssons avhandling om "Johan III och klosterväsendet" (1970). I sin konstruktiva kritik sammanfattar hon sin syn på kungens kyrkopolitiska åtgärder, som hon karakteriserar som till mycket stor del katolska eller i vissa fall katolskt orienterade. — Bland de många utförliga recensionerna märks även tre över monografier: "Individualitet och universalitet hos Waldemar Rudin. Jämte en teckning av hans kyrkohistoriska bakgrund" (1968; förf: Bengt Åberg; rec.: Bertil Rehnberg), "Personlighet och samfund. J. A. Eklund och hans tillflöden" (stenc. 1971; förf: Hans Börje Hammar; rec.: Bengt Åberg) och "Rudolf Kjellén. En människa i tiden kring sekelskiftet", 1—2 (1970; förf.: Ruth Kjellén-Björkquist; rec.: Alf Tergel).

Svenska Linnésällskapets årsskrift 1970—71. I sin uppsats "Linné som djäkne och

gymnasist" skildrar Telemak Fredbärj den specialbegåvade gossens besvär vid Växjö läroverk, där undervisningen gick ut på att utbilda präster. Hans ovärderliga stöd var lektorn i fysik och logik Johan Rothman, tillika provinsialläkare, som blev hans speciallärare. — Lennart Löthner ger upplysningar om den svenske legationspredikanten i Madrid "Daniel Scheidenburg och hans förbindelser med Linné". — Gösta Thimon presenterar Linnélärjungen Gustaf Lenbom, som 1763 tillsammans med Peter Hernquist och Sven Haqvín Falander sändes till den nygrundade veterinärskolan i Lyon. Lenbom stannade kvar i Frankrike och slutade sina dagar som praktiserande veterinär i Beauvais med veterinär medicinhistoria som hobby. Han testamenterade till Uppsala universitet sin bok- och manuskriptsamling, som Thimon förtecknat i två bilagor. — Carl-Otto von Sydow publicerar fortsättningen på den i föregående årgång påbörjade utgåvan av Olof Rudbeck d. y:s dagbok från hans Lapplandsresa 1695 försedd med förklarande anmärkningar.

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1971. Einar Bager ger ett utdrag ur sin farfar Johan Peter Bagers resedagbok aug. 1840. På ångfartyget Malmö möter han Carl Jonas Love Almquist, som han sampråkar med och karakteriserar. — Hans Ersgård lämnar ett bidrag till frågan om programmet för Skånes försvenskning och framhåller särskilt insatserna av biskop Canutus Hahn och generalguvernör Rutger von Ascheberg, vilka vid möten 1681 förmådde respektive präster och borgare att själva begära "uniformitet". — I Helge Anderssons anteckningar om det nya Malmö: "Bunkeflo, Tygelsjö och V. Klagstorp" ges utförliga personskildringar av den förnämliga raden kyrkoherdar i Tygelsjö: Jakob Kallenberg, Johan Ernst Rietz, Ephraim Bager och Severin Fredlund. — Kjell Å. Modéer berättar om den långa tillkomsthistorien för "Carl X Gustaf-statyn på Stortorget". Initiativet kom 1873 från den skånska godsägaren, senare statsministern greve Arvid Posse och hade sin andliga bakgrund i De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening med Gustaf Ljunggren och Martin Weibull som ledande i styrelsen. Många ställde sig avvaktande, förhållandet till Danmark ansågs grannliga och Axel Danielsson i Arbetet tyckte, att Karl XI vore ett värdigare föremål. Valet av just Johan

Börjesons förslag till ryttarstaty tycks ha gått relativt smärtfritt. Först 1896 invigdes statyn av kronprins Gustav med ett tal skrivet av Oscar II, som själv gett återbud i sista stund. — Malmöbibliografi för 1970 avslutar årgången.

Med hammare och fackla XXVI utgiven av Sancte Örijens Gille till femtioårsjubileet 1971. Med anledning av detta inleder Torsten Althin med en historik över gilletts bildande och verksamhet. Utan att det egentligen finns sagt eller skrivet anser sig Althin kunna fastslå, att gilletts initiativtagare var fil. dr h. c. Axel Lindblad, Bolidenbolaget, uppfinnare inom kemi och metallurgi, "kunnig i antikens historia, varmt intresserad av legenden om S:t Georg och bergshanteringens historia". Självva idén att för det nya ordenssällskapet återuppliva, nu med säte i Stockholm, det medeltida skyddsgillet vid St. Kopparberget med S:t Georg som skyddspatron var den framstående bergsmannen och bergshistorikern Carl Sahlins. Lindblad varnade 1925, för att gillet skulle fördjupa sig i mystik och metafysik. Uppgiften blev främst bergshistorisk forskning. Gillet utger förutom årsboken den personhistoriskt viktiga serien "Dödsrunor". Drygt hälften av gillesbröderna har varit bergsingenjörer eller haft befattningar med anknytning till gruvhanteringen eller järnindustrin. — Jan Svanberg analyserar S:t Göransstatyn i Storkyrkan, dess utformning och idéinnehåll och refererar nya konstvetenskapliga teorier kring verket (rikt illustrerad). — Torsten Althin återger text och bild till markscheidern Eric Geislers reseberättelse 1772—73 från Skottland och England som främst har teknikhistoriskt intresse. Resan finansierades genom att Geisler medföljde som sällskap till Carl Anders Plommenfelt. Till dem anslöt sig tidvis läkaren Henrik Gahn. Geisler, som avled i Paris, var mångsidigt bildad med sällskapliga, litterära och framförallt musikaliska intressen. Många drag i hans personlighet kan sägas gå igen hos hans dotterson Erik Gustaf Geijer. — Under titeln "Conservera sin societet" redogör Bengt Liljenzin för bergsmannarekryteringen vid St. Kopparberget under 1700- och 1800-talen. För bergmästarna Anders Svab och hans efterträdare Samuel Troili var det stora problemet att reducera antalet bergsmän genom att efterhand skärpa kraven.

Meddelande XXXII från Kungl. Armé-

museum (1971). Göran Axel-Nilsson har sammanställt ur huvudsakligen franska bearbetningar en historik över "Regementet Le Royal Suédois". Det hade tidvis stor betydelse för utbildningen av svenska officerare. Dess föregångare fick 1695 en svensk chef med greve Erik Sparre, som kvarstod som sådan till 1714. Namnet Sparre är även längre fram knutet till regementet, som 1742 fick sitt kända hedersnamn. Till överste och chef utsågs detta år greve Joseph-Magnus Sparre, född i Frankrike. Han efterträddes av sin son Alexander och denne i sin tur av brodern Louis Ernest Joseph Sparre. Den siste regementschefen var greve Axel von Fersen. Förf. plockar ut några enstaka officersöden: sedermera svenske majoren Paul Elias Brink, bröderna Carl Fredrik och Gustaf Adolf Cavallius och Carl Fredrik Armfeldt, vars porträtt finns i Institut Tessin, Paris.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1970 inleds med en uppsats av Tore Nyberg om "Birgittatraditionen från Prag bland handskrifterna i Stift Schlägl, Oberösterreich". Av de tre handskrifterna framgår, att birgittatexterna nått Böhmen mycket tidigt. — Nyberg kompletterar i ett senare häfte av samma årgång med ett nytt handskriftsfynd (i Torun, Polen) med den äldsta redaktionen av Birgittas uppenbarelser. Han inleder dessutom en serie uppsatser kallad "Skrifföljder och lägg. Undersökningar i Uppsala universitetsbibliotek". Här rör det sig om tre lägg i C 77, som tillhört Vadstena kloster och som handlar om birgittinklostret i Danzig. — Tönnes Kleberg karakteriserar "Ärkebiskop Birger Gregerssons bokdeposition på Arnö 1377". — John Tuneld redogör för Hasse W. Tullbergs exlibrissamling i LUB, som också omfattar delar av Carl Magnus Carlanders samlingar. — Nekrologer ingår av Anders Lindberger över chefen för Socialvetenskapliga biblioteket, riksdagsledamoten Ebon Andersson, av Erkki Hakulinen över överbibliotekarien vid Karolinska institutets bibliotek FD Erik J. Knudtson och av Anders Ryberg över föreståndaren för Svenska akademiens Nobelbibliotek FD Märta Wessén. I årgång 1971 fortsätter Nyberg sin genomgång av vissa C-handskrifter i Uppsala universitetsbibliotek rörande Vadstena kloster. — Ytterligare två vadstenahandskrifter i biblioteket analyseras av Christer Laurén. Dessa är från 1470-talet

och har renskrivits den ena av en eljest okänd vadstenabroder — Petrus Waghen, den andra av Andreas Christmanni. — Paul Sjögren presenterar Umeå nya universitetsbibliotek. Dit har skänkts boksamlingar efter professorerna Olof Östergren, Anders Karitz och Erland och Harald Hjärne. — Vid en inventering 1970 av västmanländska kyrkobiljotek för Stifts- och landsbibliotekets i Västerås räkning har Åke Åberg i Skinnskattebergs kyrka återfunnit den första upplagan (ett blad) från 1626 av Johannes Rudbeckius världskarta. Sticket har utförts av den unge Johannes Laurentii Chalcander, som sedermera under namnet Johannes L. Barchenius 1643 gjorde ett nytt och bättre utfört. Barchenius var en tid boktryckare bl. a. i Strängnäs. — Nekrologer ingår av U. Willers över förste bibliotekarien vid Kungl. biblioteket Nils Afzelius, av C. Callmer över förste bibl. vid Lunds univ. bibl. Folke Dahl och av D. Odqvist över förutv. chefen för Tekniska högskolans bibliotek Hilöa Lindstedt.

Sankt Eriks årsbok 1970 "tillägnas Gösta Selling på sjuttioårsdagen som tack för hans betydelsefulla insatser inom Samfundet under en lång följd av år". — Gustaf Näsström anser stockholmskildraren majoren Carl Johan Ljunggren († 1852) mogen för konsthistorisk upptäckt (han har dock en stor biografi i Sv. konstnärslexikon). Han ägde Liljeholmens gård och har i sina bilder livfullt skildrat hemlivet där, men framför allt stockholmarna i farten på gator och torg, på krogar och i biljardrum. — Hans Beskows presentation av den nyrenoverade Räcksta herrgård, som fått stå kvar som en relik i skuggan av Statens vattenfallsverks stora kontorskomplex, upptar en ägarlängd från 1650 med bl. a. följande: justitieborgmästaren Johan Westerman, adl. Lilliecrantz, myntmästaren, direktören för Hällefors silververk Anders Strömner, landshövding Fredrik Ulrik Reenstierna, guldsmeden dir. Pehr Zethelius och tobaksfabrikörerna Robert och Knut Ljunglöf. — Till en serie mycket intressanta sekelskiftesbilder från Stockholm berättar Harald Althin om "Andreas Hasselgren — publicist — Stockholmsfotograf". — Martin A. Ohlsson skildrar det märkliga livet på Stora Bastugatan vid slutet av 1800-talet. Bland alla fattiga och äventyrliga existenser invid Hötorget fanns några "herrs-kap", den nämnde Knut Ljunglöf, som

bodde elegant St. Bastugatan 24, och med dr Charles Emil Hagdahl — han med kokboken — Hötorget 10.

Årsboken 1971. Fredric Bedoire berättar om "Regeringsgatan 30 och bebyggelsen i kvarteret Spektern" från 1640-talet fram till 1960-talets rivningar. Den förste ägaren var amiralen Richard Klerck, och under hans dotters och mågds (v. presidenten Henrik Danckwardts) tid uppfördes ett större stenhus i tre våningar med säteritak. Nästa ombyggnadsperiod inföll under landshövdingen frih. Ludvig Fahlströms änka Christina Elisabeth Ranck efter ritningar av fortifikationskaptenen frih. Jakob Grundel. Det blev snart tid för nyinredning, när Fredrik Is: mätress riksgrevinnan Catharina Ebba Horn, efterhand gift med riksrådet Ulrik Barck, 1748 flyttade in. Nästa större ombyggnad gjordes efter ritningar av Fredrik Blom, då fältmarskalken Curt von Stedingk blivit husets ägare 1811. Åren 1837—95 var huset i bankirsläkten Benedicks ägo. — Harald Althin följer den Jaegerska fotoateljéns öden från Johannes Jaegers tid (1863—90) och vidare under Valentin Wolfenstein (1890—1905), Herman Sylwander (ensam ägare 1909—48), Claes-Herman Sylwander (1948—53) och till sist Herman Bergne till 1970. En stor del av bildarkivet har överlämnats till Stockholms stadsmuseum. — Sven Lagerstedts uppsats "Henning Berger — en bortglömd Stockholmskildrare. Ett apropå till hundraårsminnet av hans födelse" bygger i stort sett på samma material som hans doktorsavhandling om Berger från 1963. — Under titeln "Hotell Rydberg och Årsta slott" framhåller Gunner Redelius värdet av att en del av hotellinredningen räddades av ingenjören C. T. Cedergren, när han nyinredde Årsta slott 1911—15. — Thomas Hall granskar i en längre uppsats, "Sagerska husen. En studie i kommunal kulturmiljöpolitik", den märkliga beslutsprocess som lett fram till de båda hamngatshusens rivning.

Scandia 1970. Hugo Yrwing analyserar "Ivar Axelssons fall" 1487 och anser det förorsakat av att han saknade personliga förutsättningar för att bevara maktställningen i Sverige. Den verkliga politikern bland bröderna var Erik Axelsson. — Curt Weibull ger en replik i debatten med Niels Skuym-Nielsen om tolkningen av vad som hände vid processen i samband med Stockholms blodbad. — Professor Fredrik Lagerroth (1885—1974) samman-

fattar sin syn på författningsändringarna i Sveriges historia. — Utbildningen i Sverige av norsk militär från 1943 och fram till krigets slut har skildrats av Christer Granegård. Den genomfördes under stor diskretion, först som militär-medicinsk, sedan som reservpolis-undervisning i särskilda läger. Mest verksamma från svensk sida var Axel Höjer och Harry Söderman. — Erik Bollerup skriver om "Lagerbrings Swea Rikes Historia. Tillkomst, utgivning, mottagande" och betonar de insatser C. C. Gjörwell och Lagerbrings elev Jacob von Engeström gjorde för att befordra utgivningen.

Årgång 1971. Kerstin Malcus behandlar förhållandet mellan Erik XIV och brodern Johan (III) i uppsatsen "Ideologiska konflikter och rättslig argumentering 1561—1563". — Rolf Karlbom har kritiskt granskat August Palms egna uppgifter om sin första socialistiska agitationsresa med framträdanden i Stockholm, Uppsala och Göteborg. — Niels Skuym-Nielsen och Curt Weibull fortsätter att växla repliker om Stockholms blodbad. — Rolf Arwidsson söker ursprunget till Lauritz Weibulls plötsliga framträdande som källkritisk medeltidsforskare. Han anser, att grunden lags på Henrik Schücks litteraturhistoriska seminarier i Lund, där bland eleverna märktes den av Weibull beundrade tidigt bortgångne nordisten och arkeologen Knut Stjerna.

Skånes hembygdsförbund. Årsbok 1970. I samband med åtgärder som vidtagits för att rädda kulturmiljön vid Fredriksdals herrgård vid Hälsingborg berättar Lars-Göran Kindström om dess historia. Herrgården hade uppförts 1787 av dykerirektören Fredrik Wilhelm Cöster som ett landeri och ärvdes av hans son. Näste ägare, lagmannen och borgmästaren Anders Petter Ståhle vårdade sig om huset och parken. Omkr. sekelskiftet kom gården i konsul Oscar Trapps ägo och kort efter hans död överlämnades gården till staden som friluftsmuseum.

Årsboken 1971 (med ny design) har till tema "Skånska matvanor". Den har redigerats och till stor del också skrivits av Nils-Arvid Bringéus.

Släkt och Hävd 1970. Professor Jan Eric Almquist återger sin antavla i elva led uppåt (yrke-, födelse-, döds- och vigselår anges). — Magnus Collmar utreder lagman Petrus Jonæ Fredenhielms (före adl.

Grau eller Gråå) härstamning och släkt. — Adliga ätten Hederstjernas stamfar tullnären i Båstad Måns Hansson Schierna behandlas av Paul Wilstadius. — Landsarkivarien Arnold Sandberg († 1973) tar upp den besvärliga frågan om kyrkoarkivens förslitning på grund av den stora lånefrekvensen. — "Axel Mollstadius" forskningar om släkterna Beeth och Junbeck" har sammanställts av Erik Hellerström. — Sten von Euler ger kompletterande upplysningar om den släkt Bremer som härstammar från klädeshandlaren Hans Bremer († 1642) i Stockholm, liksom Paul Wilstadius om släkterna Planck och Calissendorff i Karlskrona. — Nekrologer ingår över släktforskaren småskolläraren Ida Wennström och byrådirektören Lars Asplund.

Årgång 1971 inleds med ett stort häfte "Genealogiska studier tillägnade Börje Furtenbach den 28 april 1971", till hans 70-årsdag. Lennart Zielfelt har där sammanställt skilda notiser angående bl. a. medlemmar av släkterna Boisman, Hagerman och Sylvan, Jan Eric Almquist identifierar fru Anna på Hinseberg som Anna Knutsdotter av släkten Lilliehöök av Istrum, Lars O. Berg påpekar släktskapens betydelse vid officerstillsättningar t. ex. för släkten Planting vid ett oberidet dragonregemente i Jämtland, Hans Gillingstam utreder byn Vads i Söderbärke personhistoria med hjälp av bl. a. gårdsarkivalier och hembygdsforskaren Leonard Perssons efterlämnade anteckningar. Pontus Möller berättar om hur han fann sina skånska förfäder, Gösta Thimon påpekar generationssambandet mellan kyrkoherden i Funbo Assar Johansson, hans son borgmästaren i Hudiksvall notarien Hendrik Assarsson Fundell och sonson bibl. och sekr. vid univ. i Dorpat och Pernau Nicolaus (Nils) Fundell, Lars Wikström ger en utförlig källsammanställning om den kände "morianen" vid Lovisa Ulrikas hov "Fredrik Adolph Ludvig Gustaf Albrecht Badin-Couschi" och till sist berättar Alf Åberg om den dagboksförfattande fänrik Robert Petres ursprung och öden. — Ätten Bölja från Uppland undersöks av Jan Eric Almquist, som vanligt med klagörande sammanfattning på slutet i tabellform. — Astrid Hollberg-Wikmark behandlar "Major Johan Tranæus och hans släkt. Stormaktstida fränder till Erik Gustaf Geijer" och ansluter sig i levnadsteckningen nära till sin uppsats i

KFA men har byggt ut framställningen med uppgifter om hustru, barn och några andra medlemmar av släkten. — Stig Östenson benar upp släkten Liljewalchs äldre led. — Rolf Hildebrand söker föra samman bärare av namnet Fordel(l) till en släktkrets under titeln "Årkebiskopinnan Ragnhild Håkansdotters börd" (hon var gift med Olaus Martini). — Lars O. Berg och Lars Wikström lämnar en i bokstavs-följd gjord uppställning över "Stockholms stadsarkivs registerbestånd" (ej arkivför-teckningar). — Tillkomsten av de tre fin-ländska ätterna Jägerhorns släkttavlor ut-reds av Jan Eric Almqvist. — Henric Sollbe ger en översikt över "Beståndet av mikrofilmade arkivalier i svenska biblio-tek". — I en nekrolog över arkivarien Helge Appelgren påpekar Holger Wich-man, att Appelgrens personbladsmaterial till förteckning över landsstatstjänstemän i Östergötland 1630—1917 överlämnats till landsarkivet i Vadstena.

Smäländska kulturbilder 1970 (meddelan-den från Jönköpings läns hembygdsför-bund). Lena Söderlund presenterar i ord och bild mångsysslaren "Pelle Malmborg — konstnär och författare", en tid bosatt på Björkudden vid sjön Bunn (en villa som senare övertogs av konstnären John Bauer) och senare i Huskvarna och Gränna. — Henrik Almgren låter i upp-satsen "Kärlek, juridik och teologi. Kring ett lägersmål i Jönköping på 1650-talet" det speciella fallet med den "skändade" Annika, dotter till kyrkoherden Nils Ju-ringius, av sin far påtvingad äktenskap med sedermera kyrkoherden Petrus Wad-stenius, stå som bakgrund till tidens äkten-skapslagar och tolkningen av dem.

Den innehållsrika årsboken 1971 inleds med en uppsats av Sten Rentzhog om "Den svenska hembygdsrörelsen 70 år" (jfr Hembygden 1971 ovan!). — "Hem-bygdsrörelsen i Jönköpings län" beskrives av Gunnar Lindqvist. Genom inköpet av Bäckaby gamla träkyrka 1901 tog ingenjör Algot Friberg ett initiativ som ledde till bildandet av Norra Smäländs fornminnes-förening. I Jönköping hade Viktor Ryd-bergs författarskap varit betydelsefullt för förståelsen av de historiska minnena. Den även i Dalarna verksamme Gustaf An-karcrona var född i Huskvarna och hade nära kontakt med Friberg. — Gränna hembygdsförenings tillkomst 1912 och verksamhet skildras av Olof Fong. 1929 förvärvades den s. k. Franska gården vid

Brahegatan, som nu rymmer ett museum "till minne av stadens egen son Salomon August Andrée". — Under rubriken "Ödestugu gamla prästgård. Ett forntida hem för kulturpersonligheter. En pärla i Nässjö hembygdspark" döljer sig två täm-ligen utförliga biografier av Olof Andrén över bröderna Johan Andersson, biskop i Växjö, och Anders Andersson, professor i obstetrik och gynekologi vid Karolinska institutet, för sin skandinavistiska poesi invald i Svenska akademien. — Viggo Ja-cobsson ger en utförlig historik över Bru-zaholms bruks historia med rikliga per-sonnotiser om brukspatroner, förvaltare och smeder. Bland ägarna märks: Werner Teschemacher, Zacharias Kiellman, Isaac Mörck Pettersson, Claes Hindric Stedt, Johan Falck, Carl Wilhelm Westering, Christian Magnus August Sjögren, Theo-dor Suber och Johan Olof Lundberg. — Lena Söderlund berättar om ritläraren i Jönköping Harald Theodor (Janne) Ud-dén († 1896), som målade, ritade och gav ut små häften med kvicka texter och il-lustrationer. — Gunnar Lindqvist skriver med anledning av ett inköp till museet om "Nils Bark — pionjär i stengods".

Stockholms stads arkivnämnd och stadsar-kiv. Årsberättelse 1970. Lars O. Berg för-tecknar det stora beståndet av arkiv och arkivfragment i stadsarkivet som härrör från folkrörelser och föreningar.

Sörmlandsbygden 1970. Gunnar Redelius analyserar den praktfulla Bielkenstienska gravskulpturen (av Nicolaes Millich) i sär-skilt gravkor i Österhaninge kyrka. De tronande makarna, amiralen, riksrådet frih. Claes Bielkenstierna och Barbro Åkes-dotter (Natt och Dag), är omgivna av ba-rocksymboler. Enligt förf. har monumen-tet sannolikt beställts av hennes andre make presidenten, riksrådet frih. Knut Kurck. — Elisabeth Indebetou presenterar artisten Gustaf Adolf Engmans (1792—1858) porträtt, målat av frih. Axel Sparre 1856. — Malte Hollertz karakteriserar "Prins Wilhelm som författare". — Mag-nus Collmar, som väl känner sina sörm-landspräster från 1600-talet, berättar om "Avundspredikningar och lästa kyrkdör-rar". — Per Hansson rekonstruerar "Björkviks brunna medeltidskyrka" och har försett sin uppsats med ett speciellt personregister. Gravstenar och andra min-nesmärken har funnits över bl. a. föl-jande: träbildhuggaren Anders Larsson

Lignarius från Stavhälla, som förfärdigt kyrkans altarpupp och predikstol och vars söner kallade sig Stafhell, medlemmar av familjen Gröninger, kyrkoherdarna Magnus Hylting, Jonas Åkerblom och Olaus Bröms, presidenten frih. Johan Rosenhane, generaladjutanten frih. Göran Rosenhane och medlemmar av familjen Kruse af Elghammar. — Frithiof Dahlbys skildrar det stora och symbolrika epitafiet i Öja kyrka över kontraktsprosten Gustav Elingius († 1725).

Årsboken 1971 innehåller huvudsakligen uppsatser med anknytning till sörmländsk miljövärd i vid mening. Tioårsregister 1962—1971 med summariskt personregister avslutar boken.

Uppland 1970. Ola Ehn har noga kartlagt gårdarna längs Övre Slottsgatan i Uppsala mellan S:t Olofsgatan och Skolgatan. Skildringen är topografisk och sociologisk men ger också ägar- och hyresgästnamn av intresse. — Kortare nekrologer ingår över landshövding Georg Andrén, folkskollärarna Hugo Fredriksson och Isac Lagerqvist och regeringsrådet Adolf Lundvall.

Årsboken 1971. Nils Sundquist ger sig i kast med det svåra problemet rörande Gustav I:s befästnings- och slottsbyggen i Uppsala. De tre aktuella byggmästarna eller arkitekterna är Henrik von Collen, Anders Larsson Målare och Påvel Schütz. — Anna Hedstrand nämner i sin uppsats om "Produktionen vid kakelfabriken [AB S:t Eriks Lervarufabriker] 1907—1937" ett flertal konstnärsnamn bl. a. Agda Österberg, Eva Jahnke-Björk och Tyra Lundgren. En speciell "matrikel" över konstnärer vid fabriken ges och upptar främst Edvin Ollers, Anna-Lisa Thomson och Gertrud Löwegren.

Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-samhället i Göteborg. Årsbok 1970 innehåller minnesteckningar över professor Axel Boëthius (av Erik J. Holmberg), professor, statsrådet och landshövdingen Georg Andrén (av Jörgen Westerståhl) och verkst. direktören vid Svenska Ojeslageri AB (SOAB) Hilding Helmerson (av J. Arvid Hedvall). — Gösta Ottervik ger i avslutning till K. samhällets minnesmedaljer spridda glimtar ur dess historia och framhåller särskilt samarbetet mellan den intresserade numismatikern kammarherre Magnus Lagerberg och medaljgravören Adolf Lindberg.

Årsboken 1971 upptar minnesteckningar över professor Krister Hanell (av Erik J. Holmberg), direktören vid AB Svenska Kullagerfabriken Hilding Törnebohm (av Gustav Hössjer) och litteraturhistorikern lektor Erik L. Lindström i Uddevalla (av G. Fredén).

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens årsbok 1970 ger minnesteckningar över skogsägaren rådmannen i Sundsvall Gustav Velander (av Henrik Cornell), professor Erland Hjärne (av Dag Strömbäck) och Georg Andrén (av Carl Arvid Hessler).

Årsboken 1971 upptar en minnesteckning över Krister Hanell (av Einar Gjerstad).

Värendsbygder. Norra Allbo hembygds-förening 1970. Anne-Beate Jonsson återger i sin helhet bouppteckningen efter överste August Wallenstierna († 1777), som varit bosatt på Forssa säteri i Hjortsberga, och anser kvarlåtenskapen ha varit påfallande mager. — Om Peter Carlssons från Hjortsberga emigrantöde berättar Sven Adolfsson. Carlsson emigrerade så tidigt som 1854 och blev så småningom pastor inom Augustanasynoden. — Verner Salomonsson ger "Glimtar ur Torps bruks historia". Verksamheten började 1858 med Johannes Ericsson i Lycke som drivande kraft. Bruket ändrade 1875 namn till Torps mekaniska verkstad och fick 1878 en skicklig ledare i ingenjör August Ingelsson.

Årgång 1971 inleds med "minnesanteckningar" om "Klosters röstskola", som med stöd av talpedagogen Karl Nygrens memoarer och gamla tidningsurklipp skrivits av hans brorson talpedagogen musikeduktör Åke Nygren, nuvarande ledare av röstskolan. Det fantastiska träslottet vid Alvesta invid sjön Salen hade sin första säsong 1914, men brann 1952 (anlagd eld). Skolan, som betytt oerhört mycket för folk av diverse kategorier, främst lärare, sångare och skådespelare, lever dock vidare på annan ort. — Ingemar Ingers publicerar ett urval av den småländske landstingsmannen Salomon Johannsons i Grennaforsa, Moheda, brev till sin förre lärare Leonard Holmström, föreståndare för Hvilans folkhögskola. — Torbjörn Fogelberg ger kompletterande upplysningar om "Grennaforsa hälsobrunn" utöver vad P. G. Vejde meddelat i årsboken 1940. Brunnen hade en blomstringstid omkr. 1890, när den drevs av handlanden i Växjö Adolf Hag-

man och hans hustru Marie Louise, f. Fogelberg.

Värmland förr och nu 1970 med undertiteln: "Perspektiv på Värmland" har bl. a. ett avsnitt kallat "Det romantiska Värmland", skrivet av Bengt Hallgren. Där belyses dess skalders och författares inställning till hembygden, Geijers, Tegnér, Knut och Henrik Lilljebjörns, Frödings och Selma Lagerlöfs. — Reidar Nordenberg fortsätter ämnet i tiden med rubriken "Efter Selma Lagerlöf" och tar upp Tage Aurell, Nils Ferlin, Sven Rosendahl, Peter Nisser, Ragnar Eklund, Olle Ohlson, Brita Oledal, Göran Tunström och Erik Bengtson.

Årgång 1971 har de värmländska kommunikationerna till lands och vatten som tema. Som vår äldsta vägbook betecknar Uno Lindgren regementspastorn Peter Olofsson Warnmarcks 1709 tryckta "Then Swänske Ulysses eller En nyttig resebook".

Västerbotten 1971. Åke Nisbeth presenterar två invandrade hyttmästare och glasblåsare, som tjänstgjort vid Ströms glasbruk och dess efterföljare Strömbäcks bruk i Västerbotten, nämligen Christian Fillion, inkallad 1748 från Tyskland, och "glassliparen, artisten och manufakturisten" Ferdinand Opitz, f. i Böhmen. Strömbäck började under den senares tid t. o. m. att kunna konkurrera med Kungsholms glasbruk och öppnade filial i Stockholm. En av dem som tjänstgjorde där, glassliparen Moses Jacobsson, blev 1804 ägare till Kungsholms glasbruk. I ett sista försök att rädda detta bruk, som stod på fallrepet, inkallade Jacobsson Ferdinand Opitz, hans son Johannes och sliparen Olof Lampa från Strömbäck. 1816 gick Jacobsson emellertid i konkurs och Opitz återvände till Strömbäck. — Några notiser har i årsbokens innehållsrika "glasavdelning" sammanförts om Ytterstfors glasbruk (1837—78) norr om Skellefteå. Initiativet togs 1837 av landskamrer Eric Lindemark under motivering att spillet från Anders Markstedts sågverk skulle kunna användas för eldningen. — Kerstin Arcadius har sammanställt uppgifter om Helmer Osslunds skolår i Umeå och anknytning i övrigt till staden.

Från bergslag och bondebygd 1970 (Örebro läns hembygdsförbunds årsbok) har som tema skotillverkning. Harald Rydberg

ger en ingående redovisning av "Partiskomakeriet i Närke. 1800-talets skohantverk från 'tyskskomakeriet' till de första skofabriker". Den förste partiskomakaren i Kumla, som köpte upp andras tillverkningar, var sannolikt Carl Erik Persson i Stene, som kallats "skohandelns fader", verksam från ca 1850. Hans son P. J. Carlsson flyttade skohandeln till Kumla station. Rydberg ger rader med namn på läderhandlare, fabriker, detaljhandlare och grosshandlare i Närke. — Håkan Perman låter en gammal kassakladd (1894—97) berätta om "Den första skofabriken i Närke", Örebro skofabrik. Den vid firma Carlsson & Äqvist anställde försäljaren Johan (Janne) Fagerlind var den egentlige initiativtagaren. Hans kompanjon John Palmberg, liksom Äqvist och Fagerlind själv pålitlig baptist, köpte efter några år ut Fagerlind ur företaget. — Åke Margell ägnar den nämnda skokoncernen Carlsson & Äqvist i Örebro, ett familjeföretag med mer än 80 år i branschen, en specialframställning. Kompanjonskapet mellan Eric Äqvist och den tjugo år äldre partiskomakaren F: A. Carlsson började okt. 1890. År 1912 hade firman inköpt hela aktieposten i Nya Skofabriks AB Örn och under och strax efter kriget inköptes ytterligare tre fabriker. Eric Äqvist blev så småningom tillsammans med sonen Torsten den störste aktieägaren i Örebro Folkbank. Efter faderns och farfaderns död genomförde Ragnar T:son Äqvist en koncernombildning. — I Sten Egnells återblick på "Skoindustrin i Sverige och Örebro län" anges skoindustrins födelseår till 1873. Av Sveriges 252 skofabriker 1948 låg 120 i Örebro län. — En nekrolog över kommunalmanen i Örebro överlärares Otto E. Andersen har skrivits av Bertil Geijer.

Årsboken 1971 med tema "Från hyttor och bruk" inleds av Marie Nisser med en uppsats om träkolshyttor i Örebro län. Bland dessa märks Brevens bruk som ingår i Bystads fideikommiss och som 1733 fick egen masugn, byggd av Gustaf Rålbomb. En omfattande modernisering utfördes på 1810- och 20-talen av August Ancarsvärd. — Bruksdisponenten Nils Danielsen berättar minnen från sin utbildningstid 1908—09 hos disponent Sixten Wohlfart på Carlsdahls bruk i Karlskoga bergslag. — Dylta svavelbruk ägnas två uppsatser. Beth Åkerhielm uppehåller sig mer vid den personhistoriska sidan. Efter

de båda borgmästarna i Arboga Heinrich Barckhusen och hans son Hans ärvdes bruket av den senares dotter, gift med presidenten Casten Feif. Deras dotter Anna Christina var gift med riksrådet frih. Samuel Akerhielm, varefter bruket ärvts i den Akerhielmska släkten. — Birger Bruzelli kåserar kring mål, mått och vikt och ger biografiska data om några "justerare", ett yrke som från 1734 för- enades med lantmätartjänsterna. Den som oftast justerade och med sina initialer signerade målkärl från 1800-talets Närke var lantmätaren Fredrik Wilhelm Lagerholm. — En längre nekrolog ägnar Nils-Arvid Bringéus kyrkoherden i Skagershult Daniel Harbe, folkminnessamlare och praktisk kulturvårdare.

Samfundet Örebro Stads- och Länsbiblioteks Vänner. Meddelande N:o XXXVII 1970—71. Karl-Erik Larson redogör för "Birger Mörner och Australien". Mörner var 1906—10 svensk konsul i Sydney och intog en kritisk hållning till värvningen av svenska emigranter, vilket föranledde skriftväxling och tidningsartiklar. Till de framgångsrika svenskarna i Australien hörde operasångerskan och sångpedago-

gen i Melbourne Agnes Janson. — Om "Teaterfamiljen Seuerling-Lindahl och litteraturen om den" har Maj-Lenah Lindkvist sammanställt en rad uppgifter. Carl Gottfrid Seuerling har kallats "den svenska landsortsteaterns fader", en hederstitel som kanske med bättre skäl borde ges hans svärfar teaterdirektören, aktören och författaren Peter Lindahl. Seuerling var under många år bosatt invid Örebro och hans dotter skådespelerskan Carolina Fredrica gifte sig med örebrorektorn Gerhard Reinold Höijer. Margareta Seuerling, f. Lindahl, fick med stora svårigheter föra teaterledarskapet vidare under Gustav IV Adolfs kärvare tider. Så småningom flyttade hon över verksamheten till Finland. — Henning Wieslander har under rubriken "Ett brev och en skål" sammanfört uppgifter kring minnet av Adolf Fredriks och hela kungliga familjens besök vid Loka 1761 och 1762. Till gästernas tjänst lät riksdagsmannen Petter Jansson (Johansson) vid Saxån tillverka en storståtlig "smörskål" av glas med tillhörande underrede av silver, tillverkad av guldsmeden Niclas Fernlöf.

MEDELANDE ANGÅENDE PERSONHISTORISA SAM- FUNDETS SAMMANTRÄDEN 1971 OCH 1972

Vid Personhistoriska samfundets sammanträde på Riddarhuset den 11 febr. 1971 visade riddarhusgenealogen Pontus Möller lokalerna och berättade om dess historia och verksamhet.

Samfundets *årsmöte 1971* ägde rum den 27 maj på Riksarkivet. På revisorernas förslag beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för 1970 års förvaltning. Riksarkivarie Åke Kromnow hade undanbett sig återval. Till ny ordförande valdes krigsarkivarie Bertil Broomé. Förutom avgående och nytilträdande ordföranden omvaldes styrelseledamöterna professor Sten Carlsson, förste bibliotekarien Olof von Feilitzen, förste arkivarien Nils F. Holm, fil. dr Birgitta Lager-Kromnow (sekreterare), överbibliotekarie Wilhelm Odelberg och bankdirektör Bertel Rennerfelt (skattmästare). Riddarhusgenealogen Pontus Möller och docenten Herman Schück invaldes i styrelsen. Till ledamöter

av redaktionsutskottet omvaldes krigsarkivarie Bertil Broomé, fil. dr Hans Gillingstam och B. Lager-Kromnow. Till revisorer omvaldes byrådirektören frih. Carl Fägerskiöld och nyvaldes kanslichefen Björn Bergman. Till revisorssuppleant valdes fil. lic. Göran Wendel. På nytilträdande ordförandens förslag valdes Åke Kromnow till hedersledamot i samfundet. — Vid sammanträdet höll krigsarkivarie Broomé föredrag om "Autografmagnater och personhistoriker kring Svenska Autografsällskapet". Utställningen "Sveriges riksdag i dokument och bilder" visades.

Samfundets *årsmöte 1972* ägde rum den 17 maj i Stenbockska palatset, Regeringsrättens nyinvidga hus. På revisorernas förslag beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för 1971 års förvaltning. Styrelsens ledamöter, ledamöterna av redaktionsutskottet, revisorer och revisorssuppleanter omvaldes i sina funktioner. Sekreteraren meddelade, att hon avsåg att avgå från såväl sekreterarbefattningen som redaktörskapet för Personhistorisk tidskrift vid nästa årsmöte.

Regeringsrådet Bengt Hjern lämnade en kort orientering om regeringsrättens verksamhet och visade runt i de utomordentligt vackert restaurerade lokalerna.

Förkortningslista

DN	Diplomatarium Norvegicum
DS	Diplomatarium Suecanum
EAA	Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor
FRA	Riksarkivet, Helsingfors
HH	Historiska handlingar
HiSi	Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden
HT	Historisk tidskrift
KA	Kammararkivet
KB	Kungliga biblioteket
KrA	Krigsarkivet
LLA	Landsarkivet i Lund
LUB	Lunds universitetsbibliotek
MRA	Meddelanden från Svenska riksarkivet
NMU	Närkes medeltida urkunder
PHT	Personhistorisk tidskrift
RA	Riksarkivet
RHA	Riddarhusets arkiv
RR	Riksregistraturet
SBL	Svenskt biografiskt lexikon
SD	Svenskt diplomatarium fr. o. m. år 1401
SoH	Släkt och hävd
SSA	Stockholms stadsarkiv
ULA	Landsarkivet i Uppsala
UUB	Uppsala universitetsbibliotek
VHAAH	Vitterhets historie och antikvitets akademien handlingar
VLA	Landsarkivet i Vadstena
ÄSF	Äldre svenska frälsesläkter

Personregister

- Abelin, Hjalmar, prof., överläkare 153
Abjörn Gisesson se sparre över blad
— Pedersson se Halvhjort av Älmtaryd
Adelborg, Gustaf Otto, förf. 163
Adelstierna, Nils, hauptman 62
Adelswärd, Matilda Carolina Lovisa, f. Stackelberg, grev. 43
— E. Set, frih., överstekammarjunkare 43, 47
Adlerbeth, Gudmund Jöran, frih., statsråd, riksantikvarie 178
Adlercreutz, Axel Gustaf (?), justitiestatsminister, landshöv. 46
Adlersparre, C. Sophie, f. Leijonhufvud, frih. ("Esselde") 155
Adolf Fredrik, konung 207
Adolf Johan, pfalzgreve, hertig 59, 179
Afzelius, Fredrik Georg (?), adj. i filosofi 39
— Nils, förste bibliotekarie 202
Agardh, Carl Adolph, prof. i botanik, biskop 23, 156
— Emilia, g. Fröding 156
Agnes Päveldtr se Ginbalk av Grisatorp
Agrell, P. Sigurd, prof. i slaviska språk, skald 163
Ahlefeld, von, släkt 188
Ahlgren, Gerda J. E., f. Lagerlöf 155
Ahlström, Anna, fil. dr, skolföreståndare 187
Ak(k)eleje, Gabriel, dansk adelsman 50
Alfons(o) XIII, spansk konung 167
Algot Karlsson se Edsväraätten
— Sigtryggsson se Edsväraätten
Almberg, Birgitta, g. Rengmyr, komminister 189
Almqvist, släkt 203
— (Almqvist), Carl Jonas Love, förf. 199 f.
— Karl Jonas, teol. prof. 36
Almqvist, Sofia, g. 1) Dahlgren, 2) Beckman 157 f.
Alströmer, August, handl. 190
(Ama), Ulf Holmgerrson, kanik 173
Amaral Lapa, Francisco Ignacio do, brasiliansk plantageägare 128 f., 131, 133, 135 f., 138
Aminoff, ätt 197
Anckarsvärd, J. August, greve, generaladjutant 206
Ancker, Markus, vinskänk 71
(And), Andreas Andreæ, domprost 98, 173
Anders Bengtsson se Bröttjestaadsläkten
— Jacobsson, g. m. Ingrid Joensdr (Björnskogsätten) 88
— Larsson, byggnadsledare, borgare i Kalmarmar 192
— (Larsson) Målare, byggnadsledare hos Gustav I 192 f., 205
— Nilsson till Lagmanshaga 89
— Olofsson se Stomsrydsätten
Andersen, Otto E., överlärare 206
Anderson, Carl, konstnär 198
Andersson, Anders, prof. i obstetrik 204
— Ebon M. I., bibliotekschef, riksdagsled. 185, 201
— Gustaf H., i Rasjön, statsråd 167
— Johan, biskop, översättare 204
— Peter, i Högkil, riksdagsman 196
Andreas Andreæ se And
— Christmanni, vadstenamunk 202
André, S. August, ingenjör, forskningsresande 204
Andrén, Georg, prof., statsråd, landshöv. 205
Anjou, Lars Anton, ecklesiastikminister, biskop 199
Ankarcrona, S. Gustaf H., konstnär 196, 204
Anna Bengtsdr se Ginbalk av Grisatorp
— Jönsdr se Rosenbielke
— Knutsdr se Lilliehöök av Istrum
— Olofsdr se Rosenbielke
Appelgren, Helge, arkivarie 204
Arbin, Göran, kapten vid fortifik. 181
— Axel Gustaf von, överste 181
— Axel Magnus von, chef för fortifik., generallöjtn. 181
Arensdorf, Fredrik von, generallöjtn. 50
Arfwidsson, Nils, förste amanuens 22, 41 f., 45
Arhusiander, Julie D., f. Feggræus 164
— Magnus, grosshandl., politiker 164
Armfeldt, Carl Fredrik, överstelöjtn. 201
Armfelt, Gustaf Mauritz, greve, generalguvernör 151, 178
Arne, norrman, bosatt i Sigtuna 1282 102
Arrhenius se Örnhielm
Artberg, Eskil, ägare av japanska magasinet, Sthlm 199
Arve Davidsson, kapten i drott. Kristinas tjänst 194
Arvid Björnsson till Tisenhult, fogde 85 f.
— Elofsson i Lästad, dansk ofrälseman, g. m. Anna Bengtsdr (Ginbalk av Grisatorp) 83 f.
Aschan (Asikainen), släkt 193 f.

- Ascheberg, Rutger von, greve, generalguvernör, fältmarskalk 200
- Asikainen se även Aschan
- Lars, korpral 194
- Asplund, Johan Gustaf, landshövd. 197
- Lars, byrådir., släktforskare 203
- Assar Johansson, kyrkoh. i Funbo 203
- Assur av Håra, lagman i Västergöt. 94
- Atterbom, Per Daniel Amadeus, prof., skald 39 f., 178
- Aurell, Tage, förf. 206
- Badin-Couschi, Fredrik Adolph Ludvig Gustaf Albrecht, "morian", assessor 203
- Baelter, Sven, teol. dr, kontraktsprost 200
- Bager, Ephraim, kyrkoh. 200
- Johan Peter, köpman 200
- Bagge, Gertrud, f. Sandberg 166
- Gösta, prof. i nationalekonomi, statsråd, partiledare 166
- Baldwin, Stanley, earl of Bewdley, engelsk premiärminister 167
- Balfour, Arthur, earl of B., engelsk utrikesminister 167
- Barbro Åkesdtr se Natt och Dag
- Barchenius, Johannes L. (förut Chalcander), boktryckare 202
- Barckhusen, Hans, borgm. 207
- Heinrich, borgm. 207
- Bark, Nils, konstnär 204
- Ulric, greve, riksråd 202
- Barnekow, Adolf Fredrik, frih., kammarherre, dir. för K. teatrarna 178
- Bauer, John A., konstnär 204
- Beckman, Anders F., prof., biskop 134 f., 199
- Bertha, g. Sondén 158
- Claës, kontraktsprost 157 f.
- Claës Herman, godsägare 158
- K. A. Elias, läroverksadj. 157 f.
- Ester, barnmorska 157 f.
- Fredrika, f. Linnarsson 157
- Frideborg, f. Danell 158
- Hanna, g. Dahlgren 157 f.
- F. Magnus, ingenjör 158
- L. Maria M., g. Danell 157 f.
- Martha, f. Linae 158
- Märtha, f. Torstensson 158
- K. F. Natan(ael), prof. i svenska 157 f.
- Nelly, g. Sondén 158
- Sofia, f. Almqvist, förut g. Dahlgren 157 f.
- Tekla W., f. Beronius, förut g. Hasselrot 157
- Woldemar, finländsk prof. 193
- Beeth, släkt 203
- (behornat djur), Johan Helgesson i Björnskog, väpnare, häradshövd. 86 ff.
- Belletti, Giovanni, operasångare 184
- Bendtz, Hans, prof. i patologi 163
- Benedicks, släkt 202
- Bengt i Fallnaveka 83
- Birgersson, hertig av Finland, biskop 93, 100, 102
- Björnsson i Ulvstorp se sparre
- Hafridsson, lagman 97—100
- Ingemarsson se Ginbalk av Grisatorp
- Karlsson se Stomsrydsätten
- Magnusson, biskop 100
- Magnusson se Folkungaättens lagmansgren 97, 99
- Offesson se Ginbalk av Grisatorp
- Pedersson (länge Bengt), häradshövd. i Aska hd 81
- Sigtryggsson 97 f.
- Smålänning se Stomsrydsätten
- Bengta Birgersdtr se Drake från Sunnerbo
- Birgersdtr se Lagmanshagasläkten
- Bengtson, Erik, förf. 206
- Bengtsson, Frans G., fil. lic., förf. 165
- Bennet, Wilhelm, frih., landshövd. 195
- Berch, C. Reinhold, chef för antikvitetsarkivet, numismatiker 178
- Berg, släkt
- C. Alfred, dirigent ("Fader Berg") 163
- Charlotta Magdalena, g. Hallström 184
- Eva, g. Engström 163
- Eva Christina, f. Hårdelin 163
- J. Fridtjuv, skolman, statsråd 188
- Johan Niklas, bruksförvaltare 163
- Lars, generaldir., landshövd. 163
- Lina, g. Schough 163
- Mathilda, g. Cornell 163
- Oscar, konditor 163
- Bergelia, Brita, se Berglin
- Berger, J. Henning, förf. 202
- Bergfalk, Pehr Erik, jur. dr, prof. 22, 25, 29, 31 ff., 36, 39 f., 44 f. 47
- Berggren, Jacob, kyrkoh., orientalist, forskn: resande 193
- S. F., smed, initiativtagare till metallarbetarefackfören. i Halmstad 195
- Bergh, S. Richard, målare, överintendent 157, 161
- Berglin, Anders, se Segerstierna
- (Bergelia), Brita, g. Siöberg 65, 73
- Bergliot, g. m. normannen Arne i Sigtuna 102
- Bergman, Björn, kanslichef 208
- Hjalmar F. E., förf. 162
- Stina, f. Lindberg, förf. 162
- Bergne, Herman, fotograf 202
- Bergstedt, Carl Fredrik, publicist, brukspatron, politiker 39, 41, 47
- Bergsten, Sture, rådmän 193
- Bergström, släkt 151 f.
- Axel, läroverksadj. 151
- Carl J., red. 196
- Jacob, häradshövd. 150 f.
- Pehr, advokatfiskal 150 f.
- Berndes, ätt 197
- Beronius, Tekla W., g. 1) Hasselrot, 2) Beckman 157
- Bertil, prins 160
- Berwald, Franz A., tonsättare, ortoped, disponent 192
- Beskow, F. Natanael, rektor, predikant 187
- Bernhard von, frih., förf. 151, 153
- Bestorpsätten 87, 89
- (—) Nils Persson i Fänestad 87, 89
- Beyer, Gabriel A., teol. dr, lektor 190
- Gabriel Fredrik (?), superkargör, köpman 190

- Bielke, Sten, frih., riksskattmästare 52
 Bielkenstierna, Claes, frih., riksråd, amiral
 204
 Billberg, Gustaf Johan, överdir. 199
 Billbergh, Gabriel Emanuel af, affärsman,
 konsul i Buenos Aires 140
 Birck, Lauritz, dansk prof. 166
 Birger Arvidsson se Kåse
 — Brosa, jarl 94, 101
 — Gregersson se Malstaätten
 — jarl 91, 93 f., 100
 — Jönsson se Lagmanshagasläkten
 — Magnusson, konung 98
 — Nilsson se Grip
 — Nilsson se Halvhjort av Älmtaryd
 Birgitta Birgersdtr, den heliga, se Finstaätten
 — Birgersdtr se Halvhjort av Älmtaryd
 — Halstensdtr se båt
 — Pedersdtr se Halvhjort av Älmtaryd
 Biörck, avskedad korpral (n. 1702) 63
 Bjarne Byrdasven 95
 (bjälkar, 3), Gertrud Lagesdtr, g. m. Gustaf
 Matsson (stjärna) 87
 Björk, Kaj, ambassadör 169
 Björn, Didrik Gabriel, skådespelare, textförf.
 178
 — Bengtsson (omkr. 1500), g. m. Karin Mag-
 nusdtr 85 f.
 — Bengtsson, väpnare, häradshövd. i Åse hd
 85
 — Bengtsson till Slätte 84
 Björnberg, Arne, ambassadör 169
 Björner, Abraham, kamrer 152
 (Björnskogssläkten), Måns Nilsson 88
 (Björnskogsätten), Elin Joensdtr, g. 1) m.
 Erik Nilsson (Hjälshammarssläkten), 2)
 m. Anders Bengtsson (Bröttjestadssläkten)
 88
 (—) Ingrid Joensdtr, g. m. Anders Jacobsson
 88
 (—) Joen Svensson 88
 (—) Sven Joensson 86, 88
 Blindheimsätten, norsk ätt 95
 Blixén, Samuel, konsul i Montevideo 132
 Block, Herder, prost 193
 Blom, Fredrik, prof., arkitekt 202
 Blume, Nils, sv. löjtn. i amerikansk tjänst 127
 Boberg, släkt 98
 — Lars, riddare 98
 — Lars Erik, kyrkoh. 31, 47
 (Boberg, lilja mellan två hjorthorn), Sigtrygg
 Bengtsson 91, 94, 96
 (—) Ulvhild Sigtryggsdtr, g. m. Karl Ingebor-
 gason 99
 Bock, Sven (Lindormsson), major 85
 Boëthius, C. Axel, prof., arkeolog 205
 — Jakob Edvard, prof., jurist 22, 30 f., 36, 43
 f., 47
 Boheman, Erik, ambassadör, talman 167 f.
 Boije, ätt 197
 — Anna 158
 — Göran 158
 Boisman, släkt 203
 Bolinus, Anders, regementspredikant, kyrkoh.
 195
 Bonnier, Albert, bokförläggare 161
 — Eva F., konstnär 161
 — Lisen, f. Josephson 161 f.
 — Karl Otto, bokförläggare 156, 161 f.
 — Tor, bokförläggare 160 ff.
 — Åke, bokförläggare 162
 Bordieu, du, släkt 192
 Borelius, Hilma J. U., tf. prof. i litteraturhist.
 187
 — Johan, lektor 198
 Borg, Anders, kyrkoh. 183
 Boström, Erik Gustaf B., statsminister 154
 Botil, systerdtr till Jöns Pedersson (Halvhjort
 av Älmtaryd) 77
 Bowallius, Robert M., riksarkivarie 44, 47
 Boye, Christer, generaladjutant 65
 — Ludvig Johanson (?) 139
 Brahe, Abraham, greve, riksråd 193
 — Magnus, greve, riksmarskalk 28, 31, 33, 47
 — Nils, d. ä., greve, general 193
 — Per d. y., greve, riksdrots 193
 Brandell, Pehr, komminister, väckelsepredi-
 kant 200
 Brander, se Skjöldebrand 177
 Branting, K. Hjalmar, statsminister 161
 Branzell, Emanuel, förste kapellpredikant
 156
 — Gustafva, g. Fröding 156
 Brask, Hans, biskop 74, 77
 Bratt, släkt från Uddevalla 191
 — Claës C. A., överste 154
 Braun, von, ätt 188
 Brauner, Johan, kansliråd, landshövd. 177
 Bredow, von, släkt 188
 Brehmer, fru, anställd på Bonniers tryckeri
 161
 Brelin, Johan, kapten mekanikus 181
 — Per, kapten 181
 Bremer, släkt 203
 — Fredrika, förf. 153
 — Hans, klädeshandl. 203
 Brenner, S. Otto, släktforskare 174 f.
 — Sofia E., f. Weber, skald 181
 Brink, Carl, borgm. i Lund 199
 — Paul Elias, major 201
 Brinkman, Carl Gustaf von, frih., minister,
 förf. 153
 Brisman, Sven, prof., nationalekonom 166
 Brita Månsdtr, g. m. Björn Bengtsson till
 Slätte 84
 Broomé, Bertil, krigsarkivarie 208
 — Emilia A. C., stadsfullm., kvinnosakspoli-
 tiker 185, 188
 Brunius, Carl Georg, prof., arkitekt 193
 Brygger, Nils, färgagesäll, politisk agent 184
 Bröms, Olaus, kyrkoh. 205
 (Bröttjestadssläkten), Anders Bengtsson 88
 Buchner, Johan Christoffer (?), sekr. 72
 Budjonnyj, Semjon M., rysk general 167
 Bure(us), Johan(nes), riksantikvarie 177
 Burton, sir Richard Francis, upptäcksre-
 sande 132
 Bünsow, Friedrich C. E., industriman 164
 Bård Guttormsson se Reinätten
 (båt), Birgitta Halstensdtr, g. m. Mats Gus-
 tafsson (sparre) 87
 (—) Halsten Pedersson, väpnare 86 ff.

- (—) Iliana Halstensdtr 86 ff.
 (Båt av Billa), Håkan Matsson 77, 79
 Bäckström, J., grosshandl., Sthlm (omkr. 1860) 104, 145
 Bähr, Leonhard, köpman i Rio de Janeiro 119, 126 f.
 Böhnen, Carl Gustaf (?) von, major 10
 Bölja, ätt 203
 Bölja från Östbo, släkt 81
 (—) Margareta Håkansdtr, g. m. Sven Olofsson i Stomsryd 80 ff.
 Börjeson, Johan (John) L. H., prof., bildhug-gare 200 f.
 Böttiger, Disa, f. Tegnér 153
 — L. F. Carl Wilhelm, prof., skald 25, 47
 Calissendorff, släkt 203
 Callerholm, Nils (ej Carl), lagman 46 f.
 Camara, brasiliansk general 140
 Camargo, Inez da, brasilianska 122
 Carlander, Carl Magnus, grosshandl., sam-lare 201
 Carlberg, Bengt Wilhelm, överste, stadsingen-jör 181
 — Carl Wilhelm, stadsarkitekt 181
 — Johan Eberhard, kapten, stadsingenjör 181
 Carlson, Gustaf, greve, generallöjtn. i holl. tjänst 48
 Carlsson, F. A., partiskomakare, skofabrikör 206
 — P. J., skohandlare, Kumla 206
 — Peter, pastor i Augustanasynoden 205
 — Sten, prof., historiker 208
 — & Äqvist, skokoncern, Örebro 206
 Cassel, K. Gustav, prof., nationalekonom 166
 Cavallius, Carl Fredric, major 201
 — Gustaf Adolf, kapten 201
 Caxias, Marguez, brasiliansk överbefälhavare 134 f., 137
 Cecilia Pedersdtr se Duse
 Cederborgh, Fredrik, brukspatron, förf. 152
 Cedergren, C. T., ingenjör, ägare av Årsta 202
 — Nils, chef. för fortifik. 181
 Cedersparre, Jakob Pontus, kornett 181
 — Johan Conrad, kapten vid fortifik. 181
 — Per, major vid fortifik., överste 181
 Cederström, Charlotta Gustava, f. Posse, grev. 22 f., 25, 28, 31, 33 f., 36 f., 40 f., 47
 — (Claesson), Claes, frih., överste 47
 Celse, Olof von (före adl. Celsius), prof., his-toriker, biskop 177
 Celsius, Olof d. y., se von Celse
 — Olof d. ä., prof. 173
 Chalcander, se Barchenius
 Chemnitz, Bogislaus Philipp von (före adl. Chemnitius), rikshistoriograf 177
 Chenon, Christina Beata, g Westin 117
 Christmannus, abbot i Nydala 102
 Churchill, sir Winston L. C., brittisk statsman 168
 Claesson, Arvid Georg, major 23
 — Christina Elisabet Augusta, fröken 22 f., 25, 28, 31, 33 f., 36 f., 40 f., 43, 45 ff.
 — Claes, se Cederström
 Clason, Isac Gustaf, prof., arkitekt 196
 — Sam, riksarkivarie 188
 Claudio, brasilianskt statsråd 130
 Clemet Hansson, kungl. sekreterare 74
 Clerk (Clerck), Richard, v. amiral 202
 Clewberg se Edelcrantz
 Cornell, Anna, f. Engström 163
 — J. Henrik, prof., konsthistoriker 163 f.
 — Johan F., major, flottningsschef 163 f.
 — Mathilda, f. Berg 163
 Corylander, Johan, teol. dr, rikspoet 177
 Coyet, Vilhelm Julius, frih., hovkansler 63
 Creutz, ätt 197
 Cronhamn, Johan P., prof., tonsättare 104
 Cronstedt, Gabriel (före adl. Olderman), chef för fortifik., generallöjtn. 181
 (Cruus), Nils Jespersson till Håberg, hövits-man 74
 Cöllén, Henrik von, byggmästare 205
 Cöster, Fredrik Wilhelm, handl., dykeridir. 203
 Dahl, Folke, förste bibliotekarie 202
 Dahlgren, Anna 157
 — Fredrik August, kansliråd, förf. 19 ff., 25, 29, 32, 41, 46
 — Gertrud 157
 — Hanna, f. Beckman 157 f.
 — Harald M., rektor, undervisningsråd 157 f.
 — Sofia, f. Almqvist, omg. Beckman 157 f.
 Dahlstierna, Gunno (före adl. Eurelius), lant-mäteridir., skald 177
 d'Albedyll, Christina Elisabeth, g. Siöberg 61 f., 73
 Dalin, Olof von, hovkansler, rikshistoriograf 177
 Damm, innehavare av emigrantagentur till Brasilien 140 f.
 Danckwärt, Henrik, v. president 180, 202
 Danell, Frideborg, g. Beckman 158
 — Hjalmar, biskop 158
 Danielsen, Nils, bruksdisponent 206
 Danielsson, Axel F., publicist, partiledare 200
 Davidson, David, prof., nationalekonom 166
 De Geer, Louis G., frih., justitiestatsminister 25, 47
 De la Chapell(e), Ebba Christina, g. Grubbe 61 f.
 De la Gardie, Axel Julius, greve, riksråd, generalguvernör 70
 — Magnus Gabriel, greve, rikskansler 52, 179
 — Pontus Fredrik, greve, riksråd, general, president 52, 58
 de Laval, Georg, överstelöjtn. 193
 Delldén, Carl Olof, prof. 22, 29—33, 36, 43, 45, 47
 Dellingshausen, Hans von, generalmajor 195
 djur, behornat, se behornat djur
 Djurklou, Nils Gabriel, frih., kammarherre, folklivsforskare 193
 Draga, brasiliansk general 123
 Drake, Birger (n. 1553—84) 87, 90
 (—) Karin Kristiernsdtr, g. 1) m. Nils Pers-son (Fänestadssläkten), 2) m. Birger Jöns-son (Lagmanshagasläkten) 87, 89 f.

- (Drake), Kristiern Olofsson från Västbo 87, 89
 (Drake från Sunnerbo), Bengta Birgersdtr 89
 Dublar, Magnus (före adl. Rönnou el. Rönnou), protokollsekr., assessor 177
 du Bordieu, släkt 192
 Duræus, Erik Sunesson, kontraktsprost 33
 Duréel (Durell), Margareta (Greta) Brita, g. Appelgren 68 f.
 (Duse), Cecilia Pedersdtr, g. 1) m. Joen Svensson (Björnskogsätten), 2) m. Måns Nilsson (Björnskogsläkten) 88
 Dybeck, Richard, fornforskare 192 f.
 Döbeln, Georg C. von, frih., generallöjtn. 152
- Ebbeltoft se Psilanderhielm
 — Anders, rådmän 192
 — Fredrik, generalkvartermästarelöjtn. 181
 Eckerstein, Thure, universitetsbokhandlare 193
 Eckhoff, Per Emil Cornelius, intendent, antikvarie 193
 Edelcrantz, Abraham Niclas (före adl. Clewberg), frih., president 178
 Eden, sir Anthony, engelsk premiärminister 167
 Edén, Nils, prof., historiker, statsminister 188
 Edenhalm, Douglas, kyrkoh. 193
 Edholm, Erik W., af, öfverste, hovmarskalk, dir. för K. teatern 183
 Edström, Olof August, konsul, bankdir. 164
 Edsväraätten 94 ff., 98
 (—) Algot Karlsson, lagman i Västergötl. 94 f.
 (—) Algot Sigtryggsson, lagman i Västergötl. 95, 98
 (—) Karle av Edsvära, lagman i Västergötl. 94
 (—) Sigtrygg Algotsson, lagman i Västergötl. 94 ff., 98
 Ehrenfeltz (? = Ehrenfelt, Anders Bertilsson före adl. Nordman, bankokommissarie, lagman) 69
 Ehrenheim, Pehr J. von, jur. hedersdr, statsråd 44, 46
 Ehrensolpe, Baltzar, kansliråd 192
 Ehrenstrahl, Frans Joachim (före adl. Gedes), landshövd. 198
 Ehrensvärd, Albert, greve, diplomat, utrikesminister 167
 — Carl August († 1800), greve, generalamiral 190
 — Carl August, greve, general, chef för armén 165
 — Gustaf Johan, frih., envoyé, memoärförf. 178
 Ekblom, Wilhelm, fil. mag., eo. amanuens i Riksarkivet 18 f., 46
 Ekdal (? = Ekdahl, Nils J., kyrkoh.) 31
 Ekecrantz, Carl Oscar, med. dr, läkare 28
 Ekelund, Vilhelm, förf. 163
 Ekelöf, Gunnar, skald 196
 Ekendahl, Sigrid H. E., ombudsman, riksdagsled. 185
 Eklund, Johan A., biskop 200
 — Pehr G., prof., domprost 163
- Ragnar, förf. 206
 Ekman, Arne, kamrerare, genealog 194
 Ekström, Carl Fredrik, handl., rådmän 198
 — Constance, f. Ulf sax 198
 — Gunnar, domkyrkosyssloman 175 f.
 — Vollrath Elis, kansliråd 18 ff., 25 ff., 46
 Eldrid Bjarnsdtr, g. 1) m. Tore Skinnfell, 2) m. norske konungen Magnus Erlingsson, 3) m. en lagman i Västergötl. 95—99
 — Jonsdtr av norska Blindheimsätten 95
 Elfbrink, släkt 194
 Elfstedt, Lars Magnus Theodor (?), fil. dr, rådmän 39
 Elfstrand, släkt 194
 Elin Joensdtr se Björnskogsätten
 — Johansdtr, g. m. Måns Vilkensohn i Björnskog 86, 88
 — Jönsdtr se sparre
 — Nilsdtr se Halvhjort av Björnskog
 — Nilsdtr, g. m. Per Olsson i Gilstad 88
 Elingius, Gustav, kontraktsprost 205
 Elkan, Sophie, f. Salomon, förf. 155 f.
 Elmén, Brita D., fd. socialinspektör 185
 Elseby Månsdtr, g. m. Påvel Bengtsson i "Högälid" (Ginbalk av Grisatorp) 83, 86 ff.
 Emmers, släkt 192
 Enander, Johan Alfred, svenskamerikansk tidningsman 160
 Enebon, släkt 171
 — Anna Greta, f. Åberg 171
 — Gustaf, grosshandl. 171
 — Gustaf, prost, hovpred. 171
 — Sophia Albertina, g. 1) Kuylenstierna, 2) Järta 171
 Enequist, Lars Niclas, handl., riksdagsman 194
 Engelholm, Nils, kyrkoh. 1
 Engelström, Sofia, g. Malmberg 1
 Engeström, Christian Adolf, handl. 194
 — Jacob von, kansliråd, tf. landshövd., hist. förf. 203
 Engman, Gustaf Adolf, artist 204
 Engmark, Henric, hovrättsråd 183
 Engström, Albert, förf., konstnär 157
 — Anna, g. Cornell 163
 — Eva, f. Berg 163
 Ennes, släkt 194
 Ericson, John P., frih. landshövd. 197
 — Stig H:son-, amiral, riksmarskalk 165
 Ericsson, Johannes, i Lycke, bruksdisponent 205
 Erik Eriksson, konung 91
 — XIV, konung 33, 81, 203
 — Axelsson se Tott
 — Magnusson, hertig 96, 99
 — Månsson se Ulf sparre af Broxvik
 — Nilsson se Hjalshammarssläkten
 — Plogpenning, dansk konung 96 f.
 Eriksson, Christian, bildhuggare 161 f.
 — G. Herman, statsråd, generaldir. 168
 — Jeanne, f. Tramcourt 161 f.
 — Nancy M., f. Bengtsson, fd. riksdagsled. 169, 185
 — William, fotograf, hembygdsforskare 195
 Erland Jönsson se Halvhjort av Älmtaryd

— Svensson se Stomsrydsätten
 Ermersch, släkt 191
 Ernst, Gustaf, rektor 198
 Erynder, Anna Margareta, g. Malmborg 2, 4 f., 14 ff.
 — Catharina, f. Segera 2
 — Lars, kyrkoh. 2
 Esbjörn, Lars Paul, föreståndare för Augustanasynodens prästhem, kyrkoh. 194
 Esch, von der, släkt 188
 Eschelsson, Elsa, jur. dr, docent 187 f.
 Eskil [Magnusson], lagman i Västergötl. 91, 94 f., 97—100
 Essen, von, ätt 197
 Estrid Jönsdtr se Ginbalk av Grisatorp
 — Larsdtr, se Pik
 — Pedersdtr se Stiernna
 Eufemia Eriksdtr, g. m. hertig Albrekt av Mecklenburg 96, 100
 Eugenie, prinsessa 194
 Eurén, Axel, kyrkoh., prost 22—26, 29, 31, 33, 39, 46 f.
 — Sophie Marie, f. Juel 47
 Fagerlind, Johan (Janne), skofabrikör 206
 Fagerlund, Carl Fredrik, ”prästvigd jurist”, swedenborgare omkr. 1800 199
 Fahlcrantz, Christian E., prof., biskop 43
 Fahlgren, Maria Marg. (n. 1787) 181
 Fahlström, Christina Elisabeth, f. Ranck, frih. 202
 — Ludvig, frih., landshöv. 202
 Falander, Sven Haqvin, veterinär 200
 Falck, släkt från Sibbo 194
 Falcken, Nicolaus von, se von Flach
 Fal(c)k, Johan, bruksägare 204
 Falkenberg, Georg (Göran) Henrik, frih., landshöv. 198
 Falkman, släkt 103, 121
 — Annette, f. Stähle 105
 — August Robert, rådmän, riksdagsman 103, 132, 146
 — Augusta, g. Kiellander 146
 — Carl, grosshandl. 103, 105
 — Henric, diskontdir. 103
 — Henrik P. A., handl., Java 105, 121, 128, 146
 — Jakobina (Bina), f. Westerling 103 f., 106, 110, 135, 138, 145, 147
 — Johan, kammarråd 103—149
 — Karl Henrik, v. häradshöv. 106, 110, 144 f., 147
 — Louise, f. Falkman 147
 — Lovisa Magdalena, f. Gadd 106, 110, 128, 135, 147
 — Ludvig B., generaldir. 103 ff., 111, 121, 127, 129—132, 134, 137, 143, 145, 147 f.
 — Maria L. C., 104 f.
 — Sophie, se Rosén
 Fant, Georg Gustaf (?), kyrkoh. 43
 Fegræus se Fägerstierna
 — Christina, g. Northman 181
 — Harald, stud. 181
 — Julie D., g. Arhusiander 164
 Feif, Anna Christina, g. Åkerhielm 207
 — Casten, frih., president 207

Feilitzen, Olof von, fd. förste bibliotekarie 208
 Ferlin, Nils, skald 206
 Fernlund, Herman 156
 Fernlöf, Niclas, guldsmed 207
 Fersen, Anna von, g. von Wrangel 58
 — Axel (von), greve, riksmarskalk 201
 Fieandt, von, ätt 197
 Filip Knutsson, tronpretendent 92, 101
 — Larsson, g. m. Helena Petersdtr 101
 — Petersson, upprorisk storman 92, 101 f.
 Fillion, Christian, hyttmästare, glasblåsare 206
 (Finstaaften), Birgitta Birgersdtr, den heliga 201
 (—) Israel Erlandsön, biskop 173
 (—) Karl Erlandsson, kanik i Uppsala 173
 Flach, Antonius, tysk 70
 — Dorothea Elisabeth, f. Siöberg 70—73
 — Johan Fredrik, advokat i Svea hovrätt 70
 — Margareta Elisabeth, se Flagg
 — Märta (von) 71 f.
 — (Flagg, Falcken), Nicolaus Anthonij (von), kallade sig överstelöjtn. 69—73
 — Paul, tysk 70
 Flagg (Flach), Margareta Elisabeth 72
 — Nicolaus von, se Flach
 Fleming, Claes, frih., president 180
 — Herman, frih., president, generalguvernör 179 f.
 — Per, kommandant på Gotland, guvernör 194
 Flemming, von, polsk general (1699) 61
 Fogelberg, Marie-Louise, g. Hagman 206
 Fogelmarck, W., agronom 195
 Folke, ärkebiskop 101
 (Folkungaättens lagmansgren), Bengt Magnusson, lagman, riksråd 97, 99
 (Folkungaättens oäkta gren), Gregers Bengtsson, riddare, riksråd 172
 Forbes, ätt 197
 Ford, Henry, amerikansk industriman 167
 Fordel(l), släkt 204
 Fornelius, Lars, bibliotekarie, prof. 177
 Forsberg, Anders V., tecknare 157
 Forsman, släkt från Lojo 194
 Forsselius, Laurentius, kyrkoh. 181
 Forssell, släkt 195
 Forsslund, Karl Erik, förf. 196
 — Nils Vilhelm, aktuarie i Riksarkivet 20, 30 f., 44 ff.
 (Forstenaslakten), Peder Hansson till Valsta, riksråd 75
 Franzén, Frans Michael, biskop, skald 183
 Fredén, Karl-Gunnar, rektor 193
 Fredenhielm, Petrus Jonæ (före adl. Grau el. Gråå), lagman 203
 Frederik VII, dansk konung 112
 Fredlund, Severin, kyrkoh. 200
 Fredrik I, konung 202
 Fredrik II, tysk-romersk kejsare 92
 Fredriksson, B., stadsfiskal (n. 1786) 7
 — Hugo, folkskollärare 205
 Freytag-Loringhoven, von, släkt 188
 Friberg, K. Algot, ingenjör, hembygdsforskare 204

- Frick, släkt 121
 — Axel, sv. ingenjör i Brasilien 117, 119 ff., 128 f., 131 f., 134, 148
 Friedlander, Axel Emanuel, lektor 193
 Friedrichs, von, släkt 188
 Fries, Elias M., prof., rektor, botanist 40
 — Ellen, fil. dr, historiker 187
 Fryxell, Anders, teol. dr, kontraktsprost, hist. förf. 20, 46
 — Eva, skriftställare 155
 Fröding, M. K. Cecilia, lärarinna 157
 — Emilia, f. Agardh 156
 — G. Ferdinand, löjtn. 156
 — Gustaf, skald 156 f., 206
 — Gustafva, f. Branzell 156
 — Hedda M. 157
 — K. Mathilda 157
 Frölich, Carl Gustaf, greve, general, generalguvernör, k. råd 61
 — David F., greve, häradshövud 32
 Fröman, Nils August, justitieombudsman 33, 43 f., 47
 Fröst, Per Axel, kyrkoh., sångare 183
 Fundell, Hendrik Assarsson, borgm. i Hudiksvall 203
 — Nicolaes (Nils), universitetsbibliotekarie 203
 Fähræus, J. Fredrik, statsråd, generaltulldir. 41
 — Klas V., konstkritiker 161
 Fägerskiöld, Carl, frih., avdelningsdir. 208
 Fägerstierna, Håkan (före adl. Fegræus), lagman, v. hovrättspresident 180
 Fötling, Isak (Nilsson) 87 f.
 — Nils, frälseman 87 f.
 — Sven 87
- Gabriel Kristiernsson se Oxenstierna
 Gadd, Lovisa Magdalena, g. Falkman 106, 110, 128, 135, 147
 Gaeverberg, Erik P., fil. mag., fabrikör 183
 Gahn, Greta, textilkonstnär 198
 — Henric, överläkare, assessor 152, 201
 — Johan Gottlieb, bergmästare, kemist 150 f.
 Galtung, Barbara, f. von Grabow 50, 60, 73
 — Clara Maria, g. Siöberg 60 f., 63, 73
 — Lars, amiral 60, 73
 Garberg, släkt 194
 Gauffin, Axel, överintendent 196
 Geijer, J. U. Agnes, g. Hamilton 43
 — Anna Lisa, f. Lilljebjörn 38 f., 43
 — Erik Gustaf, prof., historiker, skald 20 ff., 33, 36—39, 43—46, 178, 201, 203, 206
 — Knut, fil. mag., eo. amanuens i Riksarkivet 18 ff., 20, 25, 28, 33, 46
 Geijerstam, Johan Henrik af, major 43
 Geisler, Eric, markscheider 201
 Genberg, Paul, ecklesiastikminister, biskop 196
 Gentschein, ätt 188
 Gertrud Lagesdtr se bjälkar, 3
 Gestrin, Mathilda, förf. 140
 Gillingstam, Hans, fil. dr, redaktör 208
 Ginbalk av Grisatorp, ätt 83
 (—) Agnes Påvelsdtr, g. m. Nils Mickelsson (Halvhjort av Björnskog) 81, 83, 86, 88
 (—) Anna Bengtsdtr, g. 1) m. Peder Karlsson, 2) m. Arvid Elofsson i Lästad 80, 83, 89
 (—) Bengt Ingemarsson 79, 83
 (—) Bengt Offesson 83 f.
 (—) Estrid Jönsdtr, g. m. Erik Månsson (Ulfsparre af Broxvik) 83, 85
 (—) Iliana Påvelsdtr, g. m. Kristiern Jeppesson (Halvhjort av Flishult) 83
 (—) Ingrid Påvelsdtr, g. m. Märten i Linköping 83
 (—) Johan Ingemarsson 79 f., 82 f.
 (—) Johan Offesson, häradshövud. 83 ff.
 (—) Jöns Johansson 83, 85
 (—) Karin Påvelsdtr, g. m. Birger Nilsson (Halvhjort av Älmtaryd) 77, 79, 83, 86 ff.
 (—) Offe Johansson 78 ff., 83 f.
 (—) Olof Offesson 83
 (—) Påvel Bengtsson i "Högald" 83, 88
 Gjörwell, Carl Christoffer, bibliotekarie, publicist 203
 Glas, Olof, prof., överläkare 40
 Glimstedt, Gösta, prof., anatom 193
 Goebbel, Joseph, tysk nazistledare, minister 167
 Golawitz, ätt 197
 Grabow, Barbara von, g. Galtung 50, 60, 73
 Graham, släkt 194
 — Alexander, affärsman 194
 — Patrick, affärsman 194
 — Peter, skotsk affärsman 194
 Gregers Bengtsson se Folkungaättens oäkta gren
 Grewesmühl, Peter Herman, borgm. 194
 (Grip), Birger Nilsson, frih., riksråd 74
 Gripenwaldt, Erik, överstelöjtn. 64
 (Grisatorpsätten), Iliana Månsdtr, g. m. Nils Jönsson (Halvhjort av Älmtaryd) 78 f.
 (—) Ingrid Månsdtr 78 f., 82
 (—) Lars i Grisatorp 82
 (—) Måns Larsson i Grisatorp 78 f., 82 f.
 Grubbe, Christoffer Adolf, överste 61 f.
 — Ebba Christina, f. De la Chapelle 61
 — Samuel, prof. i filosofi, statsråd 18, 21, 23, 46
 Grundel, Simon Jakob, frih., kapten vid fortifik. 202
 Grundtvig, Elisabeth, dansk översättare 156
 Gråå se Fredenhielm
 Grönalöf, släkt 81
 (—) Sestrid Gudmundsdtr, g. m. Per Olsson (Stomsrydsätten) i hennes 3:e g. 81 f., 88
 Gröninger, släkt 205
 Gubbertz, Hans, borgare i Sthlm 170
 Gudmar Magnusson se Ulvåsaätten
 Gullbring, Alf G., överläkare 193
 Gunne Abjörnsson se sparre över blad, Abjörn Gisasons ätt
 — Tjälvason se Västhorjaätten
 Gussander, Per Ulric, major, mejeriman 195
 Gustav I, konung 74 f., 81, 205
 — II Adolf, konung 20 ff., 58, 150
 — III, konung 7 f., 14
 — IV Adolf, konung 184
 — V, konung 196, 201

- prins 33, 43, 47
 — lagman i Västergöt. 19
 — Matson (?), riddare 86
 — Matsson se stjärna
 Guttorm se Reinätten
 Gyldenlöve (ej Gyldenhielm), Ulrik Frederik, greve, ståthållare, general 48
 Gyllenberg, Gustaf, landshöv. 66
 — Gustaf Fredrik, greve, kansliråd, skald 177
 — Jacob (före adl. Volimhaus), greve, k. råd 180
 Gyllencreutz, Carl Gustaf, lagman 180
 Gyllenhammar, Axel Fredrik (?), justitieråd 19
 Gyllenkrok, Axel W. C., frih., överste 165
 Gyllenstierna, Jöran (Göran), greve, riksråd, president 55, 180
 (—) Karin Eriksdtr, g. m. Erik Trolle 74
 (—) Kristina Nilsdtr, g. 1) m. Sten Sture d. y., 2) m. Johan Turesson (Tre rosor) 74 ff.
 Günther, Christian E., utrikesminister 166, 168
 Gärde Widemar, Ingrid, justitieråd, riksdagsled. 185
 Göransson, släkt 194
 Göring, Hermann, tysk riksmarskalk, nazistledare 167 f.
 Hackman, släkt 188
 Hackwitz (Haugwitz), von, släkt 188
 Hadorph, Johan, antikvarie 193
 Hægström, släkt 108
 — Hugo, v. konsul 106, 108 f., 113, 119
 — Zacharias, bokförläggare 113
 Hafrid Sigtryggsdtr 95, 98 f.
 Hagdahl, Charles Emil, med. dr 202
 Hagen, Ellen H. L., f. Wadström, kvinnosaks-
 politiker 184
 Hagerman, släkt 203
 Hagman, Adolf, handl. i Växjö 205 f.
 Hagman, Marie-Louise, f. Fogelberg 206
 Hahn, Canutus, prof., biskop 200
 Halldin se Hallenstierna
 Hallenstierna (före adl. Halldin), Gustaf, re-
 geringsråd 150 ff.
 — g. Björner, yngsta syster till Gustaf H.
 152
 Hallström, Charlotta Magdalena, f. Berg 184
 — Knut, tjänsteman (kallade sig i USA
 Bengt Pettersson) 184
 Halsten Pedersson se båt
 (Halvhjort av Björnskog), Elin Nilsdtr, g. m.
 Sven Joensson (Björnskogsätten) 86, 88
 (—) Mickel Ingvarsson 88
 (—) Mickel Nilsson 81 f., 86, 88
 (—) Nils Mickelsson 83, 86, 88
 (Halvhjort av Flishult), Kristiern Jeppesson
 83
 Halvhjort av Älmtaryd, ätt 77
 (—) Abjörn Pedersson (Hedentorpsgrenen)
 78
 (—) Birger Nilsson 77 ff., 82, 86 f.
 (—) Birgitta Birgersdtr 87
 (—) Birgitta Pedersdtr 78
 (—) Erland Jönsson, möjl. väpnare 78
 (—) Ingeborg Birgersdtr 87
 (—) Ingeborg Birgersdtr i Kvänjarp 89 f.
 (—) Ingrid Nilsdtr, g. m. Håkan Matsson
 (Båt av Billa) 77 f.
 (—) Ingrid Pedersdtr 78
 (—) Ingrid Pedersdtr (Rönnäsgrenen), g. m.
 Håkan Pedersson 77
 (—) Isak Birgersson, häradshöv. 87, 90
 (—) Joen Abjörnsson 78
 (—) Jöns Erlandsson i Hedenstorp 78
 (—) Jöns Pedersson i Enåsa 78
 (—) Jöns Pedersson (Rönnäsgrenen) 77
 (—) Nils Jönsson i Hå, väpnare 77, 82
 (—) Peder (Per) Abjörnsson (Ambjörnsson),
 fogde 78
 (—) Peder Jönsson i Hedenstorp 78
 (—) Peder Jönsson i Rönnäs 77
 (—) Påvel Birgersson 87
 Hambræus, släkt 195
 Hamilton, J. U. Agnes, f. Geijer, grev. 43
 — Henning L. H., greve, statsråd, univ:kans-
 ler 41 ff., 47
 — Maria Catharina, f. v. Rosén, grev. 43
 Hammar, Andreas Jöransson, kommerseråd
 195
 — Carl, grosshandl., stadsfullm:s ordf. i
 Halmstad 195
 Hammarberg, Peter, köpman, bankdir. 190
 Hammarqvist, Amalia Josephina Eugenia
 Maximiliana, f. Reuterskiöld 184
 — Carl Gustaf, svenskamerikansk lantbru-
 kare 184
 Hammarskjöld, Dag, generalsekr. 166
 — Maria, f. Järta 171
 Hamrin-Thorell, Ruth, redaktör, riksdagsled
 185
 Hanell, Krister, prof., arkeolog 105
 Hannibal, rysk general av etiopisk härkomst
 63, 73
 Hansson, Per Albin, statsminister 158, 166,
 168, 196
 Harald (= H. från Suntutak?), son till Eldrid
 Bjarnesdtr 95, 97 f.
 — Härdråde, norsk konung 96
 — Ulfsson, dekan i Linköping 80
 Harbe, Daniel, kyrkoh., folkminnesvårdare
 207
 Hartmansdorff, J. August von, statssekr., pre-
 sident 28, 47
 Hasselberg, K. Per, bildhuggare 161
 Hasselgren, Andreas, publicist 202
 Hasselrot, Carl Rudolf, kyrkoh. 157
 — Per, kyrkoh. 157
 Hauenschild, kornett (1600-talets början) 58
 f.
 Haugwitz, von, släkt 188
 Hazelius, släkt 195
 — Johan August, generalmajor 199
 Hebbe, Gustaf Clemens, skriftställare 184
 — Vendela, f. Åstrand, förf., journalist
 153, 184
 Heckscher, Eli F., prof., ekonom. historiker
 166
 Hedberg, Frans, förf., teaterman 161
 — Tor H., förf. 161

- Hederstjerna, ätt 203
Hedin, S. Adolf, politiker, publicist 154
Hedlund, Sven A., tidningsman 152
Hedrén, Johan Jacob, överhovpredikant, bis-
kop 38, 47, 183
Hedvig Eleonora, drottning 52, 56, 58 f., 70
Hedvig Sofia, prinsessa, hertiginna av Hols-
tein-Gottorp 197
Heidenstam, Verner von, förf. 161, 196
Heland, K. Erik H. von, landshövd. 196
— Johan Fredrik, regementsmusiker 192
Helena Erici, "domina" 101
— Petersdtr 91, 93, 100 ff.
Helga Anundsdr se vingad lilja
Hellberg, tjänstgörande i Riksarkivet på
1840-talet 25 ff., 29 f., 32
— Johan Carl, postdir. i Hamburg 117
— K. Mauritz B., tidningsman, politiker 156
Hellgren & Co., firma i Sthlm 148
Hellström, E. Gustaf, förf., journalist 154
Helmerson, Hilding, verkst. dir. 205
Hemming, kanik i Uppsala 173
— Nilsson, ärkebiskop 173
Hennings, Einar, minister 166
Henrik III, engelsk konung 92 f.
Henschen, Augusta, f. Munck af Rosenschöld
130
— Lars Wilhelm, rådman 130, 199
— Maria B. C., g. von Bergen 130
— Salomon E., prof. i medicin 130, 133 f.,
140
Hermansson, Johan von, generalkvartermäs-
tare, chef för fortifik. 181
— Otto, prost, hovpred. 196
Hermelin, ätt 196
— Honorine L., studierektor 186
Hernquist, Peter, prof., veterinär 200.
Hertz, släkt från Nyen 193
Hesslgren, Gustaf Adolf, provinsial- o.
bruksläkare 186
— Kerstin, yrkesinspektris, riksdagsled.
185—188
— Maria, f. Wærn 186
Hesselroth, Iwan, släktforskare 196
Heurlin, Christoffer Isak, biskop, ecklesia-
stikminister 22, 31, 33, 37, 47, 153
— Helena Catharina, g. Hyltenius 198
Hierta, Lars J., tidningsman, affärsman 154,
188
Hildebrand, Bror Emil, tf. riksarkivarie, riks-
antikvarie 17—32, 34, 36, 38, 42, 44 ff.,
193
— Hans O. H., riksantikvarie 193
Hill, Carl F., landskapsmålare 199
Hindenburg, Paul von, tysk president, ge-
neral 196
Hirn, Hans, finländsk prof. i hist. 196
Hitler, Adolf, tysk rikskansler, diktator 167,
196
Hiärne, Urban, arkiater, landshövd. 176, 192
Hjern, Bengt, regeringsråd 208
Hjort, Maria 143 f.
Hjortsberg, Joseph Maximilian, svenskameri-
kansk ingenjör 184
— Lars, skådespelare 178, 184
— Lars Gustaf, svenskamerikansk köpman
184
(Hjälshammarssläkten), Erik Nilsson 88
Hjärne, släkt 176
— Erland, prof., historiker 196, 202, 205
— Harald, prof., mistoriker 202
— Urban, se Hiärne
Holger Jönsson, köpman i Visby (1680-tal)
194
Holm, Johan Jacob, † 1824 i Norge 182
— Nils F., förste arkivarie 208
Holmberg, Johan, † 1791 i Norge 182
Holmgren, Ann Margret, f. Tersmeden,
skriftställare, kvinnosakspolitiker 184
Holmström, Leonard P., folkhögskoleföre-
ståndare 205
Holst, Elsa Christina, g. Ladau 131
— Peder, i Rannäs 89
(horn), Håkan Pedersson i Dansjö, väpnare
84
Horn, Anna Ulrika Maria Elisabet, f. Rosen-
blad, grev. 120
— Catharina Ebba, riksgrevinna, g. Bark
202
— Vivi, förf. 196
Hulthe, Carl Gustaf, läroverksadjunkt, ku-
plettförf. 193
Hummelhielm, Hans (före adl. Hummel),
landshövd. 3 f.
Hwasser, Israel, prof. i prakt. medicin 22, 27,
44—47
Hyltén se Silfvercrantz
Hyltén-Cavallius, Carl, adjunkt i kemi vid
Chalmers 198
— Gunnar Olof, teaterdir., generalkonsul,
folklivsforskare 106, 108 f., 112 f., 119,
198
Hyltenius, Eric Peter, prost 198
— Helena Catharina, f. Heurlin 198
Hylting, Magnus, kyrkoh. 205
Håkan Matsson se Båt av Billa
— Pedersson i Gäleby 87 f.
— Pedersson se horn
— Pedersson, g. m. Ingrid Pedersdtr (Halv-
hjort av Älmtaryd) 77
Håkon galen, norsk jarl 97
— Håkonsson, norsk konung 96
— Magnusson, norsk konung 96
Hårleman, Carl, frih., överintendent, arkitekt
190
Häggglöf, Gunnar, statsråd, ambassadör 167 f.
Härdelin, Eva Christina, g. Berg 163
Höggqvist, Emilie, skådespelerska 117
Höijer, Carolina Fredrica, f. Seuerling, skå-
despelerska 207
— Gerhard Reinold, rektor i Örebro 207
Höjer, Axel, läkare, generaldir. 203
Höld(o), lagman i Värmland 101
Höpken, Anders Johan von, greve, kanslipre-
sident 190
Höyer, guldsmedsgesäll (omkr. 1690) 68 f.
Ihre, Albrecht E., frih., utrikesstatsminister
21
Iliana Halstensdr se båt
— Måndsdr se Grisatorpsätten

- Päveldstr se Ginbalk av Grisatorp
 Inge Bårdsson, norsk konung 96
 Ingeborg Birgersdtr se. Halvhjort av Älmtaryd
 — Birgersdtr i Kvänjarp se Halvhjort av Älmtaryd
 — Håkonsdtr, norsk furstinna, g. m. hertig Erik Magnusson av Sverige 96 f., 99 f.
 — Månsdtr i Björnskog, g. m. Nils Fötling 86 ff.
 — Olofsdtr, g. m. Håkan Pedersson (horn) 84
 Ingegerd, Sverker Karlssons drottning 100
 — Nilsdtr se Stolpe
 — Nilsdtr, g. m. Måns Eriksson 84
 — Pedersdtr se Halvhjort av Älmtaryd
 Ingegärd se Ingegerd
 Ingelman, Georg (Göran) Gabriel, tf. kopist, skald 20, 46
 Ingelsson, August, ingenjör 205
 Ingemund Olofsson, domprost i Växjö (femuddig stjärna över bjälke) 85
 Ingemundus Jerleri (Ingemund Jerlason) 174
 Ingrid Gunnesdtr se Västhorjätten
 — Joensdtr se Björnskogsätten
 — Karlsdtr se Lake
 — Månsdtr se Grisatorpsätten
 — Nilsdtr se Halvhjort av Älmtaryd
 — Pedersdtr se Halvhjort av Älmtaryd
 — Päveldstr se Ginbalk av Grisatorp
 Innocentius IV, påve 91 ff.
 Isak Birgersson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Nilsson se Fötling
 — Olufson, slaktare, Malmö 1
 Isogæus, Simon, kyrkoh., hovpred. 68
 Israel Erlandsson se Finstaätten
 Ivar Axelsson se Tott
 — Nilsson se Natt och Dag
 Jacob Eriksson (i Enåsa?, omkr 1560) 78
 Jacobsson, Moses, glasslipare, glasbruksägare 206
 Jaederholm, Gustav A., prof. i filosofi o. pedagogik 161
 Jaeger, Johannes W., hovfotograf 202
 Jahnke-Björk, Eva, keramiker 205
 Janse, Otto T., antikvarie 193
 Janson, Agnes S. C., operasångerska, prof. vid Melbournes konservatorium 207
 Jansson, Hans, talman i bondeståndet 37, 47
 — (Johansson), Petter, riksdagsman, Saxån 207
 Jarlerius, ärkebiskop 174
 Jarlerus Johansson, frälseman 174
 Jerlström, Eva Ulrika, g. Silvius 181
 Jesper Nilsson, g. m. Sestrin Gudmundsdtr (Grönalöf) 82, 88
 Joen Abjörnsson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Olsson se Lilleisparre
 — Svensson se Björnskogsätten
 Johan Sverkersson, konung 100
 — III, konung 200, 203
 — (nes) Botvidi, biskop 176, 200
 — Helgesson se behornat djur
 — Ingemarsson se Ginbalk av Grisatorp
 — Kasimir, pfalzgreve, hertig 59
 — (nes) Matthiæ, biskop 176
 — Månsson se Ulfsparre af Broxvik
 — Offesson se Ginbalk av Grisatorp
 — Staffansson, g. m. Karin Brunsdtr 81
 — Turesson se Tre rosor
 Johanna Jönsdtr 11 f.
 Johannes se Johan
 Johannesson, J. Oscar, skulptör 163
 Johansson, K. Albin A., verkst. dir. i Kooperativa förb. 166
 — Alf H., generaldir., prof. i nationalekonomi 166
 — Elsa, fd. riksdagsled. 185
 — Frans August, prof. i exegetisk teologi 163
 — Johan, red. för tidn. Argus 41
 — Salomon, i Grennaforsa, landstingsman 205
 Johnson, Amandus, svenskamerikansk prof. 159 f.
 — Heléne, f. Chadwick 160
 Jon skrivare till Barkestorp 74
 Jonsson, Jon (1799—1835), riksdagsman 196
 Josephson, Jacob Axel, director musices, tonsättare 36
 — Ragnar, prof. i konsthistoria, chef för Dramaten, förf. 164
 Juel, släkt 190
 — Carl Axel, prof. i juridik, kammarrättsråd 17—46, 191
 — Hans, major, bruksägare 20, 26, 29, 40, 47, 190
 — Hans Oscar, fil. dr, kemist, bruksägare 26, 29, 47, 191
 — Jacob, verkl. kansliråd, bruksägare 190
 — Sophie Marie, g. Eurén 47
 Juhl, dansk släkt 69
 Juhlin Dannfelt, Carl M., generalkonsul, jordbrukare 195
 Junbeck, släkt 203
 Jung, Helge, general, fd. överbefälhavare 165
 Juringia, Annika, g. m. Petrus Wadstenius 204
 Juringius, Nils, kyrkoh. 204
 Jägerhorn, finl. ätter 204
 Järta, släkt 171
 — Carl Fredrik, k. sekr. († 1866) 26 f., 35 ff., 47
 — Carl Thomas, prof. skytteanus 36, 46 f., 171
 — C. Fredrik, revisor († 1953) 171
 — Fredrik R., hovrättsråd 21 f., 26, 34, 38, 40, 46
 — Hans, landshövd., riksarkivarie 17—46, 150, 171
 — Hans Gustaf, kapten 34 f., 47
 — Maria, g. Hammarskjöld 171
 — Sophia Albertina, f. Enebom 171
 Järte, Otto E. F., byråchef, tidningsman 161
 Jöns Abjörnsson se sparre över blad, Abjörn Gisasons ätt
 — Arvidsson se Rosenbjelke
 — Erlandsson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Håkansson i Lagmanshaga, bonde 89
 — Ingvarsson i Gemla 84
 — Johansson se Ginbalk av Grisatorp
 — Jonsson se sparre

- Jöns Jöransson se Lilliesparre af Fylleskog
 — Larsson se sparre
 — Pedersson se Halvhjort av Älmtaryd
 Jöran Månsson se Stierna
- Kallenberg, Jakob, kyrkoh. 200
 Karin, g. m. Peder Dansson 88
 — Abjörnsdtr se sparre över blad, Abjörn Gisasons ätt
 — Björnsdtr, g. 1) m. Jöns Johansson (Ginbalk av Grisatorp), 2) m. Nils Persson i Råda 83, 85 f.
 — Brunsdtr, g. m. Johan Staffansson 81
 — Kristiernsdtr se Drake
 — MagnUSDtr, g. m. Björn Bengtsson 85 f.
 — Påvelsdtr se Ginbalk av Grisatorp
 Karitz, Anders, prof. i filosofi 202
 Karl IX, konung 150, 196
 — X Gustav, konung 48 f., 52, 58 f., 179, 197, 200
 — XI, konung 33, 55 f., 180, 198, 200
 — XII, konung 167, 179, 193, 198
 — XIV Johan, konung 34, 36 ff., 173, 184
 — XV, konung 33, 36, 42 ff., 47, 112, 143
 — hertig av Anjou 92 f
 — August (Christian August), kronprins 174
 — Erlandsson se Finstaätten
 — Ingaborgason, lagman i Varend 99
 — Olsson se Stomsrydsätten
 — Sigtrygsson, riddare 91, 93 f., 96—101
 — Sverkersson († 1198), svärson till konung Sverre 95
 — Ulfsson se lejon
 Karle av Edsvära se Edsväraätten
 Karlfeldt, Erik Axel, SA:s sekr., skald 157
 Katarina, pfalzgrevinna, sv. prinsessa 59
 — Svendsdtr se Sparre av Hjulsta och Ängsö
 Kellander se Mannerskantz
 Kellgren, Johan Henric, skald 150, 178
 Kempe, Frans C., industriman 164
 Key, Ellen K. S., förf. 161, 185
 Keynes, John Maynard, engelsk nationalekonom 166
 Kiellander, August, inspektor på Trollenäs 146
 — Augusta, f. Falkman 146
 — Zacharias, bruksägare 204
 Kihlberg, Leif K. T., fil. dr, tidningsman 154
 Kiill (Kijl), Severin (Sövrin), ståthållare 74 ff.
 Kijl, Augusta, g. Siöberg 65, 73
 — Lucia, f. Lampa 65, 73
 — Magnus, lagman 65, 73
 Kirnad Eldridsson 95 f.
 Kjellén, J. Rudolf, prof. skytteanus 200
 Kleberg, Gillis, polismästare 193
 Klemming, Gustaf E., överbibliotekarie 153
 Klerck se Clerck
 Knorring, von, släkt 188
 Knutzon, Erik J., fil. dr, överbibliotekarie 201
 Knut, jarl († 1208) 100
 — Andersson se Lillie
 — Eriksson, konung 94 f.
 — Holmgersson Långe, konung 101
 — Kristinsson 97
 — Magnusson, tronpretendent 92
- Kock, Karin, g. Lindberg, prof., fd. statsråd 166, 185
 Konrad IV, tysk-romersk konung 92
 Kovalevsky, Sonja, prof. i matematik, förf. 187
 Krämer, Robert Fredrik von, frih., landshövd. 22, 29, 36, 39, 47
 Krag, Thomas P., norsk förf. 163
 Kreuger, Ivar, finansman 196
 Kristian II, unionskonung 75
 Kristiern Jeppesson se Halvhjort av Flishult
 — Olofsson se Drake
 Kristina, drottning 179, 194
 — polsk drottning 63
 — Bengtsdtr, g. m. Bengt Ingemarsson (Ginbalk av Grisatorp) 83
 — Jonsdtr, g. m. Halsten Pedersson (båt) 88
 — Nilsdtr se Gyllenstierna
 — Nilsdtr, g. 1) m.-norske jarlen Håkon galen, 2) m. lagman Eskil Magnusson 97
 — Pedersdtr se Wisse, äldre ätten
 Kristofer, konung 199
 Kromnow, Åke, riksarkivarie 208
 Kronhamn se Cronhamn
 Kruse af Elghammar, ätt 205
 — Ingeborg, g. 1) Thomson, 2) Tiesenhausen 67 f., 73
 Kumlien, Margareta Christina, f. Wallberg 184
 — Thure Ludvig Theodor, svenskamerikansk ornitolog 184
 Kumlin, ”skandinav” 1844 39
 Kupfer (Küpfcr), tysk läkare i Brasilien 120, 124, 127, 133
 Kurck, Knut, frih., riksråd, president 204
 Kurtén, släkt 194
 Kuylenstierna, släkt 171
 — Gustaf, överstelöjtn. 171
 — Mathilda (Thilda), g. Virgin 171 f.
 — Sophia Albertina, se Enebon
 Kyle, ätt 80
 Kynberg, släkt 194
 (Kåse), Birger Arvidsson 89
 — Malin, g. m. Nils Siöblad 89 f.
 Källström, Anders, kyrkoh. 31, 42, 47
 — d. y., informator för Hans Järtas sonsöner 41 f.
 Königsegg, von, släkt 188
 Körning, Simon, riksråd 172
- Ladau, Elsa Christina, f. Holst 131
 — Johan Fredrik, kyrkoh., prost 131
 — Louise, se Rosén
 — Otto Reinhold, överste, v. landshövd. 131
 — Wilhelmina 142 f.
 Lage Gustafsson se stjärna
 Lager-Kromnow, Birgitta, fil. dr, redaktör 208
 Lagerberg, Joen, överceremonimästare, en-voyé 167
 — Magnus, kammarherre, numismatiker 205
 Lagerbring, Sven (före adl. Bring), jur. dr, prof. i historia 203
 Lagergren, Josef August Samuel, kapten, arkeolog 195
 Lagerhjelrn, Lovisa Regina, g. Stråle 153

- Ulrica Charlotta, g. Löwenhielm, grev. 153
- Lagerholm, Fredrik Wilhelm, lantmätare, justerare 207
- Lagerlöf, Gerda J. E., g. Ahlgren 155
- Petrus, prof., rikshistoriograf 177
- Selma, förf. 155 f., 161, 206
- Lagerqvist, Isac, folkskollärare 205
- Lagerstråle, H. Gerhard, statsråd, justitieråd 22
- (Lagmanshagsläkten), Bengta Birgersdtr, g. m. Peder Holst 89 f.
- (—) Birger Jönsson 89
- Lagus, släkt 194
- (Lake), Ingrid Karlsdtr, g. m. Bengt Björns-son (sparre) 85
- Karl (Bengtsson) i Ulvstorp 85
- Lamm, Martin, prof., litteraturhistoriker 162
- Per, bokhandlare i Paris 162
- Lampa, Lucia, g. Kijl 65, 73
- Olof, glassipare 206
- Landgren, Lars, biskop 194
- Langgaard, dansk läkare i Brasilien 114, 119 f., 131
- Johannes Peter (?), dansk justitieråd, statsråd 114
- La Rochefoucauld, fransk hertiginna 167
- Lars, biskop i Linköping 1252 91
- tiundalagman 101
- se Grisatorpsätten
- Jönsson i Lästad se sparre
- Olofsson, dekan i Uppsala (n. 1328) 173 f.
- Petersson, lagman i Östergötl. 101 f.
- Siggeßon se Sparre 75
- Sunesson, dansk storman 100
- Larsson, Carl O., konstnär 161
- Karin, f. Bergöö 161
- Yngve, fil. dr, fd. borgarråd 161
- Laurell, Axel, kronofogde 194
- Axel, vicepastor 194
- Laurentius Andreæ, ärkedjåkne, riksråd, re-
formator 75
- Lauzun, Antoine Nompar de Caumont,
fransk hertig, generalöverste 151
- Leffler, Eric Daniel, prost 178
- Lehnberg, Magnus, biskop 178
- Leijonmarck, Sven (före adl. Åkermarck),
president, landshövd. 180, 198
- Leithner, von, släkt 188
- (lejon), Karl Ulfsson 94
- Lenbom, Gustaf, veterinär 200
- Leopold, Carl Gustaf af, statssekr., förf. 178
- Lewenhaupt, Claës Axel August, greve, övers-
tekammarjunkare 196
- Levertin, Oscar I., prof., litteraturhistoriker,
förf. 151, 161
- Lidbeck, Clara, g. Sandströmer, förf. 120
- Lidforss, Bengt, prof. i botanik, skriftställare
163
- V. Edvard, prof., språkman 164
- Lidman, Carin, f. Thiel 162
- C. H. Sven R., förf., väckelsepredikant
162
- Lignarius, Anders Larsson, träbildhuggare
från Stavhälla 204 f.
- lilja, vingad, se vingad lilja
- Liljeblad, anställd hos Henrik Rosén i Brasi-
lien 140
- Liljegren, Annette Maria, f. Engel 38
- Johan Gustaf, riksantikvarie, riksarkivarie
38, 42
- Liljencrantz, Johan (före adl. Westerman),
greve, riksråd, president 194 f.
- Sven, frih., landshövd. 199
- Liljewalch, släkt 204
- Carl Fredrik, industriman 194
- Lillie, Beata, fru (?; 1690-tal) 68 f.
- Brita, ryttarhustru 63
- (—) Knut Andersson till Ökna, riksråd 75
- Lilliecrantz, Johan (före adl. Westerman),
justitieborgm. 202
- Lilliehorn, släkt 171
- Johan Fredrik, frih., landshövd. 171
- Vilhelmina, g. Virgin 171
- (Lilliehöök av Istrum), Anna Knutsdtr (på
Hinsenberg) 203
- (Lilliesparre af Fylleskog), Joen Olsson, ami-
ral, krigsöverste 75
- (—) Jöns Jöransson, assessor 89
- Lilljebjörn, Anna Lisa, g. Geijer 38 f., 43
- Henrik, kapten, memoarförf. 206
- Knut J., jordbrukare, skriftställare 206
- Lincoln, Abraham, president i USA 123
- Lind, Jenny, g. Goldschmidt, operasångerska
184
- Lindahl, Erik R., prof. i nationalekonomi 166
- Margareta, g. Seuerling, teaterledare 207
- Peter, skådespelare, teaterdir., förf. 207
- Lindberg, J. Adolf, medaljgravör 205
- Anders(?), mag., tf. konsistorienotarie
1844 35
- J. August, skådespelare, teaterledare 161
- Augusta, f. Blomstedt, skådespelerska 162
- Greta, g. Bonnier 161
- Per A., regissör, teaterledare 162
- Stina, g. Bergman, förf. 162
- Lindblad, Axel R., industriman, uppfinnare,
metallurg 201
- Johan Christopher, prof. i processrätt 22
f., 31, 34, 40, 43, 45, 47
- Lindblom, G. Wilhelm, litograf, tecknare 26
- Lindemark, Eric, landskamrer 206
- Lindeström se Lindheström
- Lindgren, Anders, emigrant till Brasilien 140
- B. Carl Gustaf, registrator i Kammarkoll.
198 f.
- Ludvig, fil. lic., kommunikationschef på
Kastrup 163
- Lindhagen, C. Albert, justitieråd, stadsfullm.
193
- Carl A., borgm., politiker, skriftställare
192
- Lindheström, Pehr (Peter), fortifikationsin-
genjör, reseskildrare 160
- Lindman, S. Arvid A., konteramiral, statsmi-
nister 166
- Lindmark, Jonas, från Norrbotten, † 1833 i
Norge 182
- Lindoff, Carl August, gårdsmålare 195
- Lindqvist, Jan Magnus, skräddarefrimästare,
† i Fredrikshald 182
- Lindroos, släkt 194

- Lindstedt, Hilda, bibliotekschef 202
Lindström, Erik L., lektor 205
— Karl Adam, huvudred. för NDA 141
— Ulla, f. Wohlin, fd. statsråd 168 ff., 185
Linnarsson, Fredrika, g. Beckman 157
Linné, Carl von (före adl. Linnæus), prof.,
botanist 198, 200
— Lovisa von 182
Linnér, Sigfrid N., statsråd, landshövd. 197
Lithou, Gustaf, skald 177
Ljungdahl, Axel, fil. dr, general, fd. chef för
flygvapnet 165
Ljunggren, Carl Johan, major, konstnär 202
— Gustaf H. J., prof., litteraturhistoriker,
univ:rektor 200
Ljunglöf, Knut F., tobaksfabrikör 202
— K. Robert, grosshandlare, industriman 202
Longberg, Johan P. Olsson, hemmansägare,
talman i bondeståndet 194
Longfellow, Henry W., amerikansk förf.,
prof. 160
Lopez, Don Carlos Antonio, president i Pa-
raguay 123, 133, 140
— Francisco Solano, president i Paraguay
123 f., 132—135, 138, 140 ff., 145
Lorichs, släkt 171
— Anders, diplomatisk agent i Johan III:s
tjänst 174
— Per Daniel, landshövd. 38, 171
Loven, Sven L., prof., zoolog 127, 139
Lucas Jacobi, vadstenamunk 199
Ludvig IX, fransk konung 92
Lundberg, Erik F., prof. i nationalekonomi
166
— Johan Olof, bruksägare 204
Lundbergh, B. J., fotograf i Sthlm 104, 110
Lundblad (? prof.) 1844 i Uppsala 36
Lundevall, F. Adolf I., regeringsråd 205
Lundgren, Carl Magnus, lantjägmästare 181
— Tyra, konstnär 205
Lundström, Axel N., prof., växtbiolog 164
Luth, Axel P., kyrkoh. 181
Lybeck, Otto E., amiral, statsråd 193
Lycke, Hella (n. 1709) 66
Lynch, madame, general, president Lopez'
mätress 133
Långh, Pehr Magnus, komminister 198
Läma, Mats (n. 1438—52) 77
Löfgren, J. Eliel, advokat, utrikesmin. 168,
188
Löfqvist, Carl Fredrik, lantmätare, emigrant
184
Löwegren, Gertrud, keramiker 205
Löwen, Axel, greve, generalkvartermästare,
general, riksråd 181
Löwenhielm, Carl Gustaf, greve, kapten 182
— Gustaf C. F., greve, general, minister 183
— Ulrica Charlotta, f. Lagerhjelm, grev. 153
- Macklier se Maclean
— Jacob, borgare i Sthlm 170
Maclean (Makelээр), släkt 170
— (Makelээр), Hans, borgare i Gbg 170
— Johan Daniel, frih., överjägmästare, övers-
telöjtn. 170
— Maria Lovisa 170
- Mac Mahon, Patrice de, fransk hertig, mars-
skalk, president 142
Magnus den gode, norsk konung 96
— Bengtsson, lagman i Östergöt. 101
— Erlingsson, norsk konung 95 f.
— Ladulås, konung 102
— Lagaböter, norsk konung 97, 99
— Rolandsson se snedbjälke med två rosor i
vartdera fältet
Makelээр se Maclean
Malmborg, Abraham, löjtnant 1
— Anna Margareta, f. Erynander 2, 4 f., 14
ff.
— Carl Julius, kronofogde 1—16
— Catharina 6
— Isac, rådmän 14 ff.
— Pelle, konstnär, förf. 204
— Sofia, f. Engelström 1 f.
— Abraham af, lagman 1, 14 ff.
Malmström, Bernhard Elis, prof. i litteratur-
hist., skald 39, 47
— Gunnar, prost 193
Malortie, von, släkt 188
(Malstäätten), Birger Gregersson, ärkebiskop
173, 201
Mannerheim, C. Gustaf E., frih., marskalk,
Finlands president 158 f.
Mannerskantz, Nils (före adl. Kellander),
generalkvartermästare, general 181
— Sven (före adl. Kellander), kommandant
på Varberg, överstelöjtn. 7 f.
Margareta Håkansdtr se Bölja från Östbo
— Skulesdtr, norsk drottning, g. m. Håkon
Håkonsson 96 f.
Margit Olofsdtr se Stomsrydsätten
Margraff, N. N., g. Siöberg († 1685) 59 f., 72
f.
— Jochim, köpman i Sthlm 58
Maria av Pfalz, hertiginna 150
— Eleonora, drottning 150, 179
— Elisabet av Sachsen, hertiginna av Hol-
stein-Gottorp 58
Markstedt, Anders, sågverksägare 206
Mathiesen, Sigurd, norsk förf. 163
Mathson (?), skolkamrat till Henrik Rosén
139
Mats Broddesson se Vallerstadsätten
— Gustafsson se sparre
Mattsson, Anders, lasarettssyssloman 197
Maurois, André, fransk förf. 167
Mehlen, Henrik von, hövitsman på Västerås
74
Meijerberg, Oscar, mag. 192
Meister, släkt 191
Melandar, Samuel Edvard, lektor 198
Melin, Olof Victor, eo. amanuens i Riksarki-
vet 25, 41, 47
Melitz, fältskär (1690-tal) 68 f.
Mellberg, Gustaf, svenskamerikansk tobaks-
odlare 184
Mellenius, släkt 194
Messenius, Arnold Johan, rikshistoriograf
177
— Johannes, juris prof., historiker 177, 200
Meurling, Ludvig Wilhelm (?), kamrer 46
Mickel Ingvarsson i Nora se Halvhjort av

- Björnskog 88
 — Nilsson se Halvhjort av Björnskog
 Milles, W. Carl E., skulptör 160
 Millich, Nicolaes, bildhuggare 204
 Mjöberg, K. Josua, rektor, litteraturhistoriker 193
 Momma se Reenstierna
 Montelius, G. Oscar A., riksantikvarie 193
 Munch, Peter, fil. dr, dansk utrikesminister 168
 Munc af Rosenschöld, Augusta, g. Henschen 130
 — Eberhard, läkare i Paraguay, naturforskare 140
 — A. G. Mortimer, landshövd. 197
 Munsterhjelm, Anders Gustav, kapten 197
 — Jacobina Charlotta 197
 Munthe, Alf, målare, textilkonstnär 198
 — C. Arne, fil. dr, rektor 178 f.
 Myrdal, Alva, f. Reimer, fd. ambassadör, fd. statsråd 169, 185
 — K. Gunnar, prof. emeritus, nationalekonom, fd. statsråd 166
 Månesköld, släkt 191
 Måns Eriksson (n. 1480) 84
 — Larsson i Grisatorp se Grisatorpsätten
 — Nilsson se Björnskogssläkten
 — Persson Tofta, kyrkoh., S. Rörum o. Häglinge 60
 — Svensson se Somme
 — Vilkinsson i Björnskog, häradshövd. 86 ff.
 Månsson, K. Fabian, fil. hedersdr, förf., politiker 166
 Mårten i Linköping, g. m. Ingrid Påvelsdr (Ginbalk av Grisatorp) 83
 Märta Jespersdr, dotter till Sestrud Gudmundsdr i hennes 1:a g. 81
 — Olofsdr se Stomsrydsätten
 Möller, F. Gustav, statsråd 166 f.
 — Pontus, riddarhushusgenealog 203, 208
 Mörck Pettersson, Isaac, bruksägare 204
 Mörner, C. Birger, greve, förf. 157, 207
 — Carl, greve, riksståthållare 182
 — Ludvig, frih., biskop 198
- Nackreij, Olof von, frih., landshövd. 5 f.
 Nagle, bror till Önd, västgötabonde 95
 Napoleon III, fransk kejsare 112, 142
 (Natt och Dag), Barbro Åkesdr, g. 1) Bielkenstierna, 2) Kurck 204
 (—) Ivar Nilsson, landshövd. 192
 Nicander, Anders, packhusinspektör, skald 177
 — Henric, kansliråd, matematiker 183
 Nicodemi, guvernant 139, 141 f., 146
 Nikolaus de Huseby, "herr" (n. 1301) 99
 Nils Hansson, bonde i Dalby (omkr. 1670) 53
 — Jespersson se Cruus
 — Jönsson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Mickelsson se Halvhjort av Björnskog
 — Mårtensson på Klågerup, frälsfogde 63, 65
 — Olsson, dotterson till Olof Svensson i Värnamo 81
 — Persson se Bestorpsätten
- Persson i Råda, häradsh. (adl. 1536) 85
 — Plogpenning, norsk tjänare hos hertiginnan Ingeborg 96
 Nilsson, Ada K., läkare, gynekolog 186
 — Karl Edvin, gårdsmålare (s. Halland) 195
 — Sven i Härnäs (Trane-Sven), bonadsmålare 192
 Nissen, släkt 192
 Nisser, Peter, förf., 206
 Nohrborg, Anders, eo. hovpredikant, uppbyggelseförf. 200
 Noodt, Carl Christian, kyrkoh. i tyska förs. i Sthlm 174
 Nordberg, Jöran, prost, hovpredikant, historiker 198
 — Lars, kapten 62
 Nordeman, Martin, prof., matematiker 55
 Nordenflycht, Hedvig Charlotta, förf. 177
 Nordenskiöld, Bengt, general, fd. chef för flygvapnet 165
 Nordensvan, Georg, G., fil. hedersdr, konsthistoriker, förf. 161
 Norder, Carl, kyrkoh. 196
 Nordin, Carl Gustaf, biskop 173, 178
 Nordlindh, Daniel, biskop 198
 Nordström, Johan Jakob, prof., riksarkivarie, politiker 28—31, 42, 47, 135
 — Karl F., målare 161
 — Tekla W., xylograf 161
 Norman, Johan Erik, trädgårdsmästare 182
 Northman, Christina, f. Fegräus 181
 — Nils, borgm. i Skara 181
 Norup, Sam B., statsråd, generaldir. 196
 Notke, Bernt, bildhuggare 193
 Numers, von, "kaptenska" (omkr. 1690) 68
 Nygren, Hildur, undervisningsråd, statsråd 185
 — Karl A. Kloster, röstpedagog 205
 Nyman, Alf T., prof. i teoretisk filosofi 162 f.
 Nyström, Anton C., läkare, folkbildningsman 161
 — Johan F., lektor, politiker 188
 Näv se Peter
- Octaviano, brasiliansk diplomat 133
 Odelberg, Wilhelm, överbibliotekarie 208
 Odhnoff, Camilla, f. Wilske, fd. statsråd, landshövd. 185
 Offe Johansson se Ginbalk av Grisatorp
 Ohlin, Bertil, prof. emeritus, fd. statsråd o partiledare 165 ff.
 — Elis, landsfiskal 165
 — Ingeborg, f. Sandberg 165 f.
 Ohlson, Olle, förf. 206
 Ohlsson, Håkan Theodor, boktryckare 189
 Olander, Valborg H. C., seminarieadjunkt 155
 Olaus Martini, ärkebiskop 204
 Olderman se Cronstedt
 Oledal, Brita, förf. 206
 Oliviera, Francisco Ozorio de, brasilianare 117
 Ollers, Edvin, keramiker 205
 Olof Andersson Skytte se Stomsrydsätten
 — Arvidsson se Rosenbjelke
 — Offesson se Ginbalk av Grisatorp

- Olof Svensson se Stomsrydsätten
 Olsson, Olof, läroverksadjunkt, statsråd 188
 Oluf Olufsen, bonde i Genarps sn 1
 Opitz, Ferdinand, glasslipare, manufakturist 206
 — Johannes, glasslipare 206
 Opsahl, Erik Eriksen, jägare vid Akershus jägarkår 182
 Oscar I, konung 36, 38 f., 41 f., 47, 117, 196 — II, konung 201
 Osmund, biskop i Skara (1050-talet) 199
 Osslund, J. Helmer, målare 206
 Otto, Matthias, se Siöberg
 Ouchterlony, släkt 188
 Oxenstierna, Axel, greve, rikskansler 177, 196, 199
 (—) Gabriel Kristiernsson, frih., riksråd, riksmarsk 74
- Paasikivi, Juho, Finlands president 168
 Palm, August T., skrädare, politiker 203
 — Nils, borgm. i Ystad, riksdagsman 53
 Palma, Jonas, kyrkoh., teolog. skriftställare 200
 Palmblad, Vilhelm Fredrik, prof. i grekiska, publicist 23
 Palmborg, John, skofabrikör 206
 Palme, Olof, statsminister 169
 Palmér, Frithiof, bibliotekarie vid sv. bibl. vid Sorbonne 162
 — Signe, f. Garding, journalist 162
 Palmquist, Eric, konstnär 192
 Palmstierna, Magnus (före adl. Schiller), lagman 180
 Paues, Anna C., prof., lärare i Cambridge 187
 — Adolf Fredrik, kapten 134 f., 137
 Pauli, Georg V., målare 161
 — Hanna, f. Hirsch, målare 161
 Peder se även Per o. Peter
 Peder Abjörnsson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Dansson 88
 — Hansson se Forstenasläkten
 — Håkansson, son till Ingrid Pedersdtr (Halvhjort av Älmtaryd) 77
 — Jönsson se Halvhjort av Älmtaryd
 — Karlsson, g. m. Anna Bengtsdtr (Ginbalk av Grisatorp) 83
 Pedro II, kejsare av Brasilien 120
 Pehrson, Per, dräng, tvångsvärvad till krigstjänst 1771 9 ff.
 Per se även Peder o. Peter
 — Abjörnsson (Ambjörnsson) se Halvhjort av Älmtaryd
 — Olsson i Gilstad 88
 — Olsson se Stomsrydsätten
 — Persson i Fänestad 89
 Peringskiöld, Johan (före adl. Peringer), riksantikvarie, kansliråd 177
 Persson, Anders i Essunga (+ 1798), underlanthushållare, riksdagsman 190
 — Carl Erik, i Stene, partiskomakare 206
 — Leonard, hembygdsforskare 203
 — Måns, Tofta, se Måns
 Peter, se även Peder o. Per
 — i Jolstad, far till Helena, g. m. Karl Sigtryggsson 100
 — Larsson (= Peter i Jolstad?) 100 ff.
 — Näv, lagman i Västergötl. 99
 — Strangesson 101
 Petersen, Emilie, f. Eckert ("Mormor på Herrestad"), socialt verksam 200
 Petersson, Per J., prof., klassisk filolog, skald 39
 — Rudolf, konstnär, Enhörna 195
 — Vivi, servitris 157
 Petre, Robert, fänrik 203
 Petré, J. Thore, bruksägare, politiker 41
 Petrejus, Petrus, diplomat, historiker 200
 Petré, Bror A., hovrättsråd, häradshövd., statsråd 185
 Petrini, Gulli C., f. Rossander, fil. dr, kvinnosakspolitiker 187 f.
 Petrus Petrejus se Petrejus
 — Wadstenius, kyrkoh. 204
 Pettersson, Betty, fil. kand., extralärare 187
 — David, borgm. i Gbg 190
 Petzäll, Erik, kontraktsprost 193
 Philipson, Adèle, fil. kand., lärare, sekr. i ABKF 187 f.
 (Pik), Estrid Larsdtr, g. m. Offe Johansson (Ginbalk av Grisatorp) 83
 Pira, Karl, lektor 198
 Planck, släkt 203
 Planting, släkt 203
 Plommenfelt, Carl Anders, överceremonimästare 201
 Poppelman, Mårten, befallningsman 51, 53
 Poppius, Carl Daniel, häradshövd. 33, 47
 Posse, Arvid, greve, statsminister 200
 — Charlotta Gustava, g. Cederström, grev. 22 f., 25, 28, 31, 33 f., 36 f., 40 f., 47
 — Charlotta Margareta, f. Rosén, grev. 120
 — Johan August, frih., aktuarie 19, 33, 40 f., 46
 Primo de Rivera, Miguel, markis de Estella, spansk premiärminister 167
 Psilanderhielm, Peter Andreas (före adl. Ebbeltoft), överste 192
 Pusjkin, Alexander, rysk skald 63
 Pyhlson, Johan Severin, tullöverinspektör 195
 Pável Bengtsson se Ginbalk av Grisatorp
 — Birgersson se Halvhjort av Älmtaryd
- Rabe, Claes Julius (?), justitieråd 44, 46
 Rabenius, Lars G., jur. prof. 39, 47
 Raden, Ernst Laxmand von 54
 Ragnfrid Guttormsdtr av norska Reinätten, g. m. Bjarne Byrdsven 95, 98
 Ragnhild, g. m. Bengt i Fallnaveka 83
 — Håkansdtr, g. m. ärkebiskop Olaus Martini 204
 Ragnvald 98
 Ragvald knaphövd, konung 94
 Rajalin, Salomon Mauritz, frih., amiral, generalmajor, landshövd. 193, 199
 Ramborg 98 f.
 Ramel, S. G. Fredrik T., frih., utrikesminister 168
 Ramfrid Gustavsdtr, dtr till Hafrid Sigtryggsdtr 98 f.

- Ranck, Christina Elisabeth, g. Fahlström, frih. 202
- Rappe, Axel E., frih., general, statsråd 154
- Rasmus Ludvigsson, kungl. sek., genealog 177
- Raumannus, Johannes, teol. dr., kyrkoh., prof. 199 f.
- Reenstierna, Fredrik Ulrik, greve, landshövd. 202
- Jakob (före adl. Momma), storföretagare 194
- Regnell, Anders Fredrik, läkare, botanist, donator 113—117, 130, 133 f., 136, 140
- Rehbinder, ätt 197
- Rehn, Johan Lorentz, sv. student, † i Norge 182
- Reidar Sendeman, baglerhövding 95
- Reinhardt, dr, nordamerikansk forskningsresande 128
- Reinätten, norsk ätt 95, 99
- (—) Bård Guttormsson 98
- (—) Guttorm 95, 98
- (—) Skule Bårdsson, norsk hertig 96, 99
- Relander, släkt 193
- Remmer, sjökapt 105 f.
- Rennenkampf, von, släkt 188
- Rennerfelt, Bertel, bankdir. 208
- Rettig, släkt 194
- Reutercrantz, Esbjörn Mårtensson, hovstallmästare 48, 55
- Mårten, landshövd. 55
- Reuterdahl, Henrik, ärkebiskop 199
- Reuterskiöld, Amalia Josephina Eugenia Maximiliana, g. Hammarqvist 184
- Carl Edvard Abraham, svenskamerikansk lantbrukare 183 f.
- Edgar H. C., biskop 198
- Reuterswärd, Patric O., bruksägare, politiker 153
- Rhodin, L. J., lagman 38
- Anders Gustaf, kontraktsprost 181
- Ribbing, Gustaf († 1693), landshövd. 84 f.
- Lännart, prof. i anatomi 163
- Riddermarck, Lars (före adl. Wetterhamn), advokatfiskal 180
- Rietz, J. Ernst, tf. prof. i filosofi, kyrkoh., språkforskare 200
- Rikard, hertig av Cornwall, tysk-romersk kejsare 92 f.
- Rinman, Sven, bergsråd, fristadsdir. 196
- Ristell, Adolf Fredrik, bibliotekarie vid Drottningholm, förf. 178
- Rivera se Primo de Rivera
- Roempke, släkt 191
- Rogberg, Elin, f. Falkman 104
- Roland Magnusson se snedbjälke med två roser i vartdera fältet
- Rolf, Martin, gårdsmålare 195
- Roos, Adolph, kyrkoh. 199
- G. W., skraddarmästare, Malmskillnadsg., Sthlm 104
- Roosevelt, Franklin D., USA:s president 160, 167
- Rosén, släkt 120 f.
- Adèle C. 142, 146
- Agda O., g. Söderberg 147
- Carl E., hovfotograf 128, 142, 144, 147
- Charlotta Margareta, g. Posse, grev. 120
- Erik Herman, förste lantmätare 103 f., 106, 110, 112, 115, 119, 126, 129 f., 132, 135, 138 f., 142, 146
- Henrik G. J., fotograf, brasiliansk generalkonsul 103—149
- Herman A., bergsingenjör, banktjänsteman 128 ff., 142, 144, 146 f.
- Johan, lektor, publicist 190
- Louise (Lisen) M., f. Ladau 130—139, 141 ff., 145 f., 148 f.
- J. Ludvig S., byråchef i Lantbruksstyr. 130, 141, 145 f.
- Sophie C., f. Falkman 103—106, 112 f., 128 f., 132, 135, 138 f., 146 ff.
- Rosen, von (från Pommern), ätt 188
- Maria Catharina von, g. Hamilton, grev. 43
- Rosén, von, ätt 120
- (—) Anna Jönsdtr, g. m. Jöns Jöransson (Liliesparre af Fylleskog) 89 f.
- (—) Anna Olofsdtr, g. Kyle 80
- (—) Jöns Arvidsson, ståthållare 84
- (—) Olof Arvidsson, fogde 80, 84
- Rosén von Rosenstein, ätt 120
- Nils, arkiater 120
- Rosenbierke, ätt 83 f.
- Rosenblad, ätt 120
- Anna Ulrika Maria Elisabeth, g. Horn, grev. 120
- Rosenborg, nyländsk släkt 194
- Rosencrantz, Edel, Knud Ulfeldts änka 50
- Mette, 54
- Rosendahl, Sven, förf. 206
- Rosenfelt, Werner von, holmamiral 192
- Rosenhane, Göran Gustaf (?), frih., generalmajor 205
- Johan, frih., president 205
- Rosenius, Carl Olof, väckelseledare 200
- Erik, kyrkoh. 120
- Rosenstein, Nils von, statssekr. 151
- Roth, Martin David, ritmästare vid Lunds univ. 199
- Rothman, Johan, lektor 200
- Rudbeck, Olof, d. y., med. prof., arkiater 200
- Rudbeckius, Johannes, biskop 175, 200, 202
- Rudin, E. G. Waldemar N., prof. i exegetik 200
- Rundquist, Gustaf Hilding, läroverksadjunkt 198
- Rydberg, A. Viktor, prof., förf. 204
- Rydén, George H., prof. i hist., Delaware 160
- Ryning, Erik, riksråd 75 f.
- Erik, ståthållare 76
- Nils 74
- Rådaätten se Ginbalk av Grisatorp
- Rålamb, Claes, frih., överhovstallmästare 178
- Gustaf, frih., president 206
- Åke, frih., överste, förf. 19
- Röhss, Wilhelm August, grosshandl. 174
- Rönnou (Rönnow), Magnus, se Dublar
- Rössel, Agda, f. Jäderström, ambassadör 169
- Sahlgren, Niclas, dir. i Ostind. komp., donator 190

- Sahlin, Carl A., bergsing., verkst. dir., bergshistoriker 201
- Samuelsson, Kurt, docent 169
- Sandberg, släkt 171
- Anna Ulrika Magdalena, g. Virgin 171.
- Carl, kamrer 30, 32, 179 f.
- Christer Petter, köpman 171
- Gustaf, borgm. i Vänersborg 171
- Ingeborg, g. Ohlin 166
- Sandler, Rickard J., utrikesminister 168
- Sandströmer, Clara, f. Lidbeck, förf. 120
- Sasse, släkt 191
- Schalin, Lars, prost 66
- Maria, f. Skarpenfelt 67
- (Scharlin), Carl Gustaf, löjtn. 63, 66, 73
- (Scharlin), Elisabeth Maria, f. Siöberg 61, 63, 65 ff.
- Schartau, Frans, grosshandl., politiker 129
- Henric, kontraktsprost 200
- Scheidenburg, Daniel, legationspredikant i Madrid 200
- Schenk, Johan Fredrik, munskänk, Linköping 65
- Schening, Lars, skrivare vid stallstaten 50
- Schenström, Magnus Jonasson, rådman i Västerås 62
- Sch(i)erna, Måns Hansson, tullnär 203
- Schiller se Palmstierna
- Schlyter, Carl Johan, prof. i laghist. 103
- Schmitt, Paul (n. 1694) 70 ff.
- Schough, Lina, f. Berg 163
- J. Robert, överstelöjtn., industriman 163 f.
- Schröder, Johan Henrik, bibliotekarie, prof. 20 f., 37, 41, 46
- Schröderheim, Elis (före adl. Schröder), statssekr., förf. 151
- Schröderstierna, Samuel (före adl. Schröder), bergsråd, fristadsdir. 196
- Schultz, Carl Gustaf, stadsläkare i Uppsala 27
- Schwartz, släkt 191
- Schwerin, Martina von, f. Törngren, frih. 153
- Schück, J. Henrik E., prof., litteraturhistoriker 203
- Herman, docent 208
- Schylander, Carl Gabriel, överinspektör, skådespelare 178
- Schütz, Pável, byggmästare hos Gustav I 205
- Schönherr, Carl Johan, kommerseråd, sidenfabrikör, entomolog 199
- Scrifer, Christian, tysk överhovpredikant, uppbyggelseförf. 200
- Seaton, släkt 188
- Sefström, Nils Gabriel (?), prof., kemist 33
- Segera, Catharina, g. Erynander 2
- Segerstedt, Torgny K., prof. i allm. religionshist., publicist 165
- Segerstierna, Anders (före adl. Berglin), övers-telöjtn. 65, 73
- Sehsted, Aksel, dansk adelsman 49
- Sehlstedt, Elias, tullinspektör, skald 196
- Sellén, Emili A., f. Ulf sax 198
- Sven Niclas, med. dr, regementsläkare 198
- Sellergren, Peter Lorenz, komminister, väckelsepredikant 200
- Selling, Gösta, fd. riksantikvarie 202
- Sendeman, se Reidar
- Sestrid Gudmundstr se Grönalöf
- Seuerling, Carl Gottfrid, skådespelare, teaterledare 207
- Carolina Fredrica, g. Höijer, skådespe-lerska 207
- Margareta, f. Lindahl, skådespelerska, teaterledare 207
- Sheldon, Charles, chefsbyggmästare vid örlogsflottan 193
- Sidén, Johan, rektor, agronom 197
- Sigfrid Rutgersson (Sigfridus Rotgeri), biskop i Skara 173
- Sigismund, konung 196
- Sigtrag (Sigge), ärkedjärke i Linköping 94
- Sigtrygg Algotsson se Edsväraätten
- Bengtsson se Boberg, lilja mellan två hjorthorn
- Estridsson, häradshövd. i Vartofta 94 f., 98
- Sigurd Mun, norsk konung 96
- Silfwerbrand, Juliana Eleonora, se Thomson
- Zacharias, löjtn. 70, 73
- Silfvercrantz, Johan Andersson (före adl. Hyltén), kammarråd 180
- Silfverschiöld, Arvid, frih., landshövd., hovrättspresident 4 f.
- Silfversparre, Carl Isak, sekr. 20, 33
- Nils Gustaf, kammarjunkare, amanuens 20
- Silfverstolpe, Axel Gabriel, kammarherre, politiker, skald 178
- Fredrik Otto, statsråd, landshövd. 42
- Silva, Jeremias da, brasiliansk "commendor" 130
- Silvius, Elias, kyrkoh. 181
- Eva Ulrika, f. Jerlström 181
- Simmingsköld, Johan (före adl. Simming), or-denshistoriograf, förf. 178
- Siwardus, biskop (1100-tal) 173
- Siwertz, P. Sigfrid, förf. 161 f.
- Siöberg, ätt 72 f.
- N. N. († 1685), f. Margraff 59 f., 72 f.
- Adam Clas, fänrik 67—70, 72
- Augusta, f. Kijl 65, 73
- Brita, f. Berglin el. Bergelia 65 f., 73
- Carl Gustaf, regementskvartermästare 61, 63—66, 73
- Catharina (?) 62 f., 73
- Christina Elisabeth, f. d'Albedyll 61 f., 73
- Christina Regina, g. m. ryske generalen, etiopiern Hannibal 63, 73
- Clara Maria, f. Galtung 60 f., 63, 73
- Dorothea Elisabet, g. von Flach 70—73
- Elisabeth Maria, g. Schalin (Scharlin) 61, 63, 65 ff., 73
- Gustaf (f. 1721) 62, 73
- Gustaf, ryttmästare 60 f., 63, 67, 69, 72 f.
- Helena Maria, g. Walkendorf 61, 63, 66, 73
- Juliana Charlotta (f. 1718) 62, 73
- Juliana Eleonora, f. Thomson, omg. Silfwerbrand 67 f., 70, 73
- Lars, korpral 61, 63, 73
- Margareta Elisabeth (f. 1715) 62, 73

- Mattias Johan, sv. sekundkapten, rysk kapten 61 ff., 73
- Mattias Otto(sson) Wrangel, stallmästare 48—73
- Sjöblad, Nils, ståthållare 89
- Sjöberg, Johan, kommerseråd 183
- Sjöcrona, Cornelius A., landshövd. 183
- Sjögren, Christian Magnus August, bruksägare, bergmästare 204
- Sjöstrand, Helga, riksdagsled. 185
- Skarpenfelt, Maria, g. Schalin 67
- Skinnefeldt se Tore
- Skjöldebrand, Erik (före adl. Brander), kommerseråd, förf. 177
- Skraggensköld, Lars (före adl. Skragge), kamrerare 180
- Skule Bårdsen se Reinätten
- Skytte, Johan, frih., riksråd 177
- Olof Andersson, se Stomsrydsätten
- Sköld, Per Edvin, statsråd 167, 169
- Smerling, Gottlob Fredric, grosshandl. 183 (snebjälke med två rosor i vartdera fältet), Magnus Rolandsson, häradshövd. 85
- (—) Roland Magnusson, häradshövd. 85
- Snoilsky, Carl J. G., greve, kansliråd, överbibliotekarie, skald 153
- Sommar, Christian, krigskommissarie 65 f. (Somme), Måns Svensson, amiral 81
- Sondén, Bertha, f. Beckman 158
- Nelly, f. Sondén 158
- Per, förste arkivare 158
- F. Wilhelm, intendent i Generalpoststyr. 158
- Spaak, Erik, kapten 192 (sparre), Bengt Björnsson i Ulvstorp 84 f.
- (—) Elin Jönsdtr, g. m. Bengt Offesson (Ginbalk av Grisatorp) 83 f.
- (—) Jöns Jonsson, häradshövd. 85
- (—) Jöns Larsson i Lästad, väpnare, häradshövd. 84 f.
- (—) Lars Jönsson, frälseman 84
- (—) Mats Gustafsson, riddare 87
- Sparre, Alexander, fransk greve, överste 201
- C. Axel A., frih., kapten, målare 204
- Erik, greve, fältmarskalk, riksråd 201
- Erik Arvid, greve, amiral 192
- Gustaf Adolf, greve, konstsamlare 190
- Joseph-Magnus, fransk greve, överste 201
- Knut J. Ulfsson, frih., landshövd. 197
- (—) Lars Siggesson, riksmarsk 75
- Louis Ernest Joseph, fransk greve, överste 201
- Rutger A., greve, dir i Ostind. komp. 190 (Sparre av Hjulsta och Ängsö), Katarina Svensdtr, g. m. Halsten Pederson (båt) 88 (sparre över blad), Abjörn Gisesson 78, 82 (sparre över blad, Abjörn Gisasons ätt), Gunne Abjörnsson 79
- (—) Jöns Abjörnsson 79
- (—) Karin Abjörnsdtr, g. m. Peder Jönsson (Halvhjort av Älmtaryd) 78
- Spens, Carl Gustaf, greve, major 36, 47
- Sprengporten, J. Wilhelm, frih., general, ambassadör 7
- Spångberg, K. Valfrid, tidningsman 154
- Staaß, Karl A., statsminister 154, 166, 196
- Pehr, advokatfiskal 41
- Stackelberg, Matilda Carolina Lovisa, g. Adelswärd, frih. 43
- Staël von Holstein, C. Mathilda, advokat, kvinnoakspolitiker 188
- Staffell, släkt 205
- Stahl, von, släkt 191
- Stalin, Josef, rysk diktator 167
- Stavenow, Åke, rektor för Konstfackskolan 193
- Stedingk, Curt B. L. C. von, greve, fältmarskalk 202
- Stedt, Claes Hindric, bruksägare 204
- Stéenhoff, H. Frida M., f. Wadström, förf. 164
- Gotthilf, provinsialläkare 164
- Sten Håkansson, son till Ingrid Pedersdtr (Halvhjort av Älmtaryd) 77
- Stenbock, Johan Gabriel, greve, riksmarskalk 55
- Stephens, George, lantbruksingenjör 195 (Stierna), Estrid Pedersdtr 89
- (—) Jöran Månsson till Bolmsnäs 89
- Stierncrona, Gabriel W., frih., justitiekansler, hovrättspresident 192
- Stiernhielm, Georg, rikstantikvarie, krigsråd skald 177
- Stiernhöök, Johan, prof., revisionssekr., hovråd, rättshistoriker 176
- Stiernstedt, friherrinna, muster till Henning Hamilton ? 41
- Stjerna, Knut M., docent, arkeolog 203 tionssekr., skald 151
- Stjernblad (Stiernblad), C. William, major 154
- Stjernstolpe, Jonas Magnus, förste expedi(stjärna), Gustaf Matsson, riddare 87
- (—) Lage Gustafsson 87
- Stobée, Lorentz Christoffer (före adl. Stobæus), generalmajor, dir. vid fortifik., landshövd. 181
- (Stolpe?), Ingegerd Nilsdtr, g. m. Erland Svensson 80, 82
- Stolpe, Magnus, häradshövd. 90
- Nils, häradshövd. 78, 80
- Stomsrydsätten 81
- (—) Anders Olofsson (n. 1446) 80, 82
- (—) Bengt Karlsson (kallad Bengt Smälänning el. länge Bengt), knekthövitman 81 f.
- (—) Erland Svensson i Förarp 80 ff.
- (—) Karl Olsson 81 f.
- (—) Margit Olofsdtr, g. m. Olof 82
- (—) Märta Olofsdtr, g. 1) m. Måns Larsson i Grisatorp, 2) m. Johan Ingemarsson 78—83
- (—) Olof Andersson Skytte 79—83
- (—) Olof Svensson, väpnare 80 ff.
- (—) Per Olsson på Osaby, häradshövd. 81 f., 88
- (—) Sven Olofsson i Stomsryd, väpnare 80 ff.
- Stridsberg, Gustaf, skriftställare, publicist 161
- Strijk, Hans, landshövd. 192
- Strindberg, J. August, förf. 157, 161
- Strussenfeldt, Alexander Michael von, general-kvartermästare o. dir. vid fortifik. 181

- Stråle, G. Holdo, disponent, politiker 153
 — Lovisa Regina, f. Lagerhjelm 153
 Sträng, Gunnar, finansminister 169
 Strömner, Anders, myntmästare, bruksdir.
 202
 Sture, Sten, d. y., riksföreståndare 74 f.
 Sturzenbecker, Mårten, överstelöjtn. 199
 Styffe, Carl Gustaf, bibliotekarie (ej rektor!),
 historiker 17, 28, 47
 Ståhle, Anders Petter, borgm., lagman 203
 — Annette, g. Falkman 105
 Suber, Theodor, bruksägare 204
 Svab, Anders, bergmästare, bergsråd 201
 Swahn, släkt 194
 Swedberg, Jesper, biskop 200
 Svedbom, Per Erik, rektor, tidningsman 18,
 46
 Swedenborg, Emanuel (före adl. Swedberg),
 assessor, naturvetenskapsman, mystiker
 190
 Sven Joensson i Björnskog se Björnskogsät-
 ten
 — Knutsson, prost i Hellestad 60
 — Olofsson se Stomsrydsätten
 Svernilson, S. Ingvar, prof. i nationaleko-
 nomi 166
 Sveno Jacobi (Sven Jakobsson), biskop 75
 Svenonius, Olof, landsarkivarie 197
 Svensén, Carl Johan, lantbrukare, riksdags-
 man 188
 Svensson, Nils, i Håslöv, talman i bondestån-
 det 199
 --- Sigfrid O., prof. i folklivsforskning 199
 Sverker Karlsson, konung 100
 Sverre, norsk konung 95
 Sverreätten, norsk kungaätt 96
 Svinhufvud, Pehr E., Finlands president 159
 Sydow, Johan Oscar Gustaf von (?), lantmä-
 tare 134
 Sylvan, släkt 203
 Sylwander, Claes H., fotograf, teaterchef 202
 — Herrman, hovfotograf 202
 Särnblad, Anders Johan, adjunkt 139 ff.
 Söderberg, Agda O., f. Rosén 147
 Söderman, Harry, överdir. för Statens krimi-
 naltekn. anstalt 203
 Söderqwist, Johan, befallningsman 62
 Sörensen, Anna E., rektor för Sthlms folk-
 skolesem. 187
 Tamm, Elisabeth, jordbrukare, riksdagsled.
 186, 188
 Tardieu, André, fransk konseljpresident 167
 Taube, ätt 59
 — Jakob Johan, frih.; generallöjtn., general-
 guvernör 59
 Taubenfelt, Gustaf Hansson, hovråd 49
 Teetgren, ätt 194
 Tegel, Erik Jöransson, krönikeförf. 177
 Tegnér, Anna M. G., f. Myhrman 153
 — Disa, g. Böttiger 153
 — Esaias, biskop, skald 152 f., 178, 198, 206
 — Esaias Magnus, hovpredikant, kontrakts-
 prost 23, 31, 33, 47
 Tenggren, Per Magnus Christian, stadsläkare
 195
 Tengström, Jakob, ärkebiskop i Finland 178
 Ternström, Johan, kyrkoh. 199 f.
 Teschemacher, Werner, bruksägare 204
 Theorell, Sven Lorens, justitieombudsman 41
 Thiel, Carin, g. Lidman 162
 Thomas, biskop i Åbo (1240-tal) 173
 Thomson, Anna-Lisa, keramiker 205
 — Carl 68
 — Ingeborg, f. Kruse af Elghammar, omg.
 von Tiesenhausen 67 f., 73
 — Juliana Eleonora, g. Siöberg 67 f., 70, 73
 — Tomas, kapten 67, 73
 Thorsson, Fredrik V., skomakare, finansmi-
 nister 166
 — Inga, ambassadör, statssekr. 169
 Thorvaldsen, Bertel, dansk skulptör 39
 Thulin, Svante, dekorationsmålare 199
 Thulstrup, släkt 196
 Tiesenhausen, Fabian Caspar von, löjtn. 67
 ff.
 Tigerschöld, Wichman (före adl. Hornbein),
 häradshövd. 61, 66
 Tilas, Daniel, frih., landshövd., bergsvetens-
 skapsman 180, 197
 Tillman 44
 Tingsten, Gerd, f. Dahlin 165
 — Herbert L. G., prof., chefred., förf. 164 f.
 Topelius, Zacharias, prof. i hist. i Hfors, förf.
 161
 Tore Skinnfell 95
 Torgils Knutsson se Tyrgils Knutsson
 Torirus Andreae, vadstenamunk 199
 Toshack, William, ombud för Peter Gra-
 ham 194
 Tott, Clas, greve, riksråd, fältmarskalk, ge-
 neralguvernör 49, 57 f.
 (—) Erik Axelsson, riksföreståndare 202
 (—) Ivar Axelsson, riksråd 202
 Tramcourt, Adèle, f. Jeannot 161 f.
 — Charles, marmorhuggare 161
 — Jeanne, g. Eriksson 161 f.
 Tranæus, Johan, major 197, 203 f.
 Trapp, Oscar, konsul, köpman, politiker 203
 (Tre rosor), Johan Turesson, riksråd 75
 (—) Ture Jönsson, rikshovsmästare 75
 Treutiger, släkt 191
 Troili, Samuel, bergmästare, bruksägare 201
 Trolle, Arvid, riddare, riksråd 80
 — Arvid, till Ängsö, amiral, krigshövitsman
 74
 — Erik, riksråd, lagman 74
 — Gustav, ärkebiskop 74 ff.
 Trotzig, Signe, rödakorssköterska 157
 Truls Andersson till Ravenäs, skrivare 74
 Trygger, Ernst, prof. i processrätt, statsmini-
 ster, univ:kansler 187 f.
 Tullberg, Hasse W., bokförläggare, boktryc-
 kare 201
 — Otto F., prof. i österländska språk 43
 Tunström, Göran, förf., 206
 Ture Jönsson se Tre rosor
 Tybeck, Johan, huspredikant, swedenborgare
 199
 Tyrgils Knutsson, marsk 98
 Törnebohm, Hilding V., dir. vid SKF 205
 Törnstrand, Nils Gustaf, kyrkoh. 31, 47

- Uddén, Harald Theodor (Janne), ritlärare 204
 Ulf, kyrkoh. i Långaryd, brorson till dekanen Harald Ulfsson 80
 — Fase, jarl 100
 — Holmgersson se Ama
 — Karlsson, väpnare 94
 Ulfas el. Ulvase, g. m. Ramfrid Gustavsdr 98
 Ulf sax, Constance, g. Ekström 198
 — Emili, g. Selldén 198
 Ulfsköld, ätt 77 f.
 (Ulfspare af Broxvik), Erik Månsson, ståt-hållare 83
 (—) Johan Månsson till Tisenhult, ståthållare 85
 Ulrika Eleonora, drottning 56
 Ulvase el. Ulfas, g. m. Ramfrid Gustavsdr 98
 Ulvhild Sigtryggsdr se Boberg
 (Ulvåsaätten), Gudmar Magnusson, lagman i Västergöt. 99
 Undén, B. Östen, prof., univ:kansler, utrikesminister 165, 169, 196
 Uneus, Erik, häradshövd. 5 f., 11 ff.
 Unger, Hans, häradshövd. 8
 Unonius, Gustaf E. M., sv. präst i USA, tull-förvaltare 184
 Uргуиза, sydamerikansk general 135
 Urne, Jöran (n. 1699) 61
- Wachtmeister, Adam Clas, frih., överste 54
 — Carl, greve, utrikesminister 25
 — Hans, greve, amiralgeneral, generalguvernör, k. råd 193
 Wadstenius, Petrus, kyrkoh. 204
 Wærn, Adolf Wilhelm, bruksägare 196
 — Jonas, industriman, politiker 41
 — Leonard M., rektor 186
 — Maria, g. Hesselgren 186
 Waghen, Petrus, vadstenamunk 202
 Wahlström, Lydia K., prof., historiker 187
 Valdemar Birgersson, konung 91, 93
 Valéry, Paul A., fransk förf. 167
 Walkendorf, Christian Christopher, kornett, bödel 61, 63, 66, 73
 — Hans, ägare till Ellinge 61, 64, 66
 — Helena Maria, f. Siöberg 61, 63, 73
 Wall, vaktmästare i Riksarkivet 31
 Wallberg, Margareta Christina, g. Kumlien 184
 — Sophia, bosatt i Busseyville, Wis. 184
 Wallenberg, släkt 162, 168
 — Jacob, ekon. o. med. hedersdr, fd. bank-dir. 162
 — A. Oscar, bankman, politiker 153
 Wallengren, Hans Daniel Johan (Janne), kyrkoh. i Farhult, entomolog 162 f.
 Wallenstierna, August, överste 205
 (Vallerstadsätten), Mats Broddesson 89
 Wallerstedt, Catharina, f. Flodman 119
 — Olof, kyrkoh. 119
 Wallgren, Hjalmar, fil. dr, red. 156
 Walli, Harry, finl. genealog 194
 Wallin, Johan Olof, ärkebiskop, skald 178, 183
 — Sigurd, intendent 164
 Wallqvist, Olof, biskop 198
 Wanæus, finl. prästsläkt 194
- Warburg, Betty, f. Drucker 155
 Warnmarck, Peter Olofsson, regementspastor 206
 Wasaborg, Gustaf Gustafsson af, greve, riksråd 150
 Wattrang, Henrik Johan (?), stallmästare 72
 Weber, affärsman i Sthlm omkr. 1860 148
 Weibull, Lauritz U. A., landsarkivarie, prof. i historia 203
 — Martin J. J., prof. i historia 200
 Vejde, Pehr G., folkskollärare, fil. hedersdr, hembygdsforskare 198
 Velandér, Gustav, rådmän 205
 Wendel, Göran, fil. lic. 208
 Wennerberg, Carl Johan, vaktmästare i Riksarkivet 19, 25, 46
 Wenngren, Olof, handl., Gbg 190
 — Sven, handl., Gbg 190
 Wennström, Ida, småskollärare, släktforskare 203
 Wensjöe, Thure, kyrkoh. 22
 Wermelin, A. Atterdag, journalist, emigrant till USA 156
 Vespasiano, brasiliansk upprorsledare 144 f.
 Wessberg, Claës, rektor 193
 Wessén, bokauktion efter honom 1844 37
 — Märta, f. Ahlberg, fil. dr, bibliotekschef 201
 Westerling, Carl Wilhelm, bruksägare 204
 — Jakobina (Bina), se Falkman
 Westerman se Liljencrantz o. Lilliecrantz
 Westin, Christina Beata, f. Chenon 117
 — P. Gunnar, prof., kyrkohistoriker 199
 — Lorenz (d. ä.), generalkonsul i Rio de Janeiro 117
 — Lorenz, plantageägare i Brasilien 117
 Westman, Karl Gustaf, prof. i rättshist., statsråd 168
 Wetterhamn se Riddermarck
 Whitlock, Anna, skolföreståndare, kvinnosakspolitiker 184
 Wichman, Paul, riksbankskommissarie 67 ff.
 Wicksell, J. G. Knut, prof. i nationalekonomi 166, 188
 Widell, Gunnar, läroverksadj. 193
 Widén, mag., bosatt i Brasilien 113
 — Johan, landshövd., AK:s talman 197
 Widerberg, Andreas, skådespelare 178
 Widerström, Karolina O., läkare 187
 Wieselgren, Peter, domprost, nykterhetsman, förf. 199
 Wigforss, Ernst, fil. dr, fd. finansminister 166
 Wijk, Hilda V., f. Prytz 153
 Wilde, Jacob, prof. rikshistorieograf 177
 Wilhelm I, tysk kejsare 143
 Wilhelm, prins, förf. 204
 Vinberg, Anders, bataljonspredikant 193
 (vingad lilja), Helga Anundsdr, g. m. Rörrik Birgersson 102
 Wingård, Carl Fredrik af, ärkebiskop 29 f., 36
 Virgin, släkt 171
 — Amelie J. S., f. Tornérhielm 153
 — Anna Ulrika Magdalena, f. Sandberg 171
 — Claes, försäkringsdir. 171 f.

- Virgin, Claes August, överstelöjtn. 171
 — Ebba, f. Virgin 171 f.
 — Fredrik August, kapten 171
 — Johan Bernhard, generalkvartermästare, chef för fortifik., generalmajor 181
 — Mathilda (Thilda), f. Kuylenstierna 171 f.
 — Wilhelm, överstelöjtn. 171 f.
 — Vilhelmina, f. Lilliehorn 171
 Virske, Peder, häradshövd. 86
 (Wisse, äldre ätten), Kristina Pedersdtr 87
 Wisse, Peder 87
 Wohlfart, Sixten, bruksdisponent 206
 Wohlin, Nils, prof. i statistik, generaldir., statsråd 168
 Wolf, Joh. Berendt, kyrkoh. i tyska förs. i Karlskrona 174
 Wolfenstein, Valentin, fotograf 202
 Wrangel, A. C. Gustava (Ava), g. Geijerstam, grev. 43
 — Gustava Magdalena, f. Arnell, grev. 43
 — Karl Gustaf, greve, riksmarsk 58
 — Matthias Otto (adl. Siöberg), stallmästare 48—73
 — Otto a. Sage 59
 — Otto Reinhold, greve, överste 43
 — Anna von, f. von Fersen 58
 — Otto von, Landrath 58
 — Otto von (von el. zu Kaw), Ritterschaftshauptman, Landrath 58
 — Otto von, d. y., av huset Jesse, Landrath 58 f.
 Wrede, ätt 197
 Wählberg, släkt 194
 Wählstedt, Lennart, fårfarmare 198
 Wägner, Elin M. E., g. Landquist, förf. 186
 Västhorjaätten 79
 (—) Gunne Tjälvason, väpnare 79 f.
 (—) Ingrid Gunnesdtr, g. m. Olof Andersson Skytte (Stomsrydsätten) 82
 Zethelius, Pehr, dir., guldsmed 202
 Zibet, Christoffer Bogislaus, frih., hovkansler 178
 Ziervogel, Carl, justitieråd 152
 Zorn, Anders L., konstnär 196
 Åberg, Anna Greta, g. Enebom 171
 Åhmansson, Josephine, Jenny Linds sekr. 184
 Åkerblom, Carl Magnus, med. dr, provinssiälläkare 116
 — Jonas, kyrkoh. 205
 — Leonhard, fil. mag., generalkonsul i Rio de Janeiro 109 f., 115 f., 126, 128
 Åkerhielm, ätt 207
 — Anna Christina, f. Feif 207
 — Samuel, frih., riksråd 207
 Åkerman, Assar E., häradshövd., statsråd 188
 Åkermarck se Leijonmarck
 Åmark, Karl F. E., fil. dr, kommerseråd kanslichef 166
 Åqvist, Eric, skofabrikör 206
 — Ragnar T:son, skofabrikör 206
 — Torsten, skofabrikör 206
 Ängel, ätt 99
 Öfverberg, Hindrich, kakelugnsmakare 199
 — Joseph, kakelugnsmakare 199
 — Zacharias, kakelugnsmakare 199
 Önd från Grolanda, lagman i Västergötl. 95
 Örne, Anders E., statsråd, generaldir. 168
 Örnhielm, Clas (före adl. Arrhenius), rikshistoriograf, kungl. sekr. 177, 180
 Österberg, Agda, keramiker 205
 Östergren, K. Olof, prof., språkhistoriker 202
 Östlund, Agda M., riksdagsled. 185

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

SEXTIOÅTTONDE ÅRGÅNGEN
1971 — 72

STOCKHOLM
Norstedts Tryckeri, Stockholm 1975

UTGIVEN AV
PERSONHISTORISKA SAMFUNDET
GENOM
BIRGITTA LAGER-KROMNOW

MEDEL TILL UTGIVNINGEN HAR ANSLAGITS AV
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

INNEHÅLL

Kronofogden som lät häkta häradshövdingen. Carl Julius Malmborg — ett halländskt människoöde för 200 år sedan. <i>Nils af Malmborg</i>	1— 16
Glimtar från riksarkivet 1841—45. En brevväxling mellan riksarkivarien Hans Järta och e. o. amanuensen Carl Axel Juel. Av <i>Niels Juel</i>	17— 47
Stallmästaren Matthias Otto(sson) Wrangel Siöberg och hans adliga ätt. Av <i>Knut Knutsson</i>	48— 73
Sövrin Kijl om Stockholms blodbad. Av <i>Jan Liedgren</i>	74— 76
Randanmärkningar till biskop Hans Brasks släktbok. Av <i>Stig Östenson</i>	77— 90
Karl Sigtryggsson och Helena Petersdotter. Av <i>Bjarne Beckman</i>	91—102
"De brasilianska breven." En brevväxling mellan Henrik Rosén och Johan Falkman. Av <i>Ivar Falkman</i>	103—149
Recensioner	
Gustav Adolf. En biografi. Av <i>Åke Kromnow</i>	150
En gustaviansk ämbetsmans kärleksäventyr. Av <i>Bengt Liljenzin</i>	150—152
Esaias Tegnér's brev. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	152—153
Gustaf Holdo Stråle. Av <i>Bertil Broomé</i>	153—154
Folktribunen Adolf Hedin. Av <i>Bertil Broomé</i>	154—155
Kring Selma Lagerlöf och hennes författarskap. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	155—156
En bok om Fröding. Av <i>Barbro Schaffer</i>	156—157
Natan Beckman och hans familjekrets. Av <i>Barbro Schaffer</i>	157—158
Gustaf Mannerheim mellan världskrigen. Av <i>Wilhelm M. Carlgren</i>	158—159
Amandus Johnson, svenskamerikan. Av <i>Barbro Schaffer</i>	159—160
En bokförläggare minns. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	160—162
Profiler ur hägkomsten. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	162—163
Henrik Cornells memoarer. Av <i>Bertil Broomé</i>	163—164
Memoarförfattaren Herbert Tingsten. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	164—165
Axel Ljungdahls minnen. Av <i>Bertil Broomé</i>	165
Bertil Ohlins memoarer. Av <i>Åke Kromnow</i>	165—167
Gunnar Hägglöfs minnen. Av <i>Åke Kromnow</i>	167—168
Ulla Lindströms politiska dagböcker. Av <i>Åke Kromnow</i>	168—170
"The Macleans of Sweden." Av <i>Pontus Möller</i>	170—171
Släkten Virgin. Av <i>Georg Landberg</i>	171—172
Det medeltida Sverige. Av <i>Hans Gillingstam</i>	172—173
Bibliotek i Uppsala från den äldre medeltiden. Av <i>Hans Gillingstam</i>	173—174
Schleswigska studenter. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	174
Svenska studenter under drygt 200 år. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	174—175
Västerås stifts prästerskap på 1600-talet. Av <i>Hans Gillingstam</i>	175—176
Författaren i ämbetet. Av <i>Barbro Schaffer</i>	176—178
Reduktionsbyråkrati och reduktionsarkiv. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	178—180
Västsvenska personverser från 1700-talet. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	180—181
Fortifikationsofficerare. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	181
Norsk förteckning över dödsfall 1763—1840. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	182
Musikaliska akademiens matrikel. Av <i>Bertil Broomé</i>	182—183
Tidig svensk emigration till Nordamerika. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	183—184
Kvinnans röst och rätt. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	184—188
Adel eller inte? Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	188—189
Ny prästmatrikel. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	189
Släktforskning för alla. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	189—190
Västsvensk genealogi och personhistoria. Av <i>Barbro Schaffer</i>	190—191
Finländska handskriftssamlingar. Av <i>Birgitta Lager-Kromnow</i>	191
Tidskriftsöversikt	192—207
Meddelande angående Personhistoriska samfundets sammanträden 1971 och 1972	208
Förkortningslista	209
Personregister	210—230

